הרב יצחק מאיר

על חומותיך בני ברק

דברי ימיה
של העיר
בני ברק
בעשור
הראשון
לקיומה

על חומותיך בני ברק

קורותיה ודברי ימיה של העיר בני ברק -
המחדשת נעוריה - בעשור הראשון לקיומה

מאת

הרב יצחק מאיר

הוצאת
"האגודה לחקר תולדות בני ברק"
ו'גנזך קידוש השם"

שנת תשמ"ח לפ"ק

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2026

כתובת המחבר:
הרב יצחק מאיר
רחוב הגר"א 12, בני ברק

©
כל הזכויות שמורות למחבר
נדפס בארץ ישראל

דפוס "הד" בע"מ
"HED" PRESS LTD.
Jerusalem • Tel. 539998 .טל ,5 ,יהודה המכבי ירושלים •

הרב יצחק מאיר / על חומותיך בני ברק

רחשי תודה

תודת המחבר נתונה בזה לאלה אשר סייעו בהוצאת הספר:

"גנזך קידוש השם בני ברק" — אשר העמיד לרשותי את אוצרות התצלומים והתיעוד הרב;

עירית בני ברק ו"האגודה לחקר תולדות בני ברק" — אשר סיועם הנדיב איפשר את הופעת הספר בצורה מהודרת;

לסופר ר' יצחק מתתיהו טננבוים ולסופר ר' יצחק אלפסי — אשר הדרכתם הנבונה ועצתם הטובה היו לי לעינים;

לדפוס "הד" ולעומד בראשו ר' שמואל דריימן — אשר לא חסכו עמל להוציא מתחת ידם דבר נאה ומתקבל.

תוכן:

בשער הספר 9

פרק א': העליה על אדמת בני ברק 11

בני ברק בימים מקדם — קדושה ראשונה בבני ברק — מראה הסביבה בימים ראשונים — העליה על הקרקע — מתיישבים ראשונים — חגיגת הנחת אבן הפינה — סלילת רחוב רבי עקיבא — רצו עבדיך את אבניה — ילדי המושבה משתעשעים בקרונות — "חלוצים" בעלי קפוטות — בתים ראשונים בבני ברק — בתי כנסת ראשונים — חנוכת בית הכנסת הגדול — בית הכנסת "אלטמן" — ועד מושב נחלת־גנים מבקש להיספח לבני ברק

פרק ב': סדרי הנהגת המושבה 31

הויכוח על זכות הבחירה — האסיפה הכללית הראשונה — תקנון הבחירות לועד המושבה — ועד המושבה פונה למושל המחוז למנות מועצה מקומית — התפתחות בני ברק בעשור הראשון תרפ"ד-תרצ"ד — שיעורי תורה ראשונים — ילדי בני ברק הראשונים — נרות שבת הראשונים — התחבורה הציבורית — הדואר — התקנת טלפונים — המחלבה — הבאר והמים — נטיעת הפרדסים — שמחת הקטיף הראשון — מקוואות טהרה — מסילת הקרשים — על משמר המושבה — מי זכאי לתואר: "מתיישב ראשון"? — בזכות נשים צדקניות — "איפה בני ברק?"

פרק ג': מזעלוב שבפולין לבני ברק 74

בית אבא, אהבת ארץ ישראל — הפרידה מזעלוב — יום הכיפורים בוינה — אל חוף ימה של יפו — הלילה הראשון בבני ברק — בית החרושת לטכסטיל "ברקאי" — מדליית־זהב ל"ברקאי" — תערוכת התעשיה של בני ברק — ה"אמרי אמת" לעזרת יהודי בני ברק

פרק ד': יסורי ארץ ישראל 96

נשיכת שועל — עקיצת עקרב — וכי נחש ממית... — מחלות ודאבות — השמיטה הראשונה תרפ"ד — משפחה תימנית ראשונה

פרק ה': מזכרונות הילדות 104

טיולים בהרים ובסביבה — תורה מתוך הדחק — תפוזים ואבטיחים לכבוד שבת — ילדי ת"תים מבקרים בבני ברק

פרק ו': בני ברק בהתפתחותה 112

נטיעת שדרות רבי טרפון — "הכנסת אורחים" — חברת "ביקור חולים" — טיפת חלב במושבה — חרושת אריגה — בית חרושת לטכסטיל — בית חרושת למסריקות — בית חרושת לחרוסת — בית חרושת לעורות — בית חרושת לדבק — השכונה הראשונה: גבעת רוקח — שכונת זכרון מאיר

פרק ז': רבני העיר בני ברק 133

הרב אריה מרדכי רבינוביץ, רבה הראשון — הרב שלמה זלמן לנדרס, רב זמני — הרב נחמן שמואל יעקב מיאדסער, הרב השני — הרב יוסף צבי קאליש מסקרנביץ — הרב יעקב לנדא

פרק ח': המאבק על החינוך 147

עמלנו: אלו הבנים... — הקמת התלמוד תורה — אגודת ישראל בפרנקפורט

לעזרת הת״ת — הפגנת ילדי התלמוד תורה — הקמת בנין הת״ת המפואר — חנוכת בנין התלמוד תורה — ייסוד ״בית יעקב״ בבני ברק — התפתחות בי״ס המזרחי — בוגרי הת״ת עולים לישיבות בירושלים

פרק ט׳: הישיבות הראשונות בבני ברק 178
הישיבה הקטנה הראשונה בבני ברק בשנת תר״ץ — ישיבת ״בית יוסף״, הישיבה הגדולה הראשונה בבני ברק — תלמידי ״בית יוסף״ עורכים סדר פסח תחת כיפת השמים — הקמת הבנין של ישיבת ״בית יוסף״ - ישיבת ״תפארת ציון״ מיסודו של החזו״א — סניף של ישיבת ״שפת אמת״ בבני ברק — ייסוד הנוער האגודתי־צא״י בבני ברק

פרק י׳: ישמחו במלכותך שומרי שבת 197
שבתות למנוחה — וכולהון מתעטרין בנשמתין חדתין — המאבק על קדושת השבת — המערכה נגד משחקי כדורגל בשבת — המאבק ב״כביש השחור״ — עיכוב הקריאה מפני חילול שבת — שרשרת השבת בכניסה למושבה — קצין משטרה עוכר בשבת — קבוצת ״חלוצים״ מחללת את השבת — מפקדים מה״הגנה״ מחללים שבת — בהגנה על קדושת השבת — המשטרה הבריטית מתנכלת לשומרי השבת — בני ברק סגורה, אין יוצא — שולחנות וספסלים מחסום למחללי שבת — ליד שער הכניסה למושבה, — מחלל שבת: ״אינני יהודי!״... — המאבק עם נהגי ״איחוד רגב״ — במאבק עם ״תנועות נוער״ מהסביבה — מניעת השכרת דירות למחללי שבת — הגר״ז סורוצקין שובת בבני ברק — פורים בחוצות בני ברק — ה״סדר״ הראשון בעירו של רבי עקיבא — אלול וימים נוראים

פרק י״א: בני ברק ו״בית גור״ 239
מרן ה״אמרי אמת״ מחזק ידי המייסדים — בציפיה לשובו של האדמו״ר מגור מארץ ישראל — הרי״ם לוין מוסר דרישת שלום בשם הרבי — מכתבים מהאדמו״ר מגור לעזרת יהודי בני ברק — מכתב מרבה של בני ברק להאדמו״ר מגור — בכנסיה הגדולה בוינה בשנת תרפ״ט — קרן הישוב של אגודת ישראל לעזרת ב״ב — הרבי מחזק ידי חברי ההכשרה הראשונה של צא״י לפני עלייתם — ה״אמרי אמת״ מבקר בבני ברק בתרפ״ז — הרבנית מגור מבקרת בבית החרושת ובביתנו — הביקור השני של האדמו״ר בשנת תרצ״ב — ״עוד יראו כולם שאני צדקתי״... — ה״בית ישראל״ ורבה של פביאניץ בבני ברק בתרצ״ב — 40 משפחות, חסידי גור בין המתיישבים הראשונים — רשימת המתיישבים הראשונים מחסידי גור — בחורי חסידי גור על משמר צביונה הקדוש של בני ברק — ה״שטיבלאך״ הראשונים של חסידי גור בבני ברק — כינוס תלמידי ״שפת אמת״ בחול המועד — חסידי גור בעליה השניה לבני ברק: תרצ״ג-תרצ״ה — רשימת בחורי גור בעשור הראשון של בני ברק — הצעה לכהן כרבה של בני ברק — הקמת קרית חסידי גור

פרק י״ב: עם מרן ה״חזון איש״ 272
״החזון איש״ והסבא זצ״ל — החזו״א: ״בחורי ׳שפת אמת׳ מקדשים ש״ש״ — ה״בית ישראל״ וה״חזון איש״ — ה״חזון איש״ על נשיאת הנשק בשבת — ה״חזון איש למען יישובה החרדי של ב״ב — ה״חזון איש״ לסגל הרבנות הצבאית: ״אל תתפטרו!״ — ברכת ה״חזון איש״ ליסוד ״קוממיות״

פרק י״ג: במערכות ההגנה על בני ברק 290
יסוד ה״הגנה״ במושבה — מינוי מפקד למושבה — בכנס מפקדי ה״הגנה״: ״לבער את החמץ״! — בצל מאורעות הדמים — התקפת הנפל על מאה שערים — יצור נשק קר בבני ברק — הפרעות ביהודי חברון — מחלקת הפרשים — צעירי ב״ב מפנים יהודים מיפו — הנשק עטוף בטליתות — הצבא הבריטי משליט סדר — חיילי הצי הבריטי מבקרים במושבה — ר׳ יצחק גרשטנקורן עם חברי ה״הגנה״ — עצרות תפלה והתעוררות על קדושי

תרפ"ט הי"ד — קבוצת "חלוצים דתיים" עולה לב"ב — הצלת יהודי מגזר דין מוות — ימין ה' עושה חיל! — לעזרת קיבוץ אפעל — קביעת מזוזות בקיבוץ אפעל

פרק י"ד: בני ברק וההנהלה הציונית 317
עבור המושבה החרדית, אין כסף — הכספים רק לישובי העמק... — התשובה השלילית של ההסתדרות הציונית — "לא קבלנו אף פרוטה..." — ציוני ארצות הברית לעזרת בני ברק — מכתבו של זלמן יפה לועד המושבה — מכתב תשובה שנשלח ע"י ר' יצחק גרשטנקורן ללשכה הראשית של קרן היסוד בפולין

פרק ט"ו: דמויות מבין ראשוני בני ברק 329
ר' יצחק גרשטנקורן, מייסד המושבה וראש העיר הראשון — ר' אהרן זילברשטיין, הירקן — הרב אלימלך מזלשטיין־ירושלמי, המלמד — הנסיעה מפולין: "תיסע ותצליח" — בוקרשט, סופיה — מסופיה לאיסטנבול — הפגישה עם ה"חכם באשי" — מאיסטנבול לדמשק ולבירות — הדרשה בבית הכנסת הגדול בבירות — לצידון ולמטולה — אצל הגר־צדק בראש פינה — הגר צדק עורך תיקון חצות — מירושלים לבני ברק — ר' בעריש פרידמן, הנאמן — ר' דוד פריינד, ממגיני השבת — ר' זעליג שפירא, ה"בעל תוקע" — ר' יעקב בן ציון פרבשטיין, העסקן — ר' חיים זיגלבוים, החייט — ר' יוסף טובמן, גבאי צדקה — ר' חיים שמרגד, הבעל תפילה — ר' לייבוש אדלר, בונה הבית הראשון — ר' משה וייץ, המשפחה הראשונה — ר' משה ברוך וגמן, מזכיר המושבה — האחים ר' צבי ור' שמואל מאיר ור' יוסף ליברמן, חסידים ואנשי מעשה חובבי ארץ ישראל

חגיגת "יובל החמשים" לבני ברק 366

בשער הספר

קורותיה של בני ברק ודברי ימיה, הוא סיפורה־של־עיר אשר מהמסד ועד לטפחות ניצוקה ונילושה בחלבם ודמם של אלה אשר מסרו נפשם על קדושת צביונה – זכו אלה ואיתרחיש להו ניסא והקימו את עיר התורה והחסידות.

לא שבט־סופר אני נוטל בידי אלא שיח־מספר, אשר מעלה על גבי הכתב את זכרונותיו של אחד מילדי בני ברק הראשונים. חלק מרובה של הדברים ראו עיני המחבר ושמעו אזניו, רשם את המאורעות וקלט את המראות – היסורים והמכאובים אשר עדו על אלה שהציבו לעצמם את המטרה הקדושה, לבנות על חורבות עירו של רבי עקיבא את העיר המחדשת ימיה כקדם לתורה וחסידות, ליישב שוממותיה ולכונן חומותיה על אדני קדושת ישראל.

ראה ראיתי בעני המתיישבים הראשונים בעת ליחכו בלשונם את אדמת המושבה, הרטיבוה בדמעות, לרצות אבניה ולחונן עפרותיה, כדי להקים על חבל ארץ זו קריה נאמנה לה' ולתורתו. אלה לא חסכו מאמץ ויגיעה – למרות יסורי הנדודים ועזיבת הטוב והעושר שבגולה – כדי לעלות לארץ ישראל ולבנות בה עיר של תורה וחסידות להם ולביתם אחריהם.

הכיסופים אל אדמת אבות שגבו מן הטוב שהיה מזומן להם במולדתם. עזבו משפחות ובתים מלאים כל טוב, אף כי ידעו שבעלותם על אדמת בני ברק יבנו את ביתם במו ידיהם, ידבירו שממות, יחרשו אדמות, יסללו דרכים – על גוום ישאו אבני בנין ובכפם יתכנו לבנים.

רעב ומחסור, עניות ומחלות, סבל ויסורים, ניתוק וניכור, היו מנת חלקם של מתיישבים ראשונים. גם אם צרות עטו עליהם, גם אם מידה גדושה של מרורים וחבלי קליטה אכלה בהם – לא ראו בכל אלה אלא נסיונות, שהרי אין ארץ ישראל נקנית אלא ביסורים.

אחת עמדה לנגד עיניהם: "שכון בארץ הזאת ואהיה עמך ואברכך"!

כאשר נראה הקב"ה ליצחק ואמר לו: "אל תרד מצרימה, שכון בארץ אשר אומר אליך, גור בארץ הזאת ואהיה עמך ואברכך", אומר המדרש,

שכון בארץ – עשה שכונה בארץ ישראל, הווי נוטע, הווי זורע, הווי נציב. דבר אחר; שכון בארץ – שכן את השכינה בארץ"!.

יהודי בני ברק עשו כדברי שניהם – נטעו וזרעו, סללו ובנו, חרשו והקימו נציב, ואף שיכנו את השכינה בארץ.

ללא מורא וללא חת, ללא רתיעה וללא הכנעה, בנו את ביתם וד' אמותיהם של הלכה. ההתנכרות והזרות, פגעי העתים ומוראות הזמנים, לא יכלו ללהט היהודי הטבוע בדמם של אלה אשר מסרו נפשם על מצות ישיבת ארץ ישראל. מעולם לא נפלה רוחם, גם בעת ההיא, לפני למעלה משישים שנה – היאוש לא דבק בהם, אדרבה, כל אריח וכל לבינה, כל צריף וכל שביל, כל נטע וכל זריעה, הרטיט את ליבות הראשונים ושילהב אותם להוסיף נדבכים לעיר התורה והחסידות. ואמנם סיפורו של העשור הראשון – בשנים: תרפ"ד-תרצ"ה – במושבה החרדית בני ברק המובא בכרך זה, הינו סיפורם של המתיישבים הראשונים.

כבר בעשור ראשון זה, ואולי בימים ההם דייקא, הונחו היסודות, הוקמו הנדבכים ועוצבו החומות, של עיר התורה והחסידות, זו אשר כונתה בצדק: "ירושלים של היישוב החדש".

כל המחזה המלבב של העיר כיום, מצודות ישיבותיה ומבצרי חצרות אדמו"ריה, זימרתה ושירתה יומם ולילה, טהרת הליכותיה וקדושת ארחותיה – כל החי והחיים היהודיים המפכים בה – נעוץ במסירות ובאהבה, ביגון ובשמחה, של העולים הראשונים אשר איוו להם למושב את בני ברק. הם אשר הציבו לעצמם את הזכות ואת החובה להקים את ממלכת התורה והחסידות על האדמה אותה גאלו בדם ובדמים, להשתית את צביונה, לבסס את שלטונה על חומות הדת, ולשכן בתוכה את המאור שבשבתות ובימים־טובים.

לא ביום אחד הוקמו כל אלה אשר עינינו תחזינה כיום בבני ברק – הישיבות הגדולות, מוסדות התורה והחסד, חצרות האדמורי"ם, התתי"ם והכוללים, "בית יעקב" והסמינרים, הקריות החדשות והפרברים – כל אשר עומד וניצב לתפארתה של בני ברק, יובאו סיפוריהם בכרכים הבאים של ספרנו – "על חומותיך בני ברק".

יצחק מאיר

בני ברק ת"ו, תשמ"ח.

פרק א׳

העליה על אדמת בני ברק

בני ברק בימים מקדם

עוד בימים מקדם היתה בני ברק עיר מוכרת, בשפלת הים מזרחית ליפו — עיר הנמל של הים הגדול. כשנכבשה הארץ וחולקה לשבטים נפלה בני ברק בגורל לנחלת שבט דן. ״ויהוד ובני ברק וגת רמון וגו׳ ומי הירקון והרקון עם הגבול מול יפו״. (יהושע פרק י״ט פסוק מה-מו).

בני ברק היתה מיושבת ביהודים אף בתקופות התנאים והאמוראים. במיוחד נתפרסמה העיר בימיו של התנא רבי עקיבא. ״נכנס רבי עקיבא לבני ברק והיה מלמד תורה״ (פסיקתא דרב כהנא). לאחר חורבן הבית השני היתה העיר למרכז של תורה וחכמה, בזכותו של רבי עקיבא. הוא הקים בה את ישיבתו הגדולה ומנין תלמידיו הגיע לארבעה ועשרים אלף (כתובות — ס״ג). העיר היתה למעוז תורני עד שאמרו: ״צדק צדק תרדוף — אחר רבי עקיבא לבני ברק״ (סנהדרין — ל״ב).

גדולי התנאים למדו תורה בבני ברק. רבי שמעון בן יוחאי ורבי חנינא בן חכינאי שהו י״ג שנה במחיצתו של רבי עקיבא בבני ברק. (ויקרא רבה — פר׳ אחרי). עוד אמרו: ״מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק״ (גיטין — נ״ז; סנהדרין — צ״ו).

מתקופת התנאים מובאים כמה עובדות ומעשים אשר ארעו בבני ברק:

״מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא ורבי טרפון שהיו מסובין בבני ברק, והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה, עד שבאו תלמידיהם ואמרו: רבותינו! הגיע זמן קריאת שמע של שחרית״ (מכילתא והגדה של פסח).

״אמר רבי יהודה, מעשה במרחץ של בני ברק שפקקו נקביו מערב יום טוב, למחר נכנסו רבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא והזיעו בו ונשתטפו בבית החיצון״ (שבת — מ׳). ועוד: ״מעשה בתינוק אחד

מבני ברק ששבר צלוחית בשבת, הראה לו אביו באזניו וכו'" (מסכת שמחות, פרק ב').

ועוד "מעשה באחד מבני ברק שמכר בנכסי אביו ומת וערערו בני משפחתו על המכירה, בטענה שבשעת מיתה היה קטן, ואסר רבי עקיבא לבודקו משום ניוול המת" (ראה בבא בתרא — קנ"ד).

גם בתקופות מאוחרות יותר נזכרת העיר בני ברק במקורותינו לא רק כעיר ואם לתורת ישראל אלא גם כחבל ארץ ברוכה, אדמה פוריה ופירותיה דשנים. רבינו הקדוש נכנס פעם לבני ברק ומצא שם אשכול ענבים ענק כעגל בן שלוש שנים (תנחומא — דברים כ"ו).

אף בימי האמוראים היתה העיר וגידוליה אות ומופת לברכת הארץ: "ארץ זבת חלב ודבש". "רמי בר יחזקאל איקלע לבני ברק, חזינהו להני עיזי דקאכלן תותי תאני וקנטיף דובשא מתאני וחלבא טייף מינייהו ומיערב בהדי הדדי, אמר: היינו ארץ זבת חלב ודבש" (כתובות — קי"א).

תורה מחזרת על אכסניה שלה. והנה אחרי אלפי שנות גלות בארצות נכר, הארץ נותרה שוממה מבניה והעיר נחרשה עד יסודותיה, ורק מתי מספר ערבים שוכני בתי חימר קבעו את מושבם על אדמותיה

שער הכניסה למושבה בני ברק בשנת תרפ"ה

השוממות — הגיע עת דודים ונגאלה העיר משממונה. שבו בנים לגבולם וקוממו מחדש את עיר התורה והחסידות.

בני ברק לא נותרה "נקודה היסטורית" על מפת ארץ האבות. לא אתר עתיקות אף לא אדמה חרוכה המצפה לגאולתה. לפני שישים שנה, בשנת תרפ"ד נגאלה אדמת העיר מיד ערביי הכפר "איבן בראק". בכסף מלא נקנו האדמות. בעוז ובגאון יובשו הביצות, ברוח התורה יושבה המושבה, עד שהיתה לנחלת רבים משלומי אמוני ישראל אשר איוו את בני ברק התורתית למקום מושב.

אף גדולי ישראל מצאו את בני ברק המתפתחת והמיוחדת במינה בצביונה הרוחני — כמקום אשר בו יקימו את ישיבותיהם וחצרותיהם.

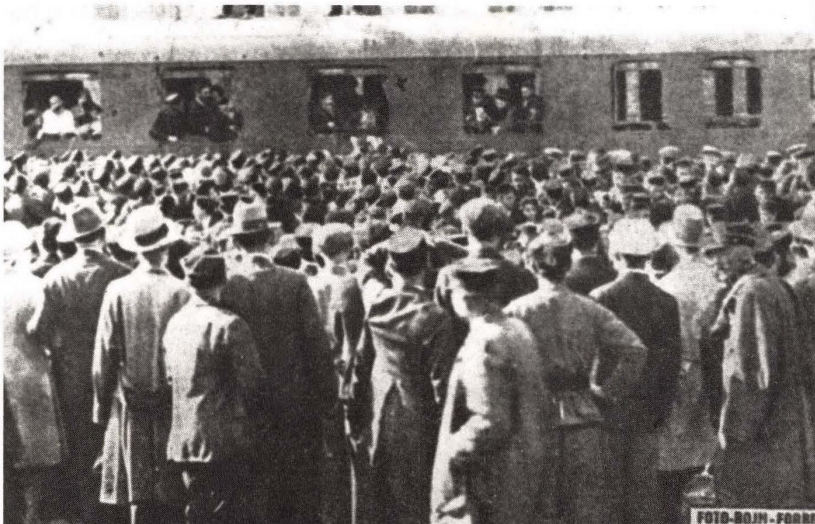
הוד הקדומים של בני ברק, רוח התורה שפיעמה בה בימים מקדם, שב אליה בד בבד עם שובם של בנים למכורתם.

קדושה ראשונה בבני ברק

בטרם עלו על הקרקע כבר נתקדשה בני ברק ב"קדושה" אשר נאמרה על אדמת השממה שהשתרעה מלוא העין.

היה זה בחודש טבת תרפ"ד. בעת ההיא הגיע לארץ ישראל האדמו"ר רבי אברהם מרדכי בעל ה"אמרי אמת" מגור, בלווייתו האדמו"ר רבי יצחק זעליג מורגנשטרן מסוקולוב, וגיסו של הרבי מגור רבי צבי חנוך הכהן לוין רבה של בנדין.

המוני חסידים נפרדים ממרן בעל ה"אמרי אמת" מגור בתחנת הרכבת בורשה בנסיעתו לארץ ישראל בשנת תרפ"ד

מרן בעל ה"אמרי אמת" מגור (במרכז). מימינו גיסו הרה"צ ר' צבי חנוך לוין רבה של בנדין; משמאלו בנו בכורו הרה"צ ר' מאיר הי"ד; בשורה השניה משמאל: בנו מרן בעל ה"בית ישראל"

אליהם נלוותה משלחת נכבדה של חסידי גור בפולין, חבורה של חרשתנים ובעלי ממון, אשר נלוו אל הרבי מגור בנסיעתו השניה לארץ ישראל. הוא אשר דרבן והלהיב כמה מבעלי התעשיה הלודז'אית להצטרף אליו בנסיעתו במטרה לבחון הקמתם של מפעלי תעשיה בארץ ישראל, כדי שאלה יהוו בסיס כלכלי איתן למשפחות רבות אשר כלתה נפשם לעלות לארץ ולהשתכן בתוכה.

לנסיעה זו הצטרף ר' יוסף ליברמן, שותפו של ר' צבי מאיר, אשר בא להתעניין במיוחד על המושבה החדשה עליה דובר רבות בפולין וזכתה לברכתו של האדמו"ר מגור. ר' יוסף כבעל חרושת למוצרי טכסטיל בלודז' בחן את האפשרות להעתיק את חרושתו מפולין לארץ ישראל.

לאחד מימי חודש טבת נקבע הסיור של האדמורי"ם והרבנים, יחד

עם המשלחת החסידית, על אדמת בני ברק. זה עתה הושלם קניינן של האדמות המצפות לעלייתם על הקרקע של אלו אשר קנו חלקות להקמת בתים ראשונים. היה זה סיור רב רושם ומיוחד במינו, כאשר אנשי שם, חסידים ואנשי מעשה, מסיירים על פני מרחבי ארץ, מטפסים על הרים וגבעות, ואף עומדים להתפלל כנגד ירושלים.

ר' יצחק גרשטנקורן, הרוח החיה של בני ברק בעת ההיא, צייר בחרט־אנוש את תיאורו של אותו סיור:

— "בשבת הראשונה שהיתי בירושלים וביום ראשון נסעתי לתל אביב וכעבור כמה ימים הגיעו האורחים החשובים ובראשם האדמו"ר מגור זצ"ל לתל אביב. השתמשתי בהזדמנות זו והזמנתי אותם לצאת אתי למסע סיור על אדמת בני ברק והם נענו לי...".

וברגש חסידי נלהב מתאר רבי יצחק את הסיור ואת הרגשות באותו מעמד:

— "היה זה מסע סיור מיוחד במינו, מעין חולין על טהרת הקודש, חסידים ואנשי מעשה נוסעים נסיעה של טיול להסתכל בהר ובבקעה — מראות של חולין מלבב, אבל ספוגים בנפשם מלגאו בקדושת המקרא המשנה והגמרא מילדותם בבי רב, וקשורים בשמותיהם של תנאים ואמוראים וחסידים ראשונים שבצלם חיו כל חיי רוחם בגולה עד עכשיו. בנסיעה זו הלכו חסידים לחונן עפר אדמת אבות לאחר גאולתה מידי זרים, לעשות בה קנין של התקשרות־ישראלית־חסידית ממשית, לקוממה ולהחיותה משממות דורות של נכרים, בשתיית "לחיים" ובשמחה של מצוה. השתתפו במסע הסיור: הרבי מסוקולוב (זצ"ל) והרב מבנדין (זצ"ל) ועוד כשני מנינים מחברי המשלחת — בני לויתו של הרבי מגור (זצ"ל). לקחנו אתנו משקה ביד רחבה, מגדנות ופירות מזמרת הארץ ויצאנו לדרך לכוון בני ברק. באותם הימים הדרך היתה משובשת והמכונית שנסענו בה התקדמה בקושי ובאיטיות בנשימה ונשיפה ובגניחה ואנחה, עד שהביאה אותנו בשלום למחוז חפצנו — לבני ברק — שתקום בעתיד בעז"ה. טיפסנו ועלינו למרום הרים כיוונו לבנו כלפי ירושלים והתפללנו תפילת מנחה בציבור.

על פני מרחבי הנוף כולו הידהד קולו של הש"ץ: "ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים". לאחר התפילה קיימנו מצוות לגימה בחברותא כאורח חסידים, שתינו "לחיים" לחיי גאולת המקום ולחיי ישובו ובנינו במהרה בקרוב, והרגלים התרוממו מאליהם לריקוד חסידי

נשתלבו יד ביד ונתלכד מעגל גדול מסתחרר והולך, בגיל בצהלה ובשיר עד התבטלות החושים. נתקדש המקום שוב בידי ישראל, קדושה לשעתה וקדושה לעתיד לבוא.

בחזרתנו נתעקשה המכונית ולא זזה ממקומה, טרטרה וטרטרה ולא נעה ולא זעה, צר היה לה כנראה להסיע אורחים חשובים אלו מבני ברק, ולהשאיר את המקום בשממותו. לא היתה איפוא ברירה אחרת לפנינו אלא לשאת את נושאנו, לדחפה מדי פעם בפעם״.

נסיעה זו שאנו עושים היום מבני ברק לתל־אביב ברבע שעה ארכה אז שתי שעות.

מראה הסביבה בימים ראשונים

שטח האדמה הראשון שנגאל על ידי חברת ״בית ונחלה״ השתרע על פני אלף ומאה דונם. לבאים לראשונה על כברת ארץ זו נראה המקום כמישור אשר מקיפים אותו שבע גבעות.

אלו הן שבע הגבעות הנזקפות כיום מתוככי בני ברק ניצבות בגאון:

א. הגבעה עליה בנויה ישיבת נדבורנה,

ב. גבעת רוקח — ישיבת סלובודקה ובית יוסף,

המושבה בני ברק בימיה הראשונים: עשרות צריפים פזורים בשטח

ג. הגבעה עליה ניצבת ישיבת ביאלה,
ד. הר־שלום — ישיבת אמרי אמת,
ה. גבעת הישיבה — ישיבת פוניבז׳,
ו. גבעת ויזניץ — ישיבת ויזניץ,
ז. גבעת הזכרון לחללי מלחמות ישראל הי״ד.

בין שבע הגבעות הללו השתרע מישור שבמרכזו כיום רחובה הראשי של בני ברק — רבי עקיבא.

מול הכניסה לבני ברק היה פרדס של ערבי, בו היה מכון מים להשקיית הפרדס וממנו שאבו ראשוני המתיישבים מים לשתיה ולשאר צרכים. ערביי הסביבה היו מספקים מלבד מים גם ירקות, ביצים ותרנגולות, ואת מרכולתם הביאו יום יום לתושבי המושבה המוקמת והולכת.

בימי ה״מאורעות״ היו ערבים אלה נעלמים פתאום. העדרם היה סימן למתיחות ולהתרחשות של מזימה מזויינת נגד יהודים, ההולכת ונרקמת בין המסיתים בתוך הכפרים הסמוכים. מרכז ההסתה בשפלת החוף המרכזית היה ביפו. הפורעים היו מגיעים אל הכפרים באיזור ומסיתים את תושביהם לפרוע ביהודים ההולכים וכובשים אדמות וחבלי ארץ אחת אל אחת.

מצד אחד גרם העדרם של הערבים והימנעותם מלהגיע אל המושבה לדאגה רבה בין המתיישבים ולמחסור במוצרי ירקות ופירות, אבל מאידך היה זה אות וסימן לממונים על הבטחון בשטח המושבה להתכונן לקראת הבאות, לארגן שמירה, לבצר את הצריפים ולהצטייד בכלי זיין מתאימים להגן על המושבה ותושביה.

העליה על הקרקע

בראש חודש סיון שנת תרפ״ד הגיעה קבוצת העולים הראשונה, אשר הועידה את בני ברק למושב לה, מפולניה לחוף ימה של יפו.

לאחר כמה ימי מנוחה יצאו הגברים של קבוצת העולים לסייר את חלקם באדמות אותן רכשו ואשר עליהן עתידים להקים את ביתם.

את חג השבועות עשו בתל אביב. העולים התקבלו בשמחה והוזמנו על ידי רבה של תל אביב, רבי שלמה אהרונסון, למסיבת חג שערך לכבודם. הוא קידם את פניהם בברכה, חיזק את רוחם ועודדם לקראת

נגרייתו של ר׳ משה גוטמן ובניו, אשר הקימו את מרבית הצריפים הראשונים בבני ברק

הבאות — הקמת ישוב חרדי בארץ הקודש, סמוך ונראה לתל אביב — העיר העברית הראשונה, שלא האירה פנים לתושבים חרדים, בוודאי לא לאלה אשר ביקשו להקים מושבה על טהרת הקודש.

בבוקרו של אסרו חג הוחל בהקמת הצריפים הראשונים. עבודה מפרכת ציפתה לעולים אלה ולבאים אחריהם, שלא הסכינו לעבודת כפיים של עבודות עפר. בנין הצריפים שהוקמו לא היו אלא מחסה משמש של קיץ ביום ומחיות רעות בלילה, אבל חדוות היצירה והאמונה בדרך שבחרו בה נתנו את האון והכוח לעמוד במבחן של מלאכת הבנין.

ראשוני הצריפים הוקמו בכניסה של בני ברק, בגבעה שמשמאל, ברחוב ראשונים ורחוב מינץ. היו אלה הצריפים של ר׳ יצחק גרשטנקורן, הרב אריה רבינוביץ, משה וויץ, אברהם יהודה גרוויס, על הגבעה שמעליהם הקימו את צריפיהם חיים שמרגד ושלום תיק.

למטה במישור, לימים רחוב רבי עקיבא, הוקם הצריף הגדול לבית הכנסת, ולידו צריף משותף של צבי אריה שיבק ומרדכי מנחם גרנביץ, וממול צריפם של משפחת בזסקי.

איש חסיד, מבין המתישבים הראשונים, מכין את המרזבים לצריפים הראשונים

מתיישבים ראשונים

שמונה משפחות וחמשה חברים בודדים, אליהם הצטרפו אחר כך משפחותיהם, היו הראשונים שעלו על אדמת בני ברק:

משפחת הרב אריה מרדכי רבינוביץ, משפחת ר׳ יצחק גרשטנקורן
משפחת משה וויץ, משפחת זעליג שפירא,
משפחת צבי להמן, משפחת משה גרזיבץ,
משפחת איסר הלבפיש משפחת יוסף ארליך,

לאלה הצטרפו חבריהם: חיים פרל, שלום תיק, חיים שמרגד, חיים מלין ויחיאל מקובר.

אלה היוו את הגרעין אשר הכין את ״המושבה״ בעלת הצריפים להנחת אבן הפינה החגיגית, אשר התקיימה כחודש לאחר העלייה על הקרקע וסיום הקמת התשתית הראשונית למושבה העתידה לקום על מכונה.

המשתכנים הראשונים שעלו על קרקע בני ברק בי"א בסיוון תרפ"ד

חגיגת הנחת אבן הפינה

היתה זו חגיגה של כל היהדות החרדית בארץ ישראל בעת ההיא. השמחה הרקיעה שחקים וענן האבק של האדמה החולית נראה למרחוק מרקיעתם של רגלי הרוקדים, השמחים עם האדמה עליה ובה יקיימו את המצוות התלויות בארץ.

כבר באותה שנה ראשונה נזדמנה להם לקיים את מצוות שביתת הארץ. היתה זו כאמור שנת תרפ"ד — שנת השמיטה, ולמרות אשר רבים מהמתיישבים ביססו את עתידם על עבודת האדמה, שבתו ונחו עד עבור ראש השנה. (ראה להלן).

החגיגה התקיימה לא בפאר רב אבל בהוד ובהדר של פנים מאירות, ריקודי חסידים ופיזוזי אנשי מעשה.

ביום י״א לחודש תמוז תרפ״ד התקבצו בני המושבה הטריה וקבלו את פני האורחים הרבים, ביניהם הרבנים הראשיים לתל אביב־יפו, הרב ש. אהרונסון והרב בן ציון חי עוזיאל; רבה של פתח תקוה הרב ציטרון ועוד. כן השתתפו אישי ציבור: הרב מאיר ברלין, ל. פישמן, ב. יפה, ה״ה גלוסקין ואטינגר, באי כוח של חברת ״גאולה״, אשר על ידה נרכשו אדמות המושבה מידי המחזיקים בה לטובת חברת ״בית

חגיגת הנחת אבן־הפינה לבני ברק בי״א בתמוז תרפ״ד

ונחלה" של מתיישבי בני ברק. קהילת תל אביב יוצגה ע"י ה"ה סופרסקי, פלסר וכספי, והמושבה פתח תקוה ע"י אברהם שפירא.

פתח את החגיגה בדברי ברכה ר' יצחק גרשטנקורן, אך עיקר השמחה התמצתה בהכנסת ספרי התורה לצריף אשר יועד לבית הכנסת ברח' רבי עקיבא כשכל הקהל יוצא בריקוד חסידי נלהב.

היתה זו מעין "שמחת תורה" באמצע הקיץ. הניגונים והזמירות — ניגונו וזימרתו של שמחת תורה. כן הריקודים וההתלהבות: "שישו ושמחו בשמחת תורה; כי היא לנו עוז ואורה"! מחזה מרנין לב כיצד מרקדין חסידים ואנשי מעשה יחדיו, צעירים וזקנים כתף אל כתף, אישי ציבור וחלוצים זה ליד זה — הכל מרננים יחדיו לפני ספר התורה ובליבם התפילה והתקווה כי אכן תקום במקום הזה מושבה חרדית אשר תקדש שם שמים בהנהגותיה ובהליכותיה, תשמש סמל ודוגמה לכל הישוב היהודי אשר החל להתחדש בארץ ישראל.

לאחר שהסתיימו הריקודים סביב ספר התורה אשר הוכנס להיכל, ניגן החזן את הפרק "לדוד מזמור" בניגון של ימים נוראים, בעוד כל הקהל עונה אחריו פסוק בפסוק.

עם סיום אמירת "לדוד מזמור" פרץ הקהל בשירה אדירה: "לשנה הבאה בירושלים הבנויה!". על ארון הקודש הותקנה פרוכת נהדרת אשר הביאו עמהם מוורשה המתיישבים הראשונים. האורחים והמתיישבים הסבו לסעודת מצוה ליד שולחנות ערוכים והחל סדר הנאומים והברכות. בין נאום לנאום פצחה שירה והתלהב ריקוד, מרוב השמחה ששרתה באותו יום שלא נשכח שנים רבות.

הרבנים הראשיים התכבדו לומר דברי תורה וברכה לכבוד המאורע. כן נאמו הרב מ. ברלין, הרב ש. סלונים, הרב ק. טבצניק ואישי ציבור. חגיגת הנחת אבן הפינה והכנסת ספר התורה נמשכה שעות ארוכות והתאחרה עד לשעות הלילה המאוחרות.

היה זה יום היסטורי בחיי המושבה שצעדה את צעדה הראשון, בשילוב מתאים של יסוד המושבה והכנסת ספר התורה: "אבן מאסו הבונים היתה לראש פינה — שישו ושמחו בשמחת תורה"!.

הזקנים שבחבורה לא יכלו למחות דימעת שמחה שצצה מבין ריסי עיניהם. הביטו אל השממה הלילית סביב סביב, אל המרחבים והמישורים, אל הגבעות והגבנונים, ובתוכם יצקו במו ידיהם את

היסודות הגשמיים ורוחניים של המושבה החרדית — — — בני ברק!

פתחו ואמרו: "מאת ה' היתה זאת היתה נפלאת בעינינו" — "זה היום עשה ה', נגילה ונשמחה בו".

סלילת רחוב רבי עקיבא

רחוב רבי עקיבא — רחובה הראשי של עירנו כיום — יועד עם תחילת התפתחות המושבה להיות רחובה הראשי של העיר.

כשנכנסו אל הרחוב מהכביש הראשי, כיום רח' ז'בוטינסקי, הוא ניצב כהר גבוה בעל שיפוע חד, כאשר מימינו מידרון עמוק. הובאו מהנדסים שבדקו את תוואי הקרקע ולאחר מדידות התברר שיהא צורך להעתיק אלפי מטרים מעוקבים של עפר ואדמת כורכר, כדי ליישר את הרחוב ולמלאות את העמק.

ועד המושבה רכש קרוניות ברזל שהיו מוסעות על גבי פסים, דוגמת פסי הרכבת. לצורך ביצוע העבודה גוייסו כל תושבי המושבה בימים ההם, כידוע, עדיין לא היו כלים כבדים ממונעים אשר יבצעו.

חסידים חוצבים בהר ברחוב רבי עקיבא. העפר מועבר משם בקרוניות על מסילת ברזל

את עבודות החפירה והחציבה. את העבודה הקשה הזו נאלצו לעשות בידים, בכלי עבודה ידניים — מכושים, מעדרים וטוריות.

נקבע סדר עבודה. קבוצות קבוצות של ארבעה אנשים חילקו ביניהם את העבודה. בעוד שנים חוצבים ועודרים, היה השלישי ממלא את סלי העפר והאבנים אל תוך הקרוניות, והרביעי מסיע את הקרונית לעבר העמק, שם היה הופך את מיכל העפר ומוריק את תוכנו לעמק.

השלב הראשון של יישור רחוב רבי עקיבא החל ביום א׳ לפרשת ראה שנת תרפ״ה. העבודה נמשכה למעלה מחודש, עד יום ו׳ לפרשת נצבים. 62 חברים השתתפו בעבודת החציבה והמילוי שעלו לסך של 270.250 לירות מצריות — סכום נכבד מאוד בימים ההם.

מחוסר כסף להמשיך בעבודה נאלצו המתיישבים הראשונים להסתפק בקטע הראשון, שגם בו לא הסתיימו העבודות כדי כביש של ממש. רק כעבור שנתיים, ביום ה׳ מנחם אב תרפ״ו, נחתם הסכם בין ועד המושבה וועד פועלי בני ברק, על עבודות של הסיום יישור וסלילת רחוב רבי עקיבא. את ועד המושבה ייצגו ר׳ יצחק גרשטנקורן, משה טורק ומשה ברלינסקי. את ועד הפועלים ייצגו פרץ קרסוצקי, ג. לסקי ויעקב בנדט.

סיום סלילת רחובה הראשי של המושבה היה אות להתפתחותה המהירה של בני ברק ותנופת בנייה החלה להירקם משמאל ומימין.

רצו עבדיך את אבניה

את רחוב רבי עקיבא חצבו וסללו חסידים ואנשי מעשה, בעלי תריסין יראים ושלמים. בזיעה של מצוה, בחרדת הקודש וברנן חסידי הניפו ה״פועלים״ את המעדר, הלמו בטוריה ונשאו את סלי העפר, עד אשר סללו את רחובה הראשי של העיר על שם התנא האלקי רבי עקיבא — עיר ישיבתו והרבצת תורתו.

על ערימות העפר והגבנונים הסתובבו פנים חסידיות — זקן ופיאות עיטרו את הפנים, טלית קטן גדול ורחב התנופפו על גוום ורוח קלילה העיפה את החול אל תוך עיניהם הבורקות של הדמויות. הזיעה שניגרה מגופם הרטיבה את בגדיהם וגם את האדמה הקדושה עליה ניצבו ואותה הכינו לבניית עיר מקדש לתורה וחסידות.

דמויות כר׳ חיים חוואט, ר׳ זעליג שפירא, ר׳ צבי ברג, ר׳ פייביש קוזלובסקי, ר׳ אהרן ברוך אברבנאל, ר׳ לייב גציל זיידמן, ומנהלי העבודה ר׳ חיים שמרגד ור׳ שלום תיק — כל אחד מהם ״יהודי של בית מדרש״ היו בין החוצבים והסוללים.

את משא עבודת הפרך היו מלווים בשירה ובזמר׳ל ובפיהם המילים: ״אשרינו מה טוב חלקינו ומה נעים גורלנו! — אשרינו שזכינו לחונן עפרות ארצנו הקדושה, הלוואי ונזכה אנו ובנינו לעבדה ולשמרה״.

— ״כדאי, כדאי היה! — שח האחד למשנהו, לעבור את כל התלאות, את כל הנדודים והמסעות בים הסוער; כדאי היה לעזוב את הגלות ולבוא לגור פה בים־החולות בצריפים של שוכני מדבריות, ובלבד לקיים בנו ובגופנו המיוזע והמיוסר: ״כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו״.

והיה ביניהם, כאמור, גם החסיד המופלג ר׳ חיים חוואט. יהודי בעל מדרגה ממש. חסיד ווותיק של האדמו״ר מסוכוטשוב בעל ה״אבני נזר״ זצ״ל. יהודי תלמיד חכם מופלא שלא פסק פומיה מגירסא. גם הוא ניצב בין החוצבים כשמאחוריו קרוב לשבעים שנות חיים.

סיפרו זקני בני ברק:

— ״ר׳ חיים לא רצה ליהנות מתורתו אלא מיגיע כפיו. כאשר התחילו את העבודה הציבורית הראשונה של המושבה, לחצוב את הרחוב הראשי ולסלול את נתיבה, לא וויתר ר׳ חיים על זכותו להיות נמנה על עושי מצוה ולקיים בגופו את מצוות בנין ארץ ישראל. נענו להפצרותיו והוא ניצב על משמרתו כפועל חרוץ. והואיל והיה תלמיד חכם היה חוזר על משניות בעל פה תוך כדי עבודה, או שהיה מתפלל וקורא פרקי תהלים. מפעם לפעם ראו את ר׳ חיים שולף פנקס קטן מכיס אפודתו, רושם משהו ומשיבו לכיס. את ר׳ חיים לא שאלו למעשיו. אבל בסוף החודש התגלה מה רשם האיש בפנקסו באמצע העבודה. ר׳ חיים היה רושם את הרגעים שהיה נח בהם בהפסקה, תוך כדי הסעת העפר והאבנים, בעת חלוקת שכר העבודה, כמו ליתר הפועלים, סירב ר׳ חיים ליטול שכר עד אשר עשה את החשבון:

״ביום פלוני נאלצתי לנוח קצת מעמל העבודה; ביום פלוני היה שרב והחום התיש את כוחי ולא ימלט שמפאת חולשתי לא עבדתי

כמו שצריך... נא לנכות משכרי כך וכך רגעים ושעות, עבורם אינני זכאי לקבל שכר עבודה — חושש אני שלא אכשל חלילה בעוון גזל, אפילו אבק גזל אינני רשאי לנגוע בו...״

לא הועילו טענות הגזבר: ״ר׳ חיים יקירנו, למרות כן ואף על פי כן, כך הם תנאי העבודה הקשה הזאת — — מותר לנוח קצת, לוקחים זאת בחשבון העמל והשכר...״ אבל ר׳ חיים בשלו: ״לא, אינני נוטל!״... והוא לא לקח פרוטה יתירה מחשבונו שלו.

הוא ושכמותו היו ממניחי היסודות של בני ברק.

עבודתם של יהודים כמו אלה, עבדקנים ואנשי צורה, על הסוללות והפיגומים, על רכבות העפר ועל כלי העבודה, היתה מפעימה את לבבות האורחים שבאו לחזות בראשיתה של המושבה החרדית.

מעשה ובאותם ימי עבודה קשה ומייגעת ביקרה משלחת של רבנים מחו״ל את בני ברק. הם הגיעו בדיוק באמצע יום העבודה, בעת שהשמש קפחה את הראשים ועניני החול והאבק כיסו את הכניסה לעיר. משהתקרבו לא האמינו למראה עיניהם — הנה יהודי פולין, על לבושם ועל מראה פניהם, עומדים ומגירים נחלי זיעה על פניהם שכבר הספיקו להצריב מחמה קופחת וממליחות החול, והם לא די שאינם מתלוננים ולא רוטנים על אשר עולה להם יסורי העבודה, אלא ממלאים פיהם שירה וזימרה... השמחה כובשת אותם ועל פניהם ושפתותיהם שיר ושבח לבורא העולם על שזכו לבנות חורבות ארץ ישראל.

כאשר שמו פניהם לשוב ולצאת מהמושבה, פנו ואמרו לחסידים אלה:

— ״אצלנו בחוץ לארץ, לא זוכים לזיעה של מצוה אלא בערב פסח לעת אפיית המצות מצוה. ואתם — — כל יום ויום אתם זוכים לכך. מי ימנה שכר פעלכם!״.

ילדי המושבה משתעשעים בקרונות

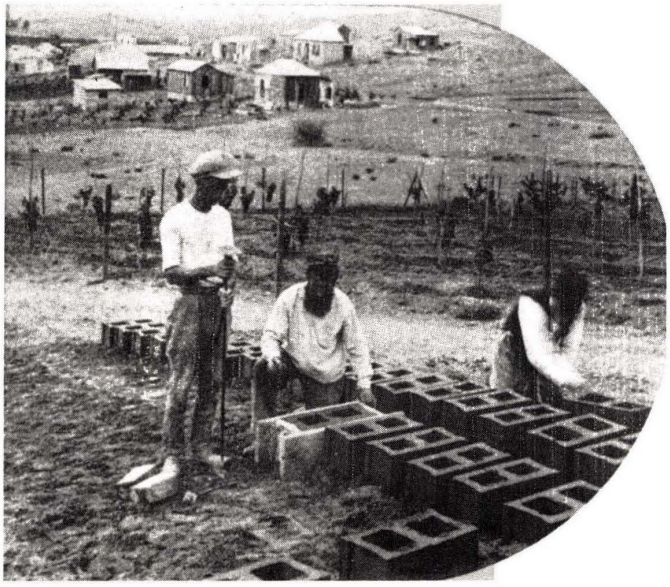
קרונות העפר, אשר הסיעו את האבנים והעפר היו גם למקור שעשועים לילדי בני ברק הראשונים.

בערב, כאשר שבתו הקרונות ממלאכתם להם נועדו, באו הילדים ישר מהתלמוד תורה ומבתי הספר להר ההולך ומאבד את השיפוע שלו.

בתחילה הם עשו דרכם בריצה, ממהרים לתפוס קרון ולהיות "נהג". משרבו הקטטות והויכוחים — עשו תור. כל הילדים התרכזו יחדיו וכל אחד בהגיע תורו היה הנהג ויתר הילדים — הנוסעים. לא פעם התהפך הקרון על נוסעיו ובדרך נס יצאו הילדים ללא פגע. המשחק לא המשיך זמן רב. כשנודע להנהלת הת"ת וביה"ס לאן ממהרים הילדים עם סיום יום הלימודים ולאן פניהם מועדות, אסרו על התלמידים לשחק בקרונות. המשחק היה מסוכן מדי מכדי להשאירו לתעלוליהם של הזאטוטים.

"חלוצים" בעלי קפוטות

המראה של "עבודה חלוצית" חרדית היתה בימים ההם מחזה נדיר מאד. כשהתפרסם ביישוב החדש שהנה הולכת ומוקמת מושבה חרדית על טהרת עבודה חרדית, הופיעו בשערי המושבה עתונאים שלא הסתירו את רגשותיהם ממראה עיניהם.

שני חסידים מייצרים בלוקים לבנית הבתים הראשונים

הסופר בנימין כותב בעתון "הארץ" ביום כ"ה אלול תרפ"ד:

— "המחזה היה נהדר, מקסים, כמותו לא ראיתי עוד בשנות חיי בארץ: כעשרים יהודים מיהודי פולין, צעירים וזקנים ואברכים לרוב מגודלי זקן פשוטי "קפוטות" עטויי טליתים־קטנים אשר התנופפו כמו סמלי דגלים באויר, עמדו ופניהם מופנים אל פני הגבעה עמדו ובידיהם מעדרים, דקרים, אתים, ובאלה התנפלו על הגבעה עשו בה שמות חפרו בה הפכו בה והפכו בה, התנפלו על הגבעות בהתלהבות בדביקות של חסידים כמעט בשיר וברננה.

כשנגשתי אליהם אמרתי להם: יהודים טובים! מה חרי האף הזה מה ההתלהבות? גבעה זו, הוספתי ואמרתי, קיימת כאן כפי הנראה זה מאות ואלפי שנים, איש לא הרגיזה ממנוחתה ומה ראיתם על ככה לכלות בה את חמתכם? ענו ואמרו לי: צורך השעה היה בדבר: אנו סוללים כביש דרך הגבעה הזאת, התבינו? צורך השעה היה בדבר שיהודי פולין לא חלילה "חלוצים" אפילו לא חלוצי "המזרחי" אפילו לא סתם יהודים אלא באמת יהודים נאים, יהודים חסידים, יהודי תורה ויהודי עבודה, שיהיו אלה עוזבים את חנויותיהם ואת עסקיהם ויעמדו ב"גבול־השרון" כחום היום יעמדו מזוינים במעדרים, דקרים, ואתים, ויעשו מעשי קונדסים...

שאלתי לבן השבעים: הגידה נא ישיש האם לא תכבד עליך העבודה? ענה הזקן ואמר: כשאני מסיע את רגבי הקרקע שאינם במקומם למקום המיועד להם הריני מרגיש חיות כזו שהיא מקילה עלי את העבודה, והשני אמר: ב"ה לא מפני ההכרח באנו הנה, עשינו לנו "פוגרום" בעצמנו, מכרנו את רכושנו בחצי המחיר ועלינו! וכי מה אנו מבקשים כאן מאת הקב"ה רק לחם לאכול ובגד ללבוש.

אחד מהם בונה צריף גדול לבית חרשת לאריגה, בית חרשת שעתיד להעסיק עשרות פועלים, אך גם הוא פשוט קפוטה הוא; גם הוא עומד על הסולם על המערכה ידיו אף הן עסוקות בעבודה, במלאכה.

ומן הצריף אשר לו בית הכנסת יקרא, חודר הנגון הווארשאי ללימוד הגמרא, הקול קול בן הרב הוא, הוא לבדו הוגה בתורת ה' יומם ולילה, השאר מסתפקים בלימודי שבת ובריקודי שבת, אך האיר הבוקר בימות החול — מיד מתאספים כולם מתפללים ויוצאים לעבודה".

בית הכנסת הראשון בבני ברק נוסד בשנת תרפ"ד בצריף ברחוב רבי עקיבא. הצריף שימש גם כתלמוד תורה עבור ילדי בני ברק הראשונים

בעתון "דואר־היום" מיום כ"ד מרחשון תרפ"ה כותב ב. גור־אריה:

— "לפני שלש שנים נוסדה בוורשא חברה בשם "בית־ונחלה" המיסד הוא הרב גרשטנקורן. זהו יהודי מלא מרץ ואמיץ רוח ונאמן לעבודתו. הרב גרשטנקורן ריכז סביבו אנשים חרדים שהסכימו לוותר על הגלות ובאו לארץ־ישראל ומי שלא ראה את שמחתם בעבודה לא ראה שמחה מימיו, אני בקרתים בלווית׳שני אנשים, הרביתי לשוחח אתם זמן רב בכדי לתהות על קנקנם, כשעמדתי והתבוננתי בכל עבודתם שמחתי שמחה שלא ניתנה להבעה, ראיתי בה מסירות נפש, והתלהבות עילאית קדושה שאינה יודעת ליאות, אני מדבר מציג

קבלת פנים נלהבת למייסד המושבה ר׳ יצחק גרשטנקורן בשובו מפולין בשנת תרפ״ה. באותו מעמד השתתף גם הלורד מלצ׳ט שהזדמן באותו יום לביקור בבני ברק

שאלות והלב מתלהב כיצד? הלא זהו תפקידנו אנחנו שייכים לעם ישראל פרנסתנו קשה מאד, אבל החלטתנו מוצקה להפוך מדבר שממה וציה לעיר ומושבה.

נסיתי לדבר עם הנשים שהן טרחניות יותר וביחוד עם בנות הערים הגדולות הרגילות למותרות ואע״פ כן כמה מלאות הן גיל ושמחה, את תכשיטיהן שמרו לשעת הכושר, בבני ברק לא נחוץ להן כסף וזהב. כשבאתי לשם עסקו כולם בבנין באר, ולמה אין אתם מעסיקים פועלים שאלתי הלא לכם קשה הדבר? בעבודתנו אל יתערב זר בדמינו ובזיעת אפינו נבנה בעזהי״ת את ישובנו, ובראותנו את כל זאת נתמלא לבנו שמחה ומפינו מתפרצת הקריאה:

מי יתן וירבו כמותם בישראל!״

בתים ראשונים בבני ברק

לא ארכו הימים הראשונים, בהם קבעו משכנם המתיישבים הראשונים בצריפים מטים ליפול וחשופים לרוחות וגשמים, עד שהחלו לבנות את הבתים בלבנים ואבנים, בטיט וטיח — בתים של ממש.

אחד מבתיה הראשונים של בני ברק, שנבנה על ידי ר׳ חיים זיגלבוים. בבית זה שכן ״ועד בני ברק״ וכן ״בנק לחקלאות ולתעשיה בני ברק״

היו אלה בתיהם של ר׳ לייבוש אדלר ור׳ חיים זיגלבוים (ראה עליהם ב״דמויות ואישים״).

את הבית הראשון בנה ר׳ לייבוש ברחוב אברהם את הבית השני הקים ובנה ר׳ חיים זיגלבוים ברחוב רבי עקיבא סמוך לכניסה למושבה.

ביתו של ר׳ חיים שימש שנים רבות גם כמשרדי ועד המושבה ומשרדי הבנק לחקלאות ולתעשיה מיסודם של תושבי בני ברק.

בתי כנסת ראשונים

באותם ימים ראשונים של עלייה על אדמת בני ברק וההתיישבות בה הוקם הצריף הגדול ברחובה הראשי, רבי עקיבא, אשר הוקדש לבית הכנסת לתורה ולתפילה.

ארון הקודש וספרי התורה כמו הפרוכת הנהדרת ושאר הכלי־קודש, הובאו ארצה על ידי העולים ונקבעו במקומם בבית הכנסת.

על הקירות התנוססו לוחות של ״ויהי בנסוע הארון״, ״הודו״, ״כגוונא״ ו״מודים״ — אלה שיוו לצריף העץ מראה של בית־כנסת לכל דבר, כמו בעיירות רבות באירופה, במושבה החסידית נקבעו, כמובן, זמני תפילה לכל התפילות, זמנים לשיעורי תורה השכם בבוקר ובשעות הערב ובית הכנסת היה מלא מרוב רובם של יהודי בני ברק, אשר לא וויתרו גם אחרי יום עבודה קשה ומפרך לבוא לבית הכנסת להתפלל, לקבוע עתים לתורה, בגמרא, במשניות וב״עין יעקב״.

לאחר שגדלה המושבה, בתים רבים נבנו והסתפחו אליה עולים חדשים ובני משפחותיהם, היה בית הכנסת אשר בצריף צר מלהכיל את הציבור הגדול. הוחלט שהגיע הזמן לבנות בית כנסת גדול וראוי לשמו במרכז המושבה, אשר ישמש כמקום תורה ותפילה כנאה וכיאה לעיר אשר שמה לה למטרה להיות עיר תורה וחסידות.

ביום עשרה לחודש מנחם אב תרפ״ז, הונחה אבן הפינה לבית הכנסת הגדול. הבנין הוקם במהירות יחסית וכעבור שנה התנוסס לתפארה במרכז המושבה, וברוב פאר נחוגה חגיגת חנוכתו.

חנוכת בית הכנסת הגדול

ביום ראשון, כ״ד לחודש הרחמים תרפ״ח, הושלמה בניית בית הכנסת המרכזי לתושבי בני ברק. חגיגת חנוכת בית הכנסת, אשר היה

בנין בית הכנסת הגדול שנחנך בחודש אלול תרפ"ח

המאורע הגדול ביותר בשנים הראשונות של בני ברק התקיימה ברוב עם ובהשתתפות אורחים רבים וחשובים. החגיגה אשר כמוה לא ראתה בני ברק מאז היווסדה היתה גם הזדמנות לאישי התורה הנכבדים של היישוב דאז להביע הוקרתם וברכתם לתושבי המושבה ולעסקניה.

האורחים לא חסכו דברי שבח והלל על המושבה החרדית, על תושביה בעלי ההכרה העמוקה במעשיהם, על אורח חייהם ועל מסירות נפשם להקמתה. הם העלו על נס את אלה אשר עזבו מרצונם את הגולה ועלו אל ארץ אבות, ליישבה על פי רוח התורה והמסורה הנאמנה, למעשה שימשה המושבה החרדית החדשה כנס ודגל של כל חלקי יהדות התורה בארץ כמענה נגד משטיניה. היא הדגימה כי אפשר וגם יכולים לבנות עיר על טהרת הקודש, וכי "יהודי פולין החסידית" נוטלים על עצמם מעמסה גדולה כמו זו וגם מצליחים בה.

חגיגת חנוכת בית הכנסת היתה גם מקור לעידוד וגאווה לתושבים העולים. בשמחה ובחגיגיות קיבלה המושבה אלפי האורחים אשר באו לראות בפלא שקם בשפלת החוף, בין תל אביב ופתח תקוה. ואמנם יום חג זה ולילו הארוך לא משו, מזכרונם של אלה אשר השתתפו בה ימים רבים לאחר מיכן.

זכורני את המאורע החגיגי מימי ילדותי. הוא נחרט בזכרוני ועומד

לנגד עיני עד עצם היום הזה. אותו יום ראשון, ימים ספורים לפני ראש השנה, לבשה המושבה חג. מאז שעות הבוקר המוקדמות היתה תכונה לקראת המאורע. גם אנו הילדים נטלנו חלק נכבד בהכנות לחגיגה. הלפידים הוכנו בעוד מועד ועל שכמנו נשאנו את השולחנות והספסלים.

לקראת הצהרים החלו להגיע ראשוני האורחים, אשר התרכזו בבית הכנסת הארעי, בצריף הגדול, שם גם התקיימה הפתיחה החגיגית של סיום כתיבת ספר תורה. האורחים התכבדו בכתיבת "אות" וב"לחיים", ועד שעות הערב המוקדמות כבר התאספו המונים במושבה.

החגיגה התחילה עם יציאת תהלוכת הכנסת ספר התורה. מתחת לחופה נישא ספר התורה החדש לקול שירה וריקודים, ולקראתו הובאו שאר ספרי התורה אשר בהיכל. תהלוכת ספרי התורה יצאה לרחובות ולצידיה צעדו ילדי המושבה כשלפידים בידיהם. אבוקות הנפט האירו והזריחו על הפנים השמחות וקול השירה מפיות האלפים נשמע למרחוק.

בית הכנסת החדש הואר בשלל אורות והבהיק בלובנו על פני הסביבה. כשהגיעה התהלוכה מבית הכנסת "הישן" לבית הכנסת החדש, התכבד הרב הראשי רבי אברהם יצחק הכהן קוק לנתק את השרשרת ודלתות ההיכל נפתחו לרווחה. כל הקהל הרב נדחק אל תוך בית הכנסת והחזן ר' אברהם ביקובסקי פתח בפרק "לדוד מזמור" בניגון של הימים הנוראים. קולו האדיר הדהד ברמה ונישא למרחקים. בניגונו המיוחד הרטיט את הלבבות וריגש את המעמד הנפלא. לאחר שספרי התורה הוכנסו אל ארון הקודש, סיים ר' אברהם בפרק "ובנוחה יאמר".

שעה ארוכה נמשכו הריקודים בהתלהבות גדולה. השמחה שפעה עד שהגיע תור הנאומים והברכות.

מייסד המושבה ר' יצחק גרשטנקורן, אמר בין דברי ברכתו: "אצלינו, יהודי בני ברק, הקודש והחול מתמזגים ומתלכדים יחד — גם החול הוא קודש לה' בעוסקינו בבנין הארץ הקדושה. אין הבדל בין עבודה לעבודה, לומדים דף גמרא ועוסקים בישוב ארץ ישראל, חיי יצירה ועבודה כרוך עם לימוד התורה, שמירתה וקיום מצוותיה. זכינו לקידוש השם הגדול שבחיינו ובעבודתנו פה בני ברק".

אחר כך התכבד הרב הראשי לישראל לשאת דברים לכבוד המאורע. בין השאר פתח ואמר: "האור העצמי והנועם והעונג והנחת רוח יש בארץ ישראל כשיחד עם בנין הארץ יש לימוד התורה ובנין בתי כנסיות ובתי מדרשות. גם עכשיו יש לדאבוננו מושבים שעוד לא ניערו את אבק הגלות ועדיין אינם יכולים להרגיש את עדן החיים הנובע מתוך ההרמוניה שנטע יוצר האדם בעם ישראל ותורת ישראל, הפגמים האלה עתידים לעבור ולהיבטל, ואולם במקום שחיי בנין ספוגים טללי אורות של קדושה, שם יכולים כבר עכשיו להרגיש אושר אמיתי ושמחה והרחבת הלב — מה טובו אהליך יעקב!".

גם הנואמים אשר באו אחריהם פתחו ואמרו דברי שבח והודיה, בכרכם יחד את חגיגת בית הכנסת העומד על תילו לתפארת ואת שבחם של יהודי בני ברק, המשמשים דוגמה ומופת במעשיהם ופעלם לטובת כל הישוב היהודי בארץ.

למרות השעה המאוחרת לא עזבנו, אנו הילדים, את החגיגה אשר רישומה נשאר בנו ימים רבים בשמחת הלב על האושר אשר נפל בחלקנו.

בית הכנסת "אלטמן"

לאחר שהונחה אבן הפינה לבית הכנסת הגדול, הגיע לביקור בארץ, יהודי עשיר מנכבדי העיר צ'רנוביץ שברומניה, ר' אליעזר אלטמן.

כמו נכבדים אחרים הוזמן גם הוא לראות במו עיניו מושבה של יהודים חרדים ההולכת ומוקמת בארץ ישראל, ולספר ליהודי הגולה על הפלא אשר חזה בביקורו בארץ ישראל.

הוא הגיע לבני ברק ולא הסתיר את התרגשותו ממראה עיניו. מארחיו הביאו אותו גם לבית הכנסת הישן אשר שכן עדיין בצריף בכניסה למושבה. הביט ר' אליעזר ותמה: "זהו הבית כנסת שלכם?". השומעים נענו מיד בשמחה: "לא, זה רק בית הכנסת הארעי כבר חגגנו את חגיגת הנחת אבן הפינה לבית הכנסת הגדול והמרומם במרכזה של המושבה. "ומה ישאר כאן?, מה יעשו אלה הסמוכים לכאן, האם יכתתו רגליהם עד בית הכנסת החדש?" — שאל ר' אליעזר.

משתיקתם הבין שכך אמנם יהיה. אז פתח ר' אליעזר והציע: "אני

בית הכנסת שנבנה על ידי הנדיב רבי אליעזר אלטמן בשנת תרפ"ח ונקרא על שמו

מוכן לרכוש סמוך לכאן בית כנסת קטן עבור התושבים הגרים פה, אבל בתנאי שבית כנסת זה יקרא על שם אשתי המנוחה ע"ה". מובן שהוא קיבל הסכמה מלאה להצעתו הנדיבה ואז רכש ר' אליעזר אלטמן ז"ל את הבנין העומד עד היום ומשמש בית כנסת לתורה ותפילה, ברחוב רבי עקיבא סמוך לבית הכנסת ב"צריף".

בבית כנסת זה התפלל שנים רבות הרב נחמן שמואל יעקב מיאדסער רבה של בני ברק. במקום זה למד ולימד שיעורי תורה קבועים בבוקר ובערב. רבים מתושבי העיר היו באים לבית כנסת זה להסב עם הרב מיאדסער אל "סעודה שלישית", עת השמיע מדברותיו

בטוב טעם ודעת. כן באו להתפלל עמו בימים נוראים בהם נשמע קולו הנחמד כשליח ציבור שנים רבות.

במשך השנים הורחב בית הכנסת ע"ש אלטמן והוסיפו לו נדבכים וגם בנין על ידו, והוא משמש עד היום כמקום מרכזי לתפילה ולשעורי תורה לתושבי בני ברק המתגוררים בסביבה זו.

ועד מושב נחלת־גנים מבקש להיספח לבני ברק

ועד מושב־נחלת־גנים מחוז־יפו,
ב"ה יום חמישי כ' תשרי תרפ"ט
אל כבוד הועד מהמושבה בני ברק

א.נ.

אחרי השיחה שהיתה בינינו חברי ועד נחלת־גנים עם כב' היו"ר הנכבד של בני ברק יום רביעי י"ט תשרי בענין סיפוח נחלת־גנים להמושבה בני ברק, מצאנו לנחוץ לפנות אליכם גם בכתב ומודיעים אנו שנתעוררה אצלנו השאלה לספח את נחלת־גנים לאחת המושבות הסמוכות והגובלות לנחלת־גנים ואנו חברי ועד נחלת־גנים מצאנו לטובת חברינו להיספח להמושבה בני ברק שזה יותר מתאים בשבילנו, וע"כ אנו מצרפים לזה איזה דברים שבודאי נחוץ לכם לדעת ואנו מבקשים מכב' הועד לתת לנו תשובה בהקדם האפשרי את החלטתכם בנידון זה.

בכל הכבוד חותמת

בשם הועד יואל לויטס מ.י. לוין ועד מושב נחלת־גנים

התשובה למסור ע"י מר לוין בהמושבה נחלת־גנים

רצ"ב פרטים בקשר לשטח האדמה
סך 268 דונם במגרשים
6 דונם ציבורי

תשובת ועד המושבה בני ברק

כ"ה תשרי תרפ"ט 12.10.28
לכבוד המושבה נחלת־גנים

א.נ.

הננו מתכבדים להודיע לכם שבישיבת הועד שלנו מיום כ"ד

דנא, דנו בדבר סיפוח מושבכם למושבנו, הענין בכללו עורר את תשומת לבנו ונבחרה ועדה משלשת חברי הועד שעליה לטפל בו.

בכבוד רב
ועד המושבה
מ.ב. וגמן י. גרשטנקורן

פרק ב׳

סדרי הנהגת המושבה

הויכוח על זכות הבחירה

בטרם התגבשה הנהלה חוקית וועד נבחר, לפי תקנון והליכי בחירה מוסכמים, היו עניני המושבה מנוהלים ע״י ועד זמני. זאת בנושאים שוטפים וללא מוסדות מתאימים.

בסוף שנת תרפ״ד מנתה אוכלוסיית המושבה קרוב לחמישים משפחות, מהם בעלי מגרשים ומהם בני המושבה שבאו לגור במקום בטרם רכשו לעצמם מגרש משלהם, או שלא התכוונו לרכוש חלקת אדמה ולהיות חברי האגודה ״בית ונחלה״ אשר כוננה את המושבה.

כשהיה צורך להחליט בענין עקרוני וחשוב התכנסו כל בני המושבה ל״אסיפה כללית״. לעתים תבעו התושבים עצמם לכנס אסיפה כללית כדי לשמוע את דבר ההנהגה הזמנית. אסיפה כזו עוררה מטיבעה התעניינות רבה במושבה הקטנה ולא פעם אף למתח לקראת כינוסה.

היו גם ויכוחים סוערים. כמו בכל אסיפה כללית גם כאן — בטרם עברה שנה מאז האיכלוס הראשון — כבר נמצאה אופוזיציה להנהגה ובעת האסיפה הכללית לא נמנעו מצדדיה למתוח ביקורת על ההנהגה. אנשי האופוזיציה האשימו את ההנהגה גם באוזלת יד ובחוסר פעולה וכו׳. ההנהגה מצידה הוכיחה כי ההפך הוא הנכון וכי הביקורת אשר הוטחה עליה אינה מוצדקת כלל. אדרבה, טענו אנשי הועד, ההתקדמות בפיתוח המושבה נראית לעין כל. חברים חדשים מצטרפים למושבה וכבר בשלב ראשוני זה הולכים ומוקמים מפעלי תעשיה לרווחתם של התושבים אשר גרים במושבה ולאלו אשר יבואו עם הפעלת בתי החרושת ופיתוח ענף החקלאות.

כצעד נוסף של התפתחות המושבה, התקבלה ההחלטה על בחירת מוסדות חוקיים להנהגת בני ברק. צעד זה היה בלתי נמנע, עם הדרישות הלגטימיות של המתיישבים, אשר טענו כי הגיע הזמן לכלכל את עניני המושבה החדשה לפי כללי הנהגה ברורים ומקובלים, בתהליך ברור וההחלטי של בחירות.

כולם הסכימו כי אמנם הגיעה העת לערוך בחירות. השאלה הראשונה שעל סדר היום בנושא הבחירות עלתה: למי יש זכות בחירה?

מצד אחד התייצבו בעלי המגרשים חברי אגודת "בית ונחלה", אשר טענו כי רק להם זכות בחירת ועד המושבה, היות והם בעלי המקום, היינו, שילמו ממיטב כספם עבור חלקת האדמה שלהם במושבה.

מאידך ניצבו נגדם ציבור הפועלים ובני המושבה המבוגרים. אלה טענו כי במו ידם הם בונים את המושבה ולמה יגרע חלקם משאר התושבים.

הוחלט לכנס אסיפה כללית מוקדמת, לפני כינוסה לבחירות, כדי לקבוע אחת ולתמיד למי תהיה זכות בחירה, ולאחר שתתקבל החלטה מתאימה יקבעו את האסיפה הכללית הבאה לבחירות מעשיות.

היו ויכוחים סוערים. אלה לא פסחו אף בתוך המשפחות המתיישבות לבין עצמם. היו משפחות עם בנים אשר התבגרו והיטו כתף לבניית המושבה ואלו טענו נגד הוריהם. האבא, בעל הקרקע, תבע את זכותו הבלעדית לבחור את נציגיו לועד החדש וטען, כי לבנו לא מגיע זכות זו משום שאינו בעל קרקע.

זקני בני ברק סיפרו אפיזודה משעשעת מאסיפה זו. אחד האבות הפגין את דעתו נגד בנו מעל הבמה, בפני קהל עם ועדה: "רק לבעלי המגרשים צריכה להינתן זכות הבחירה, רק הם זכאים לקבוע מי יהיו ה"בעלי בתים" במושבה!".

עלה בנו של זה על הבמה וטען כנגד אביו בלהט נמרץ:

— "לא!, אינני מסכים — לכל פועל ולכל תושב הגר במושבה הזכות לבחור את מנהיגי המקום!"

כעס האב על בנו כעס רב: כיצד מעז הבן להביע דעתו נגד דעת אביו. לא נחה דעתו עד שעמד והטיח כלפי בנו:

— "שוטה גמור!, מה לך כלל כי תביע דעתך כשאין לך משלך אפילו מטר אדמה אחד!" אותו הבן לא איבד עשתונותיו והשיב בנחת בו במקום:

— "אבא יקירי!... — הלוא השוטה בלאו הכי שלך הוא! והאדמה — הרי בסופו של דבר תהא שייכת לי"...

וכל הקהל פרץ בצחוק שנמשך שעה ארוכה.

בין המתיישבים הראשונים לא חסרו גם אנשים שהכל חפצים לשמוע אותם, אלו הן המושלי־משלים, שבאמתחתם סיפורי־עם, אותם הם יודעים לספר כשהשעה צריכה לכך, כדי לומר מה שרוצים לומר דרך משל וסיפור. לנאספים לא תמיד היה איכפת אם אותו מצליף מכוון הצלפותיו בהנהגה או באופוזיציה — העיקר לשמוע משל נאה וסיפור מתקבל. ההנאה שבסיפור המשלים האפילה על הכוויה אותו ספג בעל הנמשל.

באותה אסיפה היכה במשלו־סיפורו מתיישב אחד אשר סיפר כנגד ראשי הועד:

— "מעשה בשייח בדואי משבט פלוני אשר צבר לו רכוש רב במשך חייו. היו לו נשים רבות, ילדים רבים, צאן ובקר וחמורים וגמלים לרוב. לימים קרבה שעתו למות. מה עושה שייח בדואי טוב? — קורא לנשיו, לילדיו ולכל מקנהו, ומבקש מהם סליחה ומחילה. אף שייח זה קרא לנשיו ואמר להם: הנני מבקש מאתכן מחילה סליחה על שהעבדתי אתכן בפרך. הרי גם אני לא נמלטתי מהעבודה הקשה, כמוכן כמוני סבלנו יחד במדבר הגדול, ביום אכלנו חורב ובקרח בלילה — אנא מיכן, סלחו לי! סלחו לו הנשים.

אחר כך קרא לילדיו וביקש מהם מחילה. נענו לו בניו ומחלו לו על העבודה הרבה שהטיל עליהם: יחד אתנו סבלת את סבלות המדבר. שוב הזמין אליו את צאנו ובקרו. גם הם סלחו ומחלו לו ברצון.

לבסוף קרא גם לגמלים. את רוב ימי חייו בילה עמם יחד במסעות הארוכים והמפרכים. פתח ואמר להם: יודע אני כי את כל המשאות הכבדים העמסתי עליכם. ימים שלמים הלכתם במדבר הגדול והנורא ולא תמיד נתתי לכם מזונותיכם בזמן. לעתים עברו ימים מבלי מזון ומים. לכם הטענות הצודקות ביותר על התנהגותי כלפיכם — אתם עשיתם את המלאכה הקשה ביותר, לכם הגיע המזון המשובח והמים המתוקים וגם זה לא הענקתי לכם די הצורך. אבל, אהובי הגמלים, אל תשכחו כי יחד אתכם סבלתי את כל הסבל הרב הזה, יחד עבדנו וכמעט כשלנו — זהו גורלו של בדואי!, אבל זכרו — גם כשהיינו הולכים למסעות להוביל ארגזי תפוזים לחוף ימה של יפו כדי לשלוח אותם לחוץ לארץ, אני הוא זה אשר צעדתי בראש השיירה — רכוב הייתי על החמור אשר הלך לפניכם מחלל בחלילי ומוביל אתכם... אנא סילחו לי!"

פתחו הגמלים ונענו במקהלה:

— "אדוננו השייח! על הכל אנו מוכנים לסלוח לך — על העבודה המפרכת על המספוא שלא נתת לנו במידה שנשבע, על המים שלא השקית אותנו לרווייה — על הכל אנו סולחים, אבל, על אחת לא נוכל למחול ולסלוח — על שהעמדת בראש השיירה להנהיג אותנו את ...החמור!".

— — — איך אפשר לסלוח על דבר כזה?...

סיפור־משל זה התגלגל בבני ברק ימים רבים לאחר אותה אסיפה.

האסיפה הכללית הראשונה

ביום כ"ג תשרי תרפ"ה התקיימה בבני ברק האסיפה הכללית המסודרת הראשונה.

האסיפה נקראה כדי לכונן את הועד הראשון, לבחור את ועד הביקורת, לאשר תקציב לשנת תרפ"ה ולפתוח בהליכים לקראת הבחירות.

השתתפו באסיפה זו 47 חברי המושבה אשר בחרו בועד של שבעה חברים והם:

1. יצחק גרשטנקורן.
2. ח.ד. אורבך.
3. חיים פרל.
4. שמאי פרנקפורט.
5. שלום תיק.
6. יחיאל מקובר.
7. חיים שמרגד.

כן נבחרו שלושה חברים לועדת הביקורת והם:

1. צבי מאיר.
2. יצחק מאיר אוקסנברג.
3. מרדכי מלגוט.

באסיפה זו הוחלט גם על התקציב השנתי של ועד המושבה בסך 72.- לי"מ (לירות מצריות) לפי הפירוט דלהלן:

רב המושבה	8.- לי"מ	גנן ציבורי	10.- לי"מ
מנהל ומזכיר	18.- לי"מ	בית חולים	10.- לי"מ
מכשירי כתיבה	3.- לי"מ	שומר	8.- לי"מ
מכונן וגז	15.- לי"מ	ס"ה	72.- לי"מ

נושא אחר אשר הועלה על סדר היום הוא נושא השבת, עליו הוחלט פה אחד: **למנוחת השבת במושבה בני ברק — תוקף חוקי"!**

תקנון הבחירות לועד המושבה

נושא הבחירות לא נכנס לשלב מעשי רק בראשית קיץ שנת תרפ"ו.

באסיפה כללית שנקראה ליום ל"ג בעומר תרפ"ו הוחלט על בחירת ועדה מיוחדת אשר מתפקידה לקבוע את התקנות לקראת הבחירות.

על אנשי הועדה נמנו: יצחק גרשטנקורן, שמואל מאיר, מ.ה. גרינצייג, א. שכטר, פ. קרסוצקי, שמעון גליכמן, מ. וייץ ויעקב בנדט.

הועדה דנה ארוכות על תקנון הבחירות, לאחר שגם הפעם התפתח ויכוח סוער בשאלה הנוקבת: למי יש זכות בחירה, ובעקבותיו נצחו בני המושבה הגרים במקום למרות שאינם חברי "בית ונחלה".

בסופו של דבר התקבל התקנון הבא, **לאחר שהוחלט כי לנשים לא תהא זכות בחירה.**

א. זכות הבחירה האקטיבית

1. לכל חבר של חברת "בית ונחלה" ולכל תושבי המושב בני ברק בגיל של עשרים שנה ומעלה, אע"פ שאינם חברי "בית ונחלה", יש הזכות לבחור.
2. תושבים בלתי חברים צריכים לגור בבני ברק לכל הפחות ששה חדשים בכדי לרכוש את זכות הבחירה האקטיבית.

ב. זכות הבחירה הפסיבית

1. להיבחר יכול רק תושב ובעל מגרש בהמושב בני ברק בגיל של עשרים וחמש שנה ומעלה היושב שנה תמימה בבני ברק.
2. בוחרים ועד של תשעה חברים לזמן של שנה אחת.
3. כל עשרים בוחרים יכולים להגיש רשימת מועמדים, והמועמדים צריכים לצרף את הסכמותיהם בכתב להרשימה המוגשת.
4. את הרשימות צריכים למסור לועדת הבחירות שעל יד ועד המושבה בני ברק עד יום ראשון י"ח באייר בשעה 6 בערב.
5. לכל בוחר הרשות לבדוק את רשימת הבוחרים הנמצאת במשרד ועד המושבה ולראות אם הוא נמצא בתוכה. במקרה שלילי צריך לפנות לועדת הבחירות.

6. **אין לנשים זכות הבחירה.**
7. בכל עניני הבחירות לפנות למזכיר הועד מר מ.ב. וגמן שהוא גם המזכיר של ועדת הבחירות.

בהתאם לתקנות אלה ניתנה זכות הבחירה להאנשים המופיעים ברשימה המצ"ב.

רשימת בעלי זכות הבחירה לועד המושבה בני ברק

אדלר ליב	גסטל חיים דוב	וינטרויב דוד
אורבך חיים דוד	גליכמן צבי	מלין חיים
אהרונוב משה	גרנביץ ישעיהו	מזלשטיין אלימלך
אלפסי ישראל	גולדה יצחק מאיר	מאיר צבי
איזנשטט משה מרדכי	גורדון חיים	מאיר שמואל אלעזר
אנקלביץ יצחק	גרינברג משה	מאיר נפתלי
אורבך פנחס	גרטנר	מלגוט משה מרדכי
ברג צבי נחמן	גרינצייג משה הלל	מקובר תנחום
בז'סקי שלמה	גרינצייג יצחק פרץ	מיכל משה אהרן
בז'סקי אברהם	גילצר אלחנן	מרנהולץ משה
בירקנפלד בונם	גילצר פנחס	ניימן מנחם
בומינדר יעקב	גרינבלט פנחס	סוקולסקי אברהם
בשורי חיים	המר מרדכי אליהו	סגל חיים ליב
בשורי אברהם	הולנד יעקב	סגל שמואל
ביין חיים	וויץ משה	ארליך יוסף
בנדט יעקב	וינשטין אברהם משה	פלישמן יונה
בן צבי ישראל	וויזל חיים דוד	פצינובסקי יוסף
גינזבורג אברהם	וולקנהיים אברהם	פרל חיים
גזיבץ משה	וגמן משה ברוך	פרידמן דב
פמיליה דב	פלדמן משה חיים	קמפינסקי יהודה
פיירמן אהרן	פלשר שלום	קצמרק צבי
פיבלמן משה	פוקסברומר נתן	קראוז אליעזר
פינקל משה אהרן	פלדמן אברהם	קרסוצקי פרץ
פרידמן אברהם אליהו	פיירמן משה	קויבסקי זקן
פדבה ברוך	פוקס יצחק	קופרווסר צבי
פרידמן מרדכי	צבי ישראל	רזנזל ליב
פרינד דוד	צ'כנובר אברהם	הרב א.מ. רבינוביץ
פדומסקי יוסף	קופרמן שלמה	רוטנברג אהרן
ברלינסקי משה	קרנץ שלמה	ריפשטיין יחיאל

וורטהיימר מנחם	קרפול ברוך	רוזנגרטן אברהם
בן יעקב יצחק	קורזשץ יוסף	רוזמרין נפתלי
קרומביין יעקב	קופרמן שמואל	שפירא זעליג
לנדמן אליעזר יעקב	וויס אליהו	שיבק צבי אריה
גרדין מאיר	אויפגנג מאיר	שמרגד חיים
שיפר אברהם	שפיץ יוסף צבי	שכטר אברהם
שורץ נחמיה	שידלובסקי ישעיהו צבי	שינבוים יהושע
תיק שלום	שפירא משה	שפיץ בנימין
שוסטר יצחק	גרנביץ מרדכי מ.	

ועד המושבה פונה למושל המחוז - למנות מועצה מקומית

ביום י"ט תמוז תרפ"ו פנה ועד המושבה למושל המחוז הבריטי במכתב דלהלן:

ה.מ. מושל המחוז־יפו

ה.מ.

המושבה בני ברק מכילה שטח אדמה בערך 1500 דונמים, ועומדת במשא ומתן תדירי להרבות רכושה הקרקעי ולהגדיל מושבה, האדמה פורחת תחת ידי תושביה, העושים להם גני ירקות, ונוטעים פרדסים, עוסקים במחלבות בגידול עופות ובכל ענפי משק החקלאות, טרם מלאו שנתיים ימים מיום הצגנו רגלינו על אדמה עזובה ושוממה, וכבר זכינו לישוב של בערך 170 משפחות שהם 700 נפשות, כולם מתושבי חוץ־לארץ ועוד מאות הרבה של משפחות עומדות הכן לעלות להתישב בארצנו, במושבתנו מרגישים אנחנו הצורך והנחיצות של "מועצה־מקומית־מאושרת" הצרכים לסדור התנאים הסינטריים, התרבותיים, הדתיים, והכלכליים, ענינים המסתעפים לענפים חשובים כמו הספקת מים, קופת־חולים, עבודות ציבוריות, ועוד ועוד, ענינים מרובי אחריות שהועד מתלבט בהן בקשיים גדולים, מכריח אותנו לבקש מכבודו "מועצה־מקומית" לבני ברק בעלת תוקף של הטלת מסים, בטחוננו חזק שה.מ. כבודו ימלא בקשתנו בכל ההקדם האפשרי וחותמים.

בכבוד רב

ועד המושבה

התפתחות בני־ברק בעשור הראשון תרפ"ד-תרצ"ד

בשלהי שנת תרפ"ד 241 נפשות

בשלהי שנת תרפ"ה 660 נפשות

בשלהי שנת תרפ"ו 800 נפשות
בשלהי שנת תרפ"ז 900 נפשות
בשלהי שנת תרפ"ח 960 נפשות
בשלהי שנת תרפ"ט 920 נפשות
בשלהי שנת תר"ץ 1100 נפשות
בשלהי שנת תרצ"א 1400 נפשות
בשלהי שנת תרצ"ב 1730 נפשות
בשלהי שנת תרצ"ג 1850 נפשות
בשלהי שנת תרצ"ד 2020 נפשות

★ ★ ★

בשלהי שנת תש"ח 8560 נפשות

שיעורי־תורה ראשונים

שיעורי־תורה, קביעת עתים לתורה, אלה הם מנת חלקם של יהודים מכל עמלם. כל עמלם ליישובה ולבניינה של המושבה לא היה אלא לבנין של תורה ויראת שמים.

ויהודי בני ברק הראשונים, יחד עם העלייה על הקרקע וקביעת מושבם בצריף דל, חציבה בהר ובשפלה, חרישה בשדות ופרדסים, קבעו להם זמן ללמוד תורה.

רבה של בני ברק הראשון, רבי אריה מרדכי רבינוביץ, קבע שיעורים בצריף בית הכנסת הישן. עם הקמתו של בית הכנסת הגדול נקבעו שיעורים נוספים בבוקר ובערב, בקבוצות ובחברותא. בשני בתי הכנסת נמצאו מתישבים שלמדו ביחידות בשעה של פנאי מלבד השיעורים הקבועים.

תקופה ארוכה הסתופפו רבים בשיעורו של רבי שמואל ישר. תלמיד חכם מופלג היה ומשעלה ממוסקבה לארץ ישראל השתקע בבני ברק. רבי שמואל אמר שיעור בדף גמרא כל יום לפני תפילת מנחה. בימי הקיץ של הימים ההם, ללא מאוורר ומחסום מפני החום הלוהט, היו מוציאים שולחן למרפסת בית הכנסת ומשתתפי השיעור למדו בחוץ. על גופם טליתים קטנים גדולים ורחבים, על ראשם כיפות עמוקות המכסות את רוב ראשם, וזקנים ופאות עוטרים את פניהם ומצחיהם הרחבים.

יפה היה לראות את האנשים בעלי הצורה, אשר זה עתה עזבו את

מיד עם הקמת המושבה נקבעו שיעורי תורה בציבור. עוד בטרם הושלם בנין בית הכנסת הגדול כבר למדו תורה בציבור במרפסת בית הכנסת.
בתמונה (מימין לשמאל): ר׳ בעריש פרידמן, ר׳ שמואל וינרב, ר׳ חיים ביין, מגיד השיעור הרב שמואל ישר, ר׳ משה ולדרסקי, ר׳ שמואל יפה (עם הגב למצלמה)

כלי העבודה וזנחו את אמות הבנין, יושבים והוגים בתורה כתלמידי חכמים מובהקים, עוסקים בהוויות של אביי ורבא כלמדנים וותיקים.

שיעור מיוחד בפרשת השבוע וב״עין יעקב״ היה אומר רבי נחמיה שווארץ. רבי נחמיה זה עלה בגפו מפולין לארץ ישראל. הוא עלה בצורה בלתי ליגלית, ללא רשיון עליה מהשלטונות הבריטיים, אשר תפסו אותו על האניה לפני שירד אל החוף. רק לאחר השתדלות רבה זכה לבוא לשערי ארץ ישראל והתיישב בבני ברק.

בעל הסברה נפלא ומענג היה רבי נחמיה. מתק לשונו, אימרותיו וסיפוריו היו משיבי נפשות. תמיד היה מזומן להשמיע אימרה חסידית או סיפור חסידי ורבים נהנו ממנו ומתורתו, בה היה שקוע רוב שעות היממה.

לילדי המושבה גם היה שיעור מיוחד. ר׳ משה הלל גרינצייג למד עמהם כל ערב שיעור במסכת שבת, במטרה לקדם את התלמידים מהכיתות הגבוהות בלימוד הגמרא ולהכינם לקראת עלייתם לישיבות.

ר׳ משה ור׳ שמואל מאיר, שהיו בין חברי הועד של התלמוד תורה, היו בוחנים מדי שבת בשבתו את התלמידים כדי לעמוד מקרוב על מידת ההישגים שלהם ועל התקדמותם בלימודיהם.

ילדי בני ברק הראשונים

עקיבא היה הילד הראשון אשר נולד בבני ברק המחודשת. הוא נולד לאביו, רבה של בני ברק, רבי אריה מרדכי רבינוביץ, אשר קרא שם בנו זה: ״עקיבא״ — על שם התנא רבי עקיבא.

הילד השני שנולד בבני ברק היה נתן גרנביץ, בנו של ר׳ מרדכי מנחם גרנביץ. לימים יספר ר׳ מרדכי מנחם:

— ״לפני לידתו של בננו נתן, היינו מלאי דאגה — מה יהא כשתגיע שעתו להיוולד, והלוא צריכים להגיע לתל אביב, שם בית החולים של ״הדסה״ המשרת את כל האיזור, איך נצא מכאן כאשר אין תחבורה כל היום, רק אוטובוס אחד היוצא בבוקר לתל אביב ושב לעת ערב. דאגנו מאד, השלכנו על ה׳ יהבנו, והנה אותו היום כשתקפו צירי לידה את האם הגיעה מונית עם תיירים לבקר את המושבה. לקחו התיירים את הכורעת ללדת לתל אביב ונולד בשעה טובה בנה השני של בני ברק״.

נרות של שבת ראשונים

מאז הודלקו נרות השבת הראשונים בבני ברק, מאירים הנרות את שבתותיה של בני ברק מכל בית, אבל בשבת הראשונה, בצריפים הראשונים שהפרוץ מרובה בהם על העומד — זה לא היה פשוט כל כך לשמור על הנרות שלא יכבו מרוחות ים אשר נשבו ואיימו עליהם לכבותם. כאלה היו נרותיה של משפחת וייץ.

סיפר ר׳ יצחק גרשטנקורן מזכרונותיו:

— ״צריפה של משפחת וייץ לא היה עוד גמור אלא למחצה, לא נקבעו בו עוד באותו יום לא דלתות ולא חלונות, ולכן כשהדליקה עקרת הבית את נרות השבת התנשבו הרוחות מכל הפרצים ועמדו עליהם לכבותם. מיד הזעיקה האשה לעזרה את הגברים, העמידה איש איש ליד כל פתח וחלון פרוץ ופקדה עליהם לסוכך על הנרות לבל יכבו. הרימו הגברים את שולי בגדי השבת הארוכים שלהם

כלפי הרוחות המשתוללות, החזיקום פרושים בידים אמונות על המשקוף והמזוזות, וכך עמדו בפרץ עד ששככו רוחות בין השמשות ועד שהתרגלו הנרות למשב רוח הערב".

ניצחו נרות השבת את רוחות השממה".

וזקני בני ברק היו מספרים סיפור זה לבניהם ולנכדיהם.

ומאז השבת הראשונה פורשת השבת כנפיה על היקום ובני ברק מקבלת את השבת ומשיבה לה פנים מאירות מכל בית ומכל פינה.

התחבורה הציבורית

בימים הראשונים נאלצו תושבי בני ברק להסתפק בתחבורה של שכונת ברוכוב ורמת גן כדי להגיע לתל אביב. היה זה מבצע מפרך לצאת את המושבה הקטנה ולהגיע אל העיר.

ר' ליבל גרוביס ממקימי התחבורה הציבורית בבני ברק

גם החברה שהפעילה את קו האוטובוסים מבורוכוב לתל אביב לא היתה משופעת בכלי־רכב — רק שלושה אוטובוסים היו ברשותה.

כאשר ביקשו תושבי בני ברק מהחברה לעזור להם בתחבורה עשתה טובה ואחד הנהגים שלה בשם רפפורט התנדב לעשות שני סבובים ליום הלוך וחזור מבני ברק לתל אביב. גם אז לא הגיע האוטובוס לתוך תחומי המושבה אלא קבע את תחנתו הסופית בשכונת נחלת גנים על יד משטרת רמת גן.

מר חיים זובורובסקי, הנהג הראשון בתחבורה הציבורית, ממלא את הראדיאטור במים

תושבי בני ברק נאלצו לכתת רגליהם, עם ילדיהם ומשאותיהם למרחקים, עד שעלו על אוטובוס. הדרך היתה מלאה חתחתים, שדות קוצים וברקנים, שמש לוהטת וגשמי מטר. הסבל הרב הביא לדרישה להתארגנות עצמית של תחבורה ציבורית, יותר לא יכלו להיות תלויים בחסדי זרים.

בחודש חשון תרפ"ה נמצא לבסוף הפתרון. שני תושבי המושבה, ר' יהודה לייב גרובייס ומר חיים זבורובסקי, הקימו חברה לתחבורה ציבורית מיוחדת לבני ברק.

ר' לייבל רכש שני אוטובוסים ומר זבורובסקי שהיה נהג ותיק הסיע את האוטובוסים בקו ישיר בני ברק־תל אביב.

בין שני השותפים וועד המושבה נחתם הסכם הפעלת התחבורה וחוזה שבו מתחייבים השותפים לשמור על טובתם של תושבי בני ברק:

חוזה

בין ועד המושבה בני ברק הנקרא להלן צד ראשון ובין השותפים לייב גרובייס וחיים זבורובסקי הנקראים להלן צד שני, נעשה החוזה דלקמן:

א. צד שני מתחייב לשרת בתנועה אוטומבילית בין בני ברק ותל אביב כפי הדרישה לע"ע לא פחות משלוש פעמים ביום (חוץ משבתות ויו"ט) במחיר שלושה גרוש לכל נוסע מבן עשר שנים ומעלה ופחות מבן עשר רק חצי מחיר.

ב. צד שני מתחייב להוביל את הדואר מבני ברק לת"א ולהביא את הדואר מת"א משך שנה מיום דלמטה בלי שום תשלום.

ג. צד ראשון מתחייב להשפיע על תושבי בני ברק שישתמשו בצרכי נסיעה רק באוטומוביל של השותפים הנ"ל.

חתומים:

יצחק גרשטנקורן, יהודה לייב גרובייס, חיים זבורובסקי

הדואר

בשנים הראשונות לא היתה בבני ברק סוכנות דואר או תחנת דואר. המכתבים היוצאים והנכנסים, היו נשלחים ומתקבלים באמצעות ה"תחבורה הציבורית". כאמור, התחייבו ר' לייבל ומר חיים, להביא

המתישבים הראשונים על ילדיהם בתור לאוטובוס המוביל לתל אביב

מתל אביב את הדואר הממוען לבני ברק ולשלוח את המכתבים מהכא להתם.

לא היה פקיד דואר או ממונה על כך, שיסדרו את עניני הדואר. כשהגיע האוטובוס מתל אביב לבני ברק בשעות הערב הוא עצר בתחנתו בתחילת רחוב רבי עקיבא ליד בית פרל, שם כבר התאספו שעה ארוכה קודם לכן כמעט כל גרי המושבה והנהג שלף את צרור המכתבים. אז החל קורא בקול את שמות מקבלי הדואר. כל מי שנקרא בשמו היה ניגש אל הנהג ומקבל את מכתבו, אומר תודה והולך לדרכו.

זמן רב התנהל בצורה זאת ה"דואר" של בני ברק — באמצע רחוב רבי עקיבא עוצר אוטובוס ו...דואר יוצא ודואר נכנס.

עד שהחליט ר' מרדכי אליהו המר, שהקיוסק הקטן שלו מול בית הכנסת הגדול ראוי שישמש גם כסוכנות דואר.

שוב לא היה צורך לחכות לאוטובוס ולנהג — עכשיו יכולים לקבל מכתבים מיד אחרי מעריב אצל ר' מרדכי אליהו ליד הקיוסק.

התאספו שם כל אלה אשר ציפו למכתב והם היו כמעט כל התושבים.

המתינו בקוצר רוח עד שר׳ מרדכי העלה את הפתילה של מנורת הנפט, עליה השגיח שלא תיכבה מהרוח אשר לא הפסיקה להטריד את הלהבה, רק אז התחיל בקריאת שמות המוענים.

לאורה הנוגה של מנורת הנפט נדחקו הקרואים והודו על טובו של ר׳ מרדכי אליהו, שלא סגר את הקיוסק שלו לפני שהגיע המשלוח של המכתבים.

עברו עוד כמה שנים עד אשר הדואר של בני ברק השתכלל — לא עוד המתנה בערבים במושבה שלילותיה אפלולים. מעתה יחולק הדואר בשעות הצהרים לאור החמה וללא ציפיה דרוכה לאוטובוס. סוכנות הדואר עברה לבית שמרגד, ברחוב רבי עקיבא פינת רחוב אברהם. גם אז עדיין לא העיזו לחשוב על חלוקה של מכתבים בבתים, ישר לתיבות שעל פתחי הבתים. הציבור שמח עם כל התפתחות, ובימים ההם, בראשית ההתיישבות הבני ברקית, הסתפקו התושבים בהתקדמות של מעבר מערב לצהרים.

ימים רבים חלפו, המושבה גדלה והתרחבה, והתברר שכך לא יוכלו עניני הדואר להיות מתוקנים. אז הוקם סניף ממש של הדואר ברחוב רבי עקיבא פינת חתם סופר ומכתבים חולקו על ידי דוור לכל בתי המושבה. עוד כמה שנים עברו עד אשר הוקם ונבנה בנין הדואר העומד עד היום במרכז רחוב רבי עקיבא. ר׳ מרדכי אליהו המר המשיך לנהל את הדואר גם בגילגוליו החדשים.

על מצבו של הדואר בבני ברק בשנים הראשונות ניתן ללמוד ממכתב אשר נשלח מועד המושבה למשרד הדואר הראשי בירושלים:

לכבוד משרד הדואר המרכזי
א׳ סיון תרפ״ו ירושלים.

מושבנו הקיים יותר משנתיים, המונה יותר ממאה וחמישים משפחות, נמצא עוד בתנאי דואר פרימיטיביים. תושבינו סובלים הרבה קושיים בקבלת ושליחת המכתבים ולפעמים גם נזקי ממון מסיבת חוסר שירות דואר על המקום. ובשים לב להתנאים המיוחדים של תושבינו שכמעט כולם נמצאים עוד בקשרים מסחריים ומשפחתיים עם חו״ל ומרכזי הארץ, וחליפת המכתבים, המברקים וכו׳, היא תדירה וגדולה, מובן שאי אפשר

להיות בלי שירות דואר מקומית מבלי לסבול הרבה נזקים חמריים ורוחניים.

הנחיצות הגדולה והברורה מזקיקנו לפנות אליכם בבקשתנו שתואילו להקל ולאפשר לנו את שירות הדואר ע"י פתיחת סניף־הדואר במושבנו, אנו מצידנו נכונים להתחייב לקנות בולי־דואר בסכומים גדולים ולא פחות ממאה לי"מ במשך שנה.

תקותנו חזקה שכב' תתחשבו עם הצורך הרב של המושב רב האוכלוסים ותואילו למלאות את בקשתנו, ואנו מביעים בזה את תודתנו מראש.

ברגשי כבוד והוקרה
ועד המושבה
משה ברוך וגמן

התקנת טלפונים

הניתוק של המושבה החדשה מהיישובים הקרובים היה מוחלט. לכל דבר נאלצו לצאת מהמושבה. גם שירות של תקשורת מינמלית כטלפון עדיין לא הותקן.

כשנה ומחצה לאחר הקמת בני ברק הוגשה בקשה רשמית של ועד המושבה לדואר המרכזי להתקין לפחות טלפון אחד במשרדי הועד, ותינתן תודה גם אם הטלפון יחובר רק לתל אביב — מי העז לבקש יותר. בשביל איזה "נקודה מיושבת" במרחבי החולות.

ביום ב' כסלו תרפ"ו כותב מזכיר הועד למנהל הכללי של הדואר:

— "מושבנו בני ברק הנמצא באמצע הדרך שבין תל אביב ופתח תקוה מונה כבר מאה וחמישים משפחות בקירוב. נקודה מיושבת כזו מובן מאליו שאי אפשר להיות בלי קשר טלפוני עם המקום הכי קרוב להם, ביחוד סובל מאי הקשר הטלפוני עם העיר, ועד המושב בתור מוסד ציבורי שעליו להימצא תדיר בקשר עם המוסדות הממשלתיים והציבוריים שביפו ותל אביב.

אנו מתכבדים בזה לפנות אליכם בבקשתנו שתואילו להתחשב עם מצבנו הקשה שבו אנו נמצאים לסיבת חוסר קשר טלפוני עם תל אביב ותסדרו לנו טלפון למשרד ועד המושב על חשבוננו אנו.

התקנת עמודי הטלפון והחשמל הראשונים

בתקוה שבקשתנו תמצא הד בלבכם הננו מביעים לכם בזה תודתנו מראש".

המחלבה

עם ההתארגנות הראשונה על אדמת בני ברק בקיץ תרפ"ד הורגש מיד הצורך לפתור את בעיית התעסוקה. בעייה זו העיקה מהרגע הראשון בו התיישבו המשפחות במושבה.

המחלבה השיתופית שהוקמה מיד בראשית יסודה של בני ברק בחודש אלול תרפ״ד. ליד החלון עומד ר׳ חיים פרל

ממון רב השקיעו המתיישבים עבור חלקת האדמה והמגרש עליו הקימו את הבית־הצריף. כסף רב הוצא כבר למחייה היום יומית. החסכונות — למי שעוד נותר מעט — הולכים וכלים מהר.

חייבים היו למצוא מקור פרנסה וגם תעסוקה.

שלא כבמקומות ההתיישבות של מוסדות ההסתדרות הציונית, נאלצה בני ברק להסתפק עם מה שיש לה מכוחות עצמה. הקיבוצים והמושבים קיבלו עזרה רבה בכל המישורים, אם בעצם גאולת האדמות, בבניית תשתית מושבית, הקמת בתים למגורים ותעשייה, וכן לרכישת ולהקמת בתי חרושת או פיתוח ענפי חקלאות.

לבני ברק התייחסו בחוסר אימון. לעגו להם עוד טרם התבססו על אדמתם: ״מה להם ל׳יהודי נלבקי׳ לבנות בתים, ליישב שממות,

לחצוב אבנים ובארות, לחרוש ולזרוע, להקים מושבה!"... — שאלו בלעג שנון במוסדות ההסתדרות הציונית.

במידה מסויימת נחשבה בני ברק ל"בן־חורג" במפעל ההתיישבות, וחוסר ההתחשבות בה הורגשה בכל שטחי פעולתה.

נאלצו, איפוא, תושבי בני ברק ליטול את היוזמה לעצמם ולהקים מפעלי תעשיה אשר יעניקו גם פרנסה וגם תעסוקה. הועד תמך בכל מאודו בהתפתחות זו שבעקבותיה סיכוי סביר ביותר למשוך משפחות נוספות אל המקום.

חשבו להקים מחלבה אשר תספק חלב וצרכי חלב. היו סיכויים טובים לרווחיות של מפעל זה, שאינו מחייב השקעה גדולה מדי וכן קיים שוק באיזור זה אשר יקבל ברצון את תוצרת החלב של בני ברק.

למשימה זו נרתמו ארבע עשרה משפחות. כל אחת השקיעה במפעל המשותף סכום של חמישים לירות מצריות עבור רכישת פרות והקמת הרפת. אך דא עקא — בין המשפחות לא היו כאלה אשר ידעו את מלאכת החליבה, מקצוע הרפתנות וסודות ייצור החלב ומוצריו. מעולם לא גידלו פרות, לא רעו אותם ולא היה להם שום מידע על מחלבה ותיפעולה.

שנים מהתושבים הראשונים, ר' משה ווייץ ור' צבי נחמן ברג, בכל זאת לא היו "בורים" בעניני רפת ופרות, אלה הסכימו ליטול עליהם את ביצוע המשימה. לשם כך צירפו אליהם את ר' חיים פרל. הלה כבר יצא שמו כאיש מוכשר ביותר, מסוגל הוא להסתגל לכל מלאכה שהיא ורוכש מהר ידע רב בתעסוקתו החדשה.

ר' חיים זה, חסיד גור נלהב ואהוב, היה סוחר מנפקטורה בעירו אוסטורבצה לפני שעלה והשתקע בבני ברק. עליו הוטלה המשימה ללמוד את המקצוע, לרכוש את הפרות ולהקים את המחלבה.

לצורך מקצועו החדש יצא לסיור לימודים בקיבוצים ומושבים. די מהר למד את סודות המקצוע: פרות וטיבן, מזון ומספוא, חליבה ורפתנות, ולא עברו שבועות מעטים עד אשר החליט שהגיע הזמן להוציא לפועל את הקמת המחלבה של בני ברק.

לפני כן נערך כתב שותפות בין מקימי המחלבה בביתו של רבי אריה מרדכי רבינוביץ רבה של המושבה, בו נאמר:

ב"ה, ג' פר' תצא עשרה ימים לחודש אלול תרפ"ד פה בני ברק למז"ט ולהצלחה.

אנחנו הח״מ מאשרים בזה שנכנסנו בשותפות סדור המחלבה בבני ברק וקבלנו על עצמנו למלא את התנאים המפורטים למטה:

א. במשך ששה חדשים אין רשות למי שהוא מהחברים לצאת מהחברה.

ב. אם אחרי ששה חדשים ירצה אחד מהחברים לצאת מהחברה יש לו זכות רק באינוונטר החי.

ג. אין בידי מי שהוא מהחברים למכור או למסור את מניותיו כי אם בהסכם שאר בעלי המניות.

ד. מנהלי החברה והמטפלים בענינים המשותפים נבחרים ברוב דעות בעלי המניות.

כל הנ״ל נעשה בינינו מרצונינו הטוב ובקנא״ס, על החתום:

יצחק גרשטנקורן	בונם ברקנפלד	חיים זילגבוים
חיים פרל	הירש נחמן ברג	לייב אדלר
זעליג הכהן שפירא	לייב רוזנטאל	חיים שמרגד
משה ווייץ	יצחק שלמה קרנץ	יהושע אפרים גרוסמן
שלום תיק	שלמה יעקב ברזסקי	

עם חתימת כתב השותפות יצא ר׳ חיים פרל לביירות לרכוש עדר פרות למחלבה. היה זה כשבועים לפני ראש השנה. אל ר׳ חיים נילווה מומחה מהמחלקה להתיישבות כדי שהלה ייעץ לו על סוג הפרות וגיזען המתאימות לאקלים של שפלת החוף. הוא גם בחן את הפרות ומידת תנובת חלבן.

שבועיים ימים עשה ר׳ חיים ומלוו בביירות הלבנונית עד אשר רכשו חמש עשרה פרות חולבות ושש עגלות בקר. עדר זה עלה סך שבע מאות לי״מ וסמוך לראש השנה מיהר ר׳ חיים ועדרו להגיע לבני ברק לפני כניסת החג.

סיפרו זקני בני ברק:

— ״כאשר נודע במושבה שר׳ חיים עושה דרכו מביירות לתל אביב ברכבת, התארגנו כל הצעירים של המושבה ויצאו לקראתו לתחנת הרכבת, לעזור לו להביא את עדר הפרות החולבות ולהוליכן דרך השדות למושבה.

שמח ר׳ חיים לקראתם. הנה באו לעזור לו. נתן בידי כל אחד

עדר הפרות מלווה על ידי ר׳ צבי נחמן ברג, ילדי בני ברק מצאו להם שעשוע לסייע בשמירה על עדר הפרות

מהצעירים פרה, עגל או עגלה, העמידם בשיירה אשר התחילה לנוע ברגל לעבר בני ברק, מרחק די גדול שעות מעטות לפני כניסת ראש השנה.

תהלוכת שיירת הפרות היתה מסתיימת ללא אירוע יוצא דופן, אלמלא מרדנותה של פרה אחת, אשר קיבלה בעקבות פראיותה והנזקים שעשתה את השם: ״זרש״. את ״זרש״ הוביל ר׳ חיים בכבודו ובעצמו. בעוד הצעירים והפרות השקטות עושים דרכם במהירות אל המושבה, נתקע ר׳ חיים מדי פעם עם הפרה המרדנית אשר ניסתה כוחה בבריחה מידיו של ר׳ חיים.

הצעירים כבר הגיעו למושבה ור׳ חיים עדיין תקוע עם ״זרש״. קבלת הפנים לעדר לא היתה מלאה בלא שהגיע ראש השיירה והרוח החיה של כל המבצע הדאגה החלה לכרסם עם כל נטיה של השמש מערבה. הנה יום הדין עומד להיכנס ור׳ חיים איננו. יהודי בני ברק מיהרו ללבוש את בגדי החג גם בעת אשר דאגה רבה כירסמה בלבבות.

האיחולים ההדדיים של סוף שנה: "תכלה שנה וקללותיה" לא היו מלאים, היה בהם יותר מן הבקשה והתפילה לבל יארע חלילה משהו לר' חיים החסיד המוכשר.

התושבים כבר עשו דרכם לבית הכנסת והנה סוף סוף ר' חיים הגיע. הוא זכה לקבלת פנים נלהבת גם בבגדיו הקרועים ואבריו שותתי הדם. לאחר מאבק עיקש וללא ויתור על הפרה הצליח ר' חיים להגיע דקות מעטות לפני כניסת החג לבני ברק ממסעו רב העלילות.

— "שנה טובה ומבורכת" — איחלו לו לר' חיים — "ראה ברכה בעמלך ותחל שנה וברכותיה".

הבאר והמים

תושבי בני ברק הראשונים נלאו לכתת רגליהם אל הפרדס של הערבי ולשאת דליים מלאי מים מרחק רב כל כך.

כבר המשפחות הראשונות החליטו שחייבים למצוא דרך קלה יותר להשיג מים. אלה חפרו סמוך לכניסה למושבה, בין רחוב עלי הכהן ושמואל הנביא, ומצאו מקור מים חיים. שמחו התושבים על המציאה — הנה ממש סמוך לבתיהם נובע מים בעומק מועט, כעת צריך לחפור את הבאר, להתקין בה צינורות ומשאבה, לחבר מנוע שיעלה את המים למעלה, והמים מוכנים לשאיבה.

ללא שהיות רבות הלכו לחפש צינורות וכלים מכניים, אותם מצאו במחסני הצבא הבריטי בסרפנד (באר יעקב). קנו שם צינורות ארוכים, שהיו מונחים שם עוד מימי מלחמת העולם הראשונה, רכשו מנוע ומשאבה וחיברו אותם אל מקור המים. באר ממש, תוצרת עצמית, הותקנה במושבה והתושבים שאבו מים בששון.

המנוע המיושן הכזיב מפעם לפעם. לכן הותקן גם מיתקן לשאיבה ידנית. רצועה וגלגלת, משיכה ועוד משיכה והדלי מלא מים.

הבאר הראשונה סיפקה כשני קוב מים לשעה בלבד, ולצורך שתיה ושטיפה קלה הספיקה הבאר את צריכת המשפחות הראשונות.

בתחילת שנת תרפ"ה, עם בואן של משפחות נוספות לגור במושבה, שוב לא היה די מים אפילו לצריכה השוטפת.

שנת תרפ"ה היתה גם השנה הראשונה לאחר שנת השמיטה. עם

יהודי בני ברק מניחים את הצינורות לאספקת מים לתושבים בשנת תרפ״ד

תחילתה אפשר היה להתחיל בעבודות חקלאות מתיישבים רבים ביססו את עתידם על ענפי החקלאות, שדות ירק ופרדסי פרי. הכל מוכן לזריעה ונטיעה רק מים חסר.

עתה ניגשו אל הענין בצורה בסיסית, לפתור את בעיית המים בבני ברק באופן יסודי. הובאו מומחים מיוחדים לנושא פיתוח משק המים. היו אלה מר סיניבר כמהנדס וה״ה קלויזנר וחיים מפתח תקוה, אשר חפרו את הבאר השניה, כן הקימו בריכת אגירה על הר שלום אשר סיפקה את כל צרכי התושבים, הן לצריכה שוטפת והן להשקיית גנות ופרדסים.

הציוד שנרכש בבית החרושת ״שטיין״ ביפו הובא למושבה והחלו עבודות פיתוח ענפות. על הפעלת מכוני המים התמנה מר משה שפירא, בנו של ר׳ זעליג שפירא, אשר התמחה עוד בעיר מולדתו וורשה בפחחות ומסגרות. אחר כך הצטרף אליו מר דב בעל קורא ושניהם היו אחראים להספקת המים הסדירה למושבה.

רק תקופה קצרה סיפק מכון המים את צרכי המושבה. לאחר מיכן התברר שהתפתחות המושבה ומספר מתיישביה עולה על המצופה וגם הבריכה שעל ההר אינה מספיקה להדביק את הצרכים. היה איפוא צורך להעמיק את הבאר ולהגדיל את כושר תפוקתה.

על עבודות החפירה, ובניית הבאר והעמקתה, התמנו יוסף ברג ופישל ברמן. אלה היו בנאים מקצועיים אשר נעזרו בשמחה ברג.

יוסף ופישל הציבו קירות תמך לבאר, חפרו לעומק של כעשרה מטר, הניחו בלוקים אטומים מיוחדים לבורות מים, ושמחה הגיש להם אל תוך החפירה מה שדרוש להם.

יום אחד ירדו יוסף ופישל אל תוך הבור, התקינו את התאורה שלאורה הניחו נדבך על נדבך, שמחה עמד למעלה ושילשל על הגלגלת את הטיט והבלוקים והעבודה התנהלה כרגיל.

לפתע מעד שמחה עם הקורות והפיגומים ונפל אל תוך הבור. התאורה נפסקה ומפולת של חומרי בנייה התעופפו לעומקה של החפירה.

חסד עשה ה׳ עמהם ובאותו רגע עמד בקירוב מקום משה שפירא; זה הממונה על מכון המים. לשמע הזעקות האיומות רץ משה שפירא לעבר החפירה וראה את האסון. הוא פתח בצעקות לעזרה ולשמע זעקותיו התקבצו כמה תושבים והחלו בעבודות הצלה.

לימים סיפר יוסף ברג על המפולת ועל הנס שקרה להם:

— ״אינני יודע כיצד נשארתי בחיים. מן השמים שמרו עלי — — — כל הבלוקים וכלי העבודה נפלו בצד אחד ואילו אני הייתי בצד השני, וכך יכולתי לצעוק ולהזעיק עזרה״.

חיפשו את שמחה שנפל מגובה כה רב והוא קבור מתחת לערימות המפולת. אין סימן חיים ממנו. התקינו מהר תאורה מיוחדת ויוסף שמע פתאום את קולו של שמחה.

— ״הוא חי!!!״ — צעק. מיד פינו את המפולת בעוד החשש לחייו של שמחה הולך וגובר. והנה ראשו של שמחה מבצבץ מבין הבלוקיסו והעפר. גם לו נעשה נס. כשהדרדר על כל הקורות והפיגומים משהו עצר אותו באמצע הנפילה... ומלבד פצעים שטחיים נשאר שלם.

מיד שילשלו חבלים, אילתרו אלונקה, הניחו עליה את שמחה והעלוהו מתוך הבור. הוא הוחש למרפאה, חבשו את פצעיו ולאחר שבוע ימים שב בריא ושלם לעבודתו ולמשמרתו.

כך חפרו ומצאו בארות מים בשנים הראשונות של בני ברק. כמו את שאר הדברים והצרכים האלמנטריים של המושבה החדשה — גם את המים לא השיגו בקלות.

ר׳ משה ווייץ עודר בפרדס הצעיר שנטע בשנת תרפ״ה

אך כל אלה, יסורי וחבלי ההתיישבות החרדית החדשה, לא הניאו את לב התושבים מאושרם. אדרבה, הם ראו בכל התפתחות, קטנה או גדולה, מקור לעידוד ולגאווה, להשראה לקראת תנופה מחודשת ולהתבססות עמוקה יותר.

הנה כבר יש מים בשפע הגיעה העת לנטוע, לעבוד את אדמת הקודש, לקיים בה ובפירותיה את המצוות התלויות בארץ, וגם — לטבול את המושבה בירק, לעטרה בגינות, ולהקיף בתיה משוכות נוי ופרחים.

נטיעת הפרדסים

נטיעת הפרדסים התחלקה לשני סוגים. האחד — פרדסים קטנים שניטעו ליד הצריפים והבתים, אלה נועדו לנצל את חלקות האדמה הפנויות שנותרו לבעלי המגרשים, בין חמשה לעשרה דונם; והשני — הפרדסים הגדולים שהתפרסו על מאות דונמים, ולצידם משתלות לפרי הדר ובארות מים עצמיות.

ענף גידולי הירקות וענף הרפת והמחלבה לא הספיקו כדי פרנסתם של כל התושבים, בעיקר של החדשים מקרוב באו, אשר איוותה

נפשם לגור במושבה החרדית, על נופיה המיוחדים ועל אנשיה עטורי התהילה.

משפחות נוספות מפולין עלו ארצה בעקבות השמועות הטובות שהגיעו מבני ברק. למרות שהבשורות על התפתחות מרשימה ועל מקורות תעסוקה ופרנסה מכובדים, לא תמיד תאמו את המציאות, היתה תנועת ההגירה מאירופה החסידית ערה ביותר. אלמלא מדיניות ה"ספר הלבן" של המנדט הבריטי מושל הארץ ההיא, ועמדתה של ההסתדרות הציונית כלפי חברי אגודת ישראל באירופה התורנית, היה שיעור העליה וההתיישבות בבני ברק עולה עשרת מונים על אלה שזכו לעלות ולהתיישב בה.

אך גם אלה אשר עברו את חבלי השגת הסרטיפיקט, עזבו את הגולה, נפרדו ממשפחותיהם ומכרו את רכושם, על מנת לבוא ולהשתקע אל אדמת אבות, גם אלה ציפו לתעסוקה ולמסחר.

הפתרון של נטיעת פרדסים — למרות המתנה של חמש שנים עד

פרדס צעיר בימיה הראשונים של המושבה

שתמומש הרווחיות שלהם — נראה הולם את המציאות. היתה אז תקופה של יצוא מוגבר של פרי הדר. הפרדסנים ברחבי הארץ חיו בכבוד ואפילו באושר והעסיקו עשרות רבות של פועלים וחקלאים.

כאמור, היו פרדסים קטנים, אפשר שהם היו "ביתיים", אבל גם תעסוקה היתה בצידם.

את הנטיעות הראשונות נטעו בשנת תרפ"ו. בין הנוטעים היו:

יצחק גרשטנקורן, זעליג שפירא, חיים שמרגד, חיים פרל, משה ווייץ, לייביש אדלר, משה גרינצייג, האחים יוסף ויחיאל מקובר, שלמה י. ברזסקי, אברהם פלדמן, תנחום מקובר, צבי קופרברג, יונה פליישמן, א.ח. לינדנר, משה ברוך וגמן, משפחת פבלוביץ, ברוך פדבה, זלמן יפה, משה ברלינסקי, אהרן רוטנברג, מנחם ניימן, אברהם ציטרון — יקיר בני ברק ואיש חסד ועוד.

את הפרדסים הגדולים הראשונים נטעו האחים יהושע ומרדכי הליגמן. בשנת תרפ"ו עלה מרדכי הליגמן מרוסיה וקנה חלקת אדמה במושבה, עליה הקים משתלה לעצי פרי הדר.

שנה אחריו עלה ארצה גם אחיו, ר' יהושע הליגמן עם משפחתו, שני האחים רכשו שטח גדול, במושג של הימים ההם, של מאה ועשרים דונם. על שטח זה נטעו את הפרדס הגדול הראשון בבני ברק. הם חיפשו ומצאו באר מים אשר סיפקה לא רק את צרכי הפרדס אלא גם את הנאתם של התושבים הסמוכים, שבאו לשאוב מים לצרכם ברשותם המלאה של בעלי הפרדס.

פרדס הליגמן היה נטוע בזמנו על חלק גדול של רחוב חזון איש כיום. בשעתו העניק הפרדס תעסוקה רבה לתושבי המקום ולעולים החדשים אשר הגיעו. אלה עבדו בפתיחת בורות לשתילה של נטיעה, בזיבול העצים, בהשקאה ובקטיף הפרי.

האחים הליגמן נודעו בישרות משאם ומתנם. הם העסיקו רק פועלים יהודים אשר אליהם התייחסו בכבוד רב ובלבביות נאמנה.

משפחה זו נודעה בפעולותיה הברוכות למען מוסדות התורה והחסד בעיר התורה והחסידות. הם תמכו בישיבות וליבם היה פתוח לפני קשיי יום ונצרכים.

ר' מרדכי הליגמן ניספה בשנת תרצ"ג בתאונת דרכים, ואחיו ר' יהושע הקים בית כנסת על שמו ברחוב רבי עקיבא, אשר נושא עד היום את השם: "בית כנסת הליגמן".

בית הכנסת "הליגמן"

לימים רכש רבי יוסף שלמה כהנמן, מקוממה של ישיבת פוניבז' בבני ברק, חלק מפרדסם של האחים הליגמן עליו הקים מוסדות תורה וחינוך לילדי ישראל.

חלק נכבד של התפתחות בני ברק בשנים הראשונות עומד לזכותם של האחים הליגמן.

פרדסים גדולים נוספים ניטעו אח"כ ע"י מר משה כץ שבא מארצות הברית ורכש שטח של 200 דונם מערביי אבו־לבן וג'מוסין ובנה שם בנין גדול שמשמש כיום כבית החולים — מלבן, על שטח הפרדס קיימת כיום שכונת פרדס־כץ, כן רכשו האחים ברמן מירושלים שטח של בערך 200 דונם ונטעו עליו פרדס. הפרדס הזה עדיין קיים בהמשך רחוב חזון־איש, ומניב עד היום פרי־הדר. פרדסים נוספים ניטעו ע"י האדונים: ניימן שקד, זליבנסקי, קופרברג, כיום רחוב הרצל פלטניק, טריווקס, גוטמן פלקוביץ, יעקובוביץ, ברוידא־רובינשטיין, צימבליסט, קארף ועוד. פרדסים אלה היו חשובים מאד לפיתוחה של בני ברק, ובעיקר לתעסוקתם של העולים הרבים שהגיעו ארצה בשנות תרצ"ג-תרצ"ו ובקליטתם בתוך המושבה.

לאחר חמש שנים הגיע היום הגדול של קטיפת פרי ההדר מתוצרת בני ברק, אשר הוטבעו בקדושת הארץ ובמסירות נפשם של הפועלים והעובדים מסוגם של יהודי בני ברק הראשונים. אלה השקיעו מיטב

הרבנים (משמאל לימין): הרב נחמן שמואל יעקב מיאדסר הרב מבראק רבה של בני ברק, הרב שאול משה זילברמן הרב מוויערשוב — תל אביב, הרב ישראל יהושע הרצברג מתל אביב — מבקרים בפרדס אתרוגים בבני ברק

פרי רוחם, מתוך חיים של קדושה וטהרה, הסתפקות במועט וחדוות היצירה, בפרדסים שנטעו ובפירות אשר הצמיחו.

שמחת הקטיף הראשון

בציפיה ארוכה המתינו תושבי בני ברק ליום־חג זה.

בדריכות ובתקוה הביטו אחר הבשלת אשכולות התפוזים והאשכוליות. אלו שכעבור שנות הערלה יקויימו בהם מצוות הפרשת תרומות ומעשרות כדת וכהלכה.

רק כעת אפשר גם ליהנות ממכירת פרי ההדר, לאחר כמה שנים של עמל ויגיעה. יחד עם ההשקעה החמרית, אשר כלל לא היתה מועטה, הושקעו בפרדסים ובעצי הפרי גם אמונה ותקוה — "גם המושבה שלנו על מפת נטיעות ההדר בחבל ארץ זו". "גם יהודי בני ברק החסידים, על דמותם וצלמם, מסוגלים בחסדי שמים לנטוע פרדסים ולהניב את פריים לתפארת".

הנה הגיע היום. יום הקטיף הראשון. היום הזה נחוג במלואו. לא כמו כל יום מימי החול. המושבה לבשה חג וגם אורחים מחוצה לה הוזמנו לטקס ההודיה והשמחה.

ביום כ"ז לחודש תשרי תרצ"א התאספו הפרדסנים, הפועלים

ר׳ זליג הכהן שפירא מפריש תרומות ומעשרות מפרי האשכוליות הראשונות מפרדסי בני ברק

ושאר בני המושבה, בפאתי הפרדסים. כולם אספו את הפירות הבשלים ור׳ זעליג שפירא התכבד להפריש את התרומות והמעשרות ולברך כדת של תורה.

התלהבות רבה דבקה בנאספים. ההתרגשות עלתה עם קריאתו של ר׳ זעליג את הברכות. ומשום שהיה הבעל תוקע, פתח גם את

תושבי בני ברק משתתפים בחגיגת הקטיף הראשון כשבראשם (במרכז) ר׳ חיים הכהן חוואט המפריש תרומות ומעשרות מהיבול הראשון של עצי ההדר

ברכת הפרשת תרו"מ באותו ניגון מחריד לבבות של תקיעת שופר: "ברוך אתה... אשר קדשנו במצוותיו וציונו ל...הפריש תרומות ומעשרות. והקהל ענה אחריו: "אמן" גם כן באותו ניגון.

רק לאחר קיום המצוות בפירות כדת וכדין התכבדו הנוכחים באשכוליות ובתפוזים, ברכו ברכת "בורא פרי העץ" בכוונה מיוחדת וקינחו ב"לחיים" שנמזגו מקנקנים אשר הובאו אל הפרדס. ולא וויתרו, כמובן, שמחי־לב אלה לצאת בריקוד חסידי נלהב, להודות ולהלל לבורא העולם שהגיעם עד הלום.

פתח אחד מהם ושר בקול רם: "אשרנו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו", אף חברו השיב לקראתו ופצח ברינה של תפילה: "וטהר ליבנו לעבדך באמת"!

וכל הקהל עונים אחריהם עד אשר שבו לבתיהם ששים ושמחים.

מקוואות טהרה

כל אשר הוקם ונבנה בימים הראשונים של בני ברק, בד בבד עם הקמת הצריפים הארעיים עד אשר יבנו בתים של ממש — לא נבנה אלא לשעה. כמו בית הכנסת אשר הוקם תחילה כצריף מוגדל ומיד כאשר ניתן היה הקימו בית כנסת גדול וראוי לשמו — כך גם המקווה.

מה שהיה מספיק למשפחות הראשונות, בימי איכלוס ראשוני והתבססות ראשונית על הקרקע, נעשה קטן וצר כחלוף שנה או שנתיים.

גם המקווה הראשון הוקם ואינו אלא צריף של עץ, בור טבילה ודוד שהוסק על ידי עצים. ללא תאורה ובמקום מרוחק מעט, אשר נחשים שורצים בו, במקום אשר לעתיד יקרא רחוב ווגמן על יד רחוב חתם סופר, הוקם המקווה עם היווסדה של המושבה.

על המקווה הראשון הזה ועל סיפור אחד מקורותיו, סיפרו זקני בני ברק:

— יהודי בני ברק לא מנעו עצמם מללכת למקווה בימות החול ובשבתות, למרות שמדי פעם היה איזה נחש מתחמם ליד דוד ההסקה... משום מה קראו למקום הזה מקווה, הנחשים אשר טיילו בו לא הטילו חיתתם, הם לא היו ארסיים וותיקי המושבה ידעו להסתדר עם בעלי חיים כמותם.

פעם נתפס נחש ענק באורך של כשני מטר, הוא היה מבהיל ומפחיד בצבעו השחור. חמד לו מישהו לצון ותלה את הנחש לראווה על שער המחלבה במרכז המושבה. ימים רבים תלה אותו נחש עד שכל יהודי בני ברק וטפיה ראו במו עיניהם את הנחש אשר טייל בחייו להנאתו במקווה של המושבה.

מי שהחזיק את המקווה, נשא על שכמו את עצי ההסקה, ודאג להפעלתו, לא היה אלא אותו וותיק וחסיד ר׳ מוטיל אייזנשטט.

טיפוס חסידי מיוחד במינו היה, אשר נטל על עצמו לעסוק במצווה רבה זו לשם שמים ובימים ההם — גם במסירות נפש.

ר׳ מוטיל היה ממתיישביה הראשונים של בני ברק. חבר היה בחברת ״בית ונחלה״ בעת אשר יסדוה בפולין־ורשה למען ישוב ארץ ישראל. ור׳ מוטיל, חסיד גור שזכה עוד לנסוע אל מרן ה״שפת אמת״, היה יהודי של ארץ ישראל בטרם עלה וחנן את עפרה.

כשנוסדה חברת ״בית ונחלה״ — מספר ר״י גרשטנקורן בזכרונותיו — היה זה ר׳ מוטיל, השרוי תמיד בהתלהבות ובשמחה חסידית, שנדד ממקום למקום לעשות נפשות לעלייה לארץ ישראל. הוא היה אוהב ארץ אבות בכל ליבו ונפשו, ומשהתחבר לחברת ״בית ונחלה״, היה חוסך כל שבוע ממסחר הנוצות שלו, סכום גדול ומפרישם לטובת נחלתו בבני ברק.

עם בואו ארצה לבני ברק קיבל על עצמו מרצונו ומהכרתו לדאוג למקווה, להחזיקה ולטפל בכל צרכיה. המקווה הראשון הוסק, כאמור, בעצים אותם ליקט ואסף כמצווה שבגופו. כסף לקניית עצים לא היה ור׳ מוטיל סבב והלך בין הפרדסים, באתרי הבניה בין הפיגומים, ומשדל את בעליהם לתרום עצים להסקת המקווה. הכל ידעו בר׳ מוטיל שמלאכתו מלאכת הקודש, והוא נאמן וכל כוונתו לשם שמים. נתנו לו והוא קשר את גזרי העצים, העמיסם על גבו השחוח בלאו הכי, עשה דרכו לקצה המושבה והניחם על ערימת העצים.

את הילוכו השפוף היה מלווה בניגון עליז. משמע — המלאכה מעניקה לו טובה וברכה שלמענה הניגון מזדמר מאליו. ובשעה שאנו הילדים ראינו את ר׳ מוטיל נושא עצים על גבו מיהרנו לגשת אליו, לפרק משאו ולעזור לו להביא את העצים אל המקווה. בשכר זה קיבלנו רשות מר׳ מוטיל ליטבול במי המקווה הצוננים בימי הקיץ החמים.

ר׳ מוטיל זה, בהיותו אחד מזקני החסידים אשר זכה לחסות בצל קדשו של ה״שפת אמת״, היה גם העסקן הראשי בסעודת ההילולא שלו ביום ה׳ שבט. מובן שחסיד זקן זה גם התכבד בברכת המזון באותה סעודה רבתי עם.

בכל סעודת מלווה מלכא היה ר׳ מוטיל משתתף בה בבית הכנסת הגדול, משמיע סיפורי צדיקים ומשמח את הנוכחים. הוא ז״ל נפטר בשיבה טובה ביום ח״י חשון תש״א.

המקווה השני הוקם עם התפתחותה המהירה של המושבה. התארגנה ועדה ממכובדי המושבה, ביניהם: ר׳ ראובן אהרונוביץ, לימים ראש עירית בני ברק, ר׳ זעליג שפירא, ר׳ צבי מאיר, ר׳ צבי נחמן ברג ועוד.

ועדה זו שמה לה למטרה להקים במרכז המושבה מקווה טהרה ובית מרחץ גדול ויפה ולשם כך נפגשה עם ראש המושבה ר״י גרשטנקורן. הם ביקשו ממנו להקצות מגרש מתאים במרכז המושבה להקמת המקווה, ולעומת זאת התחייבו אנשי הועדה להקמת המקווה, לאסוף את הכספים הדרושים לצורך זה. ר׳ יצחק נענה ברצון להצעה והקציא את המגרש אשר ברחוב קאליש ליד ת״ת ״המרכז״ למטרה נעלה זו.

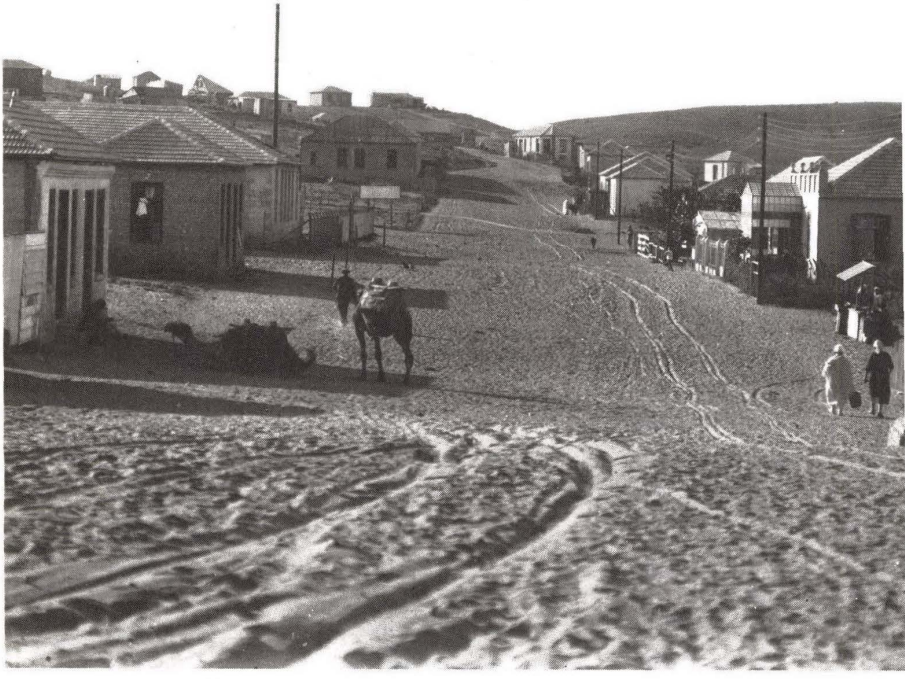
אנשי הועדה נרתמו למשימה הקדושה. עסקנים נוספים סובבו על הבתים והתרימו את התושבים אשר נענו בעין יפה. שני הפרדסנים, ר׳ יהושע הליגמן ומר מ.ל. נוימן, תרמו כל אחד 50 לירות א״י ובמשך חודש ימים נאסף סכום יפה של כמה מאות לירות.

מיד נגשו לעבודות ההקמה ותוך תקופה קצרה נבנה המקווה עם כל השכלולים לרווחתם של תושבי בני ברק.

בשמחת חנוכת המקווה החדש היתה משמעות מיוחדת לשירת אימרתו המפורסמת של רבי עקיבא בעירו בני ברק: ״אשריכם ישראל — — — מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקב״ה מטהר את ישראל״!

מסילת הקרשים

כחמש עד שש שנים לא היה כביש סלול בבני ברק. רחוב רבי עקיבא לא היה אלא דרך חולית במרכז המושבה, כאשר משני צידיו הולכים ומוקמים צריף פה וצריף שם.

רחוב רבי עקיבא בשנת תרפ"ז מצד ימין לאורך הרחוב — "מסילת הקרשים"

דומה היתה בני ברק לכפר קטן . איזור של חולות עמוקים. בימי הקיץ בהם היו הילדים מעדיפים ללכת יחפים, היה החום הלוהט על פני רובד הרחוב מקור של מיכווה לכפות רגליהם. לימים הם התרגלו גם לכך — עור כף הרגל התקשה ויכל לספוג את הכוויות.

הזקנים סבלו יותר. אלה התבוססו בחולות העמוקים ושרכו רגליהם בהליכה מתישה ומייגעת. מכוניות שהזדמנו למושבה נתקעו לא פעם בחולות ונאלצו להיעזר בידיהם הגרמיות של התושבים ספוגי הסבל ולמודי קשיי החיים הפיזיים.

ועד המושבה חיפש פתרון שלא יעלה הרבה כסף. החליטו לבנות דיק של קרשים. קראו לזה מסילת הקרשים.

המסילה התחילה בכניסה למושבה בכביש ז׳בוטינסקי והשתרעה עד רחוב ירושלים. המסילה לא היתה אלא מרבד של שני קרשים אשר הונחו לרוחב הדרך ועליה צעדו תושבי בני ברק להנאתם המרובה.

במשך הזמן הלכה מסילת הקרשים והתקצרה. התברר שמדי פעם נעלמים קרש אחד או שנים בסוף המסילה ואיש לא העלה על דעתו ידו של מי בקיצור המסילה.

הרה״ח משה יוסף חרש בעת סלילת רחוב רבי עקיבא

היה זה ר׳ מוטיל אייזנשטט, האחראי על המקווה והסקתו, אשר מפעם לפעם, כאשר תמו העצים מהפרדסים ומהבתים הנבנים, וגם כסף לקנות עצים לא היה מצוי בידו — היה זה הולך לקצה המסילה ומסלק קרש אחד כדי צורך הסקת המקווה באותו יום.

כך הלכה המסילה והתקצרה עד שנעלמה כמעט כליל. למעשה היתה זאת לרווחת התושבים שכן הכל הגיעו למסקנה שהגיע הזמן לבנות כביש ראשי לבני ברק.

בתחילת אייר תרפ״ח נקראו כל תושבי המושבה לאסיפה כללית ״בענין סלילת כביש״.

הודבקו מודעות בהן נאמר:

מודעה

הננו מודיעים בזה לצבורנו שבמוצש״ק פרשת אמור אור ליום ו׳ אייר בשעה 8, תתכנס בביהמ״ד אסיפה כללית של התושבים, בענין סלילת כביש במושבנו.

הציבור מתבקש להופיע בהמון לשעה המיועדת.

ועד המושבה

ואמנם תוך תקופה של כמה שנים זכתה גם בני ברק לרחוב סלול באספלט, לפחות בכביש הראשי של המושבה — רבי עקיבא.

על משמר המושבה

המתיישבים הראשונים נאלצו ליטול על עצמם גם את נושא השמירה על המושבה ורכוש תושביה.

בני ברק היתה מוקפת כפרים ערביים אשר ידם בכל. מאיבן־ברק, ג׳מוסין, אבו־לבן, שייך מוניס וסלמה — יצאו ערבים לפשוט על המושבה היהודית החדשה. בלילות גנבו מכל הבא ליד: קרשים, ברזלים, לבנים, כלי עבודה וכו׳. במיוחד שמו עיניהם בפרות המשובחות אשר ברפת ליד המחלבה ולטשו עין לעבר החמורים והגמלים אשר נרכשו על ידי יהודי בני ברק למשא ולרכיבה.

עם תחילת תנובת הפרדסים קיבלה מכת הגניבות ממדים בלתי נסבלים. אם ניתן היה לשמור על פתחי הבתים והחצרות שמירה קלה כעת היו חייבים לארגן שמירה מעולה.

הערבים הכפריים קראו ליהודים ״ולאד־אל־מות״ — יהודים

"השומרים הראשונים": צבי בן צבי, בן ישראל, צבי קאז'מרק

פחדנים ומוגי לב. היה איפוא צורך דחוף להראות להם שה"חסידים" עטורי הזקן והפיאות, לבושי הקפוטות והמעילים הארוכים, אינם מה שהם חושבים...

התארגנה איפוא "שמירה". השמירה הורכבה משומרים רגליים, אשר הוצבו בעמדות וצויידו במוטות ברזל ובמשרוקיות. קבוצה נוספת היתה רכובה על סוסים ומצויידת ברובי־צייד. אלה סובבו על בתי המושבה ועל כל פינותיה. הם נדדו מעמדה לעמדה ותרו אחר הנעשה.

אם נשמעה תנועה חשודה, או התקרבה דמות בלתי מזוהה, היו השומרים הרגליים שורקים במשרוקיותיהם ומזעיקים את רוכבי הסוסים, אלה הגיעו במהירות למקום והניסו את הדמויות החשודות. לפעמים רדפו אחר הגנבים תוך יריות באויר.

כפי שמתברר מהמכתב הבא, היה קיים שיתוף פעולה בנושא עם רמת גן, ושתי המושבות שכרו במשותף "גשש" שערך סיורים סביב המושבות:

מועצה מקומית רמת־גן

לכבוד ועד בני ברק

כפי המדובר בין יו"ר ועד השמירה ובין חבר הועד מבני ברק ח.ד. אורבך הוחלט לקבל את הגשש (מחפש עקבות) המשותף

לשתי השכונות רמת־גן ובני ברק, השתתפותכם בהוצאה של לירה מצרית לחודש. קבלנו מכם 4 לי״מ ונשארתם חייבים בעד שלשה חדשים האחרונים 3 לי״מ, אפשרויותינו הכספיות הן בני ברק והן רמת־גן אינן מרשות לנו להחזיק משמר פנימי חזק שיבטיח לנו את הבטחון הגמור בפני גניבות, ולכן עלינו להחזיק שמירת חוץ ז״א ריגול חיצוני ומחפש עקבות, וכפי שנוכחנו מתוך נסיון הביא הדבר תוצאות רצויות, אני חושב שאין לחסוך לירה אחת על חשבון השמירה ולהעמיד את מקרי הגניבה בפני הפקרות. אני מקוה שלא תפסיקו את המשכורת של הגשש בכדי שנוכל להמשיך לנהל את עניני השמירה באופן משותף גם להבא.

יו״ר ועד השמירה כ״א סיון תרפ״ו

חיים

השומרים האזרחיים מבין התושבים.
בתמונה ר׳ משה פייבלמן

על השומרים הראשונים נמנו ה"ה: יהושע שינבוים, צבי בן־צבי, בן ישראל ומשה כספי. אלה הטילו את חיתתם על הערבים תושבי הכפרים הסמוכים, אשר לא פעם טעמו את נחת זרועם של שומרי בני ברק. כאשר נתפסו הערבים בגניבה "טיפלו בהם" עד אשר הועברו לידי המשטרה להמשך הטיפול.

במשך הזמן למדו הערבים לדעת כי בבני ברק יש "מסקובים" (כינוי ליהודי רוסיה החזקים ע"ש הבירה הרוסית). הם נוכחו להבין כי לא כדאי להתעסק עם אנשי המושבה. הערבים אף הפיצו סיפורים על עלילות הגבורה של אנשי השמירה.

יהודי בני ברק, איש לפי תורו, תרם את תרומתו לשמירה על המושבה ועל רכוש תושביה. גם משימה זו נועדה לחשל את המתיישבים הראשונים בסאת יסורם על יישוב ארץ ישראל.

מי זכאי לתואר: "מתיישב ראשון"?

ימים רבים נחלקו הדעות במושבה למי מגיע הזכות והתואר של "מתיישב ראשון" ומ"מייסדי המושבה".

עד מתי זכאי תושב חדש להימנות עם ה"ראשונים" ומאיזה תאריך — כבר איננו זכאי לכך. הבעייה לא מצאה פתרונה עד אשר בא מעשה לידם. ומעשה שהיה כך היה:

מעשה בערב ראש השנה שנת תרפ"ו שבמאפיה הקטנה, אשר היתה מספקת לחם לאכול בימי החול וחלות בערבי שבתות וימים טובים, קרה דבר מוזר — חבית הנפט הוחלפה בחבית המים ומשנתנו קמח בעריבה לבוללו לעיסה טעו ושפכו נפט במקום מים.

כאשר שבו תושבי בני ברק לבתיהם ששים ושמחים על השנה החדשה, קידשו על היין נטלו ידים וברכו ברכת המוציא, טבלו את החלה בדבש ושמו בפיהם. והנה טעם של נפט לחלות החגיגיות...

— — — סברו יהודי בני ברק וקיבלו גם את חלות הנפט בשמחה. גם טעם זה מצטרף לשאר הטעמים המרירים של יסורי ארץ ישראל הממרקים את שארית הגלות. ביקשו איפוא יהודים טעוני־סבל אלה — שיבוא קץ וסוף לכל צרותיהם ושיזכו לשנה טובה ולזמנים טובים יותר.

אך מעשה זה — אכילת חלות הנפט בשני ימי ראש השנה (וזקנים אחרים מזקני בני ברק רוצים לומר שמעשה זה לא היה אלא בליל

שמחת תורה...) הביא קץ על הויכוח הקשה שהיה נטוש עד אז — מי זכאי לכינוי: "מתיישב ראשון".

מאותו יום נמנו וגמרו: "כל מי שזכה להימנות עם אלה אשר אכלו את חלות הנפט הוא אשר מעוטר בתואר הרם והמנושא — "מתיישב ראשון". כל מי שבא אחריהם, אף כי נמנה על בוני ומתיישבי עיר התורה והחסידות — אינו נמנה על "הראשונים".

מייסדי בני ברק נשמו לרווחה — תם ונשלם הוויכוח. עתה צאו וחפשו את מי שזוכר את טעם הנפט בחלות של ראש השנה שנת תרפ"ו, וידעתם כי הוא "מתיישב ראשון" וממייסדי בני ברק החדשה.

בזכות נשים צדקניות

על ה"מתיישבים הראשונים" ומיסדי המושבה נמנים כמובן גם האמהות הראשונות של בני ברק, עליהן כבר נאמר: "זכרתי לך חסד נעוריך, אהבת כלולותיך, לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה"...

אמהות גדולות אלה זכותן גדולה בכיבושה של בני ברק לעיר של תורה וחסידות. אלה עזבו את העושר אשר חיו בצילו בגולה — בתים יפים ומרווחים, עוזרות ומטפלות צמודות, פרנסה ברווח, ועל כולן — הורים ומשפחות ענפות. כל אלה השאירו מאחריהם ועלו לארץ שממת מדבר, ארץ אשר בתיה אינם אלא צריפי עץ שורצי נחשים ועקרבים; ארץ קוצים ודרדרים, יללות תנים ורעמי שועלים; ארץ לא זרועת פרח ולא נטועת עץ נוי; ארץ אשר האסל והדלי מביאים מים לשתיה ולשטיפה; ארץ אשר מנורת הנפט החליפה את תאורת החשמל — ארץ אשר לעומת חיי הרווחה באירופה שבה כמו אחורנית כמה וכמה שנים.

ואף על פי כן, ולמרות כל אלה, באו נשים צדקניות והתלוו אל בעליהן לבנות עיר של תורה על אדמת הארץ.

מי יתנה סבלן של אמהות כשרות אלה, על גבורת נפשן ועדינות מידותיהן, בעת אשר כיתתו רגליהן הרחק הרחק כדי להשיג מעט מים לשתיה; מי יתאר תוגתן על גידול ילדיהן בבני ברק, בעת שמחלות קשות פגעו בעיני הפעוטים ואמהותיהם ישבו לילות ארוכים להחליף את התחבושות ולהשקיט בכיים; מי יכול לתאר את גדולת נפשם בעת אשר נאלצו להשיב ריקם את פניותיהן החוזרות ונישנות של הורים אשר השאירו בפולין וביקשו מהם לשוב למחוז הולדתן.

בכמה גבורה עילאית התברכו האמהות הראשונות של בני ברק. מתשעה קבין של יסורים, אשר היו מנת חלקם של ראשוני בני ברק, נטלו הנשים תשעה מהם, ובדמעותיהן הנושרות הרטיבו את אדמת בני ברק הצחיחה.

ולא בכדי אמרו חז"ל שהנשים היו מחבבות את הארץ, לא זזו מחבבה עד אשר הדביקו את בעליהן בחיבת הארץ ובאהבתה, לא נרתעו מפני כל גם אם היו בבחינת נפילה "מאיגרא רמא לבירא עמיקתא" — עד אשר זכו וראו את ההפך...

וכמו אז, בעת שעם ישראל נאבק על גאולתו ופדות נפשו ממצרים, שהיו אלה הנשים הצדקניות אשר בזכותן נגאלו אבותינו — כך גם בני ברק, בזכות האמהות הראשונות קמה ונבנתה עיר על תילה והיא חומה בצורה ומבוצרת לתורה ולירא שמים.

"איפה בני ברק?"

בשנה שנתיים הראשונות היו צריכים לחפש את בני ברק. בעיקר בלילות האפלים, באין דרך סלולה ואילו השבילים אשר הוליכו אליה כוסו בקוצים וברקנים בגובה קומת איש.

פעם יצאנו, אני והורי ז"ל, לתל אביב, בימי סוף חודש תשרי אחרי חג הסוכות תרפ"ה. בערב עשינו דרכנו חזרה למושבה באוטובוס היחיד אשר נוסע בלילה מתל אביב עד שכונת נחלת גנים ליד משטרת רמת גן. משם היינו צריכים לעשות את הדרך בלילה האפל עד לבני ברק.

הלילה היה גם מעונן וערפילי. החושך כיסה את החולות ורוח מערבית חזקה נשבה על פנינו. יללות השועלים והתנים ניסרו את האויר והטילו מורא עלינו. לא ראינו דרך וגם לשביל לא הגענו. את בני ברק לא ראינו ואת אורות הצריפים לא כבש מבטינו, מנורות הנפט הביתיות הסתתרו מאחרי התריסים המוגפים, ומנורת הנפט היחידה אשר תמיד האירה את הכניסה למושבה כובתה וודאי על ידי הרוח החזקה.

לפתע ניצנץ אור ממרחק. למרות שידענו כי לא זו העיר ולא זו הדרך — שמנו פעמנו לכיוון האור, אולי משם יכוונו אותנו אל הדרך הנכונה. כאשר הגענו אל הצריף ממנו זרח האור הכהה, אמר לנו האיש כי טעינו — "כאן לא בני ברק, כאן זה רמת גן".

הוא יצא אתנו והראה לנו את הדרך לבני ברק: "תלכו כאן בוואדי, תצעדו בכיוון הזה" — אמר בהניפו אצבע מכוונת — ותגיעו לבני ברק".

לא היתה לפנינו ברירה אחרת וירדנו אל הוואדי. עייפים היינו מכדי צעידה מהירה. אבי הדליק מדי פעם גפרור בודד כדי לגרש האפלה ועמה את השועלים המהלכים סמוך אלינו. כך אמרו לנו כשהגענו לראשונה לבני ברק, שהשועלים מפחדים מפני אש.

קופסת הגפרורים כמעט ותמה. תיכף כבר לא יהא אש כדי להבריח את השועלים. המשכנו ללכת אך את בני ברק עדיין לא רואים. איך אפשר לראות אפילו מקרוב מקום שאינו מונה אלא כמה צריפים חשוכים?.

עייף הייתי מהליכה ממושכת ומפרכת בין קוצים אשר דקרו את בשרי. גם הפחדים רדפו אחרי והתחלתי לבכות. אבא הרגיע אותי: "עוד קצת ואנחנו בבני ברק". כאשר חשב שאנחנו קרובים אל המושבה התחיל לצעוק.

הצעקות עזרו. עובדה — כעבור מספר דקות התקרב לעברנו אדם עם פנס רוח. שוב זעקנו לעזרה והאיש התקרב יותר. גם אנו התקרבנו אליו ולא היה קץ לשמחתנו לפגוש את ר' אהרן פיירמן, מיודענו ובן עירנו זעלוב שבפולין, מאיר את פנינו ומקדם אותנו בברכת "שלום עליכם".

למרות שנפגשנו עם מיודענו עדיין לא ראינו את בני ברק. לא היה שום סימן ליישוב קרוב. ר' אהרן הוליך אותנו בשדות הקוצים אותם חצינו אלכסונית ומקץ חמש דקות הגענו מאוחר בלילה אל המושבה שלנו.

ממושבה של מספר צריפים אשר האפלה השתלטה עליהם מדי לילה — זכינו ועל המקום אשר עלו ראשונים נבנתה בחסדי שמים העיר הגדולה לה' ומונה למעלה ממאה אלף תושבים — כן ירבו!

ברוך שהחיינו והביאנו עד הלום.

פרק ג.

מזעלוב שבפולין לבני ברק

בית אבא — אהבת ארץ ישראל

סיפורו של בית אבא ז"ל, עזיבתנו את העיירה הפולנית, מסעות התלאות והנדודים, עידודו של מרן כ"ק האדמו"ר ה"אמרי אמת" מגור זצוק"ל, השתקעותנו במושבה החרדית החדשה — כל סיפור העלילה, היה פחות או יותר סיפור עלייתם של כל ראשוני המתיישבים בבני ברק.

משפחת בית אבא קשורה ודבוקה בראשוניות של עירנו, בהתפתחותה ובהתבססותה, ולא פחות מכך — בצביונה ובדמות תפארתה.

★

אבי ז"ל, ר' צבי למשפחת מאיר, היה מצד אביו צאצא למשפחת יוסקוביץ המפוארת, ומצד אמו ממשפחת פרינד. אמי מרת זלאטע ע"ה היתה בתו של ר' יצחק פוקס ומצד אמה ממשפחת קמפינסקי.

הורי ר' צבי ומרת זלאטע מאיר

משפחות אלה היו מפורסמות בפולין וידועות כתלמידי חכמים ואנשי מעשה, מהם גם נגידים ובעלי עושר.

האבא היה נמנה על חסידי גור והסתופף בצל קדשם של האדמו"רים לבית גור. כן התבלט כעסקן נלהב למען אגודת ישראל ומסור אליה בלב ונפש.

מראשי הציבור היה בעיירת הולדתי — זעלוב, עיירת חרשתנים ליד לודז', ושוקד בעסקנות נאמנה על טובתם של בני העיירה.

ר' צבי יחד עם שותפיו, אחיו ר' שמואל מאיר ור' יוסף ליברמן, ניהלו בית חרושת לאריגה אשר העסיק כמה מאות פועלים. מעמדו היה מבוסס היטב מבחינה כלכלית ועמד בראש החרשתנים של העיירה, כמייצגם לפני המוסדות העירוניים והממשלתיים.

ר' צבי היה אהוב ומקובל על הבריות, עוסק בצרכי ציבור באמונה, שתדלן מובהק העושה מלאכתו לשם שמים. בעוד ביתו פתוח לרווחה — כן ליבו וידו, לפני כל מר נפש וקשה יום. דורש טוב לעמו והשפעתו הברוכה ניכרה בכל הנעשה בעיירה זעלוב. (ראה עוד על ר' צבי מאיר בפרק אישים ודמויות).

מאז ומתמיד איוותה נפשו של אבא לעלות לארץ ישראל. יקוד אהבת ארץ ישראל בערה בליבו, באהבתה ישגה מאוד ובכל יום התפלל שיזכה לחונן עפרה של ארץ אבות ולהיות נמנה על בוני הריסותיה. אהבה זו לארץ ישראל הנחילה לנו הילדים והשרישה בליבנו. ידענו גם ידענו כי לא ירחק היום ואבא יבוא לבשר לנו כי הנה קרוב יום עלותנו אל המקום אשר אליו נשואות פנינו.

היה זה בשנת תרפ"ד, עת יצא האדמו"ר בעל "אמרי אמת" מגור לנסיעתו המפורסמת לארץ ישראל, כאשר אבא החליט להצטרף אל האדמו"ר ולבדוק מקרוב את המצב הכללי בארץ, לבחון את אפשרות העלייה, את המקום אשר בו יוכל להקים בית ולחנך ילדים ברוח התורה.

כבר אז חשב להעתיק את בית החרושת לאריגה, או להקים בית חרושת חדש, בארץ כדי לבסס מעמד כלכלי לו ולמי שיצליח להשפיע עליו גם כן לעלות ארצה.

הכל היה מוכן בידיו לקראת הנסיעה המרגשת, אלא שברגע האחרון נאלץ לוותר עליה משום סיבה משפחתית בלתי צפויה. במקומו התלווה לפמליית האדמו"ר שותפו ר' יוסף ליברמן.

כעבור כמה שבועות חזר האדמו״ר ובני לווייתו מארץ ישראל. רבים נהרו לקבל פניו והכל ציפו למאמר פיו אודות יישוב ארץ ישראל, אשר כנודע בעקבות נסיעתו הלהיב המוני חסידים לעלות וליישב את הארץ ברוח התורה והחסידות.

גם ר׳ יוסף שב עמו. הוא סייר לארכה ולרחבה של ארץ ישראל והתעניין על האפשרויות הטמונות בה מבחינה כלכלית, ביחוד על הקמת בית חרושת לאריגה, כדי שיוכל להביא תשובה ברורה בקשר לתוכניות העלייה שנרקמו בין השותפים בזעלוב.

בשובו סיפר ר׳ יוסף לאבא, שעוד בהיותם על האניה בדרכם לשוב לפולין, קרא האדמו״ר את כל מלוויו ואמר להם לבל יהינו חלילה להוציא את דיבת הארץ רעה ולא יכללו בעדת מרגלים...

לכן מיעט ר׳ יוסף לדבר והתחמק מתשובה ברורה. הוא לא סיפר על הנעשה בארץ ולא על הסיכויים להקים שם בית חרושת לאריגה. לא הגיעו איפוא, האבא ושותפו, לכלל הכרעה. החליטו לנסוע לשבות בגור שבת קרובה ולשאול דעת קדשו של האדמו״ר.

במוצאי שבת נכנסו שני השותפים ל״אמרי אמת״ ושטחו לפניו שאלתם: ״האם לעלות לארץ ישראל״?

מיד פסק להם האדמו״ר ברורות: ״כן!, אתם צריכים לנסוע לארץ ישראל — ארץ ישראל זקוקה ליהודים כמוכם!״.

לאחר תשובה מבוררת ופסקנית זו מפ״ק של הרבי לא נותר לשני חסידים אלה אלא לעשות את ההכנות הדרושות לקראת ביצועה הלכה למעשה. בהתלהבות חסידית אופיינית ניגשו השותפים לחיסול העסקים בגולה. אבא ז״ל היה מספר לנו:

— מיד בשובנו מגור לזעלוב התחלנו את עבודות החיסול. לאט לאט התחילו בני המשפחה ופועלי בית החרושת להבין כי אכן נחושה החלטתנו לעזוב את המקום ולעלות לארץ. אז התחילו להפציר בנו, להתחנן אלינו: ״אל תסעו, אל תעזבו אותנו. מי יודע מה מצפה לכם שם״... בעיקר טענו נגדנו הפועלים היהודים: ״הלוא כל פרנסתנו תלויה בך — אם תעזוב אותנו מר יהיה גורלנו ומצב ילדינו״. הלחצים מכל הצדדים גרמו לי צער רב, הצליחו לטעת בי הרגשה של אשמה — ״מה יהיה פה אחר כך״... קמתי ונסעתי שנית אל הרבי. כשנכנסתי אליו סיפרתי לו דברים כהווייתם. שמע האדמו״ר את דברי ומבלי

להתייחס לגופן של הטענות שב ואמר לי: "קום וסע לארץ ישראל!", ואף הוסיף לברכני בברכת הצלחה.

כל החששות נמוגו כלא כלום. שוב לא הכבידו עלי ועל שותפי שום טענות והיסוסים. נגשנו במשנה מרץ להכין כל הדרוש לנו לעלייתנו. באותם ימים גזרה ממשלת בריטניה וקבעה כי בהתאם למצב בפלשתינה א"י, אין רשות להיכנס אליה ולהתיישב בה רק לבעלי רשיונות עלייה (סרטיפיקטים) ואלה הוצאו במיכסה זעומה ביותר. בהתאם לחוקה זו זכאים בעלי הון "קפיטליסטים", שרכושם אינו פחות מאלף לירות שטרלינג אנגליות, לקבל רשיון עליה בתקוה כי הכסף אשר הביאו עמם יושקע כאן.

מהר יותר מן המקובל הגיעו רשיונות העליה. יום חג היה אותו יום בעת אשר החזקנו במו ידינו את הנייר היקר. היה זה אחד מימי חודש אלול בשלהי שנת תרפ"ד. רגע אחד היססנו אם לדחות את הנסיעה לאחר הימים הנוראים, שכן עתה וודאי שלא נוכל להגיע קודם לכן לארץ ישראל וניאלץ לעשות את הימים האלה בדרך מסענו — אבל, סיפר אבא, קמנו והכרזנו באזני כל אלה אשר עדיין חשבו שאפשר להניא אותנו מכך: "מצוה שהגיעה לידך אל תחמיצנה!".

את ראש השנה עשינו עוד בזעלוב, ובין כסה לעשור תרפ"ה עזבנו את עיירת מולדתנו אשר בגולת פולין ויצאנו לדרכנו לארץ ישראל — משאת נפשנו.

הפרידה מזעלוב

יום יציאתנו מזעלוב נשאר חרוט בזכרוני עד היום כפי שארע אז. היתה זו חוויה בלתי נשכחת, רבת הרגשות ומחזות — נפרדנו מעולם שלם, רבנים, חסידים, בני משפחה רבים, פועלים שלנו, ידידים רבים מאחינו בני ישראל ולהבדיל מאינם בני ברית. נפרדנו מעולם שחיי היום יום היו תוססים ועושר גשמי לציד. נפרדנו מעולם של חסידות משגשגת ופריחת עוללים. נפרדנו מעולם — — — שעלה עליו הכורת הנאצי ימ"ש והעלה אותו באש ובדם.

נפרדנו מרבים מאוד אשר שוב לא זכינו לראותם — מעולם שהיה ואיננו עוד — השם ינקום דמם.

תמונת פספורט מימין לשמאל: אחי משה, אחותי טובה (ארליך), אמי ובזרועותיה אחותי יוטא (דוידזון), אחי אברהם מנחם, אחותי אילה (סימון), המחבר יצחק מאיר

עזבנו את המקום בדרכנו אל ארץ אבות. נותרנו לפליטה מתי מעט מהעיירה זעלוב שנמחתה מיהודיה.

אותו היום שבו נפרדנו מכל אלה היה יום עצוב שם בעיירה. כולם באו להיפרד מאתנו. נגעו לליבי מחזות הפרידה מאחים ומאחיות, מדודים ודודות, מחברים ומידידים.

כשעלינו על העגלות התארגנה ספונטנית שיירה גדולה של מלווים אשר עלו אף הם על עגלות ורכבו אחרינו כברת דרך ארוכה. מלווים רבים ליוו אותנו עד ליער הגדול אשר בעיבורה של זעלוב. בקרחת היער ירדו כולם מהעגלות, חסידים הדבקים עמנו באחוות אחים, בעלי בתים צעירים וזקנים, התלכדנו כולנו למעגל יד־אל־יד וכתף אל כתף.

פתחנו בשירה והריקוד הרקיע בסערת הרגשות. ראו כי קשתה עליהם בני זעלוב הפרידה מהעולים של העיירה לארץ ישראל.

הגיעה השעה להיפרד ולצאת לדרך. כשעלינו על העגלות ליוותה אותנו שירתם־תפילתם של בני זעלוב: "לשנה הבאה בירושלים הבנויה!".

מאז ועד היום לא משו ממני זכרונם של בני עיירתי בעת היפרדי מהם ואנוכי ילד. זכרם לא ימוש לעד.

יום הכיפורים בווינה

הדרך מזעלוב לארץ ישראל, התארכה על פני שבועיים, בהם עשינו מארץ לארץ וממדינה למדינה, עד שירדנו באניה אל הים הגדול והפלגנו לעבר מחוז חפצנו.

קשה היא הנדודים והנסיעות בכל ימות השנה — קשה שבעתיים בימי חג ומועד. קשים הם טלטולי דרכים וארחות ימים למבוגרים — קל וחומר לילדים רכים.

אברהם אבינו התנסה בעשרה נסיונות ועמד בכולם, הנסיון השני היה: "לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך".

נסיון קשה הוא לעזוב ארץ ומולדת, לנדוד למקום אשר אין לך שם קרוב ומודע, להגיע לעיר או מחוז ללא מכיר ורע. אין בית הרגילים בו, האקלים שונה ומייסר בחילופיו, האנשים שונים והרגליהם משונים משלך, ועד שלא הורגלת במחוז זה כבר הגעת למקום אחר משונה מקודמו.

— "לך לך מארצך!"

יצאנו עם כל כבודנו מוורשה הבירה ברכבת לוינה שבאוסטריה. כמה ימים נמשכה הנסיעה ובעז"ה הגענו לוינה ביום ח' בתשרי, יום לפני ערב יום כיפור. ירדנו מהרכבת לחפש מלון רק לכמה ימים. כאן ציפתה לנו הפתעה לא נעימה. לכל בית מלון שהגענו הביטו עלינו ועל כל משפחתנו ושאלו: "כמה ילדים במשפחה?". כאשר שמעו שמדובר במשפחה המונה ששה ילדים הודו לנו באדיבות שעם כל רצונם לזכות באורחים כמונו... "אבל המלון מלא עד אפס מקום!"...

כל אותו יום ישבנו על המזוודות. רק לעת ערב מצא האבא מלון קטן ברחוב צדדי אשר הסכים לקבל אותנו.

יום שלם עבר עלינו ללא אוכל וללא מקום לחנייה. האבא יצא שוב לחפש מקום שנוכל לסעוד בו. עלה לו בקושי רב להשיג אוכל כשר. על כל צעד הרגיש את הזרות וחש את הבדידות. לא מצא איש אשר יוכל להעזר בו. היה עליו לדאוג גם למקום תפילה ביום הקדוש.

רק פעם אחת ראיתי את אבא בוכה. היה זה אותו יום של ערב יום כיפור בווינה.

בגמר הסעודה המפסקת פירש אבי לצדדים ופרץ בבכי מר. לא שאלנו למה ומדוע, אלא כולנו, האמא והילדים, הצטרפנו אליו בזליגת דמעות.

— "האם כבר זכינו ליסורי ארץ ישראל?"...

וכשהאמא הדליקה את נרות החג ופרשה את כפיה על פניה פרצה אף היא בבכי רם, התפללה את אשר עם ליבה, פה בוינה הנכרית והזרה, וסיימה במאור פנים:

— "אנא אבי שבשמים, נחנו בדרך אמת, והביאנו לציון עירך ברינה לשמחת עולם"!

הלכנו לבית הכנסת הוינאי. מובן שזה לא היה הנוסח אליו הורגלנו — אנשים אחרים ותפילה שונה, הכל שונה ומוזר. למרות זאת כולנו מתפללים לאבינו שבשמים. אליו כל עיני היהודים באשר הם שם נשואות ביום גדול וקדוש זה.

התחזקנו ועודדנו את עצמנו. קיבלנו על עצמנו את הנסיון הזה, כדרך להגשמת אושרנו — עוד כמה ימים, עוד נסיעה ארוכה, עוד שייט ארוך על הים — הכל יעבור ובסופו של נסיון הלוא נשב בארץ אבותינו ונגיע אל המנוחה ואל הנחלה.

— "כדאי, אמר אבא, הכל כדאי ובלבד אל ארץ ישראל אנו עושים פעמינו".

אל חוף ימה של יפו

למחרת יום הכיפורים יצאנו ברכבת מוינה לטריאסט שבאיטליה. היה זה ביום שישי ערב שבת קודש כשעלינו על האניה אשר פניה מועדות לחופה של ארץ ישראל לנמל יפו.

פעם הראשונה בחיינו ראינו אנו הילדים ים כחול, נמל ומזח. הבטנו בפליאה על האוניות הענקיות, מארובותיהן הגבוהות נפלטו ענני עשן וצפירות אימים החרישו מדי פעם את האזניים.

ההורים חשו כי הפחד חודר לאט לאט לליבות ילדיהם. הם הרגיעו אותנו וניסו להדביר את פחדנו מהים הגדול. למאמצים רבים נזקקו כדי לשכנע אותנו לעלות אל האניה ועד שעלינו על הכבש ונמצאנו על הסיפון, מיהרו והורידו אותנו אל התאים, לבל נראה יותר מדי את הים ומוראתו.

כעבור כמה שעות הרימה האוניה את העוגן והפליגה ללב ים.

את השבת והימים הראשונים של סוכות חגגנו על האניה. כל אותם ימי הפלגה עברו עלינו בסיפורי ארץ ישראל מפי אבא ואמא, הסיפורים הלהיבו את ליבותינו לארץ ישראל והשרישו את אהבתה בתוכנו. צפינו לפאתי מזרח — מתי נראה כבר את החוף, מתי נזכה לראות את הארץ אשר כה ציפינו לה?

באחד מימי חול המועד סוכות הגענו בשלום לחוף ימה של יפו. אין לתאר את האושר ואת השמחה אשר הציפה אותנו. אנו הילדים לא חשנו אז את גודל אושרנו. היו אלה שוב האבא והאמא אשר לא היה קץ לאושרם ולשמחתם. אלה הדביקו אותנו בשמחתם. גם אם נרתענו מהסירות שקרבו אל האניה וירדנו אליהן בחרדה ובפחד מפני הערבים שחומי העור אשר ראינו לראשונה בחיינו — סברנו וקיבלנו את הכל ובלבד שאנו שוב דורכים על פני האדמה, והפעם — אדמת ארץ הקודש.

האבא השתטח ארצה ונשק את עפר הארץ. כמה דקות דבקו פניו לאדמה ואף אנו הילדים עשינו כמותו. כמה מתוק היה לנשק עפר...

על החוף המתינו לבואנו שנים מבני זעלוב אשר הקדימו אותנו בעלייתם ארצה — ר׳ מרדכי שירצקי ור׳ מרדכי מנחם גרנביץ. הם קיבלו את פנינו בברכת ״שלום עליכם — ברוכים הבאים בשם ה׳ לשערי ארץ ישראל!״.

בשעות אחר הצהרים יצאנו מנמל יפו לבני ברק.

״היאומן? — שאלה אותנו האמא בחיבה יתירה — היאומן ילדי היקרים? — הלוא אנו דורכים על אדמת אבותינו הקדושים, אברהם יצחק ויעקב זכותם יגן עלינו!״.

— ״כן, אמא, אנו כאן בארץ ישראל!״.

הלילה הראשון בבני ברק

נופים חדשים נגלו לעינינו בדרכנו מתל אביב לבני ברק. חולות ופרדסים, ארץ לא זרועה רק אהלי ערבים פה ושם.

ריח סתיו קריר עלה מן הפרדסים ובפעם הראשונה ראינו תפוזי זהב על העצים ואלה הפיצו בושם מתקתק וגירו את תאבוננו לפרי היקר.

לצידנו על אם הדרך עברו שיירות גמלים ובראשם חמורים נושאי ערבים כהי עור, אשר חיללו בחליל ויחד עם הפעמונים שבצווארי הגמלים נשמעו צלילים משונים.

המראה והצלילים שכנעו אותנו הילדים כי אכן הגענו לארץ אחרת — ארץ שלא הורגלנו בה ולא שמענו מעולם את צליליה ולא הרחנו את ריחותיה.

עם רדת החשיכה הגענו לרמת גן, המושבה הקטנה שעל דרך המלך לפתח־תקוה ולמשולש הערבי. עד לכאן הגענו ברכב, מכאן והלאה עלינו ללכת ברגל עד לבני ברק.

באמצע השביל המפותל באו לקראתנו ידידים וותיקים, תושבי עירנו לשעבר, זעלוב, היו אלה בני משפחת גרנביץ ומשפחת שיבק ובניהם אריה וראובן, אשר נשאו עמהם פנסי רוח להאיר את הדרך לפנינו. שמחנו מאד לקראתם ואחרי שאילת־שלום קצרה המשכנו ללכת כעשרים דקות עד אשר הגענו סוף סוף למחוז חפצנו — בני ברק.

במושבה הקטנה, אשר לא היו בה יותר מכמה צריפים רעועים, כבר ציפו לנו והכינו לנו קבלת פנים נלהבת של המשפחות יוצאי זעלוב. הפגישה עמם גרמה לנו קורת רוח — הנה שוב אנו בין קרובים וידידים, אולם השמחה לא ארכה הרבה זמן. רק הצצנו החוצה והבטנו על השממה אשר מסביבנו, על הצריפים הבלתי גמורים, על האורות המבליחים של מנורות נפט, אשר בקושי מחזיקים מעמד מפני הרוחות הנושבות, נמוגה מעט השמחה הראשונה של הפגישה, ותום המסע על פני ארצות וימים.

משפחת גרנביץ כיבדה אותנו והזמינה אותנו ללון ב"ביתה". הבית, שדומה היה ל"יישוב" כולו, חסר גג היה. בעל הבית סירב לכסות את הצריף ברעפים בימי חול המועד. לפני כן לא הספיקו לסיים את הגג. עתה, בחול המועד של סוכות תרפ"ה, הצריף של משפחת גרנביץ כולו סוכה.

אנו הילדים נשכבנו לישון. עייפים היינו מטורח הדרך ונרדמנו לשעה קלה בלבד. פתאום החלה רוח שורקת בין הקרשים של הצריף. בין קרש לקרש היה מירווח מספיק שבו יתפרצו הרוחות. היה קר ומפחיד. עוד שעה מועטה וגשמים עזים, כמו אלה של שפלת החוף

ביורה שהקדים לבוא, המלווים בברקים ורעמים מחרידי לבבות, החלו להמטיר על הצריף שלנו.

לא היה לאן לברוח ולהסתתר מפני הגשמים. הורטבנו עד לשד עצמותינו.

היתה זו טבילה של ממש בלילה הראשון בארץ ישראל — בבני ברק המתחדשת.

טבילה זו, הכשירה אותנו, כנראה, לקראת יישובנו פה; היא טיהרה וזיככה אותנו לקיים את מצוות יישוב ארץ ישראל ולהיות מראשוני וממייסדי עיר התורה ואכסניה ללומדיה ונוטריה.

ההפתעה של טבילת הגשם בעונה זו, החדירה בליבנו את מצבנו החדש, את מקום מגורנו החדש, כבר בלילה הראשון עליו חלמנו והתפללנו ימים רבים.

למחרת, בתפילת מוסף של שלוש רגלים, היתה משמעות שונה לגמרי למילים: "והביאנו לציון עירך ברינה"...

אכן, מרגע זה ואילך, זכאים אנו להיקרא בשם: "יהודי של ארץ ישראל" — ארץ ישראל איד!

לנו הילדים היתה זו למקור גאווה. נזכרנו כי מאז ומתמיד היו בני הגולה, שם... רבים על הזכות לארח בביתם יהודי מארץ ישראל, להריח בגדיו ולנשום נשימותיו.

ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לארץ ישראל!

בית החרושת לטכסטיל "ברקאי"

עוד לפני שעלו ארצה שלושת השותפים, ר' צבי מאיר, אחיו ר' שמואל ור' יוסף ליברמן, החליטו אלה להקים במושבה החדשה בית חרושת מודרני לייצור טכסטיל ומוצריו.

עתה כאשר כבר שכנו כבוד בבני ברק. השתכנעו יותר ויותר כי המקום ותושביו, ראוי שיקימו בו בית חרושת יצרני.

הם לא זלזלו בענף החקלאות, כנטיעת פרדסים וזריעת ירקות עונתיות, אבל הם טענו כמה וכמה טענות שיש בהן להצדיק התבססות של המושבה ותושביה על ענפי ייצור תעשייתיים. ראשית, שטח האדמות השייכות למושבה החדשה אינו מספיק לפיתוח מקורות פרנסה המבוססים רק על חקלאות. מספר התושבים גדל והולך ולא

ר׳ צבי מאיר, ר׳ יוסף ליברמן ור׳ מרדכי שרצקי בשיחה עם ערביי הסביבה בשנת תרפ״ה

יתכן שמהשטחים הפנויים יותר די מקום לחקלאות אשר תספק פרנסה לכולם. שנית, הוסיפו וטענו, הואיל ובני ברק קרובה לתל אביב, עיר המסחר הגדולה במרכז הארץ, יש סיכויים טובים להקמת בית חרושת אשר יספק את תוצרתו לערים הגדולות.

האבא היה נאה דורש ונאה מקיים. מהרגע שהחליט כי יקום בית חרושת בבני ברק הוא השקיע כל אונו ומרצו לבצע את תוכניתו.

הוא ושותפיו רכשו עשרה דונם במרכז רחוב רבי עקיבא, במקום אשר כיום עומד עליו בית חרושת ״דובק״. לשלושת השותפים היה נסיון קודם בניהול בית חרושת לטכסטיל, לפיכך לא עבר הרבה זמן עד אשר העמידו על תילו גם בבני ברק בית חרושת דוגמת אשר החזיקו בגולה.

כאשר הוקם בית החרשת "ברקאי" בבני ברק היה זה בית החרושת הגדול מסוגו בארץ. נוסף למחלקת האריגה הגדולה פתחו גם מחלקה מיוחדת לאשפרה ולצביעת אריגים. כן היתה מחלקה מיוחדת לגיהוץ הבדים והאריגים מתוצרת בית החרושת.

בהיותו בעל מרץ בלתי נדלה ובעל מעוף וחזון, תיכנן האבא לזרוע שדות כותנה בארץ, אשר גידוליו יספקו את חמרי היסוד לטוויית חוטים. לצורך כך יקימו מטוויות לטוויית חוטים ושוב יהיה מקור נוסף לעבודה לאלפי יהודים.

עד אז לא גידלו בארץ את הכותנה. כל חמרי הגלם לענף הטכסטיל הובא מחו"ל. הוא לא מצא בארץ אוזן קשבת לתוכניותיו אך לא התייאש, בעצמו עשה מאמצים להביא ממצרים שתילי כותנה ושתלם בשטח הפנוי ליד בית החרושת "ברקאי" בבני ברק.

כאשר הצליחו הגידולים והפיקו כותנה טובה לייצור טכסטיל, הוא הודיע על כך לכל הגורמים ועניין אותם בפיתוח שעשה לבדו ואשר הצליח למעלה מהמשוער.

בית החרושת "ברקאי" בעת בניתו. על הפיגום ר' שמואל מאיר עם קבוצת הטייחים. למטה: ר' מאיר רוזנפרב וג. בז'סקי מגישים דליי טיט.

במשך הזמן השתכנעו העוסקים בהתיישבות ובחקלאות כי אכן גידול הכותנה בארץ הוא ענף מוצלח מאוד אשר יתרום רבות לפיתוח ענף הטכסטיל ומוצריו. ואכן כיום ענף זה הוא אחד הגדולים בארץ.

היוזם והמבצע הראשון של ענף זה, לא היה אלא יהודי חסיד מפולין אשר עלה ארצה וקבע מושבו בבני ברק.

אך עד אשר עמד בית החרושת "ברקאי" על תילו, עד אשר ההצלחה האירה לו פנים והחל לפרנס ולהפיק רווחים — עברו על בעליו כמה וכמה נסיונות.

בתחילת חורף תרפ"ה הונחו היסודות של בית החרושת. עבודת הבניה התקדמה בתנופה ובמרץ. תוך תקופה קצרה ביותר הוקם שלד הבנין, הקירות כבר עמדו על תילם וחסרה רק חגורת הביטון מעל הקירות.

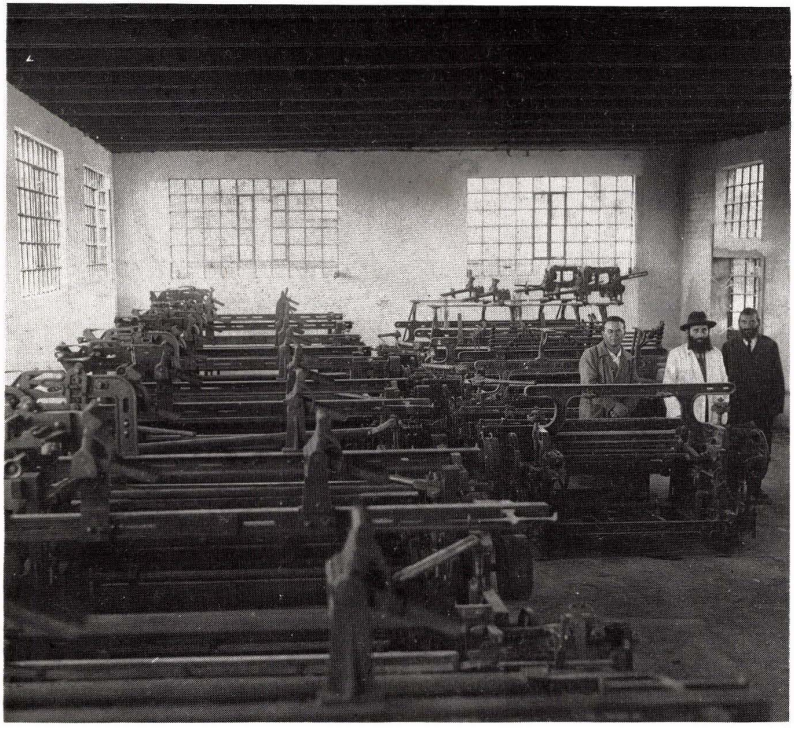
אותו חורף קשה היה במיוחד. גשמים רבים נמטרו ורוחות חזקות וסוערות הלמו במבנה ההולך ומוקם. לילה אחד השתוללה סופת־אימים. מהירות הרוחות פגעו בכל אשר נקלע בדרכם. גם השלד של "ברקאי" ניסה לעמוד כנגד הרוחות שעה ארוכה עד אשר כרע ונפל. היה לתל חרבות.

יהודים משכימי קום, ביניהם רבים מפועלי הבנין, נדהמו לראות את השלד של בית החרושת הראשון של בני ברק רובץ קרוס על הריסותיו. ממון רב ירד לטמיון יחד עם עמל ויגע שאבדו בין־רגע.

אם הבנין התמוטט — לא כן בעליו. ר' צבי מאיר ושותפיו

בית חרושת "ברקאי" בפעולתו. מימין נראה הצופר הראשון של בני ברק. במבנים הסמוכים שוכנת המצבעה והאשפרה

בית חרושת "ברקאי" ומכונות האריגה החדישות. עומדים (מימין לשמאל): ר' צבי מאיר, ר' חיים גולדמן, מר פרייטג

התאוששו מהרה מהמכה אשר ניתכה עליהם. אין זה — אמרו — אלא נסיון נוסף של יסורי ארץ ישראל. קבלנו עד היום הכל באהבה — לא נסור מדרך זו גם הלאה.

בעקשנות יהודית טיפוסית שמקורה באמונה חזקה בבעל הבירה, החליטו באומץ לב מרובה — אין נסיגה! במשנה מרץ ניגשו לתקן את הבנין מהריסותיו. ואמנם חסד ה' ליריאיו ובדרך פלא לא עברו ימים רבים ובית החרושת מוכן היה להתחיל לתפקד.

צעירי בני ברק למדו מהר פרק בעבודות אריגה, צביעה, סלילה וייצור מוצרי טכסטיל. פתיחת "ברקאי" היה למקור פרנסה חשוב

לעשרות משפחות במושבה ופתח להתרחבות נוספת. עד מהרה היה בית החרושת לסמלה של בני ברק ולגאוות פועליה.

בית החרושת התפתח בצעדי ענק ותוצרתו שווקה ברחבי הארץ ואחר כך בארצות ערב השכנות. הוא ייצר מגבות מכל הסוגים, מעילי רחצה, אריגים למיניהם ועוד. ר' צבי נסע למצרים, ללבנון ולסוריה, וקשר קשרי מסחר עם סוכנים אשר הפיצו את תוצרת "ברקאי". גם ערביי ארץ ישראל הרבו לבקר בבני ברק, ראו את בית החרושת ומוצריו, והזמינו כמויות של סחורה אותה העבירו לעבר הירדן ולשאר ארצות ערב.

שמועתו של "ברקאי" מבני ברק הגיעה למרחוק. תיירים רבים פקדו את המושבה וחזו בפלא — יהודים חרדים הקימו מפעל ענק, במושגי הימים ההם, אשר מייצר בשיטות ייצור מודרניות ופועליו החרדיים מוכיחים את יעילותם והצלחתם.

אנשי ההתיישבות, מנהיגים ציוניים ובכירי הסוכנות היהודית, היו בין המבקרים ב"ברקאי". אלה לא הסתירו את התפעלותם ממראה עיניהם. היה זה חזיון נדיר ביותר ואף מפתיע שיהודי וורשה החסידים הקימו בית חרושת יצרני פעיל ושמו יצא לתהילה בארץ ומחוצה לה. כשביקר ז'בוטינסקי בבית החרושת יצא מגידרו בהתפעלות עד אשר התנדב לשמש כסוכנו של "ברקאי" בצרפת כ"אות הוקרה ליהודי בני ברק וכשירות למען ארץ ישראל".

עם התרחבותו של בית החרושת הצטרפו אליו שותפים נוספים שהיו מומחים במקצועות שונים של מפעל הטכסטיל. היו אלה ה"ה: פרייטאג, גולדברג וזבר, אשר עזבו את ביח"ר "בג'ידה" והצטרפו ל"ברקאי".

מדליית־זהב ל"ברקאי"

בית החרושת של "ברקאי" הביא גם לקידוש ה' בעת אשר נערכה תערוכת "יריד המזרח" הראשונה בתל אביב.

"ברקאי" החליט להציג את מפעלו ומוצריו לפני הציבור הרחב ופתח ביתן מיוחד. אורחים רבים וחשובים ביקרו בתערוכה. דמותם של יהודים בני ברקיים בפתחו של ביתן תערוכתי משך עיני רבים. אלה נכנסו והתרשמו. לא נמנעו מלהביע התפעלותם מכושרם

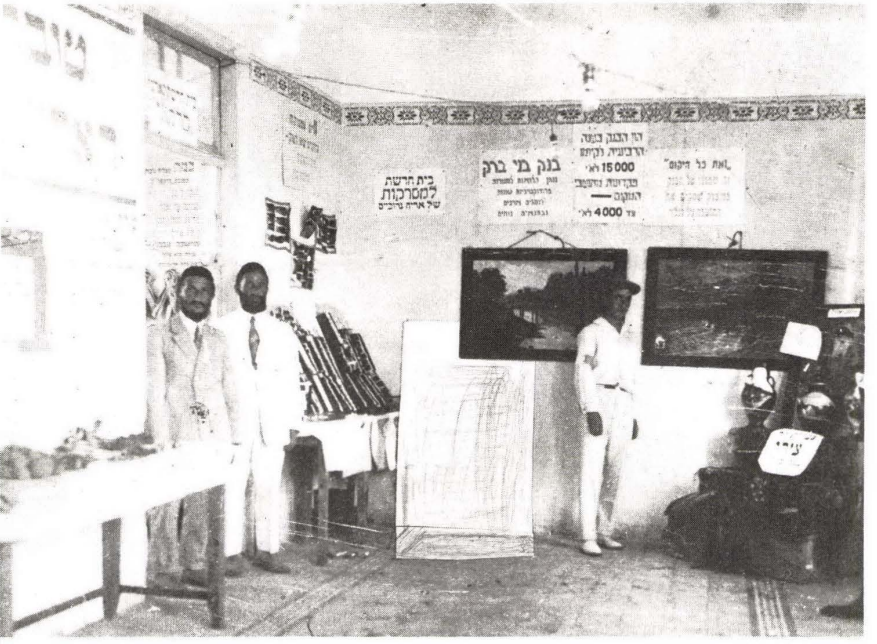
בית החרושת "ברקאי" מציג את תוצרתו בתערוכת יריד המזרח בתל אביב וזוכה במדליית הזהב

המקצועי של ה"חרדים". במלוא הערכה והערצה התבטאו על מוצרי האיכות של המפעל: מגבות־פרוטה, מעילי ומגבות רחצה, אריגי ריפס ואריגים אחרים — כולם יפים למראה ובטיב מעולה.

עד כדי כך הגיעה הערכה של "ברקאי" הוענקה מדליית הזהב מידי שופטי התערוכה. שמה של בני ברק — המושבה החסידית של "יהודי נלבקי" — יצא לשם ולתהילה.

תערוכת התעשייה של בני ברק

לא חלפו ארבע שנים מאז יסודה של בני ברק ומושבה זו פתחה תערוכה של מוצריה התעשייתיים והחקלאיים.

תערוכת התעשיה והחקלאות בבני ברק בחודש אלול תרפ"ח. התערוכה התקיימה ביום חנוכת בית הכנסת הגדול. בצד שמאל עומדים: ר' שמואל מאיר ור' יוסף ליברמן המציגים את תוצרת "ברקאי"

כאשר הוכרז על יום כ"ד באלול תרפ"ח, כיום חנוכתו של בית הכנסת הגדול במושבה, הוחלט לארגן ביום זה — לרגל ביקורם של אלפי אורחים נכבדים וחשובים — גם תערוכה מתוצרת עצמית.

בראש מפעלי התעשייה היה בית החרושת "ברקאי", ואת ענפי החקלאות ייצגו פירות בני ברק וגידוליה.

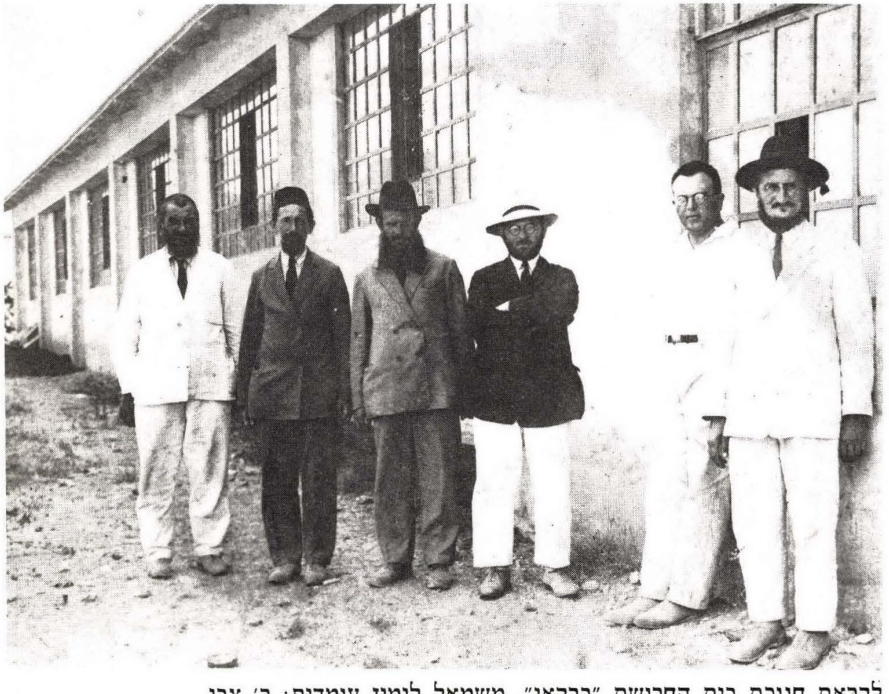
עתון "ההד" פירסם בתשרי תרפ"ט את רשמיו מהתערוכה:

— — — "בית חרושת לאריגה עם מכונות מודרניות ועם 45 עובדים. בית חרושת "ברקאי" זה מוציא 12 מינים של בדים הנמכרים בקלות בשוקי הארץ, הוא מכין מגבות ממינים שונים, מעילי רחצה נהדרים, אריג "ריפס" לבגדים וכו'. והנה מכונות לתעשיית מסרקות מכל המינים שמהלכים להם בכל הארץ וחודרים גם לסוריה, והנה תעשיית בורסקאות, והנה תעשיית סודרי ראש ותעשיית דבק וכו'...

— והנה ישוב חקלאי, משתלה לתפוחי־זהב (שישים אלף שתילים) ואשכוליות, לימונים ואתרוגים, משתלה לפרחים, לירקות ששולחים מהם למכירה להולנד ולאמריקה, והנה תאני־חוה, הדרים שכל אחד מן האכרים מגדל במשק — איזה פינת חמד! איזה מהפכה... עבודת בנין, והוא מסיים בהתפעמות הנפש: "איזה שדה אשר ברכו ה'"!!!

ה"אמרי אמת" לעזרת יהודי בני ברק

כמה שנים פעל ביח"ר "ברקאי" בהצלחה מרובה. הוא הביא תעסוקה לבני המושבה שהתפרנסו בכבוד. אולם לאחר אותן שנים יפות התעוררו נציגי ממשלת פלשתינה־א"י אשר תחת המנדט הבריטי שליטי הארץ ולא הטילו מכסי מגן על הסחורות אשר הגיעו לארץ.

לקראת חנוכת בית החרושת "ברקאי". משמאל לימין עומדים: ר' צבי מאיר, ר' חיים פרל, ר' יצחק גרשטנקורן, ר' חיים דוד אורבך, מר פרייטג ור' שמואל מאיר

היא לא היתה מעוניינת בהתפתחות תעשיית הטכסטיל בארץ אשר עמדה בתחרות עם הייצוא הבריטי וגם קבעה מכסים גבוהים על חומרי הגלם של תעשיית הטכסטיל, דבר אשר ייקר את המחיר עד שלא יכלו לעמוד בתחרות עם תוצרת חוץ.

נוסף על כל אלה הציפו את שוקי הארץ סחורות מתוצרת יפאן, אשר ממשלת יפאן היתה מסבסדת אותן כדי לעודד את היצוא. היפאנים עודדו בעיקר את מוצרי התעשייה שלהם אשר נועדו לייצוא, כדי לכבוש שווקים רבים מעבר לים. סחורות אלה היו זולות בהרבה מהייצור המקומי.

העמדה הבריטית והתחרות היפאנית אילצה את בעלי "ברקאי" לעמוד בתחרות קשה על השוק המקומי ועל שוקי המדינות השכנות.

נוסף על כך עמדה הסוכנות היהודית וההסתדרות הציונית מנגד ולא חשו לעזרת בית החרושת. פרט להלוואה קטנה (שהוחזרה עד לפרוטה האחרונה) לא קיבל "ברקאי" שום עזרה ממוסדות היישוב. סביר שבני ברק לא היתה אצלם במעלת עדיפות לעומת הקיבוצים והמושבים.

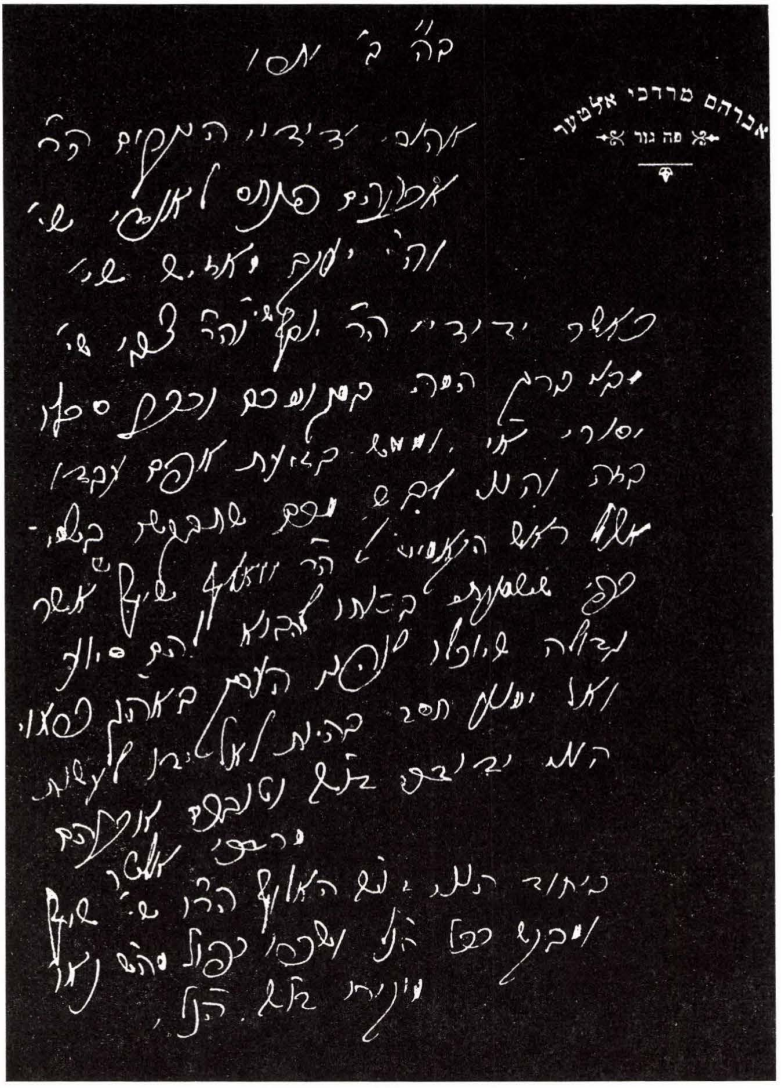
המפעל נאלץ לגייס סכומים רציניים עבור הון־חוזר כדי לעמוד בתחרות. ההון הושקע ברכישת חומרי־גלם בחו"ל, בשכר עובדים ובסחורות בהקפה וכו'. בגייסו כספים הנפיק בית החרושת מניות שלו ושל הבנק לחקלאות ולתעשיה של בני ברק. סוכם שר' יצחק גרשטנקורן, ר' צבי מאיר ור' יוסף ליברמן, יצאו לחו"ל לגייס את הכספים ולמכור את המניות. הם נסעו לאנגליה ומשם לארה"ב.

האדמו"ר מגור בעל ה"אמרי אמת" שלח לפניהם מכתב לחסידיו באנגליה ובה מבקש מהם לעמוד לעזר לאלה אשר "סבלו יסורי ארץ ישראל":

ב"ה ב' יתרו

אהובי ידידיי היקרים הר' אברהם פנחס לאנדוי שי' והר' יעקב מאזיש שי'.

כאשר ידידיי הר' יוסף והר' צבי שי' מבני ברק הנם במקומכם וכבר סבלו יסורי ארץ ישראל, וממש בזיעת אפם עבדו בזה והנני לבקש מכם שתבקשו בשמי אצל ראש הקאמיסי' הר' ואלף שיף שי' אשר כפי ששמעתי בכוחו להביא להם סיוע

מכתב פנייתו של בעל ה"אמרי אמת" מגור לר' אברהם פנחס לנדוי ור' יעקב מוזיס מלונדון, לבוא לעזרת ר' צבי מאיר ור' יוסף ליברמן בעלי בית החרושת "ברקאי"

גדולה שיוכלו לנהל העסק בארה״ק כראוי, ואל ימנע חסד בהיות לאל ידו לעשות.

הנני ידידכם דו״ש וטובכם
אברהם מרדכי אלתר

ביחוד הנני דו״ש האלוף הר״ו שי׳ שיף ומבקש בכל הנ״ל ושכרו כפול מה״ש.

מנאי מוקירו דו״ש הנ״ל.

תקופה קצרה עוד המשיך בית החרושת לפעול עד אשר נאלץ להיסגר. אולם אלה אשר קנו את מכונות האריגה הקימו בתי חרושת אחרים לאריגת טכסטיל ובעבור כמה שנים השתנו התנאים והנסיבות והתהפכו לטובה. גם אבי ר׳ צבי חזר והקים בית חרושת לאריגה בבני ברק ובס״ד ראה ברכה בעמלו. גם דודי ר׳ שמואל מאיר הקים ביח״ר לאריגה ואף הוא ראה בחסדי שמים פירות בעמלו.

הסבתא מרת פרימט מאיר ע״ה

ר׳ יצחק גרשטנקורן בספר זכרונותיו הקדיש פרק מיוחד לשלושת השותפים שכוננו את התעשייה הבני ברקית בראשית יסודה (ראה אישים ודמויות).

כאן מקום אתי להזכיר לברכה את אחי ואחיותי, אשר יחד עמי סבלו את יסורי ארץ ישראל בראשית התיישבותנו בבני ברק: ה״ה יצחק וטובה ארליכט, אילה סימון, משה מרדכי והניה מאיר, יצחק וטובה מאיר, אברהם מנחם ופסיה מאיר, בנימין ויוטא דוידזון, משה ופרומה סטודניה, בילה מאיר, ואת הסבתא פרימט ניחא מאיר ע״ה אשר באה ארצה יחד עם כל בני משפחתנו וקיבלה באהבה את יסורי ארץ ישראל.

פרק ד׳

יסורי ארץ ישראל

נשיכת שועל

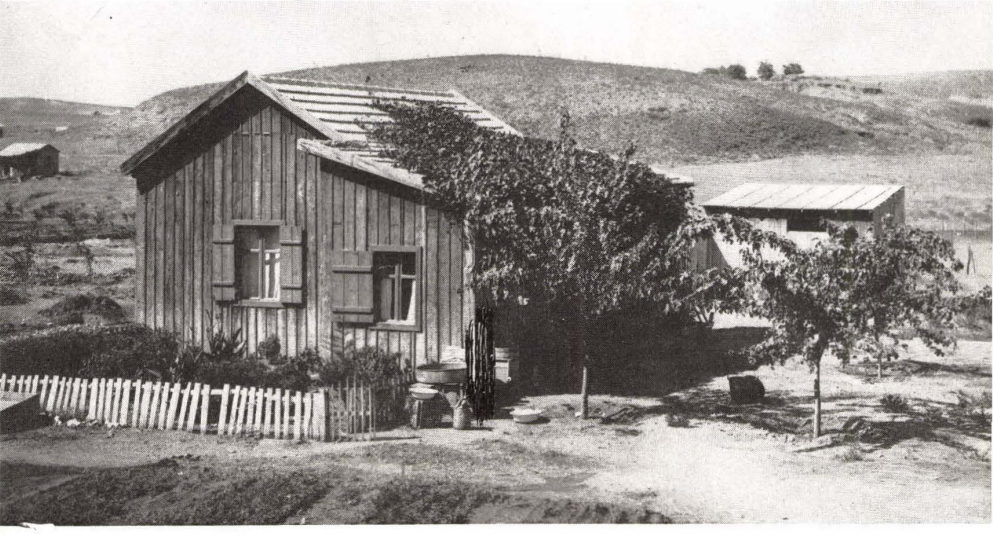
קרוב לאלפיים שנה היתה בני ברק החרבה והשוממה מקום אשר שועלים הילכו בו. באין מפריע קבעו בו תנים משכנם ונחשים ועקרבים היו נושכים כל אשר העיז לבוא אל גבולם ולהחרידם משלוותם.

מתיישבי בני ברק הראשונים, משעלו על הקרקע להפריח שממות וליישב חורבות־ערים, לא פסח עליהם רוגזם של בעלי החיים אשר קנו שביתה בחבל־ארץ זו.

יסורי נשיכת שועל ועקיצת עקרב, ארסו של נחש ובעיטתו של סוס — גם אלה היו חלק מיסורי ארץ ישראל.

כאשר הוקמו הצריפים הראשונים ואורות קלושים הספיקו לגרש מעט את החשיכה מהבתים, נאלצו השועלים והתנים להתרחק קימעא מהמושבה. הם עברו ללון בגבעות הסמוכות והסתתרו בפרדס הערבי

בצריפי עץ, מעין זה שבתמונה התגוררו המשפחות ברוכות הילדים מהמתיישבים הראשונים

הגדול מול המושבה. עם רדת החשיכה פתחו ביללות מחרידות. זעקות האימה של התנים הפחידו את התושבים החדשים ובמיוחד את הילדים שלא הורגלו למקהלת־בכייה מעין זו.

מסורת מקובלת היא שתנים ושועלים נסים מפני האש. משום כך לא היה אחד מיהודי בני ברק הראשונים שיצא מביתו לעת ערב, גם אם לא הרחיק מתוך תחומי המושבה הקטנה, שלא נשא בכיסו קופסת גפרורים מלאה. והיה בהתקרב אליו תנים או שועלים מיהר להדליק גפרור.

באחד הלילות שב ר׳ אהרן מלזק לביתו שבקצה המושבה. ללא התראה מוקדמת התנפל עליו שועל ונשכו בכל חלקי גופו. ר׳ אהרן התפתל ביסורי־נשיכה והרים קול זעקת שבר. צעק בכל כוחו עד ששמעו שכיניו ויצאו עם פנסי רוח לראות מה קרה לר׳ אהרן. מצאו אותו שוכב על החול פצוע ונשוך.

הביאוהו לביתו, חבשו פצעיו ורק כעבור כמה שבועות חזר לאיתנו.

השועלים הקטנים לא חיבלו רק בהולכי חשיכה. הם ארבו גם לתושבים בתוך אהלי מגוריהם — הצריפים.

פעם התפרץ שועל לצריפו של מר יעקב הולנד. אמנם הצריף של הולנד היה במושגי הימים בודד, אבל השועל הערמומי לקח זאת בחשבון ומשנשך את בעל הצריף, יצא לדרכו המדברה.

אלמלא השומרים הרכובים, אלה אשר שמרו על המושבה מעל גבי סוסים דוהרים, אשר במקרה עברו ליד צריפו של מר הולנד, היה זה נאנק ומתייסר כל הלילה ומי יודע מה היה צפוי לו. כשעברה השמירה הרכובה ליד צריפו שמעו זעקותיו האיומות ומיד נכנסו ומצאו אותו נשוך וחבול בכל חלקי גופו. הם מיהרו והביאו את הפצוע אל ד״ר כהן ברמת גן אשר טיפל בו במסירות ולאחר מנוחה של שבוע ימים ירד ממיטת חליו.

שנים רבות סבלו תושבי בני ברק מהשועלים והתנים אשר התרוצצו בלילות בתוך המושבה ולידה. זעקות השבר של התנים וילולות השועלים לא נשכחו מהמתיישבים הראשונים עד אשר הרחיבו גבולות המושבה.

עקיצת עקרב

ר׳ שלום תיק היה עם הקבוצה הראשונה שעלתה על אדמת בני ברק.

הוא ועוד שני חברים אחרים, ר׳ חיים פרל ור׳ חיים שמרגד, עלו בגפם עד אשר הקימו ביתם־צריפם והעלו את בני משפחותיהם.

יחדיו עמלו בהקמת הצריפים שלהם על הגבעה בסביבת רחוב מינץ. עוד הם עוסקים בחפירת היסודות קפץ לפתע עקרב ועקץ את ר׳ שלום. מעת לעת התפתל ר׳ שלום ביסורים קשים. בשעות אלה חששו לחייו, התפללו לרפואתו ולשלומו ובחסדי שמים הוא התגבר ונרפא. ר׳ שלום קיבל את יסורי ארץ ישראל באהבה וברוב שמחה והודיה שב לעבודתו בבנין המושבה.

גם ר׳ גרשון לסקי טעם את מר־יסוריו של עקיצת עקרב. ר׳ גרשון אף הוא מראשוני בני ברק וכיהן כמזכיר מועצת פועלי בני ברק.

הלה נעקץ ברגלו על ידי עקרב. ביקש להמיתו ותפס אותו בידיו. העקרב גמל לציידו בנשיכה. הפעם היה מצבו של ר׳ גרשון קשה ביותר. הוא הובהל בדחיפות לבית החולים בתל אביב ולאחר מאמצים של הרופאים התגבר על יסורי התופת עד אשר הוטב לו.

וכי נחש ממית...

שנתיים ימים ציפה ר׳ ישראל אלפסי ליום הזה — סוף סוף מגיעה היום גם אשתו לארץ ישראל.

שנתיים עמל להקים בית חרושת של נולי־יד אשר נועדו לארוג בדים מיוחדים לכסאות נוח. את מפעלו הקים מחוץ למושבה על כביש ז׳בוטינסקי ליד בתי טישלר. את הצריף שלו בנה עם שנים עשר חלונות ״כמו בחוץ לארץ״. הוא הכין את הצריף לקראת גבירתו, הביא שק עם מצרכי מזון אשר אותו הניח על המזודה — מי חלם על מקרר, ויצא ליפו לקבל בני משפחתו.

כאשר הגיעה המשפחה המאוחדת למושבה קיבלו את פניה יללות תנים וזעקות שועלים. הילדים כמו האם נבהלו ואחוזי פחד נס ו ל״וילה״ אשר הוכנה עבורם. הכל חשוך ופרט לעששית נפט אשר אין בכוחה לגרש את החשיכה מלבד על השולחן שלט החושך בכל.

— ״לאן הבאת אותנו?״ — שאלה האם והילדים אחריה. ר׳ ישראל ניסה להרגיע את בני ביתו: ״חכו, אמר בחיוכו הנצחי, חכו עד אור הבוקר ותראו כמה נאה המקום הזה!״. אבל הרגיעה לא באה. קירות העץ התנענעו עם הרוח הנושבת, ריצפת הצריף לא היתה

אלא חול זרוע ורכרוכי. כשאך הביטה גב׳ אלפסי על הצריף ועל תוכנו החלו הדמעות לזלוג מעיניה. אבל ר׳ ישראל בשלו: ״המתינו עוד קצת. רק יעלה היום ותראו שהמקום הזה — אין כמוהו ליופי ולאיכות חיים. אנא — עד הבוקר״. והוסיף עוד כמה מילים: ״וכי לזכות ליישב בארץ ישראל — מילתא זוטרתא היא?!״.

עם בוקר קמה המשפחה אשר הלילה הראשון בארץ ישראל עבר עליה בקולות תנים ושועלים ובציפייה כמהה לאור היום. האמא הזדרזה להכין אחרי כל כך הרבה זמן את ארוחת הבוקר לבעלה אשר עוד מעט ישוב מבית הכנסת. היא ניגשה אל שק המצרכים אותו הכין הבעל לארוחה המשפחתית החגיגית, של בוקר ראשון על אדמת ארץ ישראל.

גב׳ אלפסי הושיטה ידה אל השק כדי להוציא ממנו ככר לחם אולם במקום לחם העלתה בכפה... נחש!. כמעט שהתעלפה וקמה עם ילדיה הקטנים וברחה מהצריף.

למרבה הנס לא היה הנחש ארסי ור׳ ישראל הוותיק במושבה ידע איך לטפל בו. עברו שנים עד אשר בני ברק היתה לעיר וגב׳ אלפסי, שלא שכחה את ה״קבלת פנים״ הזו, זכתה לראות דור ישרים יבורך, ביניהם הסופר החרדי ר׳ יצחק אלפסי ואחיו אריה, ולאריכות ימים על האדמה אשר על בניינה סבלה את יסורי ארץ ישראל, באהבה ובתודה למי אשר העניק לה את הטוב והברכה.

מחלות ודאבות

גם מחלות קשות היו מנת חלקם של המתיישבים הראשונים. מחלה קשה מיוחדת לילדים תקפה את בני ברק בשנותיה הראשונות.

היתה זו מחלת העינים ״טרוכומה״. כשתקפה מחלה מדבקת זו את הילדים הרכים סבלו ממנה לא רק הילדים אלא גם האמהות. המחלה היתה מנפחת את עיני הילדים, ובקומם בבוקר לא יכלו לפתוח אותן, הם נדבקו במין חומר הפרשה מדבק והעינים נשארו עצומות עד ששטפו אותן במים חמים.

אמרו אז שהמחלה נגרמת מגרגרי חול שהיו נכנסים לעינים והחום הקייצי צורב אותם קשות.

משתקפה המחלה ילד במשפחה היה צורך להזליף לו מידי יום

את "הטיפות הירוקות" אצל האחות במרפאה, ובמשך הימים והלילות לחבוש את העינים ולהחליף את ה"קומפרסים" ללא הפסק.

והיו האמהות מאלצות את ילדיהן לעלות אל המרפאה, על הגבעה שכיום רחוב מינץ, שם היה הרופא היחיד של המושבה ד"ר טרובק והאחות צפורה ברג, (מוטנר), וטיפלו בחולים. היה זה סיוט לילדים — הם כבר ידעו כי "הטיפות הירוקות" צורבות את העינים ומכאיבות מאוד. לאחר הזלפת הטיפות לא ראו הילדים כלום. היו צריכים לשאת אותם הביתה כמו עיוורים בדרך. טיפול זה היה חייב להיעשות מידי יום ביומו.

לילות ארוכים ישבו האמהות ליד ערש ילדיהן כדי להרגיע אותם ולהחליף את התחבושות. גם ההורים וגם הילדים סבלו ממחלה קשה זו יותר מכל מחלה אחרת שכמוה ידעו אז רבים ממתיישבי הארץ וממחדשי היישוב.

הרופאים הראשונים של בני ברק טיפלו במסירות במתיישבים החדשים ובילדיהם. היה זה כאמור ד"ר טרובק הראשון, אחריו באה למושבה ד"ר חסקינד, אחריה ד"ר סופרין. אלה עזרו רבות לריפוי המחלות אשר תקפו את התושבים. במיוחד מחלת הילדים האמורה ואת מחלת ה"קדחת" ממנה סבלו מבוגרים. הם גם טיפלו בתינוקות של בני ברק עד אשר נפתחה תחנה של "טיפת חלב".

תאונת הדרכים הראשונה בבני ברק היתה בחודש מנחם אב שנת תרפ"ה. היה זה הילד ראובן גרנביץ אשר נפצע קשה מדריסת אוטובוס.

בימים ההם לא ראתה בני ברק הרבה מכוניות. משהגיע לעת ערב האוטובוס מתל אביב למושבה המתינו לו כבר ילדי המושבה לאחר יום לימודים ארוך. הם היו מתאספים על יד התחנה והנהג שנעתר להפצרת הילדים לעשות להם "סיבוב אחד" היה אוסף אותם, פותח את שתי הדלתות הקדמי והאחורי והילדים היו מתפרצים פנימה ועושים "סיבוב".

הפעם זה נגמר בתאונה. כשנכנסנו אל תוך האוטובוס לא שם הנהג לב כי ילד אחד לא הספיק לעלות. היה זה ראובן שעמד ליד הדלת האחורית וניסה את כוחו, אך הנהג הניע את האוטובוס והחל לנוע אחורה כדי להסתובב. הילד נפל לרגלי הגלגלים האחוריים שעלו על רגליו. אנחנו באוטובוס התחלנו לצעוק. הנהג נבהל ונסע קדימה ואז דרס אותו פעם שניה. קמה מהומה גדולה. ראובן הובהל

לבית החולים "הדסה" בתל אביב, ואנו הילדים התאספנו מיד בבית הכנסת הגדול ואמרנו תהילים. למחרת כל היום אמרו תהילים גם בתלמוד תורה. והתפללנו לרפואתו של חברנו ראובן. כמה ימים היה מצבו קשה ביותר ולאחר מכן השתפר ובעז"ה יצא מכלל סכנה. חדשים ארוכים שכב ראובן עם גבס והחל להתאמן בהליכה. קרוב לשנה סבל יסורים וכאבים עד שהגיע היום ושב לתלמוד תורה שם התקבל בשמחה רבה. ערכו לו גם מסיבה חגיגית בו הודו על הנס של ראובן, אשר אחר כך שימש שנים רבות כפקיד בכיר בעירית בני ברק.

השמיטה הראשונה — תרפ"ד

יהודי בני ברק, עם עלותם על הקרקע בעיצומה של שנת השמיטה תרפ"ד, לא עלה כלל על דעתם להזדקק לקולא כל שהיא בהלכות שביעית, שהרי על מנת כן עלו לארץ ישראל, לקיים בה כל המצוות התלויות בארץ כדת וכדין.

למרות שהיה זה נסיון בל ישוער, להתיישב וליישב את הארץ ללא תעסוקה ומקור מחיה, ללא התבססות חקלאית כשתילה ונטיעה אשר השפעתה מרובה לשנים הבאות — היו יהודים אלה חדורי אהבה, בגאון ובעוז רוח, לקיים "ושבתה הארץ שבת לה'" פשוטו כמשמעו.

רבי אריה מרדכי רבינוביץ, רבה של בני ברק, בראותו את המצב לאשורו, שבין העולים החדשים רבים אשר השקיעו כל כספם שהביאו עמהם מן הגולה, בחלקת אדמה ובעליה לארץ — פנה בצר לו לאדמו"ר בעל "אמרי אמת" מגור. במכתבו הוא מציין כי יהודי בני ברק שומרים את שנת השמיטה כהלכתה ללא שום היתרים. אשר כפי הנראה היה בזה משום חידוש ביישוב החדש. בין השאר הוא כותב:

— "באים לבני ברק עולים חדשים שהם יהודים חרדים, והואיל והשנה היא שנת השמיטה אין במה להעסיק את העולים החדשים ועדיין לפנינו מחצית השנה שלא יהיה במה להעסיקם"...

בסיום מכתבו פונה הרב רבינוביץ להאדמו"ר זצ"ל, שיפעיל השפעתו על ראשי אגודת ישראל בוורשה לבוא לעזרת ה' בגבורים — אלו גבורי כוח עושי דברו שומרי שביעית כהלכתה.

האדמו"ר מגור אף כתב להרב רבינוביץ: "למען השם לא להקל

בענין השמיטה, כי גם אני אחד מבעלי הבתים דשם, ויש לי הזכות להגיד זאת" (וראה עוד בענין, בפרק על האדמו"ר מגור).

אחד ה"אדמורי"ם הראשונים אשר ביקש לראות מקרוב את היישוב החרדי החדש, אשר הולך ומוקם על טהרת הקודש בארץ ישראל, היה רבי מנחם מנדל לנדא האדמו"ר מסטריקוב.

היה זה בקיץ שנת תרפ"ד. יהודי המושבה קיבלו את האדמו"ר בהתלהבות ובכבוד גדול. ערכו לכבודו סעודה חגיגית והרבי התעניין בפרטי תהליך ההתיישבות. בדבריו הנלהבים חיזק את רוחם ועודדם להמשיך בעבודת הקודש, ביישוב ארץ ישראל על־פי תורת ישראל המקודשת.

בהיפרדו מיהודי בני ברק, מצא לנכון לכתוב להם דברים נרגשים חוצבי לבבות על תהילתם של המתיישבים ועל בני ברק ה"עתיקה".

בעז"ה, יום ג' שנכפל בו כי טוב לסדר "הנני נותן לו את בריתי שלום" פה העיר העתיקה "בני ברק" (מחוז יפו תל־אביב)

הנני בא בקידה והשתחויה לסדר תהלות ה' במזמור לתודה ורב תהלה לנורא עלילה שזכיתי לעלות למעלה ולהיות בארצנו הקדושה בכל המקומות הקדושים, יהי שם ה' מבורך עדי עד. נתכבדתי להשתתף בהנחת אבן הפינה של העיר העתיקה "בני ברק" המתחדשת עכשיו מאחינו עולי פולין מאנשים מופלגים והחרדים לדבר ה'.

נסעתי במכוון לפה לראות את התיסדות המושבה "בני ברק" הנה ב"ה ראיתי ומצאתי את שאהבה נפשי ורב ששון ועונג היו לי ולשמחת לב כל יראי ה' וחושבי שמו לראות מקום קדוש הלז ברוח ישראל סבא על מי מבועי התורה והיראה כאשר עם לבבינו, וראשית מעשיהם שהמה שומרים תורת ה' ופקודיו על אופן היותר טוב ונאה, וכולם שובתים שנת השמיטה בכל מלאכת האדמה וגידוליה, והעולה על כולם הוא הבהמ"ד אשר בנו תיכף בבואם, והקול תורה נשמע שם על ערי יהודה וירושלים וב"ה הם שוקדים על התורה והמצוות.

זאת הביא שמחה בלבבי והנני מביע את ברכתי לבני ברק שיעזור לכם השי"ת ותשרה שכינה במעשי ידיכם בשפע ברכה והצלחה, ובזכות זה אשר אתם יהודי "בני ברק" מקיימים שנת השמיטה ככל משפטו וחוקתו וישוטטו רבים לבקש דבר ה'

ותרבה הדעת ויראת ה' ותכונן עיר הצדק ויבנה בית עולמים במהרה בימינו אמן.

מנחם בהרב הקדוש זצ"ל זיעוכ"י — מביאלא

בני ברק עלתה על מפת היישוב החדש בסימן של קדושת הארץ. מסירות נפשם של ראשונים, הגיבורים מקדשי שם שמים, אשר שימשו אות ומופת לשומרי שביעית בארצנו הקדושה — מכוחם ומגבורתם התכוננה העיר עד שהיתה לחמדת הלבבות.

משפחה תימנית ראשונה

מיזוג הגלויות בין יהודי המזרח והמערב התחיל בבני ברק כבר בשנה הראשונה להיווסדה.

היתה זו משפחת בשורי שהצטרפה למשפחת ראשוני בני ברק. אבי המשפחה, רבי חיים בשורי, הגיע לבני ברק עם משפחתו — ארבעה בנים ובת אחת, והביע את רצונו להשתקע במושבה החדשה. הוא סיפר כי כאשר שמע על הקמת מושבה על טהרת הקודש, החליט כי זהו המקום בו רצונו לקבוע ביתו כדי שיוכל לגדל ילדיו ברוח התורה והמסורה.

יהודי בני ברק יוצאי פולין, קיבלו ברצון את המשפחה, אשר ראשה עטור זקן ארוך ופיאות מסולסלות משתפלות מפניו היפות. הבנים הגדולים הצטרפו לפועלי המושבה והיו לטייחים מקצועיים. הבן הקטן למד בתלמוד תורה של אגודת ישראל.

המשפחה התימנית התמזגה די מהר בין יוצאי פולין. היא למדה את שפת האידיש, ביקרה בבתי התושבים ולמדה על אורח החיים והמנהגים של בני עדות אשכנז, ותושבים אשכנזים גמלו בביקור אצל משפחת בשורי.

עם הזמן היה ר' חיים אחד מהתושבים שהתערו בכל ענייני המושבה. הוא למד שיעורי תורה יחד עם שאר התושבים והתחבב עליהם מאוד בעוסקו בצרכי מצוה. יוצאי אשכנז אשר ניסו לחקות את ההיגוי התימני לא הצליחו, בעוד ר' חיים ובניו כמעט ו"התבוללו" באוכלוסיה האשכנזית.

למשפחת בשורי זכות ראשונים של עולים חדשים אשר התקבצו ובאו אל עיר התורה, אשר לימים המחישה את הצד היפה של "מיזוג הגלויות".

פרק ה׳

מזכרונות הילדות

ילדי בני ברק הראשונים חוו גם את החוויות הראשונות של המושבה. המרחבים אשר על פני בני ברק מסביב, הפרדסים והכפרים, היו אתרים מצויינים להרפתקאות בשעות הפנאי.

אנו הילדים חיבבנו את המקומות היפים שטרם היו מיושבים, סיירנו אותם לאורכם ולרוחבם עד אשר היכרנו כל אבן ושיח.

במיוחד אהבנו לטפס על ההרים. מכאן היה ניתן לצפות על המישורים שבצפון ובדרום, על השפלה הפנימית במזרח, עד לאופק המתנשא מעל הים במערב.

צפינו על הכפרים הערביים ובתיהם המכוירים בצבעים עזים, על שיירות העגלות ועל אורחות הגמלים, על עדרי הצאן המלחכים את הירק בעונת האביב והפריחה. השקט אשר נסוך על פני הטבע, אותו

ילדי בני ברק שבים מהתלמוד תורה לאחר יום לימודים, ללא נעלים וגרבים לרגליהם, אולם על ראשם הכפות שקבלו מועד המושבה לאחר הפגנתם. מימין לשמאל: ראובן גרנביץ, משה תיק, אריה גרנביץ וראובן תיק

ברא יוצר־כל ביופיו ובהדרו, הופרע מדי פעם בציוצי ציפרים אשר קיננו בעצים העתיקים. האויר אשר בחלל רווי הריח של הפרדסים וליבלובי הפירות והפרחים החריף את הנשימה.

מעל הגבעות יכולנו לראות את המושבה ההולכת ונפרשת, מרחיבה גבולות ומתיישבת בהתפתחות מרשימה. ספרנו כל צריף חדש ומנינו עוד בית ועוד אחוזה. שמחה ואושר התמלא ליבנו על כל רחוב חדש ההולך ונסלל ועל כל מבנה חדש שצמח על אדמה חרבה.

היו אלה חוויות ילדות נהדרות, מלבד זכרונות ילדות לא כל כך משמחים אשר עליהם סיפרנו ונספר בפרקים הקודמים והבאים.

טיולים בהרים ובסביבה

כמו ילדים תמיד, גם אנו אהבנו את ה"יומא דפגרא" אותם נוכל לנצל לטיולים בסביבה הקרובה אל המושבה.

במיוחד עשינו זאת בימי ראש חודש, שבהם מסתיימים הלימודים

על ההרים הללו טיילו הילדים בראשי חדשים וביומי דפגרא. בתמונה: מראה בני ברק בשנת תרפ"ח. במרכז: שדרות רבי טרפון, בקצה הימני: בית הכנסת הגדול, משמאל: ההר שעליו ניצבת כיום ישיבת סלובודקה

בצהרי היום, ומשעה זו והלאה — יוצאים לטיול. לרוב היינו מטפסים אל ראשי ההרים, מקימים אהלים ומשחקים ככל אשר הזמן והמקום התיר לנו. מסביבנו מצאנו כדורי רובים לרוב, שנשארו כאן מימי מלחמת העולם הראשונה, כאשר הצבאות הבריטיים כבשו את הארץ מידי התורכים, ובאיזור זה התחוללו קרבות עזים בכיבוש מרכז הארץ. את המחסניות והכדורים הבאנו לשומר צבי, אשר ברוב תודה הכניס אותם אל אשפת רובהו.

בטיולים אלה הכרנו את בני ברק וסביבותיה. לפעמים התקרבנו אל הכפר הערבי "איבן בראק" — אשר לדעת ארכיאולוגים היא בני ברק ההיסטורית — אשר כמה מתושביו עבדו במושבה כרוכלי ירקות ופירות.

לאט לאט גם למדנו את השפה הערבית, למדנו לרכוב על חמורים וגמלים ועל אורח החיים של הערבי הארץ ישראלי.

לעתים היינו מאריכים את מסלול הטיול עד לירקון ולכפר "ג'מוסין". גם בכפר זה היו ערבים אשר הביאו את מרכולתם לבני ברק והיכרנו אותם. בדרך כלל היו שוררים יחסים טובים עם השכנים הערבים. רק בימי ה"מאורעות" והפרעות התקררו היחסים האלה. בימי פרעות אלה הסתובבו בכפרים מסיתים מקצועיים, לרוב מיפו ומערים אחרות, אשר הסיתו את התושבים המקומיים שלא לצאת אל היהודים ולא למכור להם מוצרי חקלאות. כמה שבועות לא ראינו אותם ואנו לא התקרבנו אליהם. רק כאשר שקטה הארץ שבו הערבים לבני ברק כאילו לא היה כלום...

תורה מתוך הדחק

העוני אשר שלט בארץ בימים ההם לא פסח גם על בני ברק. כאן במושבה התפרנסו רובם ככולם מעמל כפיים אשר לא הכניס פרנסה רבה. מותרות לא היה כאן ועוני — הרבה.

הילדים התהלכו יחפים, ללא נעלים או סנדלים. עור כף הרגל התקשה מרוב הליכה יחיפה עד אשר כמו, להבדיל, ילדי הערבים מסוגלים היינו לדרוך על קוצים ודרדרים. בימי הקיץ היו החולות הלוהטים צורבים בבשרנו וחיפשנו ללכת בצל שלא להיכוות. את הנעלים או הסנדלים השארנו רק לשבתות וחגים.

תפוזים ואבטיחים לכבוד שבת

גם את מנות האוכל חישבו במושבה. גם התפוז בחורף וגם האבטיח בקיץ ראויים ללפת בהם את הפת. דברים אחרים היו בבחינת מותרות. הירקות, כעגבניות ומלפפונים, והפירות, כענבים ושזיפים, אשר הערבים היו מביאים עד לפתחי הבתים, היינו מצניעים לכבוד שבת...

אבל גם את התפוזים ואת האבטיחים אפשר היה לקנות בחצי המחיר בפאתי הפרדסים והמקשאות. אנו הילדים הצטרפנו למאמץ לקנות אותם.

בכל יום שישי בצהרים, אחרי גמר הלימודים בתלמוד תורה, הלכנו מצויידים בשקים לפרדסי גולדברג וגפן בגבול רמת גן. הסתובבנו בין העצים ואספנו את ה"בררה", אלו הם התפוזים הנושרים מהעצים ממשבי רוחות ולא נלקטו על ידי קטיפה רגילה. כשמצאנו תפוז כזה שטרם הרקיב שמנו אותו בשק והמשכנו הלאה. כך אסף כל ילד בין חמישים לשישים תפוזים. לאחר התמקחות קצרה עם השומר עזרנו אחד לחבירו להעמיס את השק על שכמו וצעדנו בשיירה חזרה למושבה.

לא פעם היה ילד זה או אחר כורע תחת משאו, אז היו הנערים המבוגרים עוזרים לו ומושיטים יד תומכת תחת השק. לעתים נקלעה על אם הדרך עגלה של אחד מתושבי המושבה והיה בעליה שמח כשהתנפלו על עגלת המשא וזורקים עליה את השקים — רק לעתים רחוקות היה "נס" כזה, לרוב הגענו הביתה מיוזעים ועייפים, אבל מה לא עושים כדי להביא את המזון העיקרי שלנו בחצי המחיר.

כך היה בחורף. בקיץ כשלא היו תפוזים התחילה עונת האבטיחים. לא היינו צריכים לכתת את רגלינו רחוק עד רמת גן. המקשאה הקרובה היתה סמוכה יותר למושבה. ערבי אחד אשר קבע את מלונתו על הגבעה אשר עליה ניצבת כיום ישיבת פוניבז', שתל מקשאת אבטיחים במורד הגבעה בסביבות רחוב בן זכאי.

בצהרי יום שישי כבר הכין הערבי את האבטיחים לקראת בואנו. כשהתחשק לו היה מוכר את האבטיחים "על הסכין", כלומר, היה מחתך את האבטיח, שולף נתח ממנו ומראה לנו כי אכן האבטיח

אדום ומתוק. לרוב התעקש למכור אבטיחים שלמים. קנינו כמה אבטיחים, אספנו אותם אל שקים ונשאנו אותם על שכמנו הביתה.

זה היה לחם חוקנו בקיץ ובחורף — לחם צר ומים לחץ!

ילדי תתי"ם מבקרים בבני ברק

ביומי דפגרא במשך השנה זכינו ילדי בני ברק לביקורים של ילדי תלמודי תורה מירושלים, פתח תקוה, יפו ותל אביב ועוד.

באותם הימים היה זה מחזה נדיר ביותר לראות מושבה יהודית טהורה וקדושה, בה מפכים גם חיי יום יום של עמלי כפיים בענפים ומקצועות רבים שלא היו נפוצים בערים הגדולות. כאן ראו רפת ומחלבה, בעלי חיים טהורים אשר מגדלים אותם יהודים בעלי חזות יהודית טיפוסית. כאן ראו פרדסנים יהודים עטורי זקנים ופיאות. כאן ראו חקלאים ורפתנים המשננים פרקי משניות בעל פה בעת עבודתם, וכשהיו ילדים עירוניים מבקרים ברפת ובמחלבה, בבית החרושת ובפרדס, ונפגשים עם היהודים הבני־ברקיים, הפותחים עמם בשקלא וטריא שוטפת בסוגיות אותם הם לומדים — היו הילדים פותחים עיניים בתמיהה.

גם מנהלי התלמודי תורה בערים הגדולות היו מעוניינים לקחת את תלמידיהם לטיול במקומות שעל טהרת הקודש, בהם הדמויות הפועלות בבנין וביצירה, בעבודת האדמה ובחרושת, הם יהודים יראי שמים ואף ילדיהם כמותם.

גם הועד של התלמוד תורה בבני ברק ראה כי טוב הדבר, המיפגשים בין ילדי הת"ת של המושבה ובין ילדי תתי"ם מערי הארץ. הנסיון הוכיח כי במיפגשים אלה ברכה מרובה.

מיוזמתו התחיל להזמין למושבה החרדית החדשה ילדים מתתי"ם אשר קיבלו בשמחה את ההזמנה. ילדים אלה זכו לקבלת פנים חמימה והכל היה מאורגן ומתוכנן.

על אחד מביקורים אלה, מנקודת מבטו של ילד אורח בבני ברק שלנו, שמעתי מידידי נעורים הרב משה אביטל, אשר היה בעת ההיא תלמיד ת"ת "שערי תורה" ביפו, והרב אריה אלברט תלמיד "שארית ישראל" בתל־אביב:

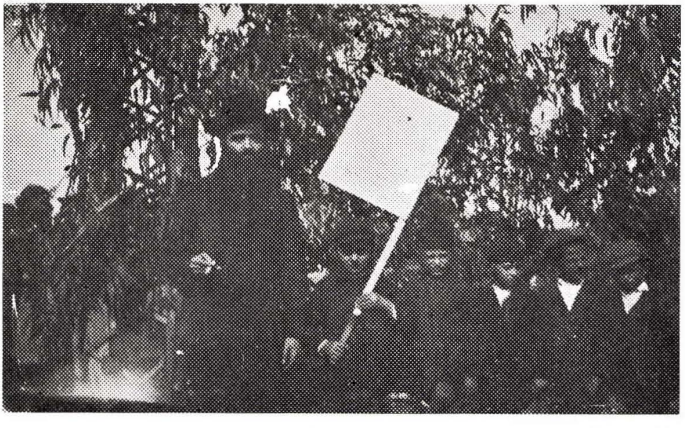
— היה זה בשנת תרפ"ז כשנקבע יום ל"ג בעומר ליום בו נוזמן

לבקר בבני ברק. מנהל הת״ת עבר בכל הכיתות הגבוהות ושאל את הילדים אם הם מוכנים לעמוד בקשיי הדרך עד בני ברק וחזרה. הילדים כמובן נענו בשמחה והתכוננו ליום הזה.

בל״ג בעומר בבוקר הופיעו כולם בלבוש חגיגי לכבוד המאורע. לאחר שהוזהרו להתנהג כראוי עלו ילדי כל כיתה על עגלת משא גדולה ויצאנו לדרך.

נסיעה קצרה בתוך העיר ולאחריה המישור השומם, מרחבי חול מכל עבר, ועל אם הדרך נשרכות עגלות לאיטם בחול כשהשמש קופחת על הראשים ללא צל ומחסה. עוברי אורח מעטים חנו לצד הדרך לפוש מעט מתחת לענפי העצים, בעוד שיירות ארוכות של גמלים עושות דרכם ל״בלאדי״ היא יפו. הערבים מובילי השיירות, על החמור ההולך בראש, היו רגילים למסעות ארוכים, אבל אנו לא התנסנו בכך. התעייפנו מאוד בכמה השעות עד אשר הגענו לבני ברק.

על יד הכניסה למושבה כבר המתינו לנו ילדי בני ברק. הם עמדו בשתי שורות וקיבלו את פנינו בשיר ״ברוכים הבאים בשם ה׳״. ירדנו מהעגלות והסתדרנו בשורות. ומקבלי פנינו הוליכו אותנו לתוך

ילדי התלמוד תורה ובראשום מורם ר׳ אלימלך מזלשטיין, מקבלים את פני ילדי התלמוד תורה מתל אביב־יפו, ליד שער הכניסה למושבה. את הדגל מניף אברהם יהודה פרידמן כן נראים בתמונה: שמעון שיבק, אריה גרנביץ, משה מאיר, יצחק מאיר

המושבה לבית הכנסת הגדול. צעדנו בסך ובפינו שירת היום — "בר יוחאי".

הילדים של בני ברק עשו עלינו רושם בל ימחה בתלבושתם החסידית, כעין תלבושת אחידה, פיאות מסולסלות ופנים עדינות, כיפות גדולות על ראשם וציציות מבחוץ. חיוך יהודי לבבי נסוך על פניהם וחיש מהר נשברה הזרות והתחברנו בשמחה אלה עם אלה.

בצריף הגדול של בית הכנסת נפגשו עינינו עם יהודי בני ברק, אשר ניצלו את שעות מנוחת הצהרים להקביל פנינו בברכת "שלום עליכם". כל אחד ניגש אלינו בחיבה והושיט לנו יד יהודית אמיצה.

עסקני הת"ת, ר' צבי מאיר, ר' צבי אריה שיבק, ר' שמואל מאיר, ר' מרדכי מנחם גרנביץ, ר' דוד פרינד ור' לייבל גרובייס, דאגו לכל מחסורנו. הכינו עבורנו סעודת צהרים חלבית מתוצרת בני ברק. הובאו כַּדי חלב טרי וחם, השביעו אותנו בלחם ולאחר ברכת המזון ומנוחה קצרה יצאנו לבקר במושבה.

לראשונה ראינו את הרפת המשותפת, שם הופתענו לראות יהודי חסיד חולב את הפרות אשר להן גם שמות עבריים. מהרפת הלכנו למחלבה, בה קיבל את פנינו מנהל המחלבה ר' חיים פרל, אשר הכרנו אותו מקודם כחסיד גור. הוא הסביר לנו את דרכי הייצור של

אורג מפעיל את נול האריגה

המרפאה הראשונה בבני ברק

החמאה והגבינות, פעם ראשונה ראינו איך מייצרים את המוצרים שאנו אוכלים מדי יום.

ראינו את בית החרושת למוצרי טכסטיל "ברקאי" — גם זה דבר חדש עבורנו הילדים. סובבנו במושבה ההולכת ונבנית ופגשנו יהודים חסידים חוצבים בהה ובגבעה וסוללים להם דרכים — לא "חלוצים" עם מכנסים קצרים, לא גלויי ראש וכד', אלא יהודים עם טליתות קטנות שציציותיהם הארוכות מתנופפות ברוח, העובדים קשה והזיעה ניגרת מהם בבנין המושבה החרדית.

היתה זו חוויה עצומה. ימים רבים לאחר ביקורנו בבני ברק שוחחנו על הטיול הנהדר של ל"ג בעומר ועל המחזות והמראות אותם זכינו לראות בעיר העתידה להיות ממלכת לתורה וחסידות".

סיפור זה מאפיין את חויותיהם של ילדים רבים מערי הארץ אשר ביקרו אותנו בשנים הראשונות. כשבני ברק היתה מושבה חרדית ראשונה בארץ ישראל של היישוב החדש. את הפלא הזה באו לראות זקנים ונערים, ועבורנו הילדים של המושבה, אשר עלינו להתנחל בארץ אבות, היה כל ביקור של אורחים מבחוץ מאורע משמח וגם שיעור ב"הכנסת אורחים".

ביקורים תכופים אלה, מהם רבים של גדולי ישראל מחוץ לארץ אשר ביקרו בעת ההיא בארץ ולא פסחו על בני ברק — היה גם מקור לעידוד ולגאווה וגם חלק מחוויות וזכרונות הילדות שלנו.

פרק ו׳

בני ברק בהתפתחותה

נטיעת שדרות רבי טרפון

ראשוני בני ברק שאפו להתפתחות מהירה. הם לא חסכו כל מאמץ לפתח את המושבה, לעצב את מראה ולשוות לה מקום של איכות חיים וחן נסוך על בתיה ורחובותיה.

כבר בט״ו בשבט הראשון בשנת תרפ״ה, שהוא יום ראש השנה לאילנות, ניטעה שדרה במושבה, ברחוב אשר שמו נקרא על שם התנא רבי טרפון אשר חנה פה בימים מקדם.

אותו היום לבשה המושבה חג. כל ילדי הת״ת ובתי הספר התעטרו בבגדי שבת ובאו יחדיו אל המקום שם ציפו להם כל בני המושבה.

טקס נטיעת שדרות רבי טרפון בט״ו בשבט תרפ״ה. במרכז: הרב אריה מרדכי רבינוביץ, רבה של בני ברק; לימינו: ר׳ אברהם פלדמן; לשמאלו: ר׳ יצחק גרשטנקורן וביניהם נראה ר׳ שלום תיק

מראה הר שלום בפאתי שדרות רבי טרפון לאחר התקנת המדרגות ונטיעת העצים והפרחים

היה שם רבה של בני ברק רבי אריה מרדכי רבינוביץ, ראש הועד ר' יצחק גרשטנקורן ונכבדי המקום. כולם התייצבו על דגלם ומעמדם והתכבדו בנטיעת השתילים. הילדים פצחו בשיר וזמר ולאחר הנטיעה השקו את השתילים הרכים.

שעות רבות רחש ליבנו תפילה על השתילים, כמו על המושבה כולה, שתזכה לשיגשוג ולפריחה. הרב וראש הועד נשאו דברים מעניינא דיומא, דברי התעוררות וברכה, ולעת ערב התפרשה שורת הנטיעות לשני צידי השדרה, מרחוב רבי עקיבא עד למעלה הר שלום.

"הכנסת אורחים"

כבר בימים הראשונים של הקמת המושבה, דאגו מייסדיה וראשי הציבור שלה לכונן מוסדות צדקה וחסד.

המוסד הראשון היה בית "הכנסת אורחים", אותו הקים והחזיק שנים, יהודי תלמיד חכם מחסידי טריסק, ר' שלמה יעקב הכהן בז'סקי.

ר' שלמה יעקב היה מראשוני בני ברק, ובעת אשר הקים את צריפו הרחיב את החצר הקדמית והועידה להכנסת אורחים.

יהודי מופלא זה, אשר קיבל על עצמו את המצווה הגדולה להכניס אורחים לביתו ללא כל תמורה, התחבב על מכריו הרבים, וכשאלה הפצירו בו שרצונם לשלם עבור אירוחם היה מחלק את הכסף שהעניקו לו לצדקה.

בימים ההם באין תחבורה למקומות שאינם קרובים, היו רבים אשר באו לבני ברק נאלצים להישאר ללון במקום. מלון לא היה ובכל זאת באו מבקרים רבים למושבה. אלה התאכסנו אצל ר' שלמה יעקב וזכרו לו חסדו שנים רבות.

חברת "ביקור חולים"

בראש חברת "ביקור חולים" עמד ר' מנדל ניימן. מסור היה למפעלו ללא סייג, ביום ובלילה, בחורף ובקיץ, עמד לרשות בני המושבה ללא שום שכר.

כל שעות היום נהנה ר' מנדל מיגיע כפו, אף על פי כן לא היתה שעה בו לא נעתר ברוב זריזות של מצוה לעזור לזולת. בביתו היו מכשירים רפואיים, אשר היה משאילם תמורת משכון. הוא אירגן לשלוח אנשים אשר ישהו ליד חולים בלילות ולסעוד אותם במצבים קשים. הוא דאג שיבקרו חולים ולהתעניין בשלומם.

באותם הימים לא היתה מרפאה במושבה, גם רופא לא היה בשעות הלילה, וחולה אשר נזקק בדחיפות לטיפול רפואי נקרא ר' מנדל לעזרה, להוביל את החולה לטיפול אצל ד"ר כהן ברמת גן, או שד"ר כהן היה נעתר לבוא לבני ברק על חמורו.

ואכן איש חסד זה זכה להוקרת כולם, אשר ראו עצמם כמשפחה

אחת גדולה והוא עמד על משמרתו במפעלו הרפואי, בהתנדבות ובמסירות נפלאה.

הוא שימש גם כאחד הגבאים בבית הכנסת הגדול שנים רבות — עד סוף ימיו.

טיפת חלב במושבה

ביום י"ט בניסן תרפ"ח פרסם ועד המושבה את המודעה הבאה:

"ביום שלישי 17 באפריל בשעה 3 בצהרים, תבקר את מושבתנו "אחות" מטעם ההסתדרות העולמית לנשים ציוניות לשם נתינת עצות והוראות איך לטפל בתינוקותיכן, האמהות המעונינות בדבר מתבקשות להופיע יחד עם תינוקותיהן בשעה המיועדת בדירת גן הילדים".

ועד המושבה

נשי בני ברק לא נענו לקריאה זו, כנראה לא התלהבו מהפגישה עם "האחות" מטעם ההסתדרות העולמית לנשים ציוניות — ואז פורסמה מודעה שניה וזו תוכנה:

"זה לא מכבר פורסמה בשם ועד המושבה "מודעה" על דבר הסניף של המוסד — "טיפת־חלב" שנפתח במושבנו, במודעה זו הודיע הועד לאמהות המעונינות בדבר, המקום, והשעה שבהם תטפל "אחות" שלוחה מטעם ה"מרכז", כנראה לא העריכו האמהות שבמושבה את חשיבותו של המוסד ולא עמדו כראוי על גודל התועלת שיש במוסד זה, בשביל התפתחותם הנורמלית של תינוקותיהן, ולא מצאו לנחוץ להביא את תינוקותיהן לשעה המיועדת, **ובסה"כ בקרו את המוסד ביום הראשון לקיומו שש אמהות...**

אנו מוצאים איפוא לנחוץ לזרז עוד הפעם את האמהות המעונינות שלא תחמצנה את שעת הכושר הרצויה רק תשתדלנה לנצל את ההזדמנות הטובה שניתנה להן להבא יהיה מקום המוסד באחד מבתי הספר שבמושבה ויהיה פתוח בכל יום ג' בשבוע משעה 3 אחה"צ והלאה".

כ"ה ניסן תרפ"ה ועד המושבה

חרושת אריגה

לשותפים ר׳ מרדכי מנחם גרנביץ ור׳ צבי אריה שיבק היה חלק גדול בהתפתחות התעשיה והחרושת בבני ברק.

שני בתי אבות אלה הצטרפו לבני ברק בשנה הראשונה ליסודה, מתוך היכרות קרובה עם המושבה ההולכת ומוקמת. ר׳ מרדכי מנחם ור׳ צבי אריה היו בני עיירתנו — זעלוב, ובקיץ שנת תרפ״ד החליטו לעלות לארץ ישראל. הם קיבלו את ברכתו של מורם ורבם האדמו״ר בעל ה״אמרי אמת״ מגור ויצאו לדרך. בחודש מנחם אב הגיעו לארץ ישראל ושמו פעמיהם לתל אביב. כמה ימים התעכבו בעיר זו ללא תכלית ובעגמת נפש מרובה.

לימים סיפר ר׳ מרדכי מנחם גרנביץ את סיפורו:

— ״בשבת הראשונה שהגענו לארץ ישראל שבתנו בתל אביב. לתדהמתנו ראינו פעם ראשונה יהודים מחללי שבת — דבר שלא ראינו בזעלוב מעולם, שכן היתה עיירה חסידית ואנשיה תלמידי חכמים ויראי שמים. המראה גרם לנו צער רב ועגמת נפש. ביום ראשון יצאתי עם ר׳ צבי אריה שיבק לרחובה של העיר תל אביב. לנגד עינינו הופיע לפתע יהודי בעל צורה — פנים מוכרות ומהודרות. היה זה ר׳ חיים זיגלבוים מבני ברק. בשמחה רבה נתנו זה לזה ״שלום עליכם״ והתחלנו לגלגל שיחה. ר׳ חיים שאל כמובן השאלות המוכרות: מתי באתם, לאן מועדות פניכם, מה שלום אחינו שבגולה וכו׳, עד שהגענו לקורה אותנו בשבת זו — על הצער והכאב לראות יהודים שאינם שומרי שבת.

שח לנו ר׳ חיים על המושבה בני ברק שהוא מתושביה, וכי במקום זה השבת נשמרת כהלכתה — הכל חסידים ואנשי מעשה, והפטיר בשאלה: ״למה לא תבואו גם אתם להתיישב בבני ברק?״. הוא הוסיף לספר לנו על החיים במושבה החדשה, בו נוכל לגדל בנינו ובנותינו לתורה וליראת שמים צרופה, בסביבה חסידית טהורה, כמו שהיינו רגילים בשכמותה בעיירה זעלוב הפולנית.

קבלנו את הצעתו של ר׳ חיים לבוא ולבקר בבני ברק. ההצעה לגור בארץ ישראל, במקום שם יכולים גם לקיים מגורים תורניים וחסידיים, עלתה על ליבנו ואפילו בהתלהבות. סיכמנו שלעת ערב,

כאשר ר׳ חיים יסיים את סידור עינינו בתל אביב, יבוא ויקח אותנו לבני ברק.

כאשר הגענו לבני ברק, הביא אותנו ר׳ חיים לרבה של המושבה, רבי אריה מרדכי רבינוביץ, ואחר כך למייסד המושבה ר׳ יצחק גרשטנקורן. הם העתירו עלינו הפצרות שנצטרף עמהם בפיתוח המושבה החרדית. בדברים מעודדים ומרגשים פנו אלינו ואף אנו מצאנו עצמנו מרוגשים נוכח ההסכמה שהבענו לקנות לנו אחוזה בארץ ישראל ובמקום נהדר זה. קבלנו על עצמנו להיות מבוני היישוב החרדי החדש, הנבנה על ברכי היהדות הנאמנה והחסידות הצרופה. האושר כבש אותנו ולמחרת בבוקר השכמנו קום כדי לשכור עגלה אשר תביא אותנו ואת כל אשר לנו מתל אביב לבני ברק. אך רק אחר הצהרים מצאנו עגלון אחד אשר מוכן היה לעשות את הדרך הקשה והארוכה.

תמורת תשלום הגון ונכבד הסיע אותנו העגלון על החולות, כשמפעם לפעם אנו יורדים מהעגלה, להוציאה מריבצה אשר שקעה בחולות.

כך הגענו עייפים ורצוצים בשעה טובה לבני ברק.

ומשלים הבן ר׳ ראובן גרנביץ את סיפורו של אביו:

— ״כשהגענו עם העגלה העמוסה לבני ברק, עצרנו ליד בית הכנסת, מקום זה היה טבעי ומובן מאליו כמרכזה של המושבה. בימים ההם כל עגלת משא אשר הגיעה לתוך תחומי המושבה היתה מעוררת סקרנות מרובה, ואכן עם הגיענו יצאו לקראתנו בני המושבה וקיבלו אותנו בשמחה רבה, הסבירו לנו פנים יפות והכל ביקשו לסייע לנו.

אותי הקטן לקחני אחד מבני משפחת בזסקי והניחני על החול הרך ולא עברה שעה מועטת ונרדמתי מרוב עייפות. החפצים הורדו גם הם וכן כל המשפחה קבעה משכנה בלילה הראשון תחת כיפת השמים — החול מלמטה כמצע רך והשמים מעל, הנוצצת בבהירות ברבבות כוכבים — מכסה אותנו כגג של רעפים.

למחרת — המשיך ר׳ מרדכי מנחם וסיפר — נסענו לתל אביב לקנות קרשים וקורות כדי להקים לנו צריף. כמה שבועות עברו עלינו בבית שלא היתה אלא סוכה ללא סכך עד שהוקם הצריף שהיה לנו כארמון מלכים. אבל באחד הלילות האלה התעוררתי פתאום לקול

רשרוש מוזר וכשפקחתי עיני ראיתי והנה עקרב "מטייל" על הכר ליד הראש שלי... ולא עברו כמה ימים ואף בנינו נדבקו במחלת העינים אשר כל ילדי בני ברק סבלו ממנה והטיפול בה היה קשה ומכאיב.

אף אנו זכינו להתיישב בבני ברק מתוך יסורי ארץ ישראל.

אבל אי אפשר לשבת ללא מעש. חייבים לעבוד ולהתפרנס. רכשנו כמה פרות בתקווה שיניבו חלב כדי מכירה, אלא שבמקום שאנו נחלוב אותם — הם חלבו אותנו... לא נתנו חלב והיו אוכלים ואינם עושים. נאלצנו למכור את הפרות ובמקומם רכשנו גמלים לשאת בהם משאות — אשר יכניסו פרנסה כל שהיא, ואמנם בגמלים אלה הובלנו חול מיוחד משפת הים — זיפזיף — לבני ברק, כדי לבנות את בריכת המים אשר על הר שלום. אלא שגם פרנסה זו לא החזיקה זמן רב. אנו בני זעלוב לא ידענו כיצד מטפלים בגמלים, לא ידענו ארחם וטיבעם ועד מהרה חלו ונחלשו עד שאבדנו את מאה וחמישים הלירות אשר השקענו בקנייתם. בקושי נפטרנו מהם והתחלנו לחפש פרנסה אחרת.

החלטנו להקים בבני ברק תעשיה. לא עוד פרות וחליבה, לא עוד גמלים ומשאות — תעשיה של ממש! — בית חרושת לאריגה בנולי יד. מיד ניגשנו להקמה ותוך זמן לא רב התחלנו לייצר בדים מסוגים שונים ובעיקר מגבות־פרוטה. את המוצרים המוגמרים הבאנו לבית מסחרו של ישראל רוזן בתל אביב. רוזן קיבל בשמחה את המגבות תוך הבטחה לשלם עבורה אחרי שהוא ימכור את הסחורה... כך אי אפשר היה להמשיך. זמן רב מדי חיכינו עד שהסחורה נמכרה והתשלום עבורה הגיע לכיסנו. מכרנו גם את בית החרושת ובמקומו פתחנו בבני ברק חנות למנפקטורה וגלנטריה. אלא שלא ארכו הימים וגם השקעה זו ירדה לטמיון — באחד הלילות באו גנבים והוריקו את תכולתה של החנות עד הפריט האחרון. החנות והסחורה לא היו מבוטחים, ההפסד היה גדול ועכשיו צריך עוד פעם להתחיל הכל מחדש...

הגב' גרנביץ בת עשירים היתה. לא עצרה בעדה וכתבה להוריה כל אשר עבר ועובר עליהם בארץ ישראל. בטרם נשלח המכתב ראה אותו בעלה, אשר המשיך וסיפר:

— "ניגשתי אליה ושאלתי אותה: האם את רוצה לשוב לפולין?. חס ושלום — השיבה — את ארץ ישראל לא נעזוב!. אם כך — חזרתי

ושאלתי — למה את כותבת מכתב אשר יצער את ההורים שלך, הרי הקב"ה ודאי יעזור ובקרוב נראה בישועתו, והם כשיקראו במכתב את הצער הרב אשר עובר עלינו לא יפסיקו מלהצטער. עמדה וקרעה את המכתב לגזרים".

ומסיים ר' מרדכי מנחם:

— "הרבה סבלנו יסורי ארץ ישראל — אבל עמדנו בנסיון זה בגבורה נפשית ובחסדי שמים!". לאחר כמה שנים הקים ר' מרדכי מנחם בית חרושת לאריגה בתל אביב וההצלחה האירה לו פנים. הוא זכה להקים בית לתפארת ולראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות. נפטר בשיבה טובה והניח בנים לתפארת: ה"ה אריה, ראובן, נתן ושמואל, ובנות וחתנים נכדים ונינים.

בית חרושת לטכסטיל

ר' ישראל אלפסי מחסידי גור, הגיע לבני ברק בשנת תרפ"ה. חסיד זה הצטרף למושבה כדי להקים בית נאמן ולבנות את ארץ ישראל בגופו ובממונו.

הוא הקים במושבה בית חרושת לטכסטיל של נולי יד לבדים מיוחדים עבור כסאות נוח. ר' ישראל עצמו היה המומחה לחרושת זו, הוא עצמו גם היה הפועל, ולצידו אשתו בניו ובנותיו אשר עזרו על ידו במלאכת הטכסטיל.

את הסחורה המוגמרת הפיץ בחנויות העיר תל אביב, אך הדבר עלה לו בקושי רב. לתעשיה הבני־ברקית היו מתחרים רבים, הסחורות אשר הגיעו מיפאן ומאנגליה התחרו עם התוצרת המקומית, ולמרות התעמולה שניהלו למען סחורות מתוצרת הארץ לא האירה ההצלחה פניה לר' ישראל כמו לתעשיינים אחרים ולבתי חרושת נוספים.

לאחר כמה שנים העביר ר' ישראל אלפסי את בית החרושת אשר הקים לתל אביב, שם התרחב העסק וגדל וראה ברכה בעמלו. אף ר' ישראל זכה למשפחה ברוכה, בנים ובני בנים, הממשיכים דרכו.

בית חרושת למסריקות

ר' לייבל גרובייס הגיע לארץ ישראל בחודש אלול שנת תרפ"ד. מראשוני בני ברק היה, חסיד גור נלהב, שמוצאו מעיר אפטא.

עוד באפטא כבר עסק בחרושת הצוללות וייצר מסריקות מכל הסוגים. כשעלה לארץ ישראל הביא עמו את מכונות התעשיה, וכשנודע ליהודי בני ברק על עלייתו של ר׳ לייבל לארץ ישראל שלחו אליו משלחת לבקשו שיקים את בית החרושת במושבה ההולכת ומתפתחת. הובטח לו לר׳ לייבל שכבר מוכן ומזומן לו צריף, כך שיכול לבוא מיד לבני ברק, לגור שם ולהקים בית חרושת. סבר ר׳ לייבל וקיבל ובא לבני ברק עם משפחתו העניפה.

הצריף אשר הכינו לר׳ לייבל לא היה אלא אורוות החמורים אשר פונה מתושבים אלה לצורך איכסונה של משפחת גרובייס.

גם לאחר שהצריף... נוקה במיוחד למגורי בני אדם עדין הוא נשאר אורווה — כך על כל פנים קיבלו זאת משפחתו של ר׳ לייבל שעשירים היו ולא הסכינו מעולם ל״דירה״ מעין זו. אולם כאשר הגיעו בשעת לילה כבר מאוחר היה מכדי שיתחרטו. בלית ברירה השתכנו בצריף אשר נהפך מאורווה לדירה למגורי בני אדם.

עד מהרה נשכח מר׳ לייבל ומבני המשפחה ענין הצריף. הוא התחבב על יהודי בני ברק וחן המקום עליו. משפחת גרובייס התאקלמה מהר ובאהבה במושבה החדשה ובראש השנה חגגו את השתכנותם בארץ ישראל — בבני ברק, בתפילה ובתקוה כי יכתבו לחיים טובים ולהצלחה.

ר׳ לייבל גם רכש אוטובוס הראשון והפעיל את התחבורה מבני ברק לתל אביב יחד עם שותפו מר חיים זבורובסקי.

משפחת גרובייס זכתה להקים דור ישרים, בנים ובני בנים חסידים ותלמידי חכמים.

בית חרושת לחרוסת

מקרומנצוג אשר ברוסיה עלה ובא לבני ברק ר׳ משה ולדרסקי. מלפנים ברוסיה היה ר׳ משה איש אמיד מאוד, תלמיד חכם מחד ו״בעל המצאות״ מאידך, אבל הפסיד כל רכושו כאשר הקומוניסטים השתלטו על בית החרושת אשר היה לו ושמו ידם על כל רכושו.

כשהגיע לבני ברק עלה בדעתו של ר׳ משה להקים בית חרושת לחרוסת... ״כל יהודי בעולם — הסביר ר׳ משה — מזכיר בליל הסדר את העיר בני ברק, ואם יעלה על שולחנו בשעה עילאית זו

חרוסת מבני ברק וודאי ישמח ויעריך זאת, ועם כן — ודאי ישלח תמורת החרוסת מבני ברק תשלום הגון וביד רחבה"...

בתחילה היו כאלה אשר לעגו עליו ולרעיונו, אולם במשך הזמן השתכנעו רבים כי אכן צודק ר' משה וכי הרעיון אינו כל כך רע. הוא מצא לו שותף ר' אהרן רוטנברג ושניהם תכננו את בית החרושת לייצור חרוסת.

ר' משה פנה לועד המושבה בבקשה רשמית להעניק לו רשיון. וכך כתב בבקשתו:

— "שמעתי כי נעשה חוק שעל כל איזה מן עסק ובפרט במקום שיש קיבוץ אנשים אחרים הבאים לבקר או לעבוד, צריך על זה רשיון מבית הועד, לזה אני מבקש רשיון על בית חרושת למעשה חרוסת עפ"י הסכמת הרב הגאון ר' א.י. קוק שליט"א, והרב הראשי לתל אביב והסביבה הרה"ג ר' ש. אהרונסון שליט"א, ובהשגחת הרב דפה, ואי"ה כשיצליח ה' העסק הזה, חוץ מזה שיהיה עבודה למחוסרי עבודה גם לאלה שאינם מסוגלים לעבודת אדמה ושאר מלאכות, אשלם גם מס בעין יפה ונדיבות לב, לדברים הנחוצים לבני המושבה".

כ"ג לחודש אדר ראשון תרפ"ט.

בכל הכבוד — משה ולדרסקי

פרסומת לתוצרת בית החרושת לחרוסת בבני ברק שהוקם על ידי ר' משה וולודרסקי

תוך יומיים הוציא ועד המושבה את הרשיון שהתבקש ובו נאמר: "רשיון — למר משה ולדרסקי ניתן בזה הרשיון לפתוח בבני ברק בית חרושת לחרוסת ולעבוד בו באין מפריע".

לר' משה היה חוש מפותח גם לתעמולה, ולחרוסת אשר ייצר ושלח צירף גם מכתב מודפס עם תמונה "שהיו מסובין בבני ברק", ובו כתוב: "היות שימי הפסח ממשמשין ובאין ראוי והגון לזכור ישיבת וגאולת הארץ בזכרון סיפורי יציאת מצרים, להעלות על שולחן מלכים של ליל שימורים הן בארץ והן בחו"ל את זכר ארצנו הקדושה, בהשתמש במין חרוסת שנעשה במושבה בני ברק ע"י מחוסרי עבודה וכל מלאכה, וכמה מעלות טובות זכרונות לחרוסת הזו, מלבד זכר הטיט של מצרים.

ור' משה סופר ומונה את המעלות הטובות אשר לחרוסת שלו:

א. להיות החרוסת מתוצרת ארצנו הקדושה, ב. ממעשה ידי הפועלים בזיעת אפם על הררי הקודש, ג. מפירות הארץ שנתרמו והופרשו תרומות ומעשרות כדת, ד. מהנטיעות שנטעו וגידלו אחינו בני ישראל על אדמתם, ה. מזמרת הארץ שנשתבחה בהם ארץ ישראל, ו. לזכר מושבנו בני ברק שגדולי חכמינו ז"ל היו מסובין בה כל אותו הלילה, וכאשר ישאלו בניכם מה החרוסת הזו תספרו להם על דבר בנין הארץ וגו'".

ר' משה העסיק בעשיית החרוסת בעיר נשים וזקנים. גם ילדים אשר סיימו את לימודם באו אחר הצהרים לפצח את השקדים בפטישים מיוחדים. כל העוסקים בעשיית החרוסת היו לבושים בגדים נקיים ולבנים. שורות של פחים נוצצים ומבהיקים בנקיונם היו עומדים מלאים פירות שמהם עשו את החרוסת. כאשר ניגבל החרוסת ארזו אותו בחבילות קטנות מוכנות למשלוח.

כמה שבועות לפני הפסח החלו כבר המשלוחים לצאת מבני ברק לכל רחבי תבל. עם צאת החג החלו המעטפות הראשונות להגיע ובהם המחאות ומכתבים מכל העולם. בשבועות שלאחר הפסח היה ר' משה ראש וראשון לקבלת המכתבים. אז כאמור לא היה בית דואר והמכתבים היו מגיעים לר' מרדכי אליהו, שהיה מקריא בקול את שמות האנשים אשר הגיע להם מכתב. אבל באותם ימים היו רוב המכתבים מיועדים לר' משה — תשובות וכסף עבור החרוסת.

בית החרושת לחרוסת הצליח מאד וגדל משנה לשנה. הוא פעל

שנים רבות והתפרסם בעולם היהודי בתפוצות כ"החרוסת של בני ברק".

ר' משה ולודרסקי בעל החרוסת, מצא לו תעסוקה נוספת בבני ברק. הוא התעסק גם בעניני יהדות כמשגיח על הלבוש והצניעות.

היה נועל דלת בית הכנסת לפני ילדות אשר לבושן לא היה צנוע לפי השקפתו. הוא גם נאבק להקים חומת־גדר על המרפסות של בית הכנסת שלא יוכלו להסתכל בשעת התפילה אל עבר הרחוב. כן היה ממונה להשגיח על הנקיון במקווה והתקין תקנות מיוחדות בנידון.

מכתבים רבים יצאו מתחת ידו לועד השכונה ולרבנים, בהם היה מתריע על ענין המשקלות ועל המידות.

ר' משה שהיה מיקירי בני ברק, האריך ימים והיה משתתף קבוע בשיעור היומי אשר בבית הכנסת הגדול.

בית חרושת לעורות

גם מומחה לעיבוד עורות היה בבני ברק בימי התפתחותה הראשונים. היה זה ר' אלחנן גילצר, יהודי חסיד שנמנה על ראשוני המושבה.

בעלותו לארץ ישראל והתיישב בבני ברק רכש לו עשרה דונם אדמה במושבה ברח' הרצל, עליו הקים בית חרושת לעיבוד עורות. גם בניו התמחו בתעשייה זו והמקצוע הלך והתפתח ובמשך זמן לא רב עשו חיל רב וההצלחה האירה להם פנים.

ר' אלחנן היה תומך בנצרכי המושבה ושימש שנים רבות כשליח ציבור בימים נוראים בבית הכנסת "הליגמן".

בית חרושת לדבק

עם התפתחות המושבה, פתח בה ר' מאיר גרדין בית חרושת לדבק. ר' מאיר היה מראשוני המתיישבים והקים בה משפחה מפוארת.

הוא שימש ברבות הימים כחבר המועצה המקומית הראשונה. הוא אף הקים את אחד הבתים התלת־קומתיים הראשונים בב"ב. בית זה עומד ברח' רבי עקיבא פינת בן פתחיה.

השכונה הראשונה — גבעת רוקח

המושבה בני ברק הלכה והתפתחה בשלבים. צריפיה הראשונים

הנחת אבן־הפינה לגבעת רוקח בכ״א באלול תר״צ. במרכז עומדים ר׳ ישראל רוקח ומשפחתו וכן ראשי המושבה

הוקמו בכניסה אליה מצד שמאל, ברחובות כיום: הראשונים ורח׳ מינץ.

לאחר מכן הוקמו צריפים נוספים ונבנו הבתים הראשונים מתחילת רחוב רבי עקיבא עד לרחוב ירושלים. צריפים בודדים ובתים אחדים החלו להיבנות גם ברחוב אברהם וברחוב טבריה וכן ברחוב ירושלים עצמו.

באותם שנים ראשונות נבנו בית הכנסת הגדול, בית חרושת ״ברקאי״, בנין התלמוד תורה — כל אלה במרכז המושבה. כן הוקם בנין עבור בית הספר, ניטעו עצים בשדרות רבי טרפון, המעלה להר שלום עוטר במדרגות שניבנו במיוחד לשם כך, בנו את בריכת המים אשר סיפקה מים למושבה, הוקמה המחלבה, נוסדו בתי חרושת כמסופר לעיל, המושבה הלכה והתפתחה בקצב מהיר במושגים של אותם הימים.

לאט אמנם, אבל מהר יותר מכפי התיכנון אשר העלו ראשונים על הדעת — הלכה המושבה וקיבלה גם צבע ירוק, הפרדסים סביב העלו ענפים ירוקים ובדי פרי צהוב־זהוב, גני ירקות עיטרו את הצריפים והבתים, דרכים רבות קיבלו צורה של כביש, ועד חמש שנים מאז יסוד המושבה כבר היתה בני ברק למחוז של ממש. הגיע הזמן להרחיב מקום ולפרוש יריעות.

אט אט הוקמו בבני ברק השכונות והקריות דלהלן: גבעת רוקח, זכרון מאיר, קרית ויז׳ניץ, נוה אחיעזר, שיכוני הפועל המזרחי, שיכוני אגודת ישראל וצא״י, שיכוני פועלי אגודת ישראל, שיכוני ההסתדרות וחרות וכו׳.

בשנת תר״ץ נוסדה בבני ברק השכונה הראשונה — גבעת רוקח.

היתה זו מעין תשובה ניצחת למאורעות הדמים של שנת תרפ״ט, בה ערכו הערבים צמאי הדם פורענות בקרב יהודי חברון, מוצא וצפת הי״ד. מאורעות אלה החרידו את יהודי הארץ והתפוצות והתשובה היתה — הקמת עוד יישוב יהודי בארץ אבותיו. זו היתה גם תשובה ועידוד ליהודים אשר בארצות הגולה — לא נירתע! הגיע הזמן לבנות ארץ ישראל יהודית ותורתית.

היתה זו זכותו הגדולה של ר׳ ישראל רוקח, אשר באותה שעה בא

חגיגת יריית אבן הפינה לשיכון ויז׳ניץ. במרכז: מרן האדמו״ר בעל ה״אמרי חיים״ מוקף בחסידיו

וגאל את הגבעה, הקים עליה את השכונה החדשה והרחיב את תחומי המושבה.

ר׳ ישראל רוקח נולד בסובאלק בשנת תר״ח. הוא היה נצר למשפחה רבת יוחסין: בן היה למשפחת רוקח המפורסמת, צאצא להגאון רבי אלעזר רוקח מגרמייזא מחבר ספר ״הרוקח״. מצד אמו היה ר׳ ישראל צאצא למשפחת רבי שאול וואהל הידוע בישראל כמלך של פולין ליום אחד.

ר׳ ישראל יצא מליטא לאמריקה ועשה בה עושר רב, כבעליה של תעשייה מפותחת לסבון משומן צמחים. עוד באמריקה היה ר׳ ישראל מפורסם בחיי תורה אשר השתית בביתו ומממונו פיזר נתן לצדקה ביד רחבה וברוח נדיבה.

ר׳ יצחק גרשטנקורן פגש בר׳ ישראל בשעה שעשה בארה״ב לצרכי בני ברק. ר׳ ישראל היה בעת ההיא זקן ושבע ימים כבן שמונים וארבע, ואף על פי כן היה תוסס ורענן כאיש צעיר. שכלו בהיר וחד, זכרונו ערני ומופלג וביותר — היה יקוד ביקוד האהבה לארץ ישראל. ר׳ יצחק היה מספר בהתרגשות על חוויית הפגישה שלו עם ר׳ ישראל רוקח. גם אם היה חרשתן עסוק ביותר ועסקיו מסועפים ורבים, היה קלסתר פניו מקורי כשל יהודי ליטאי עם האהבה והחיבה לכל דבר שבקדושה.

כשביקר אצלו ר׳ יצחק גרשטנקורן בישר לו ר׳ ישראל שהקים קרן בסך חמישים אלף דולר, סכום עצום בימים ההם, לשם מתן הלוואות בתשלומים לעשרים שנה. חלק מהקרן הוקדש לבניית שכונה חדשה ליהודים אשר יבואו לגור בבני ברק. על הקרן הופקד ועד נאמנים עליו נמנו ר׳ אליהו אהרן כהנא, ר׳ אפרים שחור ור׳ יוסף שפירא.

ביום כ״א לחודש אלול שנת תר״ץ הונחה אבן הפינה לבנין שכונת גבעת רוקח. היתה זו חגיגה מיוחדת, אשר נחוגה בהרגשה מיוחדת כי הנה המושבה פורשת כנפיה. אורחים רבים וחשובים באו ליטול חלק בחגיגת הנחת אבן הפינה לשכונה, אשר במגילת היסוד שלה נכתב כהנה:

— ״בשנת חמשת אלפים שש מאות ותשעים שנה לבריאת העולם, בחודש אלול בעשרים ואחד לחודש, הונחה במושבה בני ברק אבן פינה לשכונה חדשה בשם גבעת ר׳ ישראל רוקח, על שם הישיש הנדבן הידוע ר׳ ישראל רוקח מברוקלין־ניו יורק, שיסד קרן למטרת

הקמת שכונות חרדיות בארץ ישראל שהשכונה החדשה שלבנינה אנו ניגשים כאן היא אחת מהן.

תהי המגילה הזאת לעדות לדורות יבואו על גודל צדקתו ונדיבות ליבו של ר׳ ישראל רוקח ועל מעשהו הגדול שעשה, שהודות לתמיכתו נתנה לנו האפשרות להוציא רעיון בנין השכונה לפועל ולהגשמתו בחיים.

יאריך ה׳ ימיו ושנותיו בנעימים וינוב בשיבה טובה ודשן ורענן יהיה״.

רבי יעקב הלפרין — מייסד ובונה שכונת ״זכרון מאיר״

שכונת — זכרון מאיר

זכה הנגיד החסיד ר׳ יעקב הלפרין להקים את השכונה הבני ברקית המפורסמת — ״זכרון מאיר״, אשר הודות לו ולשכונתו הוצב צביונה של בני ברק התורנית.

ר׳ יעקב היה מחסידי טשורטקוב אשר השתקע עם משפחתו באמשטרדם שבהולנד. בשנת תרפ״א עבר לוינה שם התגורר עד עלייתו לארץ ישראל. עסקן פעיל היה באגודת ישראל והשתתף בכנסיות הגדולות של תנועה חרדית זו.

בשנת תר״ץ הגיע ר׳ יעקב לארץ ישראל. בביקורו במושבה התורנית שם עיניו במקום הנחמד הזה ולא נח עד אשר קנה אחוזת אדמה של 32 דונם אשר גבלה עם אדמות בני ברק. הוא קיבל גם אופציה לרכוש עוד 32 דונם למשך שישה חדשים אבל משהתמהמה הגיע יהודי מאמריקה ונתן דמי קדימה על השטח הנוסף, אולם בסופו של דבר חזר בו אותו יהודי מהעסק וכעבור שתי שנים הציעו שוב לר׳ יעקב לרכוש את השטח ועשה כן. עמדו איפוא לרשותו 64 דונם אדמה הגובלת בבני ברק אשר עליה הקים את שכונתו — זכרון מאיר.

לימים סיפר לי ר׳ דוד פרנקל אודות השם אשר ניתן לשכונה, וכך סיפר:

— ״שמעתי זאת מר׳ יעקב הלפרין עצמו, כי פעם הוזמן ר׳ יעקב להאדמו״ר בעל ״אמרי אמת״ מגור זצוק״ל, וכשנכנס לקודש פנימה הציע לו הרבי לשבת. נענה ר׳ יעקב ואמר לרבי כי בטשורטקוב נוהגים שאין חסיד יושב אצל הרבי ונשאר לעמוד.

בתיה הראשונים של שכונת ״זכרון מאיר״ ביום רחוב אור החיים

אז פנה הרבי לר׳ יעקב ואמר לו: ״הלוא היית מידידיו המקורבים ביותר של רבי מאיר שפירא זצ״ל מלובלין, מן הראוי שתקים דבר שייקרא על שמו של רבי מאיר״. לכן, סיפר ר׳ יעקב, החלטתי להקים את שכונת זכרון מאיר על שם הגאון רבי מאיר שפירא זצ״ל, ובזה קיימתי גם את דברי האדמו״ר מגור זצ״ל״.

את השטח כולו חילק ר׳ יעקב ל־120 חלקות, ובשנת תרצ״ג הוקם השלב הראשון של שלושים בתים דו משפחתיים אשר נמכרו רק ליהודים חרדים. השכונה כללה אז את הרחובות: אור החיים, רש״י, האר״י, ברטנורה, הלפרין עד רחוב חזון איש.

עם סיום בניית שלב א׳ הציב ר׳ יעקב שער בכניסה לזכרון מאיר, שהיה נסגר מדי ערב שבת סמוך לכניסתו עד מוצאי שבת, כדי למנוע מכלי רכב להיכנס ביום השבת לשכונה. דבר חדש זה נתקל בהתנגדות נמרצת של המשטרה אשר הגישה תביעות משפטיות נגד ר׳ יעקב הלפרין. התביעות הגיעו עד לערכאות משפטיות גבוהות ביותר, ואף לשולחנו של הנציב העליון הבריטי, אבל ר׳ יעקב לא ויתר ולאחר תקופה ארוכה יצא ממאבק זה וידו על העליונה, והשער נשאר סגור ומסוגר בשבתות ובמועדים.

ר׳ יעקב התקרב מאוד אל החזון איש והיה מבאי ביתו המקורבים

שער שכונת ״זכרון מאיר״ שנסגר מדי שבת בשבתו. כיום רחוב רש״י

ביותר, עמו היה דן ומתייעץ בנושאים פרטיים כבעניינים ציבוריים. שכונת זכרון מאיר, כמו מכוננה ומייסדה, נתפרסמה בעולם התורה ובתפוצות ישראל, בבניינה של בני ברק ובמעשה החסד הגדולים אשר ר׳ יעקב זכה להקימם ולעשותם. זכה ר׳ יעקב להקים משפחה מפוארת בישראל לשם ולתהילה.

ר׳ יעקב הלפרין היה זה אשר העמיד לרשותו של הגאון מפוניבז׳ את הגבעה עליה הוקמה לתפארת ישיבת פוניבז׳ המעטירה. וכך השתלשלו הדברים.

בתוך ימי מלחמת העולם השניה זכה רבי יוסף שלמה כהנמן זצ״ל גאב״ד פוניבז׳ להינצל מגיא ההריגה. בהגיעו לארץ ישראל ביקש

הגאון ר׳ יוסף כהנמן מייסד וראש ישיבת פוניבז׳

לגשת מיד להציב מחדש את הישיבה אשר עלתה על מוקד השואה כאן בארץ ישראל. תקופה קצרה תיכנן וחקר היכן יכולים להקים את הישיבה. עלה בדעתו להקימה בטבריה עד שהגיע לבני ברק ופגש בר׳ נחום יואל הלפרין ז״ל בנו של ר׳ יעקב הלפרין, מקורבו של החזון איש ושליחו־נציגו במועצה המקומית בני ברק.

ר׳ נחום יואל בראותו את גאב״ד פוניבז׳ המפורסם מהלך בבני ברק, הזמינו לבית אביו. סיפר רבי יוסף שלמה לר׳ יעקב על תוכניתו־רצונו להקים מחדש את הישיבה. הציע לו ר׳ יעקב מיד הצעה מעשית (למרות שאותה שעה ניהל משא ומתן עם פרופ׳ ציטרון על מכירת השטח להקים עליו סנטוריום מפואר) ואמר להגאון מפוניבז׳: ״הנה לפניך הגבעה הזאת — גדולה היא ורחבה ואתה יכול להקים עליה ישיבה ענקית, אבל תנאי אני מתנה מראש — עליך להתחייב להתחיל בבנין הישיבה תוך שנה. כל כך התלהב ר׳ יעקב מהרעיון להקים בשכונתו ישיבה גדולה ורמה בראש הגבעה של בתי השכונה, שמיד יצאו הוא והגאון מפוניבז׳ לביתו של החזון איש ואצלו ובברכתו נחתם ההסכם על העמדת הגבעה לרשותו של גאב״ד פוניבז׳.

כן תרם ר׳ יעקב הלפרין את המגרש עליו הוקם כולל ״חזון איש״, הוא הקים בשכונה את המוסד לבנות ע״ש שרה שנירר, הוא בנה את בית הכנסת הראשון ומקוה הטהרה בזכרון מאיר.

ר׳ יעקב עבר בשנת תר״ז-תש״ח לגור בירושלים, ובימי המצור על עיר זו הזמין משאיות עמוסות ירקות ופירות חיוניים מערי השפלה וחילק אותם בחינם לנצרכים בפרט בערב חג הפסח. הוא גם היה מהראשונים אשר סייעו כעושה וכמעשה לטובת שומרי שביעית כהלכתה בקיבוצים ובמושבים החרדים של אגודת ישראל ופא״י.

הוא הלך לבית עולמו שבע מעשים לתורה ולחסד בליל חג הפסח, ליל שבת קודש שנת תשכ״ד, והובא במוצאי החג לקבורה בבית העלמין ״שומרי שבת״ בעיר אשר כה רבות פעל ועשה למענה.

כאחד מראשוני ילדי בני ברק, לא אוכל להימנע מלהעלות את החוויות האישיות שלי כילד, אשר גבעת הישיבה היתה בשבילו אחד ממקומות הרבים שבתוככי בני ברק ומסביבה, אשר עליהם נאמר: ״ברוך נציב גבול אלמנה״.

הגבעה אשר עליה מתנוססת כיום לתפארה ישיבת פוניבז׳ היתה בימים של טרם גאולתה מקום מלונתו של הערבי, ממנה שמר על

ישיבת פוניבז׳ בגבעת "זכרון מאיר" בשלבי בניה ראשונים

המקשאות של האבטיחים אשר השתרעו על פני מורדות הגבעה ממזרח וממערב.

השומר הערבי החזיק בידו בימי הקיץ נבוט גדול עמו היה מבריח אותנו הילדים מהמקשאה. רק ביום שישי העזנו להתקרב אליו שכן ביום זה קנינו ממנו אבטיחים לשבת קודש. פרי אדמה זה היה באותם ימים בהישג ידם של תושבי המקום. הוא היה זול יחסית לשאר פירות, גם היה מתוק מאוד ונוצל לפרפרת הפת...

לעולם לא ישכחו תושבי בני ברק הוותיקים את היום בו הוחל להיבנות על גבעה זו משכנו הגדול של הגאון מפוניבז׳ לתורה, אשר מפיצה אורה זו תורה לתלמידים מכל רחבי העולם.

זכה ר׳ יעקב ובשכונתו הוקם גל העד הגדול לישיבה הגדולה של הגאון הגדול מפוניבז׳.

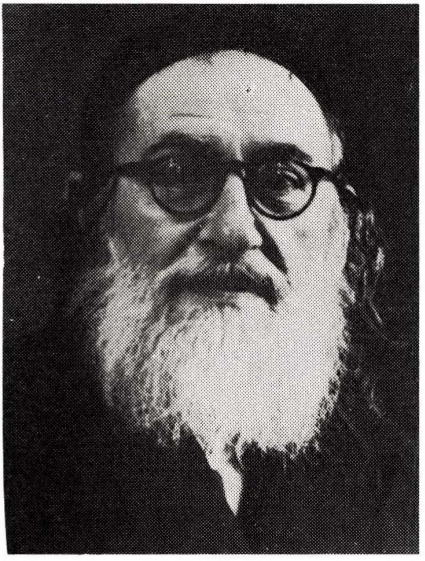
פרק ז׳

רבני העיר בני ברק

הרב אריה מרדכי רבינוביץ — רבה הראשון

מגדולי התורה שבפולין היה רבי אריה מרדכי רבינוביץ זצ״ל, אשר שימש כרב בכמה קהילות בפולין לפני עלותו לארץ ישראל.

נכד היה ל״יהודי הקדוש״ מפרשיסחא וחתן הגאון רבי יונתן אייבשיץ זצ״ל אב״ד לושי״ץ.

הרב רבי אריה מרדכי רבינוביץ — רבה הראשון של בני ברק בין השנים תרפ״ד־תרפ״ח

עוד בימי שבתו בפולין התקשר עם חברת ״בית ונחלה״ אשר בנתה את בני ברק והיה בשיירה הראשונה של העולים אשר התיישבו על אדמת בני ברק. מיד עם בואו הוכתר כרבה של המושבה החרדית

החדשה ויחד עם שאר תושבי המקום סבל את סבלם של הימים הראשונים.

גדול בתורה ומחונן במידות נאצלות היה רבי אריה מרדכי, מעורב עם הבריות ונושא בעול סבלותיהם של תושביו. מקור לא אכזב היה בעידוד העולים החדשים והוא עצמו שימש להם מופת ודוגמה להתעודד ולא להתיאש. את צריפו הקים בגבעה הסמוכה לכניסה אל המושבה וממנו יצאה הוראה והדרכה לכל בני המושבה. בו הרביץ תורה, פסק הלכות וניהל את רבנותו ברמה. לא היה דבר במושבה שלא התעניין בו ומעורה היה בכל הנעשה בה. הוא אשר קבע והתקין תקנות שמהן יתד ומהן פינה לכל הצביון הרוחני הנהדר של בני ברק עד היום הזה. בחכמתו ובתבונתו יישר הדורים, ישב על מדין והשכיל להניח ברכה בכל אשר פנה.

משנת תרפ״ד ועד שנת תרפ״ז כיהן כרבה הראשון של בני ברק, עד אשר מסיבות שונות עבר לירושלים, בה הוזמן לכהן פאר בבית הדין של החסידים בירושלים וקנה לו שם טוב כפוסק מובהק, וגדולי ירושלים נהגו להתייעץ עמו בעניני הלכה וציבור.

לתושבי בני ברק נשאר רבי אריה מרדכי סמל ודמות נפלאה של מחנך דגול, איש מורם מעם אשר הלך לפניהם ואף לאחר שעזב את בני ברק עלו רבים מהמושבה לביתו בירושלים לפקוד אותו ולבקרו.

זכרו של רבי אריה מרדכי רבינוביץ זצ״ל לא ימוש ממייסדי בני ברק ושמו ינון לנצח כאחד המיוחד בתולדות ראשוני עיר התורה והחסידות.

הרב שלמה זלמן לנדרס — רב זמני

תושבי בני ברק הראשונים לא הסכינו למושבה ללא רב. כשעלה רבי אריה מרדכי לירושלים התכנסה אסיפת חברים להסדיר מיד את ענין כס הרבנות אשר נשאר פנוי.

ביום ט׳ באלול תרפ״ז בחרה האסיפה הכללית כיו״ר האסיפה את ר׳ אהרן רוטנברג ואת ר׳ משה ברוך וגמן כמזכיר. הדיון היה ער ורציני ובמהלכו הועלתה הצעה לבחור את הרב שלמה זלמן לנדרס, אשר כיהן אותה שעה כרבה של רמת גן הסמוכה, לרב קבוע בבני ברק. הרוב הגדול העדיף שבמושבה, שרוב תושביה הם עולי פולין,

הרב רבי שלמה זלקינד לנדרס — רבה של רמת גן ששימש כרב זמני בבני ברק בין השנים תרפ״ח־תרצ״א

יכהן כרב אחד מגדולי התורה מפולין, המכיר ומעורה בחיי התושבים אשר רובם ככולם היו יוצאי פולין. הם ביקשו להביא אל בני ברק רב מורם מעם הידוע ומוכר גם בגולה כגדול בתורה ומופלג בחסידות, לכן הוסכם לאחר ויכוח ער, שהרב לנדרס יוצע כרב זמני בלבד.

ההחלטה היתה ברוח זו ובה נאמר: א. מקבלים את הרב ש.ז. לנדרס כרב זמני במושבתנו, ב. לועד הרשות לפטר את הרב הנ״ל בכל עת שירצה, ג. לרב אסור לקבוע את דירתו במושבה, ד. לערוך חוזה עם הרב שבו יכנסו סעיפי ההחלטה הנוכחית.

הרב לנדרס הסכים לכל התנאים וקבע את דירתו על גבול העיר בני ברק. מדי יום ביומו בשעות אחר הצהרים הגיע אל בני ברק ושהה בה עד הלילה. חסיד חב״ד היה הרב לנדרס אשר עלה מרוסיה

ושימש שנים רבות כרבה של רמת גן. בשמו היו אומרים: "בימות השבוע טוב לי ברמת גן, אבל בשבת — טוב לי בני ברק"...

הוא הרבה לפעול בעניני השחיטה והעירובין ובשאר צרכי הדת של המושבה.

במכתב הפנייה של ועד המושבה לרב לנדרס שיקבל עליו את ניהול ענייני הדת בבני ברק עד שיבחר רב קבוע נאמר:

לכבוד הרב שלמה זלמן לנדרס שליט"א

שלום וברכה!

בזה הננו לבקש מכת"ר שבמשך זמן העדר רב במושבנו, שיואיל בטובו לקבל על עצמו את שרות הרבנות על פי התנאים הבאים:

א. להימצא במושבנו בכל יום בשעות 7-3 אחה"צ לשם פיקוח על השחיטה ולהורות שאלות, וביום שישי בשעות 12-9 לפני הצהרים.

ב. בעד שירותו יקבל כת"ר 3.50 לירות לחודש.

ג. לכת"ר אסור לקבוע דירתו במושבתנו.

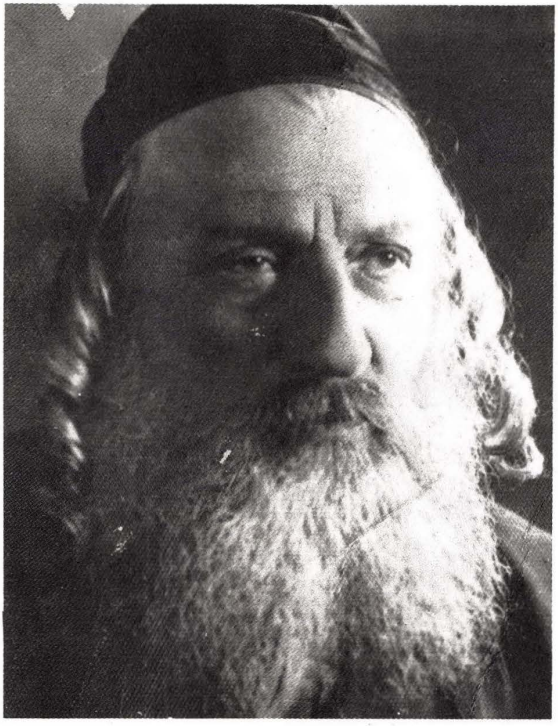
על החתום — הועד

הרב נחמן שמואל יעקב מיאדסער — הרב השני

כל ימיו שאף הסבא ז"ל רבי נחמן שמואל יעקב מיאדסער לעלות לארץ ישראל ורק בשנת תרפ"ה עלה הדבר בידו, הגשים את מאוויו והתיישב בעיר העתיקה בירושלים.

ימים רבים הפצירו בו עד שבשנת תרצ"א נעתר וקיבל על עצמו לשבת על כס הרבנות בעיר בני ברק. כי אמנם היה הרב מיאדסער ראוי לשמש את העדה של המושבה בני ברק — איש כרוחם אשר עוד כיהן כרבה של בראק בפולין, תלמיד חביב לרבו הגדול רבי אברהם מסוכטשוב בעל ה"אבני נזר" וה"אגלי טל" (ונזכר בשו"ת אבני נזר חלק יורה דעה סימן שצ"ח), כן הוסמך להוראה על ידי גדולי התורה דאז, ובראשם רבי אברהם מפוריסוב, אשר כידוע נמנע מלהעטיר בסמיכת חכמים אלא ספורים, ורק לאחר שעמד על גדולתו בתורה של הסבא, ובמשך ימים רבים עמד על ידיעותיו ובקיאותו בש"ס ופוסקים, וכן בחנו בשימוש מעשי — עמד וקרא עליו "יורה יורה ידין ידין" ואף העניק לו את ברכתו.

הרב מיאדסער גם למד תקופה מסויימת אצל הגאון מאוסטרובצה זצ"ל, ואף כי היה אברך זכה להימנות על יושבי שולחנו של האדמו"ר ה"שפת אמת" מגור זצ"ל. הוא נמנה על גדולי החסידים ורבני פולין, וחתימתו מופיעה על הכרוז המפורסם של רבני פולין לבל יהין איש לרכוש לעצמו כהונת רב בקהילות ישראל בכסף.

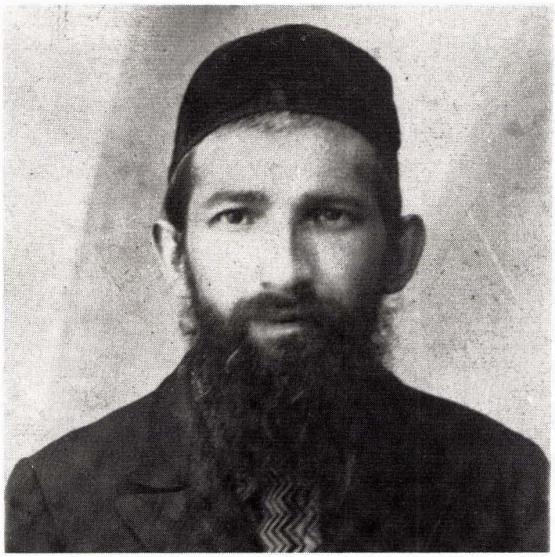

הרב רבי נחמן שמואל יעקב מיואדסר — רבה של בני ברק בין השנים תרצ"א-תש"ח

הוא היה מיוצאי חלציו של גאונה של פראג רבי יהונתן אייבשיץ, בעל ה"אורים ותומים" וה"כרתי ופלתי".

בשנות שבתו בירושלים התיידד עם רבניה ועם התלמידי חכמים שבה, ומשנבחר לכהן ברבנות בני ברק סמכו הכל את ידם על הבחירה

הזאת. כאן בבני ברק מצא מקום נרחב להפיץ מידיעותיו בתורה. חביבים היו עליו בעיקר בני הישיבות אשר ביקרו תכופות בביתו והוא קירבם ועודדם בחומר וברוח. בביתו התאכסנו ואצלו למדו יורה דעה תוך כדי "שימוש".

הרה"ח ישראל יוסף מיואדסר בנו של רב המושבה רבי נחמן שמואל יעקב מיואדסר

ביתו היה פתוח לרווחה בפני כל, וגדולי ישראל שביקרו בבני ברק התאכסנו אצלו. כשביקר האדמו"ר מגור בעל ה"אמרי אמת" בארץ ישראל והגיע לבני ברק כמסופר, היה ביתו של הסבא — אכסנייתו. כן ביקר אצלו רבה של פביאניץ רבי מנחם מנדל אלתר הי"ד, האדמו"ר בעל ה"בית ישראל" מגור זצ"ל, ויבלחט"א כ"ק האדמו"ר שליט"א מגור. בעת נישואי עם זוגתי מרת טובה תחי', נכדת הרב, בת בנו הרה"ח ר' ישראל יוסף הי"ד — הגיע במיוחד כ"ק האדמו"ר שליט"א ל"שבע ברכות" ואמר, שאביו ה"אמרי אמת" ביקש ממנו לנסוע לב"ב ולהשתתף בשמחתנו. הוא אף הביא דורון דרשה קופסת בשמים מכסף.

הרב מיאדסער היה אהוב ונערץ על כל תושבי בני ברק אשר קיבלו תמיד את הכרעתו בדין באהבה גמורה. ביחוד דאג לצד הרוחני של המושבה ושם מבטו על צעירי הצאן, אותם גידל כבניו. את נפשו נתן באהבת התלמידים ועמד על לימודם מדי שבוע בשבוע. לפיכך ראה חובה לעצמו לדאוג לתלמוד תורה ולמלמדים. הוא עצמו כיתת רגליו לפתחי נדיבים כדי לשלם — כנהוג בימים ההם — מדי שבוע בשבוע את המשכורת. פעמים רבות לא היה די כסף לתשלום אז הוציא מכיסו כספים רבים ובלבד שלא לאחר התשלומים. סיפר ר׳ זלמן קוריץ אשר שנים רבות ניהל את התלמוד תורה:

— ״באחד מימי יום חמישי והכסף לא הספיק לתשלום המשכורת, באתי כרגיל לביתו של הרב. הנה קרב ובא יום ערב שבת ולמשפחות המלמדים לא יהא עם מה להכניס את השבת. שחתי לפניו את הבעיה אולם הפעם גם הרב לא יכול להושיע. ״האמן לי, ר׳ זלמן — אמר בכאב — אין פרוטה אחת בקופה ואף הכיסים שלי ריקים. כבר כיתתי רגלי בבוקר כדי להשיג איזה הלוואה אבל כולם השיבוני בשלילה״. אמרתי לו: ״רבינו — מה איפוא אומר למלמדים, אחרי שאשוב מביתו ריקם?״.

אף הרב פכר את ידיו והוזיל דמעות מעיניו: ״מה אעשה, מה אעשה — אני מבטיח לך כי לעת ערב שוב אלך מבית לבית בתקוה כי הפעם לא ישיבוני ריקם והקב״ה יעזור לי להשיג מעות״.

הרבנית יעצה לו ללכת לביתו של פלוני ולומר לו כי הוא זקוק לכסף לצרכי עצמו. עמד ועשה כן והמתין שעה ארוכה עד שובו של אותו בעל בית לביתו והלה אמנם סיפק לרב גמ״ח לכמה ימים. לפנות בוקר בא הרב לביתי — המשיך ר׳ זלמן וסיפר — ודפק פעמיים ושלוש על הדלת עד שהתעוררתי וניגשתי לפתוח הדלת. ומה מאוד תמהתי שבשעה זו כבר עומד הרב ומושיט לי את צרור המעות שקיבל בהלוואה. הרב אף אמר: ״כל הלילה לא מצאתי מנוח לנפשי בידעי כי למלמדים אין כסף לקנות צרכי שבת — בקשתי ממך, הא לך הכסף וצא מיד וחלק למלמדים את הכסף״.

וסיים ר׳ זלמן: ״מי שלא ראה שמחתו של הרב בשעת שחר זו — לא ראה שמחה מימיו, אף אני הבטחתי לו לעשות חפצו ורק לאחר שראה בעיניו כי אמנם אני הולך מיד לבתי המלמדים, נרגע והלך להתפלל״.

הרב דאג רבות לעניי המושבה, היה אביהם של אלמנות ויתומים ולא חס על כבודו וכוחו וכיתת רגליו, יחד עם ר׳ נתן בליכר השו״ב ור׳ זליג שפירא ועוד, כדי לאסוף כספים עבורם. מיד לאחר הפורים החל לעסוק ב״קמחא דפסחא״ בימים ההם רבים היו כאלה אשר הפת לא היתה מצויה בתוך ביתם וקל וחומר צרכיו המרובים של חג הפסח. הוא השכיל לחלק את התמיכה במתן בסתר ובאופן שלא תהא הרגשה נחותה של מקבלי הצדקה או התמיכה.

תקופה מסויימת שימש הרב גם כראש הועד לאחר משבר בהנהגת המושבה. בעת ההיא הופיע כנציג המושבה בפני מושל המחוז הבריטי כתובע את צרכיה של בני ברק ותושביה. הופעתו היתה מרשימה בהדרתה — גבוה משכמו ומעלה, צורתו מאירה ומלבבת ועטורה פיאות מסלסלות היורדות על צידי פניו ועל זקנו המשתפל. גם דיבורו היה בהבעה תמה ומרשימה אשר הועילה לו הרבה בשיכנוע להצדיק את דרישותיו ותביעותיו.

למרות מעמדו הרם הוא פיקח אישית על הכשרות במושבה. הוא עמד בבית המטבחים בשעת השחיטה וכל השאלות הקשות הביאו אליו. את נאמנו ר׳ דוב בעריש פרידמן מינה כמשגיח ראשי וכל עניני הכשרות עברו מתחת ידו האיתנה.

בידידות רבה היה עם מרן החזון איש ותכופות ביקרו איש אצל רעהו ושוחחו בדברי תורה ובצרכי ציבור. החזון איש זכר תמיד את מיטיבו הראשון הרב מיאדסער, אשר בביתו קבע את דירתו הראשונה בבני ברק.

ביתו של הרב־הסבא היה בית ועד לחכמים — בו היו מתכנסים נכבדי המושבה, ביניהם ר׳ נתן השו״ב, ר׳ בעריש פרידמן, ר׳ צבי קופרברג, ר׳ צבי מאיר, ר׳ שרגא ונחוצקר, ר׳ יצחק קושניר, ר׳ שמואל מאיר, ר׳ מאיר רוזנפרב, ר׳ חיים פרל, ר׳ משה גוטמן, ר׳ יעקב רייז, ר׳ תנחום מקובר, ר׳ אליעזר דרורי, ר׳ דוד זליבנסקי ועוד.

כשהיו מתכנסים במוצאי שבת בעיקר, היו משוחחים לא רק בדברי תורה ובשיחות חכמה וחסידות, אלא גם בעניני המושבה וצרכיה, ומכוונים את הדרכים להיטיב עם הבריות ולהתפתחותה של בני ברק.

ציבור הבאים אליו היו זוכים לתה מהביל לקיים ״חמין במוצאי שבת מלוגמא״, ותוך כדי הרוויה היה הרב מספר סיפורים מצדיקים

ואדמו"רים, מהם רבים אשר זכה להכיר ולהימצא במחיצתם. לסבא היה פה מפיק מרגליות ושתו בצמא את דבריו־סיפוריו, שהיו מתובלים באמרות טהורות מפרשת השבוע ובאימרות קודש מפי צדיקי הדורות. פעמים היתה מתארכת השיחה שעה ארוכה עד שהרבנית היתה צריכה להזכיר לנוכחים כי עבודה קשה לפניהם — מלאכת הקמת העיר בני ברק בעיצומה...

בהגיע ימי החגים היה ביתו של הסבא כמרקחה, הללו באים והללו יוצאים לשאול ולדרוש בעניני החג. במיוחד גדלה השמחה בימי שמחת תורה ופורים, אז היתה ה"אתערותא דלתתא" שופעת באדיר. רבים מבני המושבה באו לחלוק כבוד ל"חתן תורה", וה"חתן" עצמו חילק כיבוד למברכיו, עד שיצאו בשירה וריקודים מתוך שמחה של מצוה שלא ידעה גבולות.

זכורני כי עוד ימים רבים לפני החג כבר היינו טרודים בהכנת דברי המתיקה והמזונות לכבוד האורחים.

בסעודת פורים השתתפו נכבדי המושבה, ומשלוחי המנות אשר הביאו התושבים נערמו על השולחן. הסבא היה בהשראה קדושה של שמחה וחדווה, ו"תורות־של־פורים" אשר הסבא היה מחונן גם ביצירתם בחריפות מופלגת, נאמרו בשטף זה אחר זה, לשמחתם של כל הנוכחים. זכורני עוד, שהדוחק היה גדול בבית הסבא בפורים, והמאחרים לבוא אף היו לא מעט בגילופין ונדחקו להיכנס דרך החלונות. הסבא היה מקבל את כולם בסבר פנים יפות ומוסיף להשקותם כמצוות היום. השמחה הלכה ורבתה עד שהכל יצאו בריקוד סוער, הבית צר היה מהכיל את שורת הרוקדים וגם בחצר ופרדס התעגלו מעגלי רוקדים בשמחת פורים.

אף כי כל ימות השנה היה הסבא וביתו מסתפקים בצמצום הנה משהגיעו ימי החג היתה הרווחה וביד רחבה כיבד את כל הבאים לשחר פני רבם. ומרגליה בפומיה של הסבא: "מאשר שמינה לחמו — והוא יתן מעדני מלך", היינו, לאשר עצמו היה הלחם לבד שמן ולא נזקק לשום דבר זולתו, די לו בפת לחם להשיב נפשו. אבל והוא יתן, בשעה שנותן לאחרים — מעדני מלך, ביד רחבה כלבני מלכים הוא נותן".

זכור רבי נחמן שמואל יעקב מיאדסער לטובה ולברכה לבני ברק ותושביה, כאיש אשר הרביץ תורה ופעל רבות למען החינוך החרדי

והנהיג עדתו ברמה ושמו ינון כאחד המיוחד אשר חלקו רב בקביעת צביונה המיוחד של בני ברק לתורה ולחסידות.

הרב יוסף צבי קאליש מסקרנביץ

רבי יוסף צבי קאליש, בנו של האדמו״ר רבי שמעון מסקרנביץ ונכדו של רבי מנחם מנדל מוורקא זצ״ל, הוזמן עוד בשנת תרפ״ט לעלות לארץ ישראל ולקבל על עצמו את רבנות המושבה בני ברק. אולם הדבר לא יצא לפועל עד שנת תרצ״ד.

בשם ועד המושבה נשלח כתב רבנות לרבי יוסף צבי ובו נאמר:

לכבוד הרב הגאון בנן של קדושים כקש״ת מרן הרב ר׳ יוסף צבי קאליש שליט״א, בעונג רב שמענו מפי תושבנו מר דב פמיליה על שיחתו עם כקש״ת וע״ד הסכמת כקש״ת לתפוס את כסא הרבנות בקהילתנו בבני ברק.

באסיפה כללית של כל תושבינו הצגנו לפניהם את הענין ומובן שהדבר מצא חן בעיני כל הנאספים וכולם הביעו את הסכמתם הגמורה לזה, אולם דא עקא שבאליה זו נמצא גם קוץ, עדתנו אין עודנה מבוססת כראוי במובן החומרי ואין ידה משגת עוד להקציב בשביל הרב שלה משכורת כזו שתהא הולמת לרב גדול בתורה וביראה ובעל בעמיו, כיאות למושבתנו, ונשמח מאד אם כקש״ת יואיל להשמיענו את חוות דעתו בענין חשוב זה.

והננו חותמים בכל הכבוד וההערצה וברכת ציון וירושלים

ועד המושבה — מ.ב. וגמן

י׳ שבט תרפ״ט

מאז מכתב זה נשלחו כמה וכמה מכתבים אל הרב קאליש ונתקבלו ממנו תשובות, אולם רובם אבדו ונשתמר בידנו מכתבו הבא של הרב קאליש אשר כתב לשנים מחסידיו אשר ישבו בבני ברק:

ב״ה

שלום לכבוד ידידי החסיד הנכבד והנעלה יקר הערך כש״ת הר״ר שמעון גליכמן הי״ו ולבנו הנעלה ידידי הנכבד וכו׳ הר״ר צבי נ״י גליכמן.

— — — והנני מצרף בזה מכתבים מועד העיר בני ברק יע״א

אשר קבלתי מכתב אחד והשני שלח אלי הרה״ג שליט״א מפאניביץ, והנה אני רואה מאלו המכתבים אשר יש שם כאלו שאינם מסכימים עלי וכבר פרחה שמה מחלוקת ר״ל, והנה באמת היה רצוני לבוא, וכעת כיון שאין ברצוני להכניס עצמי במחלוקת שהיא נגד טבעי ורצוני, ובפרט שעל ידי ח״ו תתגבר המחלוקת, לכן אני משתמט מלקבל עלי את עול הרבנות בעירם, וב״ה כל יודעי ומכירי יעידו עלי שאני רחוק ממחלוקת ופה בעירי אני בכבוד גדול ונתקבלתי מאת כל העיר בלי שום צד שכנגד אם אמנם שאלו שרצו בי היו רוב מנין ורוב בנין אך כאמור איני רוצה שע״י תהיה מחלוקת בעיר אף לשעה, ומפני

הרב רבי יוסף צבי קאליש האדמו״ר מסקרנביץ — רבה של בני ברק בין השנים תרצ״ה־תשי״ז

טעם זה איני מקבל את עול הרבנות בעירם, ואני מבקש מאת ידידי הי״ו שיראו שיהיה שלום בעירם וח״ו לא יהיו בין הרודפים וגדול השלום כידוע וכשם שקבלו שכר על הדרישה כך יקבלו שכר על הפרישה, ומאת ה׳ יהיה משכורתם להתברך בכל מילי דמיטב בגלל אשר רצו בטובתי, ועוד פעם הנני מבקשם נא ונא

להשתדל ולראות שיהיה שלום בעיר וה׳ הטוב יעזרני להיות
בקרוב מן העולים לארצנו הקדושה בביאת משיח צדקנו בבי״א,
נא מכם להודיעני מטוב שלומכם ומכל אשר אתכם לטובה.
הנני המברכם בכל טוב והמעתיר בעדן לטוב להם.

יוסף צבי בהרה״ק זצללה״ה זי״ע מסקרנוביץ
אב״ד דק״ק הנ״ל

רק לאחר הפצרות מרובות נעתר הרב קאליש לבוא לבני ברק בה נתקבל בשמחה רבה על ידי כל התושבים. הרב קאליש התפרסם מהרה בחכמתו הרבה ביודעו ליישר הדורים, ופסקיו בדברים שבין אדם לחבירו היו מפורסמים בהגיונם והבעלי דינים יצאו מביתו מרוצים ורצויים זה לזה.

מלבד הרבנות כיהן גם כאדמו״ר לחסידי סקרנביץ וביאלה, שכן היה חתנו של האדמו״ר רבי יצחק יעקב מביאלה, ובכל ליל שבת ערך שולחן בביתו, אליו היו נוהרים חסידים רבים. את הסעודה השלישית היה עורך בבית הכנסת הגדול וברוב עם.

הרב קאליש היה איש בעל הדרת פנים מיוחדת בנועמה וביפיה, מצחו קורן ועיניו מאירות עד שקראו עליו את הפסוק: ״חכמת אדם תאיר פניו״ והיה נערץ מאוד על כולם ואהבוהו אהבה מרובה.

כאשר דובר על הקמת ״מועצה דתית״ בבני ברק היה הרב קאליש המתנגד הראשי לכך, ואליו הצטרף גם ראש המושבה ר׳ יצחק גרשטנקורן, ובשעה שהוקמו מועצות דתיות בכל ערי הארץ נשארה בני ברק ללא מועצה דתית, תוך קבלת מרות מוחלטת של רבה הנערץ של המושבה.

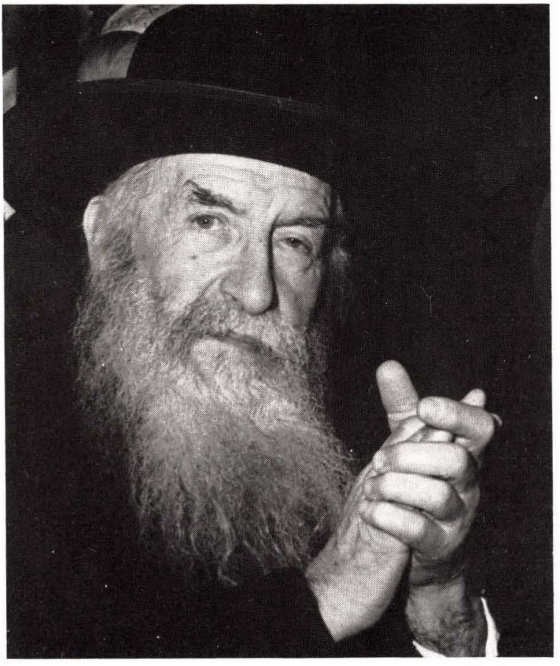
אף הרב קאליש האציל מתורתו וחכמתו על בני ברק החרדית, והוא כמו קודמיו הניח נדבכים נוספים בקדושת העיר ושמו נישא בהערצה וחיבה עד יבוא שילה.

הרב יעקב לנדא

במשך יובל שנים כיהן הגאון רבי יעקב לנדא כרבה של בני ברק.
בחנוכה תרצ״ו, והוא בן מ״ג שנים בלבד, הגיע רבי יעקב לבני

ברק, מוכתר בכתר הרבנות מימי שחרותו ברוסיה ומעוטר בפעילות ציבורית ענפה לחיזוק הדת ולביצור חומותיה.

אם כי ספרנו זה מוקדש לעשור הראשון של בני ברק, יישובה והתפתחותה, מן הראוי להעמיד לרב מהולל זה יד ושם כאחד מגיבורי הכוח שהעלה את בני ברק למרומי פסגת התהילה כמפוארת שבקהילות ישראל.

הרב רבי יעקב לנדא — רבה של בני ברק בין השנים תרצ״ו־תשמ״ו

ביום ה׳ באייר תרנ״ג נולד רבי יעקב לאביו הגה״ח רבי משה יהודה לייב זצ״ל, רבה של קורניץ שברוסיה בפלך וילנא. כחסיד ליובאוויטש שלחו אביו ללמוד בישיבת תומכי תמימים וזכה הנער הצעיר לחיבה יתירה מהאדמו״ר הרש״ב זצ״ל.

בן י״ט שנים בלבד היה רבי יעקב בעת שהתייתם מאביו ומורו הגדול, אבל הקהילה התעטרה בכתר רבנותו של הבחור רב הכשרון

בתורה ובחסידות והושיבתו על כסא אביו. במשך כמה שנים, מתוך אילוצי העתים, נדד מעיר לעיר עד שהאדמו"ר הרש"ב הביאו אל חצר קדשו ומינה אותו כרב החצר.

רבי יעקב התפרסם כבר אז ברוב תקפו וגבורתו בענייני הכלל כבענייני הפרט ותחת הנהגתו קם וניהל ארגון "תפארת בחורים" להשיב בני ישראל לאביהם שבשמים בכל רחבי רוסיה.

בשלהי שנת תרצ"ד הגיע רבי יעקב לארץ ישראל ונתקבל לרבה של רמתיים (רמת השרון, כיום), ובחורף שנת תרצ"ו נעתר למשלחת מהמושבה החרדית שמסרה לו כתב רבנות של בני ברק, כאשר באותה עת שימשו כרבנים הרב יוסף צבי קאליש והרב נחמן שמואל יעקב מיאדסער.

עד מהרה התחבב הגר"י לנדא על כל תושבי המושבה. הוא זכה לקירבה מיוחדת מהחזון איש זצ"ל ומכל החוגים והעדות אשר החלו לבוא לעיר החרדית.

רבי יעקב ובני ברק כאחד הפכו לסמל ומופת של עיר שתחת שרביט הנהגת הרבנים מתנהלים כל ארחות החיים, במיוחד בשטח הכשרות והשבת, טהרת המשפחה ועניניי השמיטה.

לא זה המקום לשרטט את דמותו הרבנית של רבה של בני ברק בעשרות שנות התפתחותה, אבל זכתה בני ברק שדוקא בצעדיה המהירים להתרחב ולהתפשט, לגדול ולפרוח, כעיר שומרת על ההנהגה המסורה מדורי דורות, עמד בראשה רבי יעקב לנדא זצ"ל.

הוא היה דמות רבנית שמקדמת דנא, פועל ידיו המבורכות היו מלוות את התפתחות המושבה ותושביה. בהשראתו הכבירה העמיד את דבר ההלכה כחומה בצורה של בני ברק, שהיתה נקיה מכל רבב חדשני שיש בו לשנות חלילה את דמותה של הקהילה התורתית הגדולה.

את בני ברק הועיד כהמשך לקהילות קודש בישראל כימים מקדם, עיניו היו פקוחות יומם ולילה לשמור את משמרתה ולבצר חומותיה.

על רבי יעקב עברו עתים קשות עד שזכה לראות את בני ברק מושתתת בכבוד ובגאון על אדני התורה. במסירות נפש ממש נאבק ונלחם למען לא תיכנס זמורת זר בתוככי עיר התורה והחסידות.

חמישים שנה עמל על בני ברק עד שהשיב נשמתו בשם טוב ביום כ"ו בשבט תשמ"ו.

פרק ח׳

המאבק על החינוך

עמלנו — אלו הבנים...

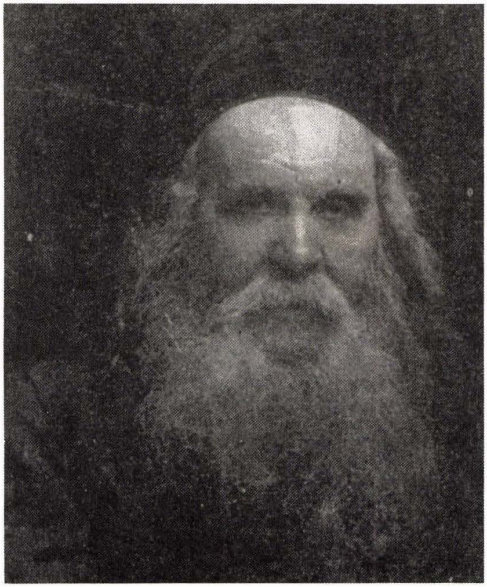
מייסדי בני ברק, כמו ראשוני מתיישביה, ידעו היטב סוד־נצחו של העתיד: "עמלנו — אלו הבנים!". צביונה של המושבה החדשה, התערבותה או התבדלותה מהיישוב החדש, אופיה הרוחני — כהמשך

כך החלו ילדי התלמוד תורה את לימודיהם. שולחן ושני ספסלים בצריף הראשון של בית הכנסת שמשו ככתת לימודים. כתאורה שמשה עששית נפט המשתפלת מהתקרה

לעיירה היהודית בגולה, או כהתיישבות לאומית חלוצית עם סממני התקופה — יקבע בחינוך דור ההמשך, דור העתיד אשר יצוק את התכנים הרוחניים של המושבה עם התפתחותה עד שתהא לעיר ואם בישראל.

המתיישבים הראשונים לא היו מאוחדים בדעתם בנושא. אותה תקופה גם יראים ושלמים ראו בציונות הלאומית וב"גאולת השפה" תנופה ליישוב הארץ ולעשיית נפשות לעלות אליה. היו חילוקי דעות, ויכוחים רעיוניים ומעשיים, ושנים רבות עמדה בני ברק בסימן המאבק על החינוך.

הרב רבי שאול משה זילברמן הרב מוויערשוב השקיע מאמצים להקים בבני ברק תלמוד תורה ברוח ישראל סבא לכל ילדי המושבה

עוד בקיץ תרפ"ד, עם ההתיישבות הראשונה על אדמת בני ברק, הגיעו אליה משלחות של רבנים ועסקנים כדי להשפיע על הועד ועל התושבים לכלכל את ענייני החינוך לפי צורך השעה והתקופה.

בימים ראשונים — סיפר ר' מרדכי מנחם גרנביץ — באה משלחת

רבנים מירושלים ומתל אביב וביניהם הרב מוירשוב רבי שאול משה זילברמן מתל אביב, ורבי משה אהרן טונגלנג מראשי העדה החרדית מירושלים (אגודת ישראל — בימים ההם). מטרת המשלחת היתה להשפיע על ראשי הועד לכונן תלמוד תורה לילדי המושבה, אשר בין כותליו תשלוט השפה האידיש כנהוג בירושלים. מאידך טענו חלק מחברי הועד, כי מן ההכרח להקים בית ספר לבנים ולבנות שיהיה שייך לזרם של "המזרחי". וכמובן ששפת ההוראה בו תהיה השפה העברית, בכדי שיוכלו לקבל תמיכה כספית ממחלקת החינוך של הועד הלאומי וממוסדות המזרחי.

הרבנים יצאו במורת רוח — כיצד יתכן שמושבה חרדית לא תקים תלמוד תורה לילדיה, אך גברה דעתם של אנשי הועד ולאחר ויכוחים רבים שכר הועד שני צריפים, אחד לבנים ואחד לבנות, בהם פתחו את בית הספר והלימודים בו היו בהתאם לתכנית הלימודים של המזרחי. גם שני מורים הובאו לבני ברק, האחד ב. בנימיני לבנים, והשני א. שכטר לבנות.

בית הספר החל לפעול עם פתיחת שנת הלימודים בשנת תרפ"ה.

אך עסקני אגודת ישראל בבני ברק, אשר רוב חבריה היו מחסידי גור ועוד יהודים חרדים, לא הירפו מדרישתם להקים תלמוד תורה בבני ברק במתכונת התתי"ם אשר הם עצמם גדלו ולמדו בהם בפולין.

הקמת התלמוד תורה

כשיצאה משלחת הרבנים מפגישתם עם אנשי הועד, ניגשו אליהם העסקנים האגודאיים והודיעו להם את דעתם הנחרצה, כי לא יקבלו דעת הועד ובעז"ה יקימו תלמוד תורה ששפת ההוראה בו תהא באידיש. לא זו בלבד — אלא עומדים על דעתם כי יעניקו לילדיהם חינוך תורני־חרדי, כמתכונת וכשיטה אשר נמסרה לנו מדור דור, ללא כל שינוי, חלילה.

כבר למחרת אותה פגישה התכנסו כמה עסקנים ליזום להקים את התלמוד תורה. היו אלה ר' צבי מאיר, ר' צבי אריה שיבק, ר' מרדכי מנחם גרנביץ, ר' לייבל גרווייס ור' שמואל מאיר ועוד עסקנים והורי ילדים, אשר שעה ארוכה ישבו וטיכסו עצה כיצד להקים את התלמוד תורה. הם יצאו בהחלטה ברורה — בנושא החינוך אין שום ויתור.

עקב גידול מספר התלמידים ומחסור בחדרי לימודים, נאלצו להעביר מספר כתות לבית הכנסת הגדול. בתמונה: המלמדים ר׳ אברהם אליהו פרידמן ור׳ אליהו דוד גוטמן בחברת תלמידיהם

על החינוך הטהור אין שום פשרה! קום יקום תלמוד תורה ששפת החינוך בו תהא אידיש, כפי שהיה נהוג בפולין, עם מלמדים תלמידי חכמים יראי אלק׳, וכן שהחינוך עצמו יהא כמסורת המקובלת מבית אבות.

לא זזו משם עד שנערכה פניה לכל התושבים הקרובים לרוחה של אגודת ישראל, ובה פניה נרגשת לכל הורי הילדים לרשום את בניהם אך ורק לתלמוד תורה אשר יוקם. הראשונים שהצטרפו לרישום ילדיהם לתלמוד תורה היו: ר׳ שלום תיק, ר׳ זעליג שפירא, ר׳ משה גוטמן, ר׳ בעריש פרידמן, ר׳ חיים שמרגד, ר׳ מאיר גרדין, ר׳ פייבל וונחוצקר, ר׳ מאיר אורבך, ר׳ מאיר רוזנפרב, ר׳ משה גרינצייג, ר׳ יעקב יודקביץ, ר׳ לייביש אדלר, ר׳ חיים בשורי, ר׳ אברהם פלדמן, ר׳ אלחנן גילצר, ר׳ י. ינובסקי, ר׳ צבי גליכמן, ר׳ משה טורק, ר׳ ישראל אלפסי, ר׳ י.מ. אוקסנברג ור״מ מרנהולץ.

לבד מזאת בחרו העסקנים משלחת מיוחדת, שהורכבה מר׳ צבי מאיר, ר׳ מ.מ. גרנביץ ור׳ צ.א. שיבק, אשר עלתה לירושלים כדי להיפגש עם ראשי אגודת ישראל ולבקש עזרתם.

בפגישתם עם ראשי אגודת ישראל ביקשו מהם להשיג שני מלמדים

מתאימים אשר ייאותו גם להשתקע בבני ברק כדי להיות סמוכים לתלמידיהם. כן ביקשו עזרה כספית לרכישת שני צריפים וליסוס התלמוד תורה. ואמנם ראשי אגודת ישראל המליצו על אברכים, ר׳ אלימלך מזלשטיין ור׳ אברהם אליהו פרידמן, כמלמדים מחוננים ביותר. אגודת ישראל גם נרתמה בעול ההחזקה והבטיחה את חלקה בתמיכה כספית מדי חודש.

המשלחת גם נפגשה עם ראשי כולל פולין וביקשו עזרת הכולל לת״ת בבני ברק. ואמנם ראש הכולל ר׳ אברהם פיש, הבטיח עזרתו החדשית.

מעודדים מפגישתם שבו העסקנים לבני ברק ובפיהם הבשורה המשמחת כי אפשר לגשת מיד להקמת התלמוד תורה ברוח ישראל סבא. ואכן אגודת ישראל בירושלים וכולל פולין קיימו הבטחתם, והודות לעזרתם המסורה נוסד התלמוד תורה הראשון בבני ברק עד שגדל מאוד ורובם של ילדי בני ברק התחנכו בין כתליו.

אגודת ישראל בפרנקפורט לעזרת הת״ת

ב״עזרת נשים״ של בית הכנסת הגדול שהיה עדיין בצריף — נפתח התלמוד תורה הראשון בבני ברק.

במתי מעט התחילו את הלימודים הסדירים. התלמידים הראשונים היו: אריה גרנביץ, משה מאיר, יצחק מאיר, ראובן גרנביץ, עוזיאל גרובייס, צבי שפירא, שמעון שיבק, אברהם מנחם מאיר ויחזקאל שיבק. לאחר מכן באו עוד כמה ילדים: אברהם יהודה פרידמן, משה שרגא מאיר, מנחם מאיר ומשה פריינד.

אבל תוך תקופה קצרה התמלאו הספסלים בתלמידים, בין אלה גם אשר נחלו אכזבה מהחינוך של ״המזרחי״, ושוב התחלקו התלמידים לשתי כיתות. הילדים הגדולים למדו אצל ר׳ אלימלך מזלשטיין אשר זכה לאריכת ימים מופלגת, והקטנים למדו את ר׳ אברהם אליהו פרידמן.

עם ההתפתחות המהירה נעשה ה״עזרת נשים״ צר מהכיל את כל ילדי הת״ת. היה צורך דחוף לרכוש לפחות שני צריפים להשכין בהם את הילדים. כסף למטרה לא היה ולפיכך פנה מרכז אגודת ישראל בא״י לסניפי אגודת ישראל בעולם לבוא לעזרת הת״ת של בני ברק.

את המשימה ההתנדבותית נטלה על עצמה אגודת ישראל בפרנקפורט — גרמניה, אשר רכשה את הצריפים בגרמניה והיא דאגה לשלוח אותם לארץ ישראל. ואכן הצריפים הגיעו תקינים ושלמים לבני ברק.

ועד המושבה אישר ביום כ׳ אייר תרפ״ה את קבלת הצריפים, ומכתב האישור נשלח בחתימתו של מזכיר המושבה ר׳ משה ברוך וגמן וחותמת הועד ״משרד בית ונחלה בבני ברק ע״י תל אביב״.

הצריפים החדשים הוצבו ברחוב הרב קאליש ע״י המקווה כיום, שם ניצבו עד אשר הוקם בנין התלמוד תורה העומד עד עצם היום הזה.

גם אחרי אשר הוקם הת״ת וניצב על תילו לא שקטו הרוחות. באותם הימים היתה פתיחת תלמוד תורה בישוב החדש על טהרת

הרה״ח שרגא וונחוצקר שעמד בראש ההורים המתנגדים לשנות את שפת הלימוד מאידיש לעברית, משמיע באזני ידידו הרה״ח חיים יוסף ליכט את נימוקי התנגדותו

שפת האידיש — מעשה נועז ביותר ועורר תסיסה רבה, הן במושבה עצמה ובוודאי מחוצה לה.

חלק מהתושבים, מהם אחדים מחברי הועד שנמנו על תנועת "המזרחי", טענו כי חינוך בשפת האידיש הוא מעשה "אנטי ציוני". היו גם אשר הטיחו בהורי הילדים אשר שלחו ילדיהם לתלמוד תורה וכינו אותם: "בוגדים" ברעיון..., גם ר' יצחק גרשטנקורן מביא בזכרונותיו אודות מאבק זה.

בין המתנגדים לת"ת היו גם אשר פעלו נגדו במישרין ובעקיפין, אלה הצטרפו ל"גדוד מגיני השפה" אשר הרימו על נס את השלטת השפה העברית בארץ, וביחד פנו לכל המוסדות הלאומיים וגם לועד המושבה, בדרישה לסגור את התלמוד תורה. אולם כל המלחמות והרדיפות רק חישלו את העסקנים ואת ההורים אשר ראו ברכה בעמל הרב ובחינוך הטהור עליו מתחנכים ילדיהם.

גם כאשר התחילו הלימודים בת"ת בשפת אידיש, עדיין לא חדל הויכוח בנושא זה. בין השנים תרפ"ה תרצ"ב נמשך הויכוח ותמידים כסדרם עלתה על הפרק דרישת חלק גדול של הורים, אשר דרשו לשנות את שפת הלימודים לעברית.

רבה של בני ברק בשנים ההם, רבי שמואל יעקב מיאדוסער, אשר גם נשא בעול הת"ת ברוחניות ובגשמיות, העדיף שלא לשנות את השפה ולהמשיך להורות בשפת האידיש. כן היתה קבוצה של הורים ובראשם ר' שרגא ונחוצקר, אשר התנגדו בכל תוקף לשינוי השפה, נימוקם היה כי אסור לשנות מקרא הנקודות כפי שהנחילו לנו מאז ובוודאי שאין לשנות את השם הנכבד.

בשנת תרצ"ב נערך דיון מחודש בועד הת"ת בשאלה זו, לאחר שהתברר כי חלק גדול של הורים יראים ושלמים נמנעים מלשלוח את בניהם לת"ת בגלל שפת האידיש המדוברת בו. היה ברור כי כאשר תשונה שפת הלימודים יתווספו תלמידים רבים לת"ת אשר מקומם בבית חינוך חרדי מובהק כהת"ת ולא במקום אחר.

סיפר לי אבי ר' צבי מאיר, כי בשעה שנסע לפולין ונכנס לאדמו"ר מגור ה"אמרי אמת" זצ"ל, העלה בפניו את השאלה בנוגע לשפת הלימודים. האדמו"ר הפנה את אבי לאחיו רבי מנדל אלתר זצ"ל רבה של פביאניץ ויו"ר אגודת הרבנים בפולין, וגם ממנו לא קיבל תשובה ברורה.

בינתיים החליט הועד כי צורך השעה הוא לשנות את השפה, ומעתה ילמדו תלמידי הת״ת בלשון הקודש. עם קבלת החלטה זו התארגנה קבוצת הורים בראשם ר׳ שרגא ונחוצקר, אשר יצאה חוצץ נגד השינוי. הם הריצו מכתבים לכל גדולי האדמו״רים והרבנים, הן בארץ והן בחו״ל, וביניהם לאדמו״ר מגור, לאדמו״ר מליובאוויטש, לרבני ירושלים הרי״צ דושינסקי ולהרב קוק. הם דרשו בתוקף לעמוד לעזרתם כדי לבטל את החלטת הועד.

כשביקר ר׳ ראובן אהרונוביץ בשנת תרצ״ז בגור הראה לו האדמו״ר את מכתבי ההתנגדות שקיבל מתושבים בבני ברק. האדמו״ר מגור אמר לו שיפנו לדין תורה אצל רבי שאול משה זילברמן הרב מוירשוב, אשר שימש כרב בתל אביב וכפי שיפסוק כן יקום.

ואמנם הרב מוירשוב שמע את טענת כל הצדדים ופסק כי אמנם שפת ההוראה תהא בעברית אבל את קריאת שמות הקודש אין לשנות ויבטאו אותם בקמ״ץ ולא בפת״ח, כפי אשר מקובל עלינו מדור דור.

לאחר פסק דין זה שככה הסערה וכך נוהגים עד היום בכל התתי״ם של החינוך העצמאי בבני ברק.

התלמוד תורה רבי עקיבא קלט מאז אלפי תלמידים וחינך אותם לתורה ולירא שמים, גדלו ועשו חיל בלימודם והיו לברכה לבית ישראל.

הציבור הרחב החל גם הוא להביע את אהדתו לת״ת, לדרך החינוך ולאוירה השוררת בו, ותוך כמה שנים עמדו כולם על השוני ועל התוצאות הברוכות של הת״ת כאשר הבוגרים יצאו לישיבות ברחבי הארץ וההורים רוו נחת מפרי עמלם.

באותם שנים ראשונות היה הלימוד בתלמוד תורה מבחינה פיזית קשה ביותר. הילדים סבלו מאוד בצריפים אשר גגותיהם היו לוחות פח שלהטו בימי הקיץ ועשו את הכיתה ככבשן מדיף חום. בימות החורף היו הגשמים דולפים בזעף על הפחים ותקתקו ברעש גדול עד שלא ניתן היה לשמוע את השיעור.

אותם צריפים הניסו מתוכם את הילדים עם המלמדים ימים רבים במשך השנה, אף על פי כן היתה רמת הלימודים מעולה ביותר — ההתמדה שלטה בין כולם והטף השכיל להבין כי זו הדרך ללמוד תורת ישראל כמסורת המקובלת ללא שיירי חול וחולין.

האהבה אשר רכשו התלמידים ללימודים ולמלמדים, בָּזו לכל פגעי הזמן ומתוך מסירות נפש ורצון עז התמסרו ללימוד התורה.

אבל הגיעה השעה שההורים שוב לא יכלו להבליג, על הקיפוח המשווע מצד הפקידות נגד התלמוד תורה לעומת בית הספר. גם הילדים עצמם התחילו להרגיש כי הם אינם מקבלים את המגיע להם.

כאשר נודע כי עומדת להתקיים אסיפה כללית של התושבים, החליטו שהגיעה השעה להיאבק ולהפגין.

הפגנת ילדי התלמוד תורה

באחד הימים נודע לילדים כי ועד המושבה החליט להקציב לילדי בית הספר של "המזרחי" הקצבה מיוחדת לטיול. לא זו בלבד אלא שהועד גם החליט לרכוש מכספי הועד כיפות לחניכי "המזרחי".

ההקצבות הללו הגדישו את סאת הקיפוח של ילדי התלמוד תורה — "מדוע לנו לא מגיע כלום?!", שאלו, ולא הפסיקו לרטון עד שהחליטו ליטול יוזמה משלהם ולהפגין נגד הועד.

כאמור, ניצלו ילדי הת"ת את האסיפה הכללית אשר עמדה להתקיים, בה משתתפים כל התושבים וראשי הועד. התלמידים התארגנו ובחרו מביניהם מספר ילדים שהם יהיו ראשי המדברים בשם ילדי התלמוד תורה.

האסיפה התקיימה במוצאי שבת. בשעה היעודה התחילו התושבים להגיע לבית הכנסת הגדול בו התקיימה האסיפה. אנו הילדים ארבנו בצידי הכניסה לבית הכנסת לבואו של ראש הועד ר' יצחק גרשטנקורן, וכאשר ראינו אותו מתקרב יצאנו לקראתו וניגשנו אליו. אני נבחרתי להיות שליחם של ילדי הת"ת והתחלתי לשטוח בפניו את הטענות של התלמידים. מניתי לפניו את כל הקיפוחים אשר מקפחים אותנו וטענתי את טענותי בתקיפות: "ר' יצחק, שאלתי, האם אין אנו ילדיה של בני ברק? למה נגרע חלקנו למה לא נותנים לנו מה שנותנים לילדים אחרים?". בינתיים התאספו סביבנו כל תושבי המושבה אשר שמעו את הילד מתווכח בלהט עם ראש הוֶעד ומקפח אותו בטיעונים משכנעים הנאמרים גם בטוב טעם ודעת. ר' יצחק שמע והקשיב ואמר, כי כלל אינו יודע מכל הדברים אשר סיפרתי לו. הוא הבטיח

כי אם אמנם הדברים כפי שנטענו הוא רואה בזה קיפוח אשר יופסק מיד. ואמנם כאשר הבטיח לנו כן עשה, ואף אנו ילדי התלמוד תורה זכינו להקצבה לטיול ורכשו גם עבורנו כיפות מיוחדות.

היה זה צעד אחד מני רבים אשר נקטו חלק מאנשי הועד נגד החינוך התורני המסורתי, וחיפשו הזדמנויות להצר ולהאבק בחינוך החרדי של בני ברק.

הקמת בנין הת״ת המפואר

ההתפתחות של התלמוד תורה היתה מהירה ביותר. היה צורך דחוף במבנים נוספים. שני הצריפים הספיקו בקושי לשתי כיתות, ולשנה האחרת נשכרו כמה חדרים בבנין של ר׳ מאיר אורבך ברח׳ רבי עקיבא 78. תוך שנים מעטות גם מקום זה צר היה מלהכיל את באי הת״ת. לא היה מקום לקלוט תלמידים נוספים אשר התחננו להתקבל כתלמידים בת״ת.

תלמוד תורה וישיבת רבי עקיבא בתנופת הבניה. על הפיגומים ניצבים הבנאים, כשלצדם עומד חבר ועד הבנין הרה״ח מרדכי מנדל גרנביץ וילדי התלמוד תורה בלבושם המסורתי

גם משרד הבריאות איים בסגירת התלמוד תורה עקב ליקויים חמורים ומחוסר תנאים סניטריים. הצפיפות האיומה והעדר תנאים ניאותים ללימודים הביאו את ההורים להחלטה שהתחייבה מהמציאות — מוכרחים להקים בנין לתלמוד תורה, בנין של ממש גדול ומפואר, שיתאים לייעודו מתוך הרחבת הדעת והרווחה לגוף. עוד הוחלט כי הת״ת חייב לקום במרכז המושבה כדי שיקלוט תלמידים מכל בני ברק.

כשנודע שאגודת ישראל בפולין רכשה מגרש בן דונם אחד מחברת ״בית ונחלה״ במרכז המושבה, פנו עסקני הת״ת להרב יצחק מאיר לוין, נשיא אגודת ישראל בפולין, וביקשו ממנו הסכמתו להעביר את המגרש לרשותם של עסקני אגודת ישראל בבני ברק אשר יקימו עליו את בנין התלמוד תורה.

תשובתו של הרב יצחק מאיר לוין לא אחרה להגיע, בה הביע את הסכמתו המלאה להצעה והוסיף את ברכתו להקמת התלמוד תורה. נפתח איפוא פתח נרחב לגשת למעשה הקמת הבנין. נבחרה ועדת הבנין ובין חבריה נמנו: ר׳ אפרים גרוסמן, ר׳ צבי מאיר, ר׳ דוד ויזל, ר׳ דוד פריינד, ר׳ שמואל מאיר, ר׳ משה הלל גרינצייג, ר׳ מרדכי מנחם גרנביץ, ר׳ זעליג שפירא, ר׳ לייבל גרובייס, ר׳ אברהם אליהו פרידמן ור׳ משה טורק.

למעשה היה ענין העברתו של המגרש לידי ועד הת״ת ענין די מסובך. התברר כי אמנם האסיפה הכללית אישרה בשנה הקודמת להעביר את השטח על שם הת״ת אך ההעברה עדיין לא בוצעה.

באדר שנת תר״ץ. פנה ר׳ אפרים גרוסמן בשם ועד הת״ת לועד המושב ודרש לבצע את ההחלטה החוקית של האסיפה הכללית. במכתב נאמר:

> אל כבוד ועד המושב בני ברק.
> באסיפה הכללית שנה זו הוחלט להעביר שטח אדמה של דונם אחד על שם תלמוד תורה וישיבת רבי עקיבא בני ברק.
> לזאת נתכבד לבקש שהועד יוציא לפועל ההחלטה הנ״ל, ויתן מכתב תעודה לחברי ועד התלמוד תורה על העברה הנ״ל.
> בכבוד וביקר בשם ועד הת״ת — י.א. גרוסמן.

אלא שהענין התמשך עוד שנים ארוכות ועד התלמוד תורה החל

בנין התלמוד תורה בשלבי גמר הבניה. בתמונה נראים בין היתר חברי ועד הבנין וחלק מהעובדים (משמאל לימין): ר׳ דוד ויזל, ר׳ נחמיה שוורץ, ר׳ שמואל מאיר, ר׳ משה גרינצייג, ר׳ שמואל ישר, ר׳ אהרן רוטנברג, ר׳ חיים בשורי, ר׳ פייביש קוזלובסקי, ר׳ נתן פוקסברומר. מהחלונות והדלתות משקיפים: ר׳ דוד פריינד, ר׳ אברהם אליהו פרידמן ור׳ אפרים גרוסמן

בינתיים בהקמת הבנין גם ללא העברת השטח על שמו. שנים מספר לאחר שבנין התלמוד תורה עמד על תילו — עדיין הוא לא היה הבעלים החוקיים על הבנין והמגרש.

משנת תרצ״ז עוד מצאנו התכתבות בנושא בין ועד הת״ת ובין ה״אגודה הדדית בע״מ בני ברק״. במכתב נתבעת האגודה להפסיק את הדחיות החוזרות של העברת בנין הת״ת לידי בעליו:

"תלמוד תורה וישיבת רבי עקיבא"
כבוד הנהלת בנק בני ברק,
אגודה הדדית בע"מ בני ברק.
א.נ.

ענין העברת בנין הת"ת של אגודת ישראל לידי בעליו הולך ונמשך זה זמן רב ללא תוצאה ונדחה בתירוצים ואמתלאות שונות.

הננו ע"כ מבקשים ודורשים בכל ההדגשה לעשות קץ לדבר הזה ע"י העברת הבנין. בהקדם האפשרי לידי אגודת ישראל כפי החלטת האסיפה הכללית של "בית ונחלה" בשנה שעברה.

בכבוד רב
תלמוד תורה וישיבת רבי עקיבא — בני ברק ארץ ישראל
יצחק מאיר אוקסנברג ראובן אהרונוביץ
יום ד' אדר תרצ"ז.

אולם, כאמור, מכתב זה נשלח כבר לאחר שהתלמוד תורה כבר עמד על תילו והרביץ תורה לעדרים. נחזור איפוא לאותה ועדה אשר

שני ראשי העיר בעבר ר' ראובן אהרונוביץ (משמאל) והרב יצחק מאיר (מימין), שפעלו רבות למען החינוך החרדי בבני ברק

נבחרה וקיבלה על עצמה להוציא לפועל את בנין התלמוד תורה הראשון בבני ברק.

בישיבה הראשונה של ועד זה, כבר הוכחה מסירות הנפש בה הם ניגשו למלאכת הקודש, עוד לפני שהחלו לדון כיצד לגשת אל המשימה ולגייס את הכספים הדרושים, נענה כל אחד מהם לתרום תרומתו האישית למען הת״ת, מי בכסף ומי בשווה כסף, כגון: מלט, כורכר, עצים, לבנים, בלוקים וכו׳. ר׳ דוד פריינד שהיה לו סוס ועגלה התחייב להביא 25 עגלות כורכר להתחלת הבנייה.

רק אחרי שאותם חברים מסורים הרימו איש איש את תרומתו החליטו לפנות לכל יהודי בני ברק, להביא כל אחד תרומה משלו כדי שיהא לו חלק ונחלה במפעל קדוש זה. כן הוחלט לחפש מקורות מימון מנדיבים בארץ ובחו״ל ולצאת בקריאת קודש לכל מי שחפץ ליטול חלק בבנין הבית הגדול לחינוך ילדי ישראל לתורה. נדיבות הלב של כל אלה אשר הגיעה אליהם קריאת הקודש היתה נאמנה והתרומות הובאו בלב שמח ובנפש חפצה.

בשנת תרפ״ט הונחה אבן הפינה לבנין התלמוד תורה ומיד ניגשו במרץ רב להקמתו. רוח טהרה עבר על הציבור החרדי אשר נדב למטרה קדושה זו למעלה מיכלתו, ואלה אשר קצרה ידם לתרום כסף מזומן, תרמו ימי עבודה — באו למגרש ועבדו באמת הבנין, בטיח ובריצוף, בכל אשר ידם יכלה להושיע ולעזור.

באותם הימים הגיעו לבני ברק שני יהודים מאמריקה: ר׳ יצחק סביבורסקי ור׳ יוסף לנדשטיין. שני אלה הגיעו לראות בפלא של יישוב חרדי חדש, ותוך כדי ביקורם תפסו במבטם החודר את הפועלים בעלי הצורה המתעסקים בבניין. לתדהמתם נענו כי בנין זה הוא התלמוד תורה ההולך ונבנה וכי הפועלים מהם רבים אשר תרמו ״ימי־עבודה״ כתרומת הקודש. בהשפעתו של מגיד השיעור ר׳ נחמיה שוארץ הסכימו אלה להצטרף למקימי הבית. לאחר שיחה עם דודי ר׳ שמואל מאיר ור׳ דוד ויזל, עמדו שני יהודים טובים אלה והתנדבו מכספם למען הת״ת ואף גייסו ידידים נוספים למען המפעל. ר׳ יצחק סוביבורסקי גייס שלוש מאות דולר מידידיו ור׳ יוסף לנדשטיין תרם שישים לא״י עבור הגג — בתנאי שהרעפים אשר על הגג יסודרו בצורת אותיות המרכיבות את שמו ושם אשתו. וכך אמנם ניצבו הרעפים על גג בנין התלמוד תורה.

אף כי קשיים לא מעטים נערמו כל עת הבנייה לא הירפו העסקנים את ידיהם ובס״ד יכלו לברך על המוגמר, ובחודש אדר שנת תרצ״א הושלמה מלאכת הבנין והתלמידים נכנסו ברוב שמחה לביתם החדש והמפואר.

ברם, גם כאשר שוב לא אמר איש צר לי המקום עדיין לא הסתיימו התלאות, כי קפצה על הת״ת רוגזה של מחלקת החינוך של ממשלת פלשתינה־א״י. בלא מעט צדק היא מיהרה לשגר את המכתב הבא:

ממשלת פלשתינה־א״י
מחלקת החינוך — ירושלים
לכבוד
הנהלת תלמוד תורה ״רבי עקיבא״
בני ברק,
א.נ.

הרופא הממשלתי בתל אביב מודיענו כי התלמוד תורה ״רבי עקיבא״ הועבר לבנין החדש בטרם אפילו התחלתם בעבודת האינסטלציה הסניטרית, ובטרם קבלתם את הרשיון הדרוש מאת המחלקה הזאת, על כן בקשתי את מושל הדרום לסגור את התלמוד תורה. פתיחתו לא תורשה עד אשר תשלימו את האינסטלציה הסניטרית לשביעות רצונו של הרופא הממשלתי.

בכבוד רב
ט. אדר תרצ״א אבינועם ילין — ב/מנהל מחלקת החינוך

התלונה אכן היתה נכונה. הסיבה שלא נשלמו השירותים היתה פשוטה — אין כסף. בקושי רב נאספו הכספים לארבעת החדרים, שניבנו אמנם בהרחבה רבה ובפאר, והושלמו בטיוח בריצוף ובסיד, אך לא נשאר כסף לשירותים הסניטריים. חברי הועד החליטו כי בינתיים ניתן להשתמש בשירותים של בית הכנסת הגדול בסמוך, עד שיגוייסו הכספים הדרושים להשלמת כל השירותים הנלווים לבנין הגדול, אולם משרד החינוך ומשרד הבריאות לא הסכימו להסדר זה גם אם הוא ארעי. משרדים אלה לא היססו לפנות למושל מחוז הדרום וביקשו את התערבותו לסגור את התלמוד תורה.

לא הועילו כל ההשתדלויות לביטול רוע הגזירה וביום אחד הופיעו אנשי משרד הבריאות בליווי של מספר שוטרים. אלה נכנסו לכיתות

וגירשו מתוכן את התלמידים, תוך אזהרה חמורה שאסור להם להיכנס לבנין כל עוד לא הושלמה בניית השירותים. הם לא הסתפקו בגירוש התלמידים ובאזהרה החמורה — הם נעלו את דלתות הבנין במנעולים, אותם החתימו בחותמת שעווה אדומה ובחתימת משרד הבריאות.

אנו התלמידים לא יכולנו להשלים עם רוע הגזירה — עד שבשעה טובה נפתחו דלתות הבנין החדש, לאחר כל כך הרבה סבל ויסורים, נדודים וקיפוחים — עוד לא הספקנו להתאקלם בכיתות הנהדרות והנה קפצה עלינו רוגזה של מלכות אשר סגרה את הבנין על מסגר ומנעולים חתומים.

לא ויתרנו. מיד עם צאתם של השוטרים ואנשי משרד הבריאות קפצנו חזרה אל הכיתות והפעם — דרך החלונות... את אלה לא נעלו ולא החתימו בחותמת שעווה. כדי שלא נופתע בביקור פתע סדרנו תורנויות של תלמידים, שתפקידם להתריע בעוד מועד כי חוליית ביקורת עומדת להגיע, לבדוק אם אכן הבנין אינו משרת כתלמוד תורה והוא נעול.

ואמנם, לאחר כמה ימים הגיעו האורחים הבלתי קרואים. ה"שומרים" באו בריצה מתנשפים וצועקים: "הם הגיעו"!. תוך דקות ספורות היה הבנין ריק מתלמידים ומלמדים. יצאנו מהכיתות בדרך שנכנסנו — קפיצה מהחלונות. כאשר התקרבה חוליית הביקורת ניגשו האנשים ובדקו את הדלתות שהיו נעולות וחתומות בדיוק כמו שהם השאירו אותן — "יהודי בני ברק הם בסדר" — אמרו, והסתלקו מהמקום שבעי רצון.

לא עברו דקות רבות ואנו שוב תפסנו את מקומותינו על ספסלי הלימודים — גם הפעם היו החלונות הבלתי מוחתמות דרכי כניסה ויציאה.

אבל ועד התלמוד תורה החליט שאי אפשר להמשיך בצורה כזאת לנהל לימודים סדירים, שלא יפגעו התלמידים וההוראה. הם ערכו מגבית חירום בתוך המושבה וכולם נענו בעין יפה, מתוך רצון עז לראות את התלמוד תורה משרת את ייעודו ללא פחד ומורא מהשלטונות.

תוך שבועות מספר נשלמו השירותים וסודרו כל התנאים הסניטריים, וכאשר באה משלחת של משרד הבריאות מצאו את

הבנין ושירותיו מוכן ומזומן לקלוט את התלמידים. הרשיון ניתן והושגו כל האישורים המתאימים.

הכל נשמו לרווחה. עתה הגיעה השעה להתבסס היטב. להתרחב ולהקים מערכת עניפה של לימוד תורה ולהשקיע את מיטב הכוחות והמסירות לתלמידים עצמם.

כדרכם של יהודים השמחים בשמחתה של תורה — ומה לנו שמחה גדולה יותר מבנין בית חינוך על טהרת הקודש לצעירי הצאן, אשר לקול תורתם מתקיימים שמים וארץ — אף הפעם הלכה בני ברק והכינה עצמה למעמד הגדול של חנוכת בנין התלמוד תורה.

חנוכת בנין התלמוד תורה

שמחת חנוכת התלמוד תורה בבני ברק היתה שמחתה של כל היהדות החרדית בארץ ישראל — כל האישים הדגולים, הרבנים וראשי הציבור התורני, אשר הגיעו לחגיגה העידו כמאה עדים נאמנים עד כמה גדולה השמחה.

משלחת גדולה של אגודת ישראל ובראשה הרב משה בלוי ז״ל, והרב משה פרוש ז״ל הגיעה במיוחד מירושלים להשתתף עם אחיהם בבני ברק בשמחה הגדולה וליטול חלק בשמחה זו.

זכורני, כי לקראת בואה של המשלחת מירושלים, בחרו בי תלמידי הת״ת לקבל פני המשלחת. ניגשתי אל הרב משה בלוי ואמרתי לפניו:

— ״בשם כל התלמידים אנו מביעים רגשי תודה והוקרה לכל אלה אשר נתנו את ידם להקים את ארבע הכיתות הראשונות של התלמוד תורה, ובמיוחד לאגודת ישראל בירושלים ולעומדים בראשה. יחד עם זאת — פניתי לר׳ משה ושטחתי בקשתנו — תלמידים רבים מתדפקים על הדלתות ועדיין המקום צר מהכיל את כולם. אנו מבקשים מכב׳ להמשיך בעבודת הבנין ולהוסיף כיתות כהנה וכהנה״.

הרב משה בלוי הקשיב לדברינו תוך הבטחה כי יעשה הכל למען המשך התפתחותו של התלמוד תורה בבני ברק.

כאשר התכבד לשאת את דברו לכבוד המאורע פתח ואמר:

— ״כשבאנו לבני ברק קידמה את פנינו משלחת של ילדי התלמוד תורה ובפיהם היתה הבקשה להמשיך ולבנות... וחזר על דברי מילה

במילה. ובסיום החזרה על בקשתנו הוסיף ואמר — הילדים הנחמדים האלה, בני ציון היקרים המסולאים בפז, אכן צודקים בבקשתם, עלינו מוטלת החובה לבנות ולהתרחב, לא להפסיק מלבנות, לא לנוח ולא להרפות ידים וכן נעשה. וברכתי לכם — יהודי בני ברק היקרים — יהי רצון אשר גם אחר שיוסיפו כיתות עוד ועוד תמיד יהיה המקום צר מהכיל את הילדים הבאים בשערי בנין זה, תמיד שיהיה צפוף... ותמיד תבקשו להוסיף נדבכים נוספים — לעולם אל תאמרו די. יוסף ה׳ עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם!״...

הרב משה בלוי יו״ר מרכז אגודת ישראל בירושלים, אשר עזר ותמך בתלמוד תורה בשנותיו הראשונות, השתתף בהנחת היסודות לתלמוד תורה וזכה לקחת חבל גם בחנוכת הבית

ואכן ברכתו נתקיימה. מאז ארבע הכיתות הראשונות של התלמוד תורה הראשון שנוסד בבני ברק, הולכים ומוקמים עוד תלמודי תורה, עוד חדרים ועוד כיתות, תמיד צפוף ב״ה ואמת הבנין לא נחה.

אשרינו שזכינו לכך!

רשימת תלמידי ת"ת "רבי עקיבא" בשנים הראשונות:

יצחק מאיר	יצחק גרדין	מאיר פדבה
אריה גרנביץ	שמואל גליכמן	אברהם אלפסי
צבי פלדמן	יצחק גליכמן	אריה אלפסי
צבי שפירא	נפתלי גליכמן	מאיר אידלסון
אברהם מנחם מאיר	אברהם פריינד	משה זילברשטיין
שאול ונחוצקר	יצחק בשורי	חיים וויס
אבא ונחוצקר	יצחק קלקשטיין	יוסף וויס
עוזיאל גרובייס	לייבל אוקסנברג	א. רדזינר
מרדכי שמרגד	עזריאל מרנהולץ	אברהם טורק
ישראל אדלר	ישעיהו קלינמן	חיים זילברשטיין
יצחק אדלר	שלום דב פרידמן	מאיר גרינצייג
משה תיק	נתן גרנביץ	יהושע ינובסקי
		משה קלקשטיין

רשימת התלמידים הראשונים שהלכו לעולמם — ת.נ.צ.ב.ה.

אברהם יהודא פרידמן	שלמה גרינצייג	שמחה גילצר
משה מאיר	שמואל ליברמן	משה פריינד
משה שרגא מאיר	חיים רוזנפרב	טוביה פריינד
פרץ מאיר	יצחק גרובייס	דוד קופרברג
אברהם מנחם מאיר	חיים דוד יודקביץ	ראובן גרנביץ
שמעון שיבק	יחזקאל יודקביץ	יחזקאל גוטמן
יחזקאל שיבק	ישראל אורבך	משה שמעון פרידמן
חיים גרינצייג	ראובן תיק	מנחם אידלסון

עם ההתפתחות הגדולה של בני ברק הלך התלמוד תורה וגדל ואף נפתחו סניפים נוספים במרכז ובשכונות החדשות.

לבני ברק הובאו טובי המלמדים והמחנכים, תלמידי חכמים ויראי שמים, אשר השקיעו מיטב כוחותם למען חינוך התלמידים לתורה ולירא:

הרב יוסף לבנברג, הרב זלמן קוריץ, הרב פנחס היישריק, הרב אברהם לבקוביץ — זכרונם לברכה, ויבלחט"א הרב מרדכי שטלברג, הרב צבי כגן, הרב מרדכי פרידמן, הרב ירוחם קרלנשטיין, הרב דוב

רוזנשטיין, הרב אברהם אליהו ינקלביץ, הרב פנחס רוזנשטיין, הרב געציל רוס, הרב יצחק בודנשטיין, הרב זלמן דרורי, הרב אברהם חסידה והרב בנימין שטיינר.

כמנהלי התלמוד תורה שימשו רבות בשנים: הרב זלמן ינקלביץ, הרב מרדכי שטלברג והרב זלמן קוריץ אשר הגיע מטבריה לבני ברק בשנת תרצ"ב ושימש שנים רבות כמנהל הת"ת, ובתקופת הנהלתו אף נפתחו סניפים נוספים של הת"ת: בזכרון מאיר בהנהלת הרב ירוחם קרלנשטיין, בנוה אחיעזר בהנהלת הרב דב רוזנשטיין, במקומו של הרב זלמן קוריץ בניהול ת"ת המרכז התמנה הרב פנחס רוזנשטיין.

לזכותם יש לזקוף את ההתפתחות המרשימה של התתי"ם בבני ברק, התרחבותם וגידולם, ובהצלחה הנפלאה להקים דורות של

ילדי התלמוד תורה בטיול על הרי המושבה עם המנהל הרב זלמן ינקלביץ והמחנך הרב זלמן קוריץ שברבות הימים שמש כמנהל הת"ת. בין התלמידים: ר' שאול וונחוצקר, הרב משה אשלג, הרב חיים גריינמן

אלפי תלמידי חכמים, אשר הקימו בתים נאמנים לה' ולתורתו. מהתלמוד תורה הראשון בבני ברק על שמו של התנא רבי עקיבא, כמו מיתר התתי"ם יצאו תלמידים לישיבות הגדולות ברחבי הארץ,

כתת לימוד בתלמוד תורה. במרכז עומד המנהל הרב מרדכי שטלברג, משמאל: המחנך הרב צבי כגן. בין התלמידים: הרב בעריש הפטקה, ז.צ. גרוס, ד. וינגורט, ש. גלזר, א. בכלינסקי

מהם היו לרבנים יושבי על מדין, לראשי ישיבות ומרביצי תורה, דיינים ואישי ציבור, עסקנים ומנהיגי היהדות החרדית — אלה אשר עמדו בראש המאבקים למען חיזוק הדת בארץ ישראל.

ייסוד "בית יעקב" בבני ברק

גם עם כינון התלמוד תורה לילדי ונערי בני ברק, עדיין לא הושלמה רשת החינוך האגודאית — הבנות היו מחוסרות בית חינוך חרדי.

באותם הימים, כאשר המושבה החרדית נאבקה על קיומה והתפתחותה וכל דבר או נושא לא היה כל כך קל לביצוע, אם מחוסר אמצעים או משום מחסור באנשים מתאימים לתפקידים אשר התחייבו מהמצב — גם נושא כהקמת "בית יעקב" לבנות המושבה סבל מדיחוי אחר דיחוי.

לדחיה זו היתה סיבה אובייקטיבית. באותם ימים טרם גברה העליה מפולין ולא נמצאו מורות ומחנכות מתאימות לרוח אשר ביקשו יהודי פולין להעניק לבנותיהם. בארץ לא היו בוגרות סמינר או בדומה לו אשר תוכלנה להרים את משא חינוך הבנות.

תמונת מחזור של תלמוד תורה המרכז בבני ברק

בשעת דוחק זו נאלצו תושבים רבים לשלוח את בנותיהם לבית הספר של "המזרחי", ואף כי אלה לא שבעו נחת מרובה מאילוץ זה ודרשו תכופות לגשת להקמת בית יעקב — לא הגיעו הדברים לידי ביצוע.

רק עם התגברות העלייה החרדית־אגודאית בשנת תרצ"ג, היו בין עולים אלה גם כמה בוגרות מהסמינר המפורסם של מרת שרה שנירר ע"ה אשר הקימה בקראקא.

עתה נמצאו כמה תושבים אשר נחלצו חושים למטרה נעלה זו. התכנסה ישיבה בה השתתפו בין השאר: ר' ראובן אהרונוביץ, ר' שרגא גרוס, ר' משה יוסף חרש, ר' זיסמן ציטרינבוים, ר' משה כהן והאחים ר' יעקב ור' נח נוסבוים. באסיפה זו הוחלט לשכור מיד דירה בה ייפתח בית ספר "בית יעקב" לבנות. בו במקום נאסף גם סכום כסף למטרה זו והוטל על ר' זיסמן לשכור דירה אצל ר' אברהם סוקולסקי בשדרות רבי טרפון. הדירה נשכרה ונעשו כל ההכנות לפתוח את בית הספר.

רק עתה נודע למקימים כי בשעה שהם עסקו וטרחו להקים את ה"בית יעקב" הגיעו לבני ברק הרב שמואל הלפרין, אחיו של ר' יעקב הלפרין, ועמו שתי בנותיו, גב' ונקרט וגב' הלפרן, מורות במקצוען, ופתחו גן ילדים וכיתה א' בדירה שכורה בגבעת רוקח.

השיחות בין שני בתי הספר הניבו פרי ועד מהרה סוכם למזג את שניהם לחטיבה אחת תחת שם "בית יעקב". בית הספר נפתח במרכז בני ברק, בדירה שכורה בבית פלדמן. עם הזמן גדל בית הספר, נוספו כיתות וכוחות הוראה מעולים, ביניהם הגב' רוט המנהלת כיום את "בית יעקב" בשכונת זכרון מאיר.

מורות מוכשרות אלה הצליחו להקים רשת חינוכית חרדית במסירות ובנאמנות אשר מתנוססת כיום לתפארת, מתרחבת ומסתעפת, לטובה ולברכה בכל בני ברק.

נציגי אגודת ישראל ופועלי אגודת ישראל, דאגו מאז הקמתו של בית הספר, להשיג מהמועצה המקומית דאז תמיכה כספית, ואף פעלו רבות יחד עם ראש המועצה ר' יצחק גרשטנקורן לבנות את בנין בית הספר לבנות "בית יעקב" ברח' רמב"ם. מאז התחנכו בבתי הספר של רשת "בית יעקב" דורות של תלמידות חדורות אהבת תורה ויראת שמים, אשר המשיכו במסורת המפוארת של החינוך החרדי,

בסמינרים למורות עד אשר הן עצמן ממשיכות כמורות וכמחנכות נאמנות לשרשרת הזהב, אשר אותה יצקה מרת שרה שנירר ע"ה בקראקא שבפולין.

מה טוב חלקינו — שזכינו לבנות ציון היקרות לתפארת בית ישראל.

התפתחות בי"ס "המזרחי"

בית הספר הראשון אשר נפתח בבני ברק, היה כאמור, בית הספר של תנועת "המזרחי". מחלקת החינוך של תנועה זו שלחה שני מורים, ה"ה בנימיני ושכטר, וועד המושבה הקים שני צריפים במרכז המושבה למען בית הספר.

עם התפתחותו הגיע לבני ברק מורה שלישי מר מיכאל שיפמן, אשר שימש כמורה שנים רבות עד ליציאתו לגימלאות.

למרות שבית ספר זה היה שייך לתנועת המזרחי החברה

המחנך הותיק ר׳ מיכאל שיפמן עם תלמידי בית ספר משואות בטיול מסביב למושבה

בהסתדרות הציונית, עם כל זאת הוא סבל שנים רבות מקיפוחה של מחלקת החינוך הממשלתית וממשרד הבריאות, בהתאם למדיניות שבני ברק החרדית אינה בדיוק מה שרוצה ההסתדרות הציונית... גם בי״ס זה סבל מחוסר מבנה מתאים לייעודו, ואף הצריפים היו ללא תנאים סניטריים. משרד הבריאות איים חדשים לבקרים שיסגור את ביה״ס, וכן שלח לועד המושבה ולהנהלת בית הספר התראות, כי אם לא יבוצעו השיפוצים והתיקונים ייענשו עד כדי מאסר וקנסות בסכומים גדולים, אך עד לידי סגירה של ממש המצב לא הגיע.

ועד המושבה פנה נרגשות להסתדרות הציונית וביקש עזרתה הכספית, ולפחות מתן הלואה למטרה זו, אולם ההנהלה הציונית הודיעה לועד המושבה כי בקשתו נדחית, משום ש״הכספים שהוקצבו על ידי ההנהלה הציונית לשכלולים סניטריים נועדו אך ורק בשביל המשקים בעמק (מכספי מחלקת ההתיישבות), ובשביל מחנות הפועלים במושבות (מכספי מחלקת העבודה), והכספים הללו כבר הוצאו ואין ברשותם שום אמצעים נוספים למקומות אחרים״.

עד מהרה הובן בועד המושבה כי אכן בני ברק אינה ״מן היחסנים״ של ההסתדרות הציונית, שהרי היא לא עלתה על הקרקע ב״עמק

תלמידי בית ספר משואות ליד חזית בית ספרם

יזרעאל" וגם אינה נמנית עם "מחנות הפועלים במושבות". תשובתה של ההנהלה הציונית גרמה אכזבה מרובה לועד המושבה ובוודאי לחברי "המזרחי". ועד המושבה נאלץ לפעול בעצמו לפתרון הבעיה והבטיח למשרד הבריאות כי בקרוב יגשו להקמת בנין קבוע לבית הספר, שבו יהיו כל התנאים והשירותים בהתאם לדרישות הסניטריות של המשרד.

בראשית שנת תרפ"ה נפתח בית הספר וביום ח"י תמוז תרפ"ה התקיימה חגיגת הנחת אבן הפינה לבית הספר החדש. בטקס השתתפו הרבנים הראשיים לתל אביב־יפו הרב אהרונסון והרב עוזיאל, והרבנים מאיר ברלין, פישמן וברמן, הרב לנדרס מרמת גן, אורחים מארה"ב הרב מרגלית והרב לוינסון, תושבי בני ברק ובראשם ר' יצחק גרשטנקורן.

בחגיגת חנוכת בית הספר משואות בשנת תר"צ. בתמונה נראים: הנדיב ר' ישראל רוקח, ר' יצחק גרשטנקורן, ר' משה ברוך וגמן, המפקח הרב יעקב ברמן

הבנין הוקם ברחוב ירושלים פינת מימון והושלם בשלבים. תנועת המזרחי הושיטה סיוע ומנהלי קרן הנאמנות מיסודו של ר׳ ישראל רוקח תרם סך 300 לא״י להרחבת בית הספר ולסיום הבניה.

בוגרי הת״ת עולים לישיבות בירושלים

חיבת התורה של המתיישבים הראשונים של בני ברק היתה מופלאה במסירותה. הילדים אשר בגרו והגיעה שעתם לעזוב את שערי הת״ת. לא עלה על דעתם של האבות לשלב את הנערים בעבודה אשר יגעים בה לפרנסת ביתם — אף כי תוספת של ידים עובדות למלאכות הכפיים ודאי שהיתה מקלה עליהם והיתה מביאה להגדלת ההכנסות.

ברור היה לאבות כי מקומם של הבנים בישיבה — לא בעבודות החקלאות ולא בתעשיה — אלא לעלות ולהתעלות בתורה. אך דא עקא — טרם נוסדה בבני ברק ישיבה, בו בזמן שירושלים משופעת בישיבות גדולות וקטנות.

קשה לתאר כיום כמה מסירות נפש היתה להורים לשלוח את הצעירים, באותם ימים טרופים מחוץ לבית, לוותר על התועלת המרובה של כוח עבודה נוסף, לפחות כדי להקל על מצוקת העתים, ולצאת מעט מהמצב הכלכלי הקשה אשר התנסו בו קשות ראשוני המתיישבים.

עשרות תלמידים בני בר מצוה ומעלה גלו למקום תורה, לישיבות ירושלים הגדולות, כ״שפת אמת״, ״חברון״, ״תורת אמת״ ו״ישיבת ציון״ ועוד. ילדים היו בני ישיבות אלה בעת שעזבו את ביתם־צריפם בבני ברק ועלו ירושליימה לקיים בעצמם ״הווי גולה למקום תורה״. ובירושלים של אז היתה הדלות והעניות כפולה ומכופלת, ובני ירושלים לא די להם כשנדחקו הם וטפיהם בחדר ומחצה עוד הוסיפו להביא אל ביתם גם בני ישיבות, אם ללינה ואם לאכילת ״ימים״. הם התחלקו בפת החריבה עם ילדי הישיבות, אשר קיימו בעצמם את דרכה של תורה: ״פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל״...

ברם זכור אותו האיש לטוב ור׳ משה אהרן טונקלנג ז״ל שמו, אשר פרס חסותו על כל ילדי המושבות.

מיקירי ירושלים היה ר׳ משה אהרן, ואנו בני הישיבות שחיינו

בצילו והיה לנו הוא ואשתו, כאב וכאם בימי גולה אלה — לא נוכל להימנע מלהזכיר רוב הטוב והחסד אשר השפיע עלינו.

ר׳ משה אהרן טונגלנג היה יהודי וורשאי, בה כיהן אביו כמורה הוראה, וביום מן הימים החליטו הוא וזוגתו מרת חיילה, שלא נפקדו בבנים, לעזוב את עירם ולעלות לירושלים ולהימנות עם תושביה. ביום הגיעם לירושלים החליפו את בגדיהם של גולת פולין עם בגדי ירושלים דאז. לראשו חבש כובע ירושלמי רחב תיתורה, בשבת המיר את הספודיק בשטריימל והתעטר בקפטן וג׳ובה כמנהג בני ירושלים.

במעט הכסף שהביא עמו, ממכירת חנות של יין שבה החזיק בווארשה, שכר ״דירה״ בשכונת בית ישראל הישנה, שלא היתה אלא חדר קטן ארבע על ארבע ליד בית הכנסת של ״ר׳ לייבלה סוכוצ׳בסקי״, ובו שולחן עץ קטן, שתי מיטות, פרימוס ופתיליה, מנורת נפט וכמה כסאות מעץ פשוט.

יום יום היה משכים והולך לישיבת ״תורת חיים״ אשר בעיר העתיקה, בה קבע משכנו ללמוד תורה. מן התמיכה הזעומה הסתפק הוא וביתו בלחם צר ומים לחץ. כל ארוחותיו היו לחם, דג מלוח מתובל בבצל ומעט חלב, והיה חוזר ואומר מדי כל אכילה: ״ממש, מעדני מלכים״...

כזה היה ר׳ משה אהרן אשר בגדלות נפשו ובתמימותו השתלב עד מהרה בין יקירי ירושלים של אז, שלא היה להם בעולמם אלא תורה ועבודת ה׳, אבל נוסף על כך קיבלו עליהם הוא וזוגתו לדאוג ולטפל בבני תורה עולי ימים אשר אין להם בית בירושלים. ר׳ משה אהרן לא הסתפק בדאגתו לנערים אלה, אלא יצא וסבב על המושבות ברחבי הארץ ועשה נפשות לתורה. הוא השפיע על הורים לשלוח ילדיהם ללמוד תורה בישיבות ירושלים והבטיח לשמור עליהם ולדאוג להם כבניו ממש.

ואכן, אנו ראינו בו ובזוגתו הורים שניים. הם ראו בכל ילד ונער בנים שלהם, ביתם הצר הכיל גם אותנו וכשאחד מאתנו נזקק לרופא או לתרופות היה ר׳ משה אהרן מוליכו לרופא, מביאו אל ביתו ומטפל בו באהבה וחיבה יתירה.

כשהגענו לירושלים בתחילת הזמן, סובב עמנו משכונה לשכונה: מבית ישראל למאה שערים, לבתי הונגרין, לבתי נייטין, לבתי ורנר, לבתי ורשא, לבתי הורנשטיין עד לזכרון משה, הגיע.

היה מתדפק על דלתות הבתים ומסדר את "הילדים שלו" לאכול "ימים". אחד לאחד עזבו הילדים את "החבורה" עד שסודרו כולם. מדי שבוע בשבוע היה חוזר על הבתים בהם עזב את ילדיו, מתעניין במצבם ומזהיר את בעלת הבית לנהוג כראוי עם הילדים שלו, ולהעניק להם מאכל טוב ומזין כדי שיהא להם כוח ללמוד תורה. והאמהות הכשרות של ירושלים, שהן עצמן היו מסתפקות במועט שבמועט, הנהנו לו בראשן ומבטיחות לשמור על ילדיו. ואכן זכינו אנו הילדים למאור פניהן הרחמניות של אמהות כשרות אלה, אשר נתנו לנו מפת לחמן ומן המיטב שבו בלב שופע חיבה לתורה וללומדיה.

מדי ערב היה ר' משה אהרן מכניף את ילדיו בבית המדרש של "ר' לייבלה סוכוצ'בסקי" הסמוך לביתו, שומע ומאזין לכל אחד ואחד, מתעניין בלימודיו ובמחסוריו, ופורש בשלום כל אחד ואחד כאילו היה בנו יחידו.

משרבו הילדים אשר הביאם לירושלים, שוב לא הסתפק בסידורם בין הבעלי בתים בעיר. העניות אשר שררה אז בירושלים והדירות אשר בקושי הספיקו למשפחות עצמן, עשו את מבצע שיכונם של הילדים לבעיה הדורשת פתרון. לכן היה נאלץ לצאת ולאסוף כספים כדי לשכור חדרים, לרכוש מיטות ומזרנים, שמיכות וכרים ועוד, אותם הכניס לדירה השכורה בשכונת בית ישראל ובה היו הילדים לנים. הכל היו נענים לו בסבר פנים יפות, שכן הכירו את האיש ומעלליו, אשר הוא בעצמו די לו בקב חרובים מערב שבת לערב שבת אבל לא כן עבור ילדיו, אשר אספם אחד לאחד מכל המושבות וטיפל בהם יותר מכדי יכלתו.

ר' משה אהרן זכה לראות נחת מילדיו. כשהזמין אותו אחד מאתנו לשמחת אירוסיו או נישואיו היה לו לר' משה אהרן ולאשתו יום חג ממש. אף אנו השבנו למיטיבינו כגמולם ובבוא הימים עלינו עם טפינו לירושלים לבקר את ר' משה אהרן וביתו, ומאור פניהם של אלה אי אפשר לשכוח לעולם.

מיקירי ירושלים היה ר' משה אהרן טונגלנג זכור לטוב, אשר עשה נפשות רבות לתורה, ורבים מאתנו חייבים לו ולביתו את עתידנו. אף אנו שפר עלינו חלקנו להיות תחת חסותו האבהית, ובכך החזקנו מעמד באותם ימים דחוקים בחומר וברוח.

מפיתו אכלנו וממימיו שתינו, מאהבתו התחזקנו ומידותיו האצילות היו נר לרגלנו.

רשימת הבחורים אשר למדו תורה בישיבות ירושלים בשנות בני ברק הראשונות:

אברהם פרבשטיין	אריה אלפסי	עוזיאל גרובייס
אלעזר גרשטנקורן	יצחק קלקשטיין	שמואל גליכמן
ישעיה שפירא	אברהם קופרברג	אברהם פרידמן
חנוך רבינוביץ	אברהם מנחם מאיר	חיים זילברשטיין
יצחק מאיר	יוסף פרבשטיין	מאיר פדבה
אריה גרנביץ	דניאל שמרגד	יעקב טננבוים
ראובן גרנביץ		

בחורי ישיבות בערי הארץ:

אפרים גרשטנקורן	מאיר גרינצייג	שאול ונחוצקר
מרדכי שמרגד	יצחק גרדין	לייבל אוקסנברג
צבי שפירא		

בני הישיבות מבני ברק משנותיה הראשונות שהלכו לעולמם ז"ל:

יהושע רבינוביץ	אליעזר ורשבסקי	משה שרגא מאיר
צבי רבינוביץ	אברהם מנחם מאיר	ראובן תיק
אברהם יהודא פרידמן	משה בזסקי	פרץ מאיר
משה מרדכי מאיר	יצחק גרובייס	משה שמעון פרידמן
משה פריינד (לובלינג)	חיים גרינצייג	רחביה ברמן
דוד ורשבסקי		

בני ברק התורנית אשר מתנוססת כיום הזה על תילה ועל מכונה, כעיר התורה והחסידות, חבה לא מעט את הוד צביונה לתלמידי הישיבות אשר יצאו ובאו אליה בעשור הראשון לכינונה.

התורה היתה מחוז חפצם של אבותינו המתיישבים הראשונים, על ברכה חינכו אותנו ברוב מסירות נפש, אשר אין לשער מהותה וטיבעה וגדולתה על רקע הימים הראשונים.

אור התורה אשר בוקע כיום הזה מבני ברק החרדית מקורו ביקוד אשר יקדו בה מתיישביה הראשונים — את החינוך הטהור בנו במו ידיהם מן המסד ועד לטפחות. את המאבק על החינוך התורני ניהלו מהרגע הראשון עם עלותם על הקרקע ולא הניחו את כלי־זיינם ממקור ישראל סבא עד אשר ראו כי תוחלתם ותקוותם, לבנות את

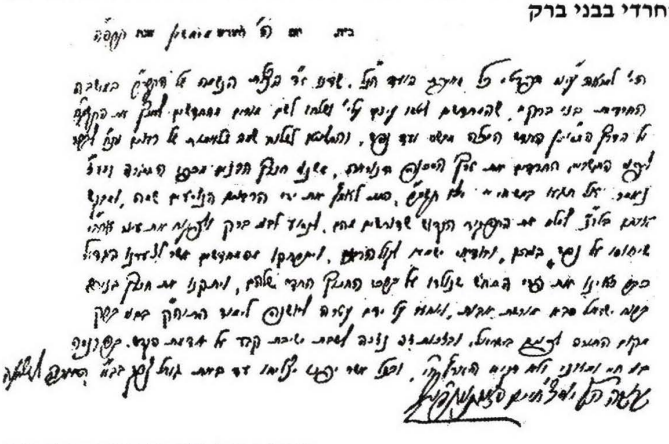
היישוב על ברכי התורה והמסורה, עלתה בעז"ה בידם וחפצם הצליח לגדל בנים ובנות לתורה ולירא שמים.

המאבק על החינוך — היה המאבק הראשון וגם העיקרי. בזה ראו אבות בני ברק את הנסיון הגדול ביותר בהגיעם לארץ ישראל, לבנות ולהיבנות בתורה ובחסידות. שום מחיר לא היה יקר בעינם ובלבד לחזות בנועם ה' אשר חופף על היישוב, אותו בנו במו ידיהם מתוך לחץ וחיי דחק ועוני.

מתוך המאבק הזה, עלתה כפורחת בני ברק התורנית, ולראשונים — תהילה והוקרה.

מעתה נסללה הדרך לעשות את בני ברק לעיר הישיבות.

מכתבו של הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד רבה של ירושלים בנושא החינוך החרדי בבני ברק

ב"ה יום ה' לחודש מרחשון שנת תרפ"ה

הי' למראה עיני הפרטי כל אסיפת הועד הנ"ל, שדנו ע"ד הצלת הנשמה של התשב"ר במושבה החרדית "בני ברק", שהמחדשים לטשו עינם עלי' ושלחו לשם מורים מהחדשים, לחנך את התשב"ר על הדרך המסוכן החדש המכלה מבשר ועד נפש, והחליטו לשלוח שמה מלאכות של רבנים ות"ח לבשר לפני התושבים החרדים את ערך הסכנה הנוראה, משנוי חנוך הבנים מכפי התורה וע"ז נאמר "אל תגעו במשיחי" אלו תשב"ר, הנני לאמץ את ידי הרבנים הנוסעים שמה, ואבקש אותם בלו"נ למלא את התפקיד הקדוש שדורשים מהם, לנסוע לבני ברק ולפקוח את עיני אחב"י שיחוסו על נפש בניהם, ובודאי ישמעו לקול הרבנים, ויתרחקו מהחדשים אשר לצערנו הגדול כבר ראינו את פרי הבאושים שנולדו על ברכי החנוך החדש שלהם, ויתקנו את חנוך בניהם ברוח ישראל סבא מורשת אבות, ויוחזר על ידם עטרה ליושנה לימוד התוה"ק בבני ברק מקום התורה לפנים בישראל, ובזכות זה נזכה לשבת ישיבת קבע על אדמת הקדש, בפרנסה בני חיי ומזוני, ולא תקיא הארץ ח"ו ובכל אשר יפנו יצליחו עד ביאת גואל צדק בב"א,

המחכה לישועה קרובה הק' יוסף חיים זוננפלד

פרק ט׳

הישיבות הראשונות בבני ברק

כבר בעשור הראשון ליסודה של בני ברק החל להתרקם בה אורח חיים ישיבתי, היינו אוירה ואופי מיוחד במינו, בטהרתו וקדושתו, אשר כמו רקומה היא ומתרקמת לפתוח שעריה לישיבות קטנות וגדולות כאחד.

לא בכדי קמה בני ברק ונתעודדה במעמדה הרם כעיר הישיבות. היא כמו נתכוננה מעצם טיבעה ובתוך ימי הבראשית של יסודה, להיות המקום שבו יאוו להן למושב ישיבות תורניות לרבניהון ולתלמידיהון.

במבט לאחור ניתן לומר, כי בני ברק עוד ניצוקה ונילושה כיישוב ישיבתי, שהוא נחמד ונהדר לאורח החיים הישיבתי, בטרם עלה הכורת על יהדות התורה והישיבות באירופה הי״ד, בבחינת ״ואת יהודה שלח לפניו״...

עוד לפני פרוץ מלחמת העולם השניה, שבה עולם התורה, אשר רובו ככולו עמד על מכונו במדינות אירופה התיכונית, נפרץ לכל עבר ומהם שנהרסו ונחרבו ונעקרו ממכונן — כבר הוכנה עיר ה״מקלט״ לשרידים אשר נקראו להקים שם ושארית לעולם שהיה ואיננו.

בני ברק נושאת שמן וזכרן של ישיבות גדולות, קדושות וטהורות, שעלו על המוקד הי״ד, ובכל פינה ופינה אתה מוצא את שמותיהן של קהילות קודש, מכל המדינות והארצות שנמחקו עד היסוד ועתה שוקמו בתוך היכלי תורה וחסידות, אשר שמן ינון לנצח ולחיי עד.

בני ברק התורנית והחסידית הינה המקום והעיר אשר כמו הכינה עצמה, רחובותיה ושכונותיה, לקלוט את הניצולים והשרידים, להכין להם פיסת קרקע חרדית, עליה יקוממו את הנהרסות.

כבר בעשור הראשון של קיומה נבנתה תשתיתו של עולם הישיבות מחדש בארץ ישראל. באותם השנים נוסדו בבני ברק הישיבות הראשונות על טהרת הקודש ועיטרו את המושבה של עמלי הכפיים, החקלאים והפועלים, בהיכלי תורה אשר בהם עמלו צורבי הצאן יומם ולילה ונתעלו במעלות התורה.

באותם השנים כבר ביקשו ראשי המושבה לקלוט אל בני ברק ישיבות על תלמידיהם. בשנת תרפ"ט, לאחר הפרעות שפרעו הערבים בישיבה הגדולה בעיר חברון, הציע ועד המושבה להגאון רבי משה מרדכי אפשטיין זצ"ל, ראש ישיבת סלובודקה אשר נאלצה לסגור את שעריה בחברון, להעביר את הישיבה לבני ברק.

לאחר מאורעות תרפ"ט פנה ועד המושבה לראש ישיבת "חברון" הגאון רבי משה מרדכי אפשטיין בהצעה להעביר את הישיבה לבני ברק

ועד המושבה התכנס לישיבה מיוחדת לדון בכך. ובסיכומה של אותה ישיבה הוחלט לפנות בבקשה להגאון רמ"מ אפשטיין לקבוע את ישיבתו בבני ברק.

יום י"א אלול תרפ"ט

לכבוד הרב הצדיק והגאון רשכבה"ג רבי משה מרדכי אפשטין שליט"א,

בישיבת ועד מושבתנו שהתקיימה היום מסר לנו נשיא מושבתנו מר גרשטנקורן, ע"ד המשא ומתן שניהל עם כת"ר בנוגע להעברת ישיבת סלבודקה המהוללת למושבתנו בני ברק, שנתקבל ע"י כל הנוכחים בשביעות רצון הכי גדולה. אנו חושבים שאין בכל הארץ מקום יותר טוב ומתאים בשביל ישיבת כת"ר ממושבתנו בני ברק, שעוד בשבת ישראל על אדמתו היה שם

המקום נודע לתהילה כמקום תורה והוראה בישראל, בו הרביץ מורנו התנא הגדול רבי עקיבא את תורתו לאלפי תלמידיו.

מצדנו אנו הננו נכונים למלאות את כל דרישות כת״ר ולעשות כל שבכוחנו לטובת הישיבה וחניכיה, ובלבד להחזיר את עטרת המקום ליושנה ולעשותו למה שהיה בעבר, למקום שממנו יצאו קרני תורה ואורה לכל תפוצות הגולה.

יחד עם העברת הישיבה לבני ברק הננו נכונים גם למסור לכת״ר ״**כתב רבנות**״ של בני ברק ורוצים הננו להאמין שכת״ר יקבלו בכבוד.

אנו בטוחים שכת״ר אחרי עיינו בדבר יסכים להצעתנו ויאחוז מיד באמצעים הנחוצים להגשמת העברת הישיבה הנה, שתתקבל על ידי כל תושבינו בזרועות פתוחות ובסבר פנים הכי יפות.

על החתום — ועד המושבה

למרות הבקשות ורצונם העז של כל תושבי בני ברק, לא יצא לפועל דבר העברת ישיבת חברון לבני ברק, זאת משום שהגאון רמ״מ אפשטין החליט לקבוע את ישיבתו בירושלים, אולם זכתה בני ברק וגם בה הוקמה מחדש ישיבת סלובודקה, בראשותו של הגאון רבי יצחק אייזיק שר זצ״ל והגאון רבי מרדכי שולמן זצ״ל.

בני ברק ותושביה קיבלו באהבה ובחיבה את בני הישיבות אשר תכפו ובאו בשעריה. ולא זו בלבד — אלא העניקו להם מהונם ומאונם כדי שתלמידים אלו יהיו למאורי אור תורה, אשר יאירו את בני ברק ויעשוה לעיר של תורה. ואמנם בס״ד קמה בני ברק על ברכי התורה ובצילה חוסים עד ביאת גואל אלפים רבים של בני ישיבות שתורתם וחסידותם עושה את בני ברק כפי שהיא כיום — למאור הגדול לתורה וחסידות ומצודתה פרושה על פני כל העולם היהודי.

הישיבה הקטנה הראשונה בבני ברק בשנת תר״ץ

בשנת תר״ץ התעוררו כמה מבין חסידי גור להקים ישיבה קטנה בבני ברק, בעת שבגרו ילדי המושבה והגיע זמנם לסיים לימודיהם בתלמוד תורה.

בעת ההיא פנו לרבי ישראל יהושע הרצברג, תלמיד חכם מופלג מחסידי גור, אישיות תורנית מובהקת שחיבתו לתורה וללימודה לא ידעה שבעה, וביקשו ממנו לשאת בעול ראשות הישיבה הקטנה ולומר שיעורים לפני התלמידים הצעירים. משקיבל עליו את התפקיד התאספו הנערים בבית הכנסת הגדול, שם נקבעה הישיבה, והתחילו ללמוד כסדרן מסכת בבא מציעא.

הרב הגאון רבי ישראל יהושע הרצברג עמד בראש הישיבה הקטנה הראשונה בבני ברק: ישיבת גור

בין תלמידי הישיבה הראשונים היו: משה מאיר, חיים גרינצייג, משה פריינד, משה שמעון פרידמן, א.מ. מאיר, ראובן גרנביץ, ראובן תיק זכרונם לברכה, ויבדלו לחיים טובים: אריה גרנביץ, יצחק מאיר, שמואל גליכמן, מאיר גרינצייג, מנחם מאיר, עוזיאל גרובייס, צבי שפירא, חיים הרצברג, טוביה הרצברג ועוד.

דמותו של ר' ישראל יהושע הרצברג ז"ל היתה חופפת על הישיבה קטנה ועל תלמידיה. מיוחד במינו היה האיש שעלה ארצה מפולין בחוה"מ סוכות תרפ"ה, ואף כי היה תלמיד חכם מופלג, מתמיד עצום ובקי בכל שערי תורה, ביקש להתפרנס מיגיע כפו, ולא מצא לו

פרנסה זולת חפירת זיפזיף משפת הים ממנו נתכנו לבנים ובלוקים לבנין.

הוא רכש אורחת חמורים והוליכם לשפת ימה של תל אביב, שכר כמה ערבים שהיו ממלאים את ארגזי הזיפזיף ומעמיסים אותם על החמורים, והוא עצמו היה יושב כל השעות האלה על שפת הים ועוסק בתורה. לרוב היה לומד בספר הרמב"ם, אשר לא מש מידו גם בעת שהיה מוליך את שיירת החמורים העמוסים ברחובות תל אביב.

פעם היה יושב ומתעמק כמנהגו ברמב"ם ובאותה שעה עברו על ידו, בעודו יושב על שפת הים, כמה רבנים מאמריקה אשר הגיעו לביקור בארץ ישראל. נדהמו הללו נוכח המחזה המוזר אשר נגלה לפניהם — הנה יושב יהודי בעל הדרת פנים, מסביבו אורחת חמורים ופועלים ערבים חופרים באדמת הזיפזיף, והוא עצמו שקוע ראשו ורובו בעיון ברמב"ם, עד שאינו חש ואינו רואה מהנעשה לידו וגם בהם אינו מבחין.

ניגשו הרבנים אליו ודרשו לשלומו. נענה להם בברכת שלום, ולשאלתם מה מעשהו פה על שפת הים עמד וסיפר להם מקורות ימי חייו, וכי כיום מתפרנס ממכירת זיפזיף לקבלני בנין, והואיל וחבל לו על הזמן כשהערבים חופרים ומעמיסים אזי הוא מנצלו לעסוק בתורה האהובה עליו. הרבנים התחילו לשוחח עמו בדברי תורה וראו כי אכן האיש הזה מלא וגדוש. עמדו והציעו לו בו במקום ליסע עמהם לאמריקה לתקופה מסויימת והוא נענה להצעתם.

קם ונסע עמהם אך עד מהרה שב לארץ ואז התמנה לעמוד בראש הישיבה שזה עתה נוסדה ולהרביץ תורה לתלמידים. ר' ישראל יהושע השכיל להעמיד את הישיבה והצליח להנחיל לתלמידיו תורה כיד ה' הטובה עליו. כעבור כמה שנים התמנה כרבה של שכונת מרכז מסחרי בתל אביב. זכה לשם ולתהילה וחיבר כמה ספרים ביניהם "ברית כרותה" ו"שם עולם".

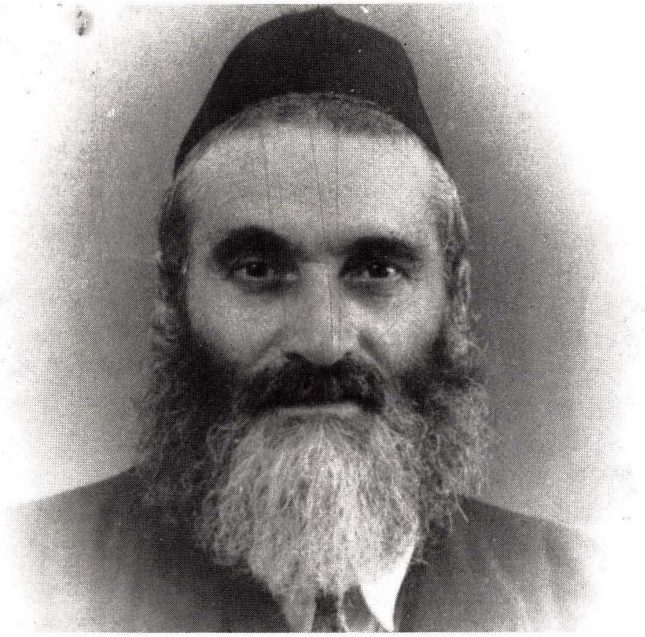
לישיבה זו הובא גם הרב יונה קפלנסקי, מטובי לומדי ישיבת "אור זורח" בתל אביב. הוא השתקע בבני ברק והתמסר לישיבה בכל מאודו. התלמידים שקדו על לימודם וראו ברכה בעמלם, ותוך שנתיים ימים עברו רובם ללמוד בישיבות גדולות בירושלים.

ישיבה קטנה זו היתה איפוא הישיבה הראשונה שחזרה על אכסניה

שלה בבני ברק, עירו של ראש הישיבה הגדול בדורו התנא רבי עקיבא.

ישיבת "בית יוסף" — הישיבה הגדולה הראשונה בבני ברק

ישיבת "בית יוסף", מיסודה של רשת ישיבות נובהרדוק, ע"ש הסבא רבי יוסף יוזל מנובהרדוק זצ"ל, היתה הישיבה הגדולה הראשונה אשר נוסדה בבני ברק עוד בשנת תרצ"ג.

הרב הגאון רבי מתתיהו זאב שטיגל מייסד ישיבת "בית יוסף" ומראשי הישיבה

מייסדיה של ישיבת בית יוסף היו הרה"ג מתתיהו שטיגל זצ"ל והרה"ג דוד בליאכר הי"ד, מי שהיה ראש המתיבתא הנובהרדוקאית במזריץ'. אלה הגיעו לארץ ישראל בחודש מנחם אב תרצ"א. בשנת תרצ"ג הגיעה לארץ קבוצת התלמידים הראשונה אשר היתה הגרעין לישיבת בית יוסף וקבעה משכנה בבית הכנסת הגדול בבני ברק.

בשנת תרצ"ד הונחה אבן הפינה של ישיבת בית יוסף בגבעת רוקח, ובין תלמידיה הראשונים נמנו הרבנים: שרגא שטינברג, אריה פומרנציק, זאב גואלמן, אליהו פכטר, דב פלקוביץ, יעקב סטל, מנחם ספיר, אפרים פוטולסקי, צבי זיטנר, זכרונם לברכה, ויבלחט"א הרבנים: יעקב שניידמן, צבי כגן, אריה פרידמן, בנימין זילבר, משה דייטש, אריה פלדשטין (פיוסקר), יצחק פתק, שמואל מאיר שחר, יעקב פינקלשטיין, מרדכי זיסמן, שמעון יוזוק, האחים שטיין מצפת, מאיר ראם מפתח תקוה ועוד.

בני הישיבה התקבלו ברוב חיבה במושבה ורבים מהתושבים פתחו ביתם לרווחה לפני התלמידים, סעדו עמם בשבתות וימים טובים, השכירו להם חדרים וסייעו להם בכל הנצרך.

רבים מבחורי הישיבה, בעיקר אלה אשר ביקשו להשתלם ברבנות, היו מסתופפים בצילו של רבה של בני ברק, רבי נחמן שמואל יעקב מיאדסער, וקנו אצלו דרכי ההוראה תוך "שימוש" ולימוד הלכה למעשה. עמו היו הולכים לבית המטבחיים ולמדו הלכות שחיטה ובדיקה, הלכות טריפות ורוכשים להם ידע רב בהלכות יורה דעה.

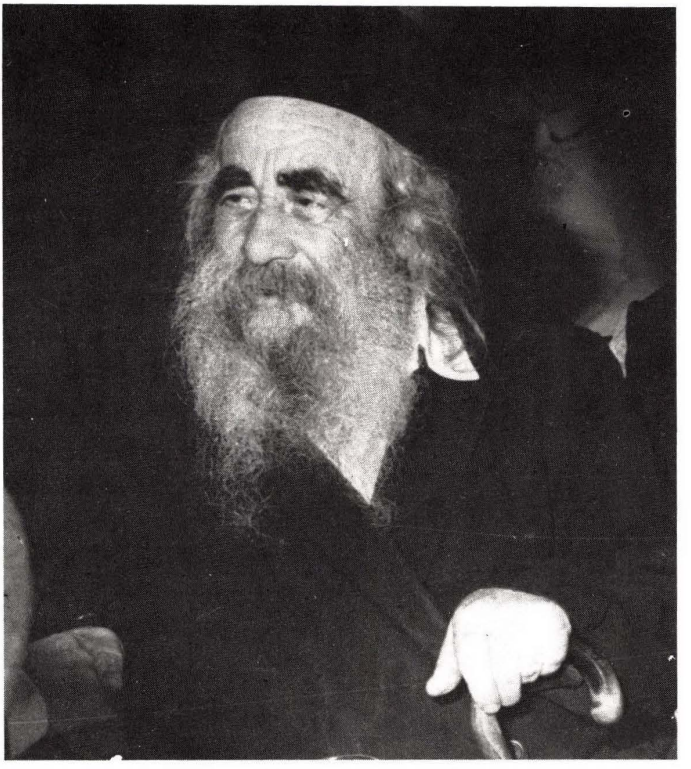
בני הישיבה השתלבו עד מהרה בחיי המושבה החרדית החדשה, והשתתפו יחד עם התושבים הראשונים במאבק על שמירת השבת ובהגנה על צביונה החרדי של בני ברק.

ישיבה גדולה זו זכתה ומרן ה"חזון איש" השמיע בה שיעורים, ומחודש ניסן תרצ"ד התמנה גיסו מרן רבי יעקב ישראל קנייבסקי לראש הישיבה, בה הרביץ תורה, ועמל להנחיל פרי שיעוריו לפני התלמידים אשר חסו בצל תורתו.

תושבי בני ברק התוודעו ל"חידוש" של ישיבת בית יוסף, בהיותה ישיבה ברוח ובהנהגה משל בית היוצר הנובהרדוקאי, ואת שיחות המוסר השמיע רבי מתתיהו שטיגל כמשגיח רוחני.

מרוב חיבה ואהבה לישיבה נהדרת זו, התארגנו בבני ברק שתי ועדות אשר דאגו לבני הישיבה. ועדה אחת של גברים — ביניהם: החזן ר' אברהם ביקובסקי, ר' משה גוטמן, ר' זעליג שפירא ועוד שדאגו לתמוך בהחזקת הישיבה. ועדה שניה של נשים — ביניהן גב' בלס, גב' ר' לוזנובסקי, גב' צרטקוב, גב' בלומנקרנץ ועוד — דאגו להקמת המטבח ולהספקת מזון לבני הישיבה ולדאוג לכל מחסורם.

שנים רבות נוהלה ישיבת בית יוסף בבני ברק בידיו האמונות של

מרן הגאון יעקב ישראל קנייבסקי מסטייפלא, אשר שמש כראש ישיבת "בית יוסף"

רבי מתתיהו שטיגל, וזכתה לגדל תלמידים רבים המשרתים בקודש כראשי ישיבות, רבנים ודיינים ולה זכות ראשונים בעיר הישיבות תבנה ותכונן.

תלמידי "בית יוסף" עורכים סדר פסח תחת כיפת השמים

בשנה הראשונה של הקמת ישיבת בית יוסף בבני ברק, זכתה ב"ב לאחד המאורעות הנהדרים והמרשימים, של המושבה בעשור הראשון לכינונה.

תלמידיה החליטו כי בעירו של בני ברק מן הראוי לקיים בה את האמור על רבי עקיבא וחביריו, שהיו מסובים כל אותו הלילה ומספרים ביציאת מצרים עד שהגיע זמן קריאת שמע של שחרית. היוזמים והמארגנים לקיים סדר ליל פסח ציבורי וכללי תחת כיפת השמים היו ר' זאב גואלמן ויבלחט"א הרב צבי כגן, ואף ישיבת בית יוסף בתל אביב שלחה נציגים למאורע חגיגי זה, את ר' יחיאל צוקר ז"ל ויבלחט"א ר' יחיאל רוזביץ הי"ו.

ה"סדר" הזה לא ישכח לאלה אשר זכו והשתתפו בו. היה זה אירוע מרומם נפש ורוח, מתוך התעלות והתרגשות עצומה, אשר על פניו שלטה ה"התפעלות" הנובהרדוקאית המפורסמת. כל בני המושבה הוזמנו להשתתף בליל סדר זה כדי לקיים ברוב עם הדרת מלך. יהודי בני ברק נענו ברצון להזמנה ואף עזרו בגופן ובממונם בהכנות לסדר, הותקנה תאורה מתאימה, הובאו שולחנות וספסלים, כלים חדשים ושאר צרכי החג. כל בני המושבה סיימו את מחציתו הראשון של הסדר בביתם ובאו להשתתף בסדר של בני הישיבה.

היתה זו חווייה בלתי נשכחת — סדר פסח תחת כיפת השמים, כאשר רבבות כוכבים נוצצים מעלינו והירח מאיר במחציתו של חודש ניסן בטהרו.

רבי מתתיהו שטיגל ניהל את הסדר וניצח על מהלכו. דברי ברכה לכבוד המאורע השמיע ראש המושבה ר' יצחק גרשטנקורן, שלא הסתיר את התרגשותו ועמד על הזכות הגדולה שעלתה בחלקם של תושבי בני ברק, להיות מספרים ביציאת מצרים בעירו של רבי עקיבא. אחריו השמיעו דברי ברכה נציגי הישיבה מתל אביב ר' יחיאל רוזביץ והרב יחיאל צוקר. עם סיום הסדר יצאו כולם באגודה אחת לשיר ולשבח בזמירות וריקודים שנמשכו כל הלילה ממש עד ...שעלה עמוד השחר.

הקמת הבנין של ישיבת "בית יוסף"

בחמישי לחודש אדר שנת תרצ"ד הונחה אבן הפינה לבנין ישיבת "בית יוסף" בעיר בני ברק. היה זה יום חג לכל בני המושבה, כאשר אורחים רבים ונכבדים פקדו את המושבה לכבודה של תורה.

בין הבאים היו גם: הרב הראשי לא"י הרב קוק, הרב הראשי לתל

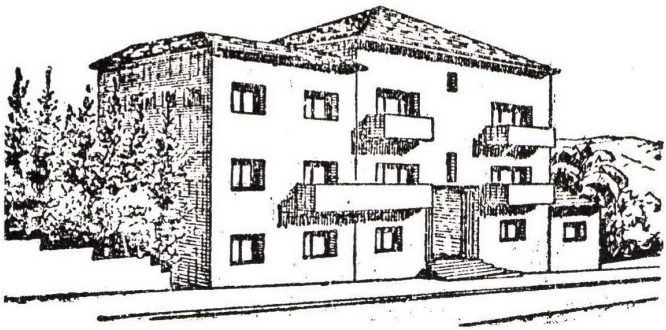
מעמד הנחת אבן־הפינה לבנין ישיבת "בית יוסף" בחודש אדר תרצ"ד

אביב־יפו הרב עוזיאל, הרב הראשי לפתח תקוה הרב ראובן כץ, הרב יעקב משה חרל"פ מירושלים, רבה של מוסקבה הרב קלמס ורבה של בני ברק הרב נחמן ש.י. מיאדסער. את פני האורחים קיבל רבי מתתיהו שטיגל ומייסד המושבה ר"י גרשטנקורן.

פיאר בנוכחותו את המסיבה החגיגית מרן ה"חזון איש", אשר ישב ליד שולחן הנשיאות ובראשו מעוטר בכובע שיער מיוחד (קולפק — בלע"ז).

את מהלך החגיגה הינחה הרב צבי כגן.

זקני ברק סיפרו כי בשעה שהרב קוק השמיע דבריו עמד החזון איש על רגליו ושמע את נאומו בעמידה. לאחר סיום המסיבה נסע הרב קוק לקבל את פני החזון איש בביתו. ישבו שניהם זה מול זה ושתקו. לאחר מכן פתח הרב קוק בדברי תורה, והרבנים שהיו נוכחים החלו לשאת ולתת עמו ונכנסו לפלפולי דאורייתא ובמו"מ בהלכה. אולם החזון איש המשיך בשתיקתו ולא התערב כלל בשיחה. אז פנה

מראה ישיבת "בית יוסף" בגבעת רוקח

אליו הרב קוק ואמר: "הכרתי את ה"חזון איש" שבכתב — הייתי חפץ להכיר גם את החזון איש שבעל פה". על כך הגיב החזון איש במילים ספורות: "לא איש דברים אנוכי".

כאשר קם הרב קוק ללכת לדרכו יצא החזון איש ללוותו. הרב קוק כבר נכנס למונית בעת אשר החזון איש פנה אליו ואמר: "יסלח לי

הרב הגאון רבי אברהם יצחק הכהן קוק רבה הראשי של ארץ ישראל בעת ביקורו בבני ברק. משמאל רבה של בני ברק הרה"ג א. מ. רבינוביץ

כבודו על כי לא אחזיר לו ביקור בביתו בירושלים". תמה הרב קוק ואמר: "האם אין כבוד תורתו עולה ירושליימה לבקר אצל הכותל המערבי?".

השיב לו החזון איש מניה וביה: "אני מצפה ליום בו אוכל לבקר את כל ארבעת הכתלים"...

עם הקמת בנינה של ישיבת בית יוסף בבני ברק ניתוסף נדבך נוסף בראשית דברי ימיה של עיר הישיבות בארץ ישראל ובעולם כולו.

ישיבת "תפארת ציון" מיסודו של החזו"א

בחודש חשון שנת תרצ"ו נוסדה ישיבת "תפארת ציון" ע"י החזון איש, אשר זירז את הרב יעקב שנידמן הי"ו לפתוח ישיבה קטנה לצעירים מסיימי התלמוד תורה.

בשנים הראשונות להיווסדה נחשבה ישיבת תפארת ציון כמכינה לישיבת בית יוסף. היא השתכנה — כמו קודמותיה עד שהיו להן בנין משל עצמן — בבית הכנסת הגדול של בני ברק.

מרן ה"חזון איש" מייסד ישיבת "תפארת ציון" נפרד מתלמידי הישיבה לאחר שבחן אותם

ראשי ישיבת "תפארת ציון", חברי הנהלה ותלמידי הישיבה. בין התלמידים הרה"ג שמריהו גריינמן, הרה"ג חיים גריינמן,
הרה"ג נסים קרליץ, הרה"ג חיים קניבסקי

אולם עם הזמן הלכה ישיבה זו והתפתחה, קלטה אל בין כתליה תלמידים רבים גם משאר ערי הארץ, והיתה לישיבה עצמאית עם הנהלה משלה. בתקופה הראשונה היו גם תלמידיה סמוכים על שולחנם של תושבי בני ברק, שקיבלום בסבר פנים יפות ודאגו למחסורם. זכורני שעל שולחננו סעדו שני בחורים בימות החול ושנים בשבתות.

הרב יעקב שנידמן הי״ו היה הרוח החיה בישיבה, שימש כר״מ וכמנהל, וכעבור שנתיים הגיע ארצה הרב אברהם יצחק גרשנוביץ ז״ל רבה של זבינקה, והצטרף גם הוא כר״מ בישיבה, בה השפיע מתורתו וחכמתו הברוכות על בני הישיבה. כן שימשו כרמי״ם הרב ירוחם אשר ורהפטיג ז״ל ורבי שרגא שטינברג ז״ל. במשך שנים כיהן רבי אברהם הורוויץ כמשגיח רוחני בישיבה אשר התפתחה והתרחבה והיה צורך להקים לה משכן קבוע גדול ונרחב.

פטרונה ומכוננה של הישיבה, מרן החזון איש, אשר שם עינו הטובה עליה ודאג להחזקתה, התענין תמיד במצבה הגשמי והרוחני ובכל סוף ״זמן״ היה בוחן את התלמידים, והוא אשר קבע כי שפת הלימוד בישיבה תהא בעברית. כן נטל גם עתה על שכמו את המשא לבנות בית גדול עבור הישיבה.

הוא פנה לנדיבים בעם, לר׳ יעקב הלפרין, לר׳ יהודא אלכסנדר שטוב, לר׳ יחזקאל יוסף קרלנשטיין ולעוד נדיבים, וביקש מהם לתת מתת ידם להקמת הבנין. הם נענו לו ברצון וניגשו לבנות את הישיבה על המגרש אשר נדבה משפחת נמרובר, מראשוני בני ברק, ברח׳ ירושלים. כן התארגן ועד עסקנים מתושבי בני ברק ובראשם ר׳ זעליג שפירא אשר גייסו כספים להמשך בנין הישיבה.

לאחר מאמצים מרובים הוקם בנין הישיבה העומד כיום על תילו בראשות הרב יעקב שנידמן הי״ו, ובמשך למעלה מחמישים שנות קיומה, לשמחתם של תושבי בני ברק, רשמה דף מזהיר בתולדות העיר, ומבין כתליה עלו ופרחו אלפי תלמידים ידועי שם בעולם התורה והישיבות בארץ ובתפוצות.

סניף של ישיבת ״שפת אמת״ בבני ברק

בשנת תרצ״ו ביקרה משלחת של חסידי גור מבני ברק אצל בנו של בעל ה״אמרי אמת״ מגור, כ״ק אדמו״ר שליט״א, שהתגורר אז

חגיגת חנוכת הבית של ישיבת "שפת אמת". בשלחן הנשיאות מימין לשמאל: הגאון רבי איסר זלמן מלצר, מרן אדמו"ר בעל "בית ישראל" מגור, מרן הגאון מצ'יבין רבי דב בעריש ווידנפלד, הגאון רבי דוד שפרבר אב"ד בראשוב, מרן אדמו"ר מגור שליט"א, הגאון רבי יעקב חנוך סנקביץ ראש ישיבת "שפת אמת", נואם הרב החסיד חתנא דבי נשיאה רבי יצחק מאיר לווין

בירושלים. הם ביקשו ממנו לפתוח סניף של ישיבת "שפת אמת" במושבה בני ברק.

במשלחת השתתפו ר' זלמן ינקלביץ ז"ל ויבלחט"א ר' שרגא גרוס ור' יצחק מאיר. הם סיפרו לאדמו"ר כי ישנם תלמידים אשר סיימו את הלימודים בתלמוד תורה, וכי הורים רבים אינם מסכימים לשלוח את בניהם לערים אחרות וברצונם שימשיכו ללמוד תורה בבני ברק. אי לזאת הם מבקשים לפתוח סניף של "שפת אמת" גם בבני ברק, כפי שנפתח בתל אביב. הרבי שליט"א נענה מיד ואמר, כי אכן טענת "למה ניגרע" צודקת וזכאית עירו של רבי עקיבא לעשותה למקום תורה, אולם היות וזקוקים לאיש אשר יטול עליו את משא הישיבה,

לארגנה ולכוננה בגשמיות וברוחניות, וע"כ הוא מציע כי קריינא דאיגרתא איהו להוי פרוונקא, והיות ובמשלחת משתתף ר' יצחק מאיר וכבר איתמחי גברא בארגון הסניף בתל אביב, מן הראוי שיקבל עליו להישאר בבני ברק, ולעסוק בהכנות ובסידורים המתחייבים כדי לפתוח את הישיבה גם בבני ברק.

מובן שמיד הבעתי הסכמתי לבקשתו של הרבי שליט"א וקבלתי עלי את התפקיד. שכרנו בנין מיוחד לצורך פתיחת הישיבה ברח' רבי עקיבא 72 וערכנו רישום מוקדם של מסיימי הת"ת. כן הורה הרבי שליט"א לשלוח לבני ברק מטובי האברכים והלומדים של ישיבת "שפת אמת", אשר ישמשו כרמי"ם ומשגיחים בישיבה החדשה. בהתייעצות עם הגאון ר' יעקב חנוך סנקביץ, ראש ישיבת "שפת אמת" בירושלים, הוחלט לשלוח את המשגיחים והר"מים דלהלן: ר' יצחק מאיר, ר' שמואל יהודא ברקוביץ, ר' מרדכי מונדשיין, ר' אלחנן ראובן גרוכובסקי ועוד. ויזכרו לטוב אלה שהלכו לעולמם: ר' ברוך אליהו לנדסברג, ר' מנחם ווייץ ור' אברהם יהודא פרידמן, אשר התמסרו בכל כוחם להצלחת הישיבה ולחינוך התלמידים.

בין התלמידים הראשונים של ישיבה זו היו: האחים יעקב משה ופישל רוזנטל, שמואל ליב ינקלביץ, יחזקאל כהן, מאיר רוסט, האחים יעקב ומשה פרידמן, יעקב ויכלדר, פנחס נלקנבוים, א. ודיסלבסקי, האחים מנשה ושלום להמן, ישראל דוד מלנוביצר, יעקב ברייטשטין, שלמה קוזלובסקי, יהודא כץ, יצחק הרץ והאחים מנחם ומאיר אידלסון ועוד.

ישיבת סניף "שפת אמת" בבני ברק הצליחה מאוד, תלמידיה עסקו בתורה מתוך התמדה רבה, והתעלו בתורה ובחסידות. כאשר בגרו התלמידים המשיכו ללמוד בישיבות הגדולות ב"שפת אמת" בירושלים וב"חידושי הרי"ם" בתל אביב. עם התפתחותה של ישיבת חידושי הרי"מ בתל אביב והתרחבותה כדי קליטת תלמידים נוספים, הוחלט להעביר את כל תלמידי הסניף של בני ברק לישיבת חידושי הרי"מ בתל אביב.

★

בני ברק הלכה וכבשה לעצמה את הזכות ואת החובה להיות מחוז חפצם של הישיבות ותלמידיהון. החלה איפוא השפעת גומלין בין

המושבה ובין ישיבותיה. אורח חייהם של התושבים, כאורח חייהם של בני הישיבות, נמזגו יחד לתוך מקום מיוחד במינו כגורם מחנך ומתחנך, משפיע ושופע, ויחדיו הלכה ונחקקה דמות ישיבתית, תורנית וחסידית, אשר שמה — בני ברק!

מכאן הבחירה והשאיפה של מייסדי ישיבות ומעתיקיהן לארץ ישראל בעיר בני ברק כמקום להקמת ישיבה ברוח הטהרה והקדושה אשר חופפת על המקום בימי החול וקל וחומר בשבתות וימים טובים; מכאן גם הנהירה של אלה אשר ביקשו לבנות את ביתם על אדני התורה והחסידות — להציב את קורות ביתם בעיר התורה — בני ברק.

השפעתה של בני ברק על הישיבות והחוסים בצילן — כמו ההשפעה של בני הישיבות על תושבי העיר — היתה והינה, רבת פארות על אורח החיים של העיר, על צביונה ועל חן תפארתה. השפעה מבורכת זו מתבטאת לא רק בעניני הרוח, כאוירה המיוחדת השוררת בה בתורה ובחסידות, אלא גם מתבטאת באורח החיים החיצוני, כלבוש, כהילוך בדרך וכהתנהגות ההולמת עיר אשר התורה ומצוותיה שולטים בה שלטון ללא מצרים.

ברכת הישיבות לאכסניה שלהן — בני ברק. וברכת בני ברק לחוסים בה ולסוללים אורחותיה — לישיבות הקדושות אשר התקוממו לגאון ולתפארת על האדמה אשר גאלו ראשונים.

ייסוד "הנוער האגודתי — צא"ו" בבני ברק

לצד החינוך בתלמוד תורה ובישיבות קטנות החלו להירקם בבני ברק החיים הארגוניים של אגודת ישראל. תנועת אגודת ישראל בארץ ישראל הגיעה למסקנה כי גם בארץ יש לארגן את חברי התנועה עוד מימי נעוריהם, כדי שלא ילכו חלילה לרעות בשדות זרים.

באחד מימי השבת הגיעו לבני ברק מתל אביב שני בחורים, ר' אליקום שלזינגר ור' משה טורק. אלה התעניינו על העוסקים והמטפלים עם בני הנוער החרדי, ומששמעו עלי באו לביתנו והשמיעו את בקשתם, שהואיל ואני כבר מעורה עם בני הנוער, כמארגן שיעורי תורה וישיבת מתמידים לילדים בני המושבה, מן הראוי שאקבל על עצמי לפתוח בבני ברק סניף של הנוער האגודתי. ניגשתי עמהם לר'

זיסמן ציטרנבוים ולאחר שיחה מעמיקה הבענו הסכמתנו לארגן את הנוער בארגון הארצי של הנוער האגודתי. כן סוכם להיפגש שנית בימי החול כדי לקבוע דרכי ביצוע וארגון, תכנית עבודה והדרכה וכו'. בפגישה השנית השתתף גם ר' יעקב רוט, ובה נתקבלו הסיכומים כיצד לארגן את ילדי התלמוד תורה לקבוצות, מינוי המדריכים לכל קבוצה, ונקבע כי מקום לפעולות יהיה בבנין התלמוד תורה בשעות הערב פעמים בשבוע.

הסניף של הנוער האגודתי החל לרקום עור וגידים, הילדים נסחפו עם הפעולות הברוכות והחינוכיות. שנים רבות שימשתי כיו"ר הסניף של צא"י בבני ברק כשיחד עמי פעלו המדריכים הראשונים, ר' זיסמן ציטרינבוים, ר' יעקב נוסבוים, ור' אברהם יהודא פרידמן. חניכי הקבוצה הראשונה היו: האחים שטיגל, האחים ויכלדר, יצחק ערליך, האחים גולדבלט, שמואל הרצוג, יצחק מרקוביץ, יחזקאל גוטמן והאחים ארליך. כן שימשתי שנים כחבר הנשיאות וחבר הועה"פ וההנהלה הארצית של תנועת צא"י.

בל"ג בעומר נערך הכנס הראשון של הנוער האגודתי בבני ברק. הסניף הבני ברקי הציע לרעיו בתל אביב ובפתח תקוה, לערוך כנס משותף כשבני ברק מארחת את הילדים מערים אלה. ההזמנה התקבלה בהתלהבות וביום ל"ג בעומר בשעה 10 בבוקר, נערכו ילדי בני ברק בשער הכניסה למושבה בשתי שורות וקיבלו את פני חבריהם בשירת ברוכים הבאים בשם ה'.

ילדי שלושת הסניפים הסתדרו שורות שורות, בידיהם סיסמאות חינוכיות ברוח היום — ל"ג בעומר, ויחדיו צעדו ברחובותיה של המושבה ושירת "בר יוחאי" מושמעת מפיהם ברוב חדווה ועליצות. קבוצות קבוצות נעה התהלוכה כשתושבי בני ברק מריעים לילדים הצועדים בסך על מדריכיהם: ר' יצחק מאיר, ר' זיסמן ציטרינבוים, ר' יעקב נוסבוים, ר' אברהם יהודא פרידמן, ר' אליקום שלזינגר, ר' משה טורק, ר' יעקב רוט, ר' אברהם ריין, ר' ז. אידלמן ור' ש. קיבלביץ.

התהלוכה צעדה לאורך רחוב רבי עקיבא בואכה שכונת זכרון מאיר, שם נקבע מקום הריכוז והכינוס. במקום זה קיבלו את פנינו רבנים וראשי התנועה, שכאמור היתה עם תחילת התארגנותה. בתום מסכת הברכות קיבל כל ילד שתיל רך אותו נטע בבור אשר הוכן לנטיעה ברחובות זכרון מאיר.

אחר כך יצאו חניכי הנוער האגודתי לסיור במושבה, בבית הכנסת, בתלמוד תורה, וגם במפעלים ובפרדסים. הם נוכחו לראות במו עיניהם את המושבה אשר נבנית בידי יהודים חרדים ומוקמת על טהרת הקודש. היתה זו חוויה נהדרת לילדים האורחים ולנו המארחים — סניף הנוער האגודתי אשר הוקם בבני ברק.

במשך השנים התחנכו אלפי ילדי בני ברק בנוער האגודתי, ורבים מהילדים שבגרו היו המדריכים של דור הבא. עם הגיעם של תושבים נוספים והתפתחות המושבה היו פעילים נוספים בסניף, ביניהם ר׳ שמעון סירוקה, ששימש ברבות הימים כראש העיר, ור׳ נח נוסבוים ז״ל, ויבלחט״א ר׳ אריה גולדמן, ששימש גם כסגן יו״ר הסניף, ר׳ יעקב ויכלדר, ר׳ אברהם פרידמן, ר׳ יצחק קלקשטין, ר׳ שמואל הרצוג, ר׳ חנוך יעקובוביץ, ר׳ יצחק קוזלובסקי, ר׳ פנחס נלקנבוים, ור׳ שמואל אהרן רובין.

פרק י׳

ישמחו במלכותך שומרי שבת

שבתות למנוחה

״שבת של בני ברק!״ — אמירה־סיסמה זו, שהיא כיום נחלת כל העולם היהודי, לא ביום אחד נעשתה לכדבר שבשיגרה. שנות מאבק רבות, עד כדי מסירות נפש ממש, הושקעו בה מאז השבתות הראשונות שיהודים של שבת עלו על אדמת בני ברק וגאלוה גם לקדושת השבת.

הפגנות ומחאות, מאסרים ורדיפות, קנסות ומשפטים, לחימה עיקשת כאשר הגוף של אותם יהודים מקדשי שביעי הוא גם החומה וגם המחסום נגד פורצי גדר, היתה מנת חלקם של ראשוני המתישבים והבאים אחריהם בעשור הראשון של בני ברק. המאבק על השבת נתן אותותיו על המושבה החרדית וקימעא קימעא נחקק יום המנוחה של בני ברק עד שהיה לנחלת הכלל ולסיסמה בעולם כולו: ״שבת של בני ברק!״.

★

המושבה קטנה, שלא היתה אלא פזורי צריפים על פני החולות, קיבוץ יהודי זעיר מערים ועיירות של פולין, אשר חשקה נפשם לבנות להם בית יהודי טהור ומקודש בארץ ישראל ולמענו הקריבו עצמם על מזבח היסורים של יישוב ארץ ישראל; למענו עזבו חילם בגולה ועלו ועשו עצמם לעמלי כפיים, לשוליות ונגרים, לסוללי דרכים ולפועלי דחק, לחוצבים בהר ובעמק, לחלבנים ורפתנים, לאורגי בדים ולעודרי אדמה, לבעלי מלאכות מיובלי ידיים — כל אותם המקצועות המפרכים את הגוף וממוטטים את הגוו, אשר לא הסכינו לשכמותם בארצות בה נהנו משפע של פרנסות מכובדות — אותם יהודים טהורי לב ואבירי הרוח, מצאו להם פורקן ומרגוע ביום השבת.

פנים של חול, מיוזעות ומיוגעות ממאמץ גופני ומטירדת הפרנסה הדחוקה, התייפו והאירו עם שחרו של יום השישי. ההכנות לשבת

גם הן כבר רוממו את העמלים מיגיע כפם לאוצר זיו השבת ההולכת וקרבה.

לא את המאכלים הטובים ביקשו, כי גם ביום קדוש ונכבד זה הסתפקו בשתי ככרות לחם שחור ובאבטיח, והנגיד זכה והעלה על שולחנו נתח של דג מלוח, זכר לדגים שנשלו מהנהרות, הגדולים והנאים, בארץ מוצאם ובעבר הלוא רחוק. אף לא השינה היתירה ביום זה, להדביק את הפיגור משנת ימי המעשה ביקשו, כי יום השבת הקרב ונכנס נכבד הוא מכדי להוציא שעותיו לצרכי הגוף, אדרבה, מוקדש הוא לפיגור הרוחני, להספיק ללמוד ולהגות בתורה מה שלא הספיקו בשחרו ובערבו של כל יום בשיעורים הקבועים בצריף של בית הכנסת.

לא הרי הפנים של שבת כפנים של חול. לבושי שיראין צעדו אחד לאחד מהצריף שלו, בו השאיר את זוגתו אחרי שכיבדה את הצריף והעלתה נרות של שבת להאיר את הדלות במאור הגדול של יום השביעי. אחד לאחד התקבצו בבית הכנסת ונוגה פניהם כמאושרי תבל ומלואו. כל ההכנות נשלמו לקראת שבת וטהורים עלו מהטבילה לכבוד היום.

הכל מוכן ומזומן לקבלת שבת ואותה שעה נוטל ר׳ אברהם אליהו פרידמן את חצוצרת השבת ועובר בין הצריפים ופולח את הדממה בקטעי תקיעות — בשורה היא לכל בני המושבה על כניסת השבת.

והואיל והזכרנו את ר׳ אברהם אליהו נספר את אשר סיפרו לנו זקני המושבה.

מעשה ו״מבשר שבת״ זה עלה ביום חמישי לירושלים ודעתו היתה לשוב לביתו ביום השישי, אלא שלא עלתה בידו והוכרח לעשות את השבת בירושלים. חשש ר׳ אברהם אליהו שמא לא ימלא איש את מקומו לתקוע בחצוצרה, ועלולים חלילה בני המושבה להיכשל בחילול שבת, שהרי לא אמר לאיש שיפקד מביתו אותו היום, והרי אין השבת נכנסת ללא תקיעת החצוצרה של ר׳ אברהם אליהו... מה עשה בעל לב־רגיש זה — מיהר ושיגר מברק בהול לבני ברק וזה לשונו: ״תקע בשופר גדול״, וחתם שמו א.א. פרידמן.

רק לאחר עיון מדוקדק הבינו מקבלי המברק משמעות הדברים — ר׳ אברהם אליהו מבקש שיתקעו במקומו וכן עשו.

משנשמעה תקיעתו של ר׳ אברהם אליהו ידעו הכל כי נחה קדושת השבת על המושבה.

וכולהון מתעטרין בנשמתין חדתין

מנורות הנפט הפיצו את זוהרם הצהוב בבית הכנסת שהלך והתמלא ביהודי בני ברק, לבושי הקפוטות ואזורי האבנטים הרחבים. שלווה של דממה נסוכה על פניהם, מצפים לבואו של הרב אריה מרדכי רבינוביץ, רבה הראשון של בני ברק, ועם כניסתו פותח החזן בניגון השבתי: ״הודו לה׳ כי טוב — כי לעולם חסדו״, והיתה פתיחה זו מלהיבה בזימרתה את ההתלהבות החסידית וכל הקהל כאילו שוכח עולם ומלואו ומתכנף בתפילת השבת.

כשמגיע החזן לזמר ״לכה דודי״ פורץ הקהל בשיר מלוכד — אין יסורי ארץ ישראל, אין דוויים ומכאובים — כל היקום אינו אלא מזמור שיר ליום השבת. האושר נמסך על פני כל וכאשר מגיעים ל״וכולהון מתעטרין בנשמתין חדתין״ אזי עולם הנשמות ממקור השבת מעטר את בית הכנסת ומתפלליו ומעליהם למעלת בני מלכים, טהורים וזכים, שאין להם בעולמם אלא השבת ומאורה, ואין פלא כי בתום התפילה יוצאים כולם כאחד בריקוד של שבת, ועד שיוצאים ובאים לביתם אין החשיכה אשר ירדה על פני המושבה שולטת בהם, אלא מלאכי השרת המלווים אותם מאירים לפניהם הדרך והשכינה שורה על פני הכל.

כך גם ביומו של השבת, איש איש ועיסוקו בתורה ובתפילה משעות הבוקר המוקדמות עד שעת הסעודה השלישית, עת רעוא דרעווין, כשמתכנסים כולם לבית הכנסת השרוי בחשיכה. הרב יושב בראש, לימינו ר׳ יצחק גרשטנקורן היודע נגן ומתכבד לזמר ״בני היכלא״ בניגון של השתפכות הנפש. הקהל כבר יודע את ניגונו של ר׳ יצחק ויחדיו מתעלים לכיסופין של רוממות הנפש ושמחתה: ״חדו השתא בהאי שעתא דבה רעוא ולית זעפין״. השבת ורוממותה חופפת על המקום והשעה ואין לך אחד שאינו מתעורר ונכסף לראות בתפארת עוזו.

הרב משמיע דברי תורה וחסידות, לרוב הוא מתבל בדבריו אודות קדושת ארץ ישראל, מעודד את הקהל לקבל יסוריה באהבה, ומסיים בדברי עידוד וחיזוק כי נזכה במהרה ל״הרחיב ה׳ לנו ופרינו בארץ״.

ר׳ דב פרידמן כבר יודע שעם סיום דברי הרב פוצחין בשיר: ״ישמחו במלכותך שומרי שבת״, לכך גם ציפינו אנו הילדים המצטרפים לניגון העליז. ר׳ יוסף ארליך קבוע ועומד לשורר ולזמר את הזמר ״ק־ל מסתתר״ בניגון מיוחד ומעורר הנפש, ודודי ר׳ שמואל מאיר היה מספר כי בשעה שר׳ יוסף היה שר ניגון זה היו נכנסים הרהורי תשובה אל כל השומעים אותו.

שעה זו של סעודה שלישית, כאשר השבת ורוממותה מגעת לשיא, היתה שעת רצון ועליה רוחנית. ומעשה בצעיר אחד שהתפרץ באופנוע לבני ברק והגיע עד לבית הכנסת, שם חסמו את דרכו עד שנאלץ לעצור ולעזוב את רכבו. הציעו לו להכנס לבית הכנסת, להתפלל מנחה ולהשתתף בסעודה שלישית עד שתצא השבת וילך לדרכו. משום מה קיבל הצעיר את ההצעה, שם כיפה לראשו, התפלל מנחה והרב נטלו עמו לנטילת ידים והושיבו על ידו כל עת הסעודה השלישית.

אחרי תפילת מעריב טרם יצא מבית הכנסת, שח הצעיר וסיפר:

— ״ישבתי עם חברי ברמת גן ודיברנו על שכנתנו בני ברק. פתאום עלה רעיון בליבי, אמרתי להם כי מוכן אני להתערב על סכום כסף כי אצליח להכנס לבני ברק עם האופנוע בעיצומו של יום השבת, לעבור את רחוב רבי עקיבא הלוך ושוב. אף הם הציעו לנגדי סכום אם אעשה זאת. הוסיף הצעיר ואמר: אמנם אני הפסדתי סכום כסף, אבל לעומת זאת זכיתי לטעום טעמה של שבת בבני ברק״...

אבל יהודי בני ברק לא הסתפקו בסעודה שלישית. לאחר הבדלה היו שבים ומתכנסים בבית הכנסת לסעודת ״מלוה מלכא״.

סעודה זו היתה משופעת בעליזות חסידית שמקורה בשמחת הנפש — שמחה דקדושה. אף הנערים השתתפו בה וסייעו בהכנתה. עסקנים מיוחדים היו קבועים להכין המאכלים והתבשילים: ר׳ מאיר רוזנפרב התמחה בבישול ה״גריץ״ ועשיית ה״קראץ בורשט״ — מאכלים מיוחדים לסעודת מלוה מלכא. ר׳ מאיר זה אף זימר תמידין כסידרן את הזמר ״אליהו הנביא״. ר׳ נחמיה שוארץ היה המספר סיפורי צדיקים ששמענו ברוב קשב והאזנה. גם חורז חרוזים היה ור׳ אהרן מלזק שמו, מחרז נפלא שנהנה מאתנו הילדים שעזרנו על ידו בנגינת הקצב לאחר כל חרוז. ר׳ מוטיל אייזנשטט היה ממונה על סידור השולחנות והכלים של סעודה זו. החבורה הנפלאה אשר ישבה

בדיבוק חברים האריכה בסעודה זו שעה מרובה באוירה מרוממת ואצילה עד שלא יכולנו להיפרד — חבל היה על כל רגע הן של שירה והן של סיפורי מעשיות של צדיקים אשר ערבו לאוזן וללב. משנתארכה השעה היה זה ר' אברהם פרידמן אשר זירז את החבורה לסיים: "הילדים האלה, אמר, חייבים כבר ללכת לישון כדי להשכים ללמוד תורה!".

השבתות הללו נתנו כוח ואון ליהודי בני ברק להתחיל שוב בשבוע חדש, לעמל ימי המעשה, אשר גם הוא חדור בהתלהבות דקדושה — לבנות את בני ברק ולכוננה על אדני הקודש.

המאבק על קדושת השבת

המאבק על קדושת השבת בבני ברק וצביונה כדת של תורה, החל, כאמור, עם עלייתם של ראשוני המתיישבים על הקרקע. המאבק נמשך שנים רבות ברציפות, במסירות נפש עילאית, ללא פחד ומורא, ללא רתיעה ועייפות, כאשר כמה שנים לאחר ייסוד המושבה, היה על התושבים להיאבק גם נגד פורצי גדר שהסתננו למושבה ושכרו בה חדרים, בנוסף לאלה שבאו מחוצה לה, מרמת גן ובעיקר משכונת בורוכוב.

מחללי שבת להכעיס הגיעו לקירבת בני ברק החרדית, המטרה לפגוע ברגשות תושביה בשבתות וחגים, בהתנהגות מופגנת של מעשים המהווים חילול שבת וכן בנסיעה ברכב בכוונה תחילה. כן התנהל מאבק נגד הנסיון להנהיג משחקי כדורגל בשבת בסמוך למושבה ונגד צעירים פורצי גדר מבני ברק והסביבה, שהיו מתאספים בלילות שבת על כביש השחור — רח' ז'בוטינסקי היום — סמוך לכניסה הראשית למושבה, שם היו מתאספים ומחללים שבת בפרהסיה.

היו אלה מאבקים קשים, מלווים לעתים קרובות בתיגרות ידים ובהתערבות המשטרה אשר עמדה בדרך כלל לצד מחללי השבת. פעמים רבות נאסרו שומרי השבת והועמדו למשפט לפני שופטים בריטיים, אשר הטילו עליהם עונשים וקנסות כבדים ביותר.

לנאבקים על השבת מבין תושבי בני ברק יצא שם בכל הארץ. ידועים היו כי הם מוכנים ללחום את קדושת השבת בעירם עד למסירות נפש.

בני ברק מאופיינת בשמירת השבת. בכניסות לעיר תלויים שלטים: "לא להכנס ברכב בשבתות ובחגי ישראל"

באותם השנים באו כמה מעסקני השבת ברמת גן והפצירו בראש העיר, אברהם קריניצי, לסגור מספר רחובות ברמת גן לתנועה ביום השבת. כדוגמה הם הביאו את המושבה הסמוכה בני ברק, בה נסגרו רחובות לכלי רכב בשבת. קריניצי ענה להם כדברים האלה: "גם אני הייתי שמח שלא יסעו בשבת והייתי מוכן שיסגרו רחובות לנסיעה בשבת, אולם לצורך כך אתם צריכים להיות כמו היהודים של בני ברק, הזורקים עצמם על הכבישים לפני גלגלי המכוניות לעכב בעדם לחלל את השבת — כיצד אתם מבקשים להידמות לבני ברק, שם קיימת מסירות נפש על שמירת השבת"...

המאבק על קדושת השבת לא הצטמצם רק בהפגנות ובלחימה עיקשת על הכבישים אלא גם במאבק ציבורי רב היקף. יהודי בני ברק פנו למוסדות היישוב, להסתדרות הכללית, לחברות התחבורה, לארגוני נוער, לתנועות הצופים, ואף לעתונות ולדעת הקהל.

המאבקים הקשים הניבו פרי. תושבי בני ברק הצליחו בעז"ה להתגבר על כל המכשולים ונגד כל הקמים עליהם, ויום השבת בבני ברק הלך ונחרט בצביונה כיום מנוחה וקדושה מוחלט כפי רצון מייסדיה ובוניה.

המערכה נגד משחקי כדורגל בשבת

אחד המאבקים המכריעים על צביונה של השבת בבני ברק היה המאבק נגד משחקי הכדורגל בפאתי המושבה, אשר תושביה החדורים במסירות נפש לא הפסיקו את מאבקם ההירואי עד שמשחקים אלו נפסקו אחת ולתמיד.

היה זה בקיץ שנת תרפ"ט, כשנודע שקבוצת צעירים מהמושבה אשר התארגנה ב"הפועל" קבעה משחק בעצם יום השבת. אמנם השחקנים הרחיקו מהמושבה עד כדי מרחק הליכה של כחצי שעה, במגרש מרוחק בין זפרדסים, אך גם זו היתה פירצה חמורה שעוררה התמרמרות עזה בין התושבים.

מיד התכנסו העסקנים של משמרת השבת לטכס עצה כיצד להפר את המזימה השפלה לפרוץ את חומת השבת של בני ברק. הוחלט לפנות לועד המושבה כדי שזו תפעיל את השפעתה על "ההסתדרות" ובאמצעותה על קבוצת "הפועל" שהיא תחת חסותה. גם הוחלט שאם פניה זו תושב ריקם, כי אז יתארגנו תושבי בני ברק בעצמם ללחום את מלחמת השבת על המגרש... לצאת בשבת למקום, להתפרץ אל המגרש, להשתטח על הארץ ולא לתת להם בשום פנים ואופן לחלל את השבת.

ועד המושבה שלח מכתב חריף להסתדרות העובדים ולקבוצת "הפועל" ודרש בתוף לבטל את המשחק, כדי שלא לגרום למתיחות בין התושבים ולא לפגוע ברגשות של יהודי בני ברק, שלא יירתעו מכל מאמץ לסכל את המזימה. הם הוזהרו כי מנוי וגמור עם יהודי בני ברק להילחם במלוא התקיפות, והטילו על מארגני המשחקים את האחריות לתוצאות החמורות העלולות חלילה לבוא ממאבק חסר פשרות זה.

כעבור כמה ימים התקבל בועד המושבה מכתב תשובה של "הפועל", עליה חתום מזכיר הקבוצה, ובו נטען כי המשחק אינו

מתקיים בתוככי בני ברק ולכן אין לועד המושבה להתערב בענין. במכתב נאמר:

לכבוד ועד המושבה בני ברק

בישיבת ק.ס. "הפועל בני ברק", מיום 20.6.1929, שדנה על מכתבכם מאותו יום שבו אתם מבקשים מאתנו לא לסדר את התחרות בכדורגל שצריכה להתקיים בשבת בין קבוצת כדורגל שעל ידנו ובין קבוצת "עופר" תל אביב על מגרש רחוק מבני ברק כחצי שעה, הוחלט לענות לכם:

א) אין המגרש שעליו נועדה להתקיים התחרות נמצא בגבולות בני ברק, ואין כאן משום להפריע את מנוחת השבת של תושבי בני ברק החרדים, ולגרום ע"י זה לתוצאות רעות, וחושבים אנו כי מצד הועד היה צעד פזיז מאוד בהתערבו בדבר אשר איננו נמצא בתוך המושבה, ועלינו להעיר את אזני כל אלה המעונינים כי תמיד נזהרנו ונזהרים גם עכשיו לא לפגוע ברגשות של מישהוא, ולא לעשות שום דבר בתוך המושבה בני ברק שירגיז את מישהוא! ואין אנו חושבים כי מי שהוא ירצה להפריע לפעולות קבוצת הכדורגל מחוץ לגבולות בני ברק.

ב) עלינו גם להודיע לועד המושבה כי לקלוב הספורטיבי שלנו כאן יש שם והוא "הפועל", והשם הזה הוא לתפארת לו.

ברגשי כבוד — א.פ.

הסתדרות העובדים הכללית

התאגדות לתרבות גופנית הפועל, סניף בני ברק

כאשר התקבל מכתב זה התברר כי אין בדעת הקבוצה לבטל את המשחק ביום השבת. לפיכך נקבעה ישיבה נוספת של העסקנים החרדים וחברי משמרת השבת, ובעקבותיה נקרא כל הציבור החרדי לעמוד על נפשו ולצאת ביום השבת למגרש המשחקים ולעצור בגופם את המשחק. היו כאלה אשר סברו כי חברי הקבוצה יפסיקו מעצמם את המשחק, כאשר יראו את תושבי בני ברק לבושי בגדי השבת באים להפריע להם, אך הרוב סבר כי לא תהא ברירה אלא להתפרץ לתוך המגרש אם הם לא יפסיקו את המשחק בעצמם.

בין אלה אשר ארגנו את ההפגנה היו: ר' אברהם אליהו פרידמן, ר' מרדכי פרידמן, ר' חיים ביין, ר' נחמיה שוואַרץ, ר' צבי מאיר, ר'

מאיר רוזנפרב, ר׳ דוד פריינד, ר׳ שמואל מאיר, ר׳ שרגא ונחוצקר, ר׳ משה גוטמן, ר׳ בעריש פרידמן, ר׳ יצחק מאיר גרונדלנד, ר׳ שרגא קוזלובסקי, ר׳ מנדל ניימן, ר׳ אברהם פלדמן, ר׳ צבי גליכמן, ר׳ מאיר גרדין, ר׳ זעליג שפירא, ר׳ צבי נחמן ברג, ר׳ משה הלל גרינצייג, ר׳ אלימלך מזלשטיין, ר׳ אהרן זילברשטיין, ר׳ משה וולדרסקי, ר׳ מרדכי איזנשטט, ר׳ חיים זיגלבוים, ר׳ אהרן רוטנברג, ר׳ מרדכי מנחם גרנביץ, ר׳ יוסף ערליך ועוד.

אף כי השמועה שתושבי בני ברק מתכוננים להפגנה רבתי הופצה במושבה, לא האמינו חברי הפועל כי אמנם זו תתקיים, לא נראה להם שבעיצומו של יום השבת, בצהרי היום של חודש תמוז, כאשר החום לוהט והשמש קופחת ייצאו תושבי בני ברק מרחק חצי שעה בחולות הכבדים עד המגרש. אולם אלה לא הכירו את מסירות נפשם על שמירת השבת, וכי כל מאמץ לא יהא קשה בעיניהם כדי לקבוע שבני ברק איננה ככל מקום אחר.

בשבת בבוקר הוכרז בבית הכנסת הגדול שעל כל התושבים להתאסף בשעה 3 כדי לצאת במלוכד להפגין על קדושת השבת. לקראת השעה היעודה התאספו כולם לתהלוכה גדולה של זקנים וצעירים הלבושים בגדי שבת. הם צעדו בסך, מיוזעים ונושפים מהחמה והחולות הלוהטים, כאשר שירת ״ישמחו במלכותך שומרי שבת״ מזדעקת מפיהם. בראש ההפגנה צעדו ילדי התלמוד תורה וביניהם: יצחק מאיר, אריה גרנביץ, ראובן גרנביץ, מנחם מאיר, צבי פלדמן, שאול ונחוצקר, אבא ונחוצקר, יצחק גרדין, חיים זילברשטיין, משה זילברשטיין, מרדכי שמרגד, צבי שפירא, א. פריינד, מאיר גרינצייג, ש. גליכמן, א. אוקסנברג, אברהם ואריה אלפסי, היו גם אלה אשר הלכו לעולמם: משה מאיר, משה שרגא מאיר, משה פריינד, חיים גרינצייג, א.מ. מאיר ועוד.

למרות שהופעתם של יהודי בני ברק החרדים היתה להפתעה בין חברי הפועל, כמו לצופים אשר סביב למגרש — לא הפסיקו הללו את המשחק וציפו לבאות.

יהודי בני ברק התקרבו למגרש ופתחו באמירת פרקי תהלים בקול רם ובקריאות רמות מתוך הלב הדואב: ״שבת! שבת!״, אולם המשחק לא הופסק. אז הגיע השלב בו התפרצו היהודים הכואבים לתוך המגרש והפריעו בגופם למהלכו. ההתפרצות למגרש החלה בעת

שאחד מהקהל קם וצעק בקול רם ואדיר: "הנני מוכן ומזומן לקדש שם שמים!!!", ופרץ ראשון אל המגרש ואחריו עלו כל המפגינים על המגרש והשתטחו על הארץ. ברגע הראשון נדהמו השחקנים מעוז רוחם של המפגינים אך תוך כמה דקות התפתחה תיגרה המונית. אנשי הפועל הסתערו בחמת זעם על יהודי בני ברק ודחקו בהם לעזוב את המגרש. אולם מקדשי שביעי לא נרתעו. המכות אשר קיבלו רק חישלו אותם והתעקשו לשכב על הארץ. כמה מהשחקנים התנפלו על ר' מאיר רוזנפרב, הפליאו בו מכות קשות עד זוב דם, אולם המשחק נפסק!

ההפגנה והלחימה העיקשת, מסירות הנפש ממש של יהודים, אשר כל בקשתם היא שלא לחלל את השבת במושבה אשר בנו בזיעת אפם כדי לחיות בה חיים יהודיים טהורים וקדושים, הוכיחה להסתדרות ולחבריה כי לא כדאי להם להמשיך במשחקים שמתנגדיהם מוכיחים עוצמה רוחנית אדירה ואינם נרתעים מללחום נגדם.

חברי הפועל נוכחו איפוא כי אין טעם לערוך בבני ברק, גם ב"גבולה" ובסמוך לה, משחקים שאינם תואמים לצביונה החרדי של המושבה. הם החליטו להפסיק משחקים אלה.

ואמנם מני אז ועד היום — אין פרץ ואין צווחה ברחובותינו.

המאבק ב"כביש השחור"

מאבק אחר בעד השבת וקדושתה, נערך סמוך לכניסה הראשית למושבה החרדית, בדרך ז'בוטינסקי, אשר כונה ימים רבים — "הכביש השחור".

באותם ימים התגוררו זמנית בבני ברק "חלוצים" שהתנהגותם לא הלמה את הרוח והאוירה הרוחנית של המושבה. הם התיידדו עם צעירים מרמת גן ושכונת בורוכוב, ומאחר שבתוך המושבה לא העיזו לחלל את השבת בפרהסיה, ראו אלה את הכביש השחור כ"מחוץ לתחום". הם התאספו בלילות שבת במרחק מה מהכניסה, סמוך לגשרון הקטן ושם היו מרשים לעצמם לעשן סיגריות ולארגן ריקודים מעורבים.

ליהודי בני ברק זה הפריע. אין "מחוץ לתחום". יהודי בני ברק

הרה"ח דוד פריינד מראשי הלוחמים למען קדושת השבת בבני ברק

החליטו להשיב מלחמה שערה. התמנו משמרות של "משמרת השבת" אשר יצאו לכביש השחור וסובבו במקום, להשגיח שלא יחללו את השבת ולא יהיו ריקודי תערובת. פעמים רבות הגיעו עד כדי תיגרות ידיים עם מחללי השבת, שלא הסכימו "להקריב" גם קטע כביש זה ליהודי בני ברק. הם לא הסכימו שיסובבו ביניהם משמרות שבת שיפקחו עיניים עליהם ויתערבו במעשיהם. מפעם לפעם הוזמנה המשטרה להתערב בין הניצים ולהפריד בין שומרי השבת ומחלליה.

זקני בני ברק סיפרו את המעשה אשר ארע באחד השבתות:

פעם יצאו אנשי משמרת השבת למשמרתם אשר בכביש השחור ובראשם ר' דוד פריינד, אחר מראשי הנאבקים על השבת שהיה גם בר לבב, אמיץ העשוי ללא חת למען קדושת השבת.

אותה שבת פגשו בכמה צעירים אשר עישנו סיגריות, ומשנתבקשו בטובות להשליך מיד את הסיגריות ולהפסיק לחלל את השבת ולא

נענו, הסתערו עליהם שומרי השבת והוציאו בכח את הסיגריות מפיות המחללים. הצעירים התנפלו על שומרי השבת והיכום, הוזעקה תגבורת והתפתחה קטטה המונית, קשה ואכזרית, מחללי השבת קיבלו מכות ואלה הזעיקו את המשטרה שבאה לעזרתם ועצרה את ראש שומרי השבת ר' דוד פריינד. ר' דוד הועמד למשפט על תקיפה ועוד. השופט התייחס בחומרה רבה למעשיו והטיל עליו קנס כספי גדול. מובן שיהודי בני ברק שילמו את מלוא הסכום ורק לאחר התשלום שוחרר ר' דוד ממאסרו.

גם משפט זה והקנס הכספי הגבוה לא הרתיע את יהודי בני ברק מלהמשיך להאבק, לא מכות אף לא מעצרים, ישפיעו על בני המושבה החרדית להפסיק ממאבקם למען השבת והשלטת צביונה התורתי על עיר התורה והחסידות, ההולכת ומוקמת תוך כדי לחימה עיקשת על קדושתם של ימי החול וימות השבת.

תקופה ממושכת נמשך המאבק על הכביש השחור. תושבי בני ברק לא הפסיקו להאבק בתופעה החמורה של צעירים חילוניים העושים כל העולה על רוחם בכניסה הראשית של המושבה. התושבים ערכו עצומה להסתדרות הכללית של העובדים בא"י, ובה תינו דאגתם נוכח המהרסים והמחריבים.

בעז"ה יום א' תמוז תרצ"ב

כידוע לכם הנה מושבנו בני ברק הוא כולו חרדי על כל מאה אחוזים. התושבים כולם חסידים שומרי תורה ומצוה, אהבת תורה ואהבת ארץ ישראל וקדושתה, הבעירה בקרבם להבת שלהבת לעזוב עסקיהם עמלם ורכושם ואת כל עמדתם בחיים בפולניה ולבוא ולהתישב במדבר חול ולעבוד בזיעת אפים ולהעסק בבנין הארץ, גם בעבודה עצמית ובעבודה עברית טהורה וחלילה וחלילה אין בבני ברק "עבודה זרה", וכל חפצינו לשבת בארצנו הקדושה ומאווייננו שמושבנו בני ברק יתנהל עפ"י התורה הכתובה והמסורה על כל מנהגי ישראל, וככה אנו רוצים שיהיה חינוכינו. ובעוונותינו הרבים הנה באים פריצים ומחללים את קדשינו שבת קודש בפנינו, ומי הם אלה עפ"י רוב המה הפועלים חברי ההסתדרות, המה פרצו במושבנו את הגדר של שבת קודש ובכל ליל שבת מתאספים על הכביש בשערי בני ברק ומעשנים סיגריות בהוללות ובפריצות להכעיס

ולהרגיז אותנו, ומהרסים את היסוד של בנין מושבנו, כי כמו שיש אצלם היסוד המוסד לבלי לבנות את הארץ בעבודה זרה, הנה היסוד המוסד הראשון אצלנו ואבן הפינה לבנין מושבנו קיום הדת, ולפי מצפוננו הנה חילול הדת וחילול השבת זהו יסוד המהרס את בנין הארץ, והמה לא בנינו־בונינו, אלא בנינו־מהרסינו ומחריבינו, וילדינו הקטנים עוללינו ונערינו מתרגלים בחילול שבת ע״י זה שרואים על כל פסיעה ופסיעה את הפריצים האלה, ומהם ילמדו וכן יעשו חלילה.

בתקנות של החברה ״בית ונחלה״ אשר המה מייסדי המושבה יש סעיף מפורש שמחללי שבת אין להם מקום במושבנו.

והננו פונים בזה בבקשה כפולה ומכופלת לכבוד מעלתכם, לפנות אל הפועלים חברי ההסתדרות באזהרה חמורה לחדול מכל אלה, ואם רוצים אתם בשקט שלום ושלוה במושבנו תדמו לכם שהדבר הזה נוגע בנפשותינו ממש עד דכדוכה של נפש, וכח הסבל שלנו יפקע באיזה זמן, ויכולים הדברים האלה אם ישונו להביא לידי מלחמות. אין אנו יכולים לראות את כבוד מושבנו מתחלל באמור הנה ככל החופשים — בני ברק. זה לא לכבוד לנו בפנינו ובפני כל העולם.

כבוד מעלתכם יוכל לפעול בזה ולהשפיע ככל אפשרותכם, ונא לא לדחות אותנו בדברים של מה בכך, והננו מחכים לתשובתכם בהקדם״.

בכבוד גמור ובברכת אחים
תושבי בני ברק

לא ידוע מה היתה תשובת ההסתדרות, אבל העובדה שחילולי השבת נמשכו הביאו את יהודי בני ברק להוסיף ולהיאבק בתנופה מחודשת.

באחד מלילות השבת האלה, בעוד אנשי משמרת השבת מתאספים כדי לצעוד לעבר הכביש השחור, ארעה במקום תאונה מחרידה אשר פגעה קשות במחללי השבת. התאונה היתה תקופה ארוכה לשיחת היום, בין אצל התושבים החרדים של בני ברק ובין אצל חברי ההסתדרות, ובעקבותיה נפסקו כמעט כליל ההתאספות של מחללי השבת. ומעשה שהיה כך היה.

הצעירים החילוניים התאספו למעגל של ריקודים מעורבים, אחרים עישנו סיגריות כדי להכעיס את שומרי השבת הקרבים למקום, ולפתע הגיחה מכונית מכיוון פתח תקוה, ובמהירות מופרזת עשתה דרכה אל תוך מעגל הרוקדים וההוללים. כמה מהם נגררו עם המכונית מרחק רב עד שנעצרה. אמבולנסים שהוזעקו מכל הסביבה אספו נפגעים רבים, שנזקקו לטיפול רפואי ממושך.

תאונה זו צימצמה את חילולי השבת, כאשר רבים מהחילונים ראו בה נקמה של שבת קודש נגד מחלליה ונמנעו מלבוא למקום.

עיכוב הקריאה מפני חילול שבת

זכורני כשהייתי ילד בשנה הראשונה ליסוד המושבה. בשבת בבוקר באו שני יהודים לבית הכנסת וסיפרו שבליל שבת עברו על יד אחד הצריפים בו התגוררו שני צעירים, ובמו עיניהם ראו כי מנורת הנפט כובתה בבת אחת ובטוחים הם שהצעירים כיבו את המנורה תוך חילול שבת. הועלתה השאלה כיצד לנהוג בשני צעירים אלה.

ר׳ חיים חוואט, כשמעו את תלונתם של שני היהודים, התרגש מאוד וזעק בקול: ״מחלליה מות יומת — מחלליה מות יומת!״, זעקותיו גברו עד שהבטיחו לו לעכב את הקריאה כמחאה נגד חילול השבת. ואמנם הקריאה הופסקה, והוחלט להזמין את שני הצעירים אל הרב לבירור והוא אשר יקבע כדת מה לעשות.

שני הצעירים הוזמנו אל הרב וכאשר באו אליו הכחישו את המעשה מכל וכל. הכחשתם לא התקבלה על דעתו של הרב והוא קנס אותם והיתרה בהם שלעתיד שוב לא יקרה כדבר הזה.

שרשרת השבת בכניסה למושבה

עם סלילת רחוב רבי עקיבא ופתיחתו לכביש נסיעה לכלי רכב, החמירה בעיית השבת בבני ברק. למושבה גם החלו להגיע מדי שבת קרובי משפחה וחברים של תושבים, מלבד מחללי שבת להכעיס, אשר עינם היתה צרה בקדושת השבת הנסוכה על פני המושבה העמלה כל ימות השבוע, ובשבת — יום מנוחה וקדושה.

התושבים החליטו ליטול יוזמה לסגור את המושבה מכניסת השבת עד צאתה. בכניסה למושבה הוקמו שני עמודי ביטון בשני צידי

"שרשרת השבת" אף היא אופיינית לבני ברק ומקיפה את העיר מכל רוחותיה

הכביש ולקראת כניסת השבת נמתחה שרשרת לרוחב הכביש אשר סגרה על הכניסה. יחד עם הצבת שרשרת הברזל התארגנה "משמרת שבת", שתפקידה להציב משמרות ליד שער הכניסה ולא לאפשר לכלי רכב להיכנס בשערי המושבה ביום השבת.

בין חברי משמרת השבת היו: ר' דוד פריינד, ר' משה גוטמן, ר' צבי מאיר, ר' חיים חוואט, ר' שמואל מאיר, ר' חיים ביין, ר' אברהם אליהו פרידמן, ר' מרדכי פרידמן, ר' בעריש פרידמן, ר' מאיר רוזנפרב, ר' נחמיה שוואַרץ, ר' זעליג שפירא, ר' מרדכי מנחם גרנביץ ועוד רבים מראשונים המתיישבים. לאחר מכן, בעשור השני ליסוד המושבה, הצטרפו גם: ר' אלתר צוקר, ר' זאב גואלמן, ר' מיכאל שפרינצלס, ר' נחום יואל הלפרין, ר' מנחם קנל, האחים בנדיקט, ר' יחיאל צוקר, ר' זלמן ינקלביץ, ר' ראובן אהרונוביץ, ר' אפרים ויסמל, ויבלחט"א ר' משה שרייבר, ר' אליעזר ברייאר, ר' מיכל רוט, ר' שאול וונחוצקר, ר' זלמן גולדבלט, ר' שרגא גרוס, ר' משה יוסף חרש, ר' צבי כגן, ר' זיסמן ציטרינבוים, האחים ר' יעקב ור' נח נוסבוים, ר' אפרים

לרר, ר׳ משה סוקולובר, ר׳ משה כהן, ר׳ יחיאל קורץ, ר׳ שמואל טייטלבוים, ר׳ מרדכי גולדשטיין ועוד רבים מתושבי המושבה.

כמה שנים אחר כך התארגנו רבים מבני המושבה ב״משטרה מתנדבת״, שהוקמה במיוחד ע״י רבה של בני ברק הגאון רבי יעקב לנדא זצ״ל, לשמור על קדושת השבת בבני ברק. הפעילים המרכזיים במשטרה המתנדבת היו ר׳ מיכל רוט, ר׳ שאול וונחוצקר ר׳ מנחם קנל, ר׳ זלמן גולדבלט ור׳ פנחס זוננהבנד. כן לקחו חלק במשמרות השבת, בשנים שלאחר העשור הראשון, בחורי ישיבת בית יוסף, בחורי חסידי גור, חברי אגודת ישראל ופועלי אגודת ישראל, חברי הפועל המזרחי, אנשי חוג חתם סופר, החוג החרדי ורבים אשר השבת בערה בקרבם והתנדבו לשמור משמרתה.

זכות גדולה ונכבדה עומדת להם לשומרי ״משמרת השבת״ וה״משטרה המתנדבת״, שבזכותם שולטת השבת שלטון ללא מצרים בבני ברק, גם כאשר היתה לעיר ואם בישראל, וגדלה והתרחבה לבלי הכר מאז העשור הראשון ועד היום.

קביעת השרשרת בשער הכניסה והשלט הגדול אשר הוצב במקום, היה לצנינים בעיני כמה פורצי גדר במושבה. באחת מלילות השבת עמדו כמה צעירים וניסרו את שרשרת הברזל ואף נטלו אותה עמהם.

הדבר הסעיר את בני המושבה ובשבת הבאה הביאו שרשרת עבה כמה מונים מקודמתה. כן הציבו שלט גדול ומאיר עינים, ובו נאמר כי בשבתות וחגים אין כניסה למושבה למחללי שבת. שנים רבות עברו עד שהתרגלו כי חוקתה של בני ברק אוסרת חילול שבת בתחומה.

המאבק על שער הכניסה והצבת מחסום ושלט גדול התפרסם בכל הארץ. דבר זה היה ראשון מסוגו בארץ ישראל וביישוב החדש ועד מהרה גם ידע העולם היהודי כולו כי בני ברק סגורה ומסוגרת ביום השבת. בני ברק קידשה ומקדשת שם שמים בישראל.

קצין משטרה עוכב בשבת

אנשי משטרה חשבו באותם הימים כי להם מותר לנוע ברכב בבני ברק בשבת. עד שיום שבת אחד, שעה שמתפללי בית הכנסת הלכו לביתו של אחד המתפללים ל״קידושא רבא״, התקרבה לפתע לעברם מכונית וכולם כאחד התפרסו לרוחב הכביש ולא איפשרו לנהג להמשיך בנסיעה.

מתוך המכונית יצא איש לבוש בגדים אזרחיים, אשר הציג את עצמו כמפקד משטרת פתח תקוה. הוא דרש בתקיפות כי יתנו לו להמשיך בנסיעתו, אך לעומתו התייצבו כמה מבין חברי "משמרת־השבת": ר' משה לוי, ר' אפרים לרר, ר' זיסמן ציטרינבוים, ר' סיני ימניק, ר' יחיאל קורץ, ואמרו לו שאמנם הוא מפקד משטרה בכיר, אבל גם הם "נציגיו" של הקב"ה שאסר לחלל את השבת ליהודי, אף כי הוא מפקד משטרת פתח תקוה... הם הציעו לו באדיבות כי ישאיר את הרכב על עמדו והוא עצמו מוזמן לביתם לסעודת השבת ולא יאונה לו כל רע אם יבלה את השבת בבני ברק. אולם מפקד המשטרה דחה את הצעתם הנדיבה וביקש בכוח לצאת מהמקום עם רכבו. חילופי הדברים הקשים התפתחו עד כדי דחיפות שפגעו גם באותו מפקד משטרה יהודי. הלה עזב את רכבו והלך להזעיק עזרה. כעבור כשעה חזר המפקד עם כוח של שוטרים בריטיים. הללו פתחו בחיפושים אחר המעורבים בקטטה ובעיקר את אלה אשר העיזו לדחוף מפקד משטרה, אולם כל החבורה הסתלקה מהמקום בעוד מועד והשוטרים העלו חרס בחיפושיהם. הם הצליחו לאסור רק את ר' אפרים לרר אותו הם הביאו לבית הסוהר ביפו שם היה עצור עד המשפט.

מפקד המשטרה לא ויתר ודרש מראשי המושבה שכל אלה אשר השתתפו בקטטה יתייצבו במשטרת פתח תקוה, וכי הוא מבטיח שלא יאונה להם כל רע. לאור הבטחתו הוחלט להיענות לדרישתו ושומרי השבת התייצבו בתחנת המשטרה. לאחר חקירות הועמדו בכל זאת לדין ונקנסו בסכומי כסף גדולים. הסיפור עם מפקד המשטרה התפרסם עד מהרה בעתונות, ומעתה ואילך ידעו הכל כי הכניסה ברכב ביום השבת לבני ברק אסורה גם לקציני משטרה...

קבוצת "חלוצים" מחללת את השבת

בעת שהחלה סלילת ה"כביש השחור", הועסקו בעבודות הסלילה גם קבוצה של "חלוצים" חילוניים. הקבוצה התחננה לפני ר' חיים ביין שירשה להם להקים על המגרש שלו, הסמוך לבית הכנסת הגדול, כמה אהלים בהם ישתכנו כל העת אשר הם עובדים על הכביש השחור.

לר׳ חיים לא קסמה ההצעה, כמו לכל תושבי המושבה — מה להם לחלוצים חופשיים ולבני ברק?, אולם לאחר שהצעירים הבטיחו לשמור על גדרי הצניעות של המושבה החרדית, להקפיד על הכשרות ולא לחלל את השבת, ניאות ר׳ חיים לבקשתם, אדרבה, חשב, כי קירבתם למקום ולאורחות חייהם של התושבים, תביא אותם גם להתקרב ליהדות.

אולם באחד השבתות התפרץ ר׳ חיים ביין לבית הכנסת, נסער ונרגש, וצעק ככרוכיה כי הוא עצמו שמע מאחד האהלים רעש של פרימוס דולק, וכי וודאי שהפרימוס הובער בעיצומו של יום השבת. עם צעקותיו הפסיקו את התפילה באמצע פסוקי דזימרה ושלחו מיד כמה מתפללים שיבדקו מה קורה באהלים של החלוצים. התברר כי ר׳ חיים לא חשד בכשרים, וציבור המתפללים יצא מיד למחות על חילולי השבת. הדבר הרגיז יותר כי חוצפתם של מחללי השבת הגיעה עד כדי הבערת פרימוס סמוך לבית הכנסת ובשעה שמתפללים רבים עומדים בתפילה. החלוצים ניסו להגן על עצמם ולהכחיש את הדבר, אולם אף אחד מהתושבים לא התייחס ברצינות לדבריהם. במוצאי שבת התכנסו טובי המושבה לדון בנושא והוחלט, לבקש מהחלוצים לעזוב את בני ברק — לא כאן המקום, אמרו, בשביל אנשים אשר אינם יודעים גבול בחוצפתם. ואמנם במשך השבוע עזבו החלוצים את המושבה והיתה הרווחה לכולם.

מפקדים מה״הגנה״ מחללים שבת

באחד מלילות השבת, כאשר בשעה מאוחרת יצאה קבוצה של בחורים מחסידי גור מ״השטיבל״ לפקח על שמירת השבת ברחובותיה של המושבה, נתקלנו לתמהוננו הרב בחבורה של כמה צעירים אשר עישנו להנאתם סיגריות במרכזה של המושבה. הצעירים היו מוכרים לנו כמפקדים ב״הגנה״ של בני ברק, ולמרות זאת ניגשנו אליהם, אנוכי, ר׳ נח נוסבוים, ר׳ יעקב ברייטשטיין ועוד כמה בחורים, ובקשנו מהם להשליך מיד את הסיגריות מפיהם. תחילה עשו עצמם כלא שומעים אותנו והמשיכו בדרכם ובמלאכתם, אך אנו ירטנו לפניהם הדרך והתייצבנו מולם.

הם נדהמו מהתקיפות בה נהגנו, דבר שהיה נראה להם כחוצפה

יתירה — כיצד יתכן לפגוע במפקדי ההגנה השומרים על הבטחון של המושבה. ביהירותם הרבה החלו להרביץ מכות והתפתחה קטטה, בה היתה ידינו על העליונה. הסיגריות ממילא כבר התפזרו לרוח ועד אשר התאספו רבים מבני המושבה הסתלקנו מהר מהמקום.

התקרית עם מפקדי ההגנה של בני ברק, אשר הירשו לעצמם להתגרות עם התושבים ולחלל את השבת בתוך המושבה לנגד עיני התושבים, היתה לשיחת היום עד אשר התערבו ראשי המושבה והשכינו שלום בין הצדדים. מאז נזהרו גם מפקדי ההגנה שלא לחלל את השבת בפרהסיה בתוככי בני ברק.

בהגנה על קדושת השבת

בין הלוחמים המסורים לכבודה של שבת קדשנו, היו חסידי גור, שזכות זו נפלה בחלקם משום שהם כידוע מסיימים את תפילת ליל שבת שעה ארוכה לאחר שיהודים רבים כבר מסובים אל שולחן השבת ועסוקים בזמירות שבת. ה"הפסקה" של שעה אחת בין קבלת שבת לתפילת מעריב, בה שוהים שעה אחת בעסק התורה, מביאה לאיחור של שעה בסיום תפילת ליל שבת, ובשעה זו כאשר חסידי גור יוצאים מבית הכנסת לביתם שוממים רחובותיה של המושבה.

בשעה זו, סבורים היו נהגים וארחי־פרחזי, כי אפשר להלך ברחובה של בני ברק ולחלל בה את השבת. אלא שמדי פעם היו נתקלים דוקא באותה שעה בחסידי גור שסיימו זה עתה את תפילתם.

פעם נתקלו חסידי גור בשני גברתנים ידועים אשר הילכו ברחוב הראשי ועישנו סיגריות בריש גלי. ניגשתי אליהם יחד עם ר' יואל ויסמל ובקשנו מהם בנימוס להפסיק מיד את חילול השבת. הללו סירבו להיעתר לבקשתנו ולא עוד אלא שענו בחוצפה והתבטאו בגסות רוח. נסערנו כולנו עד אשר הויכוח התפתח לקטטה. קבלנו מכות אבל גם השבנו להם כגמולם, עד שבסופו של דבר נאלצו לזרוק את הסיגריות. שני עזי נפש אלה לא השלימו עם תבוסתם וחיפשו דרך לנקום בנו. הם הצליחו לארגן קבוצה של צעירים חילוניים אשר הצטיידו באלות ובאחד הלילות ארבו לי ולר' יואל, אולם אותי הם לא הצליחו לתפוס, אבל את ר' יואל תפסו בעת שחזר מהשטיבל והפליאו בו מכותיהם. לא יכולנו להבליג על כך והתארגנו, להשיב

להם כגמולם אולם הללו כפי הנראה הבחינו כי אנו אורבים להם ולמשך תקופה ארוכה, עד אשר נרגעו הרוחות, לא הראו את עצמם בבני ברק.

בין מגיני השבת מבחורי חסידי גור באותה תקופה נמנו: ר' יעקב נוסבוים, ר' יצחק מאיר, ר' א.א. ינקלביץ, ר' יואל ויסמל, ר' לוי יצחק וידסלבסקי, ר' דוד פרייא, ר' ישראל דוד מלנוביצר, ר' זיסמן ציטרינבוים, ר' מנחם מאיר, ר' שלמה קוזלובסקי, ר' יודל כץ, ר' יצחק הרץ, ר' יעקב ברייטשטיין, ר' משה כהן, ר' מרדכי גולדשטיין, ר' אלחנן ראובן גרוכובסקי, האחים ר' יעקב ומשה רוזנטל ור' ש.ל. ינקלביץ ור' יחזקאל כהן, ר' פישל לוזנובסקי, ר' שמואל הרצוג, ר' אריה גולדמן ור' אברהם פרידמן. ואלה שהלכו לעולמם: ר' מנחם ווייץ, ר' נח נוסבוים, ר' א.מ. מאיר, ר' משה סוקולובר, ר' צבי מאיר ור' פישל רוזנטל.

המשטרה הבריטית מתנכלת לשומרי השבת

המשטרה הבריטית לא ראתה בעין יפה את העובדה שתושבי בני ברק סוגרים את המושבה שלהם ביום השבת. הם לא חדלו להתנכל למגיני השבת ואף לעוצרם בעיצומו של יום השבת.

באחת השבתות בשנת תרצ"ד — מספר ר' צבי פלדמן — פרצה מכונית לבני ברק והצליחה להגיע עד לבית הכנסת הגדול. כאשר שמע ר' צבי מאיר את רעש המכונית יצא מביתו ונעמד באמצע הכביש ולא איפשר למכונית להמשיך בנסיעה. עם זעקותיו "שבת!" יצאו מיד התושבים מבתיהם ובהיאסף קהל רב לא הירפו מהמכונית. הם נעמדו סביבה כחומה בצורה והנהג עזב את מכוניתו בלית ברירה. הוא סירב לקבל הצעתם של תושבים להתארח בביתם עד צאת השבת — כפי שנהגו רבים אשר נקלעו שלא ביודעים בשבת בבני ברק — אלא מיהר ויצא מהמושבה רגלי, ומשם כפי הנראה נסע למשטרת פתח תקוה והתלונן בפני הקצין התורן, שיהודי בני ברק חטפו את מכוניתו.

כעבור שעה הגיע לבני ברק טנדר של המשטרה ובו כשמונה שוטרים. הרכב המשטרתי נעצר ליד ביח"ר דובק וממנו ירדו השוטרים שלופי אלות וביקשו לאתר את "חוטפי" המכונית. בינתיים שוב

התאסף קהל רב אשר סגר על המכונית לבל תנוע ממקומה. אותה שעה הצביע הנהג על כמה אנשים מבין המתקהלים, כי אלה הם אשר עצרו אותו והשתמשו בכוח כדי לעצור אותו ואת מכוניתו. השוטרים עצרו מיד את אלה אשר הנהג החווה כנגדם והעלו אותם בכוח על הטנדר המשטרתי. החלו זעקות מחאה של התושבים הנקהלים, אולם לבד מבחור אחד אשר הצליח לקפוץ מהטנדר ולהסתלק מהמקום נאלצו יתר העצורים לנסוע עם השוטרים הבריטיים למשטרת פתח תקוה.

שומרי השבת שוב הועמדו לדין ונקנסו בסכומי כסף גדולים אשר שולמו, כמובן, על ידי יהודי בני ברק.

בני ברק סגורה — אין יוצא!

בבני ברק דאז גם העגלונים ידעו שהמושבה סגורה בשבתות לפני מחללי שבת אבל אותו עגלון משכונת בורוכוב טעה בחישוביו — הוא חשב כי רק ביום השבת עצמו אסור לחלל שבת בבני ברק, אבל מי שיוצא ממנה לפני כניסת השבת — מותר לו...

לכן הגיע אותו עגלון לבני ברק ביום שישי אחר הצהרים ופירק מעל עגלתו את המטען עד סמוך לכניסת השבת ממש, שעה שהדליקו כבר את נרות השבת ויהודים רבים החלו לעשות דרכם לבית הכנסת.

אותם יהודים כאשר ראו כי יהודי נע עם עגלה וסוסים ברחובות בני ברק, ובוודאי לא יספיק לשוב לביתו אלא לאחר שהשבת כבר תיכנס וממילא יצטרך לחללה — התאספו סביבו וביקשו ממנו להישאר בבני ברק, ואם כי הוא עצמו יכול ללכת רגלי לביתו אבל את העגלה והסוסים ישאיר במקום. היה זה ר' משה גוטמן, מלוחמי השבת המסורים, אשר הסביר לעגלון כי לא יספיק להגיע לביתו לפני כניסת השבת ותוך כדי הסברו, התיר את ריתמות הסוסים והכניסם לאורווה. העגלון תמה — "חשבתי כי רק צריך לצאת מבני ברק לפני שבת, מה איכפת לכם מה אני עושה מחוץ למושבה?!". אבל יהודי בני ברק חשבו אחרת, ועד שר' משה התיר את העגלה והסוסים והכניסם לאורווה, הוסבר לעגלון כי גם מחוץ לבני ברק אסור לחלל שבת. הלה הבין כנראה כי אין טעם להתנגד, פנה והלך רגלי לביתו, בעוד העגלה והסוסים שובתים בבני ברק.

שכניו תמהו לאותו עגלון הצועד בגפו, ללא עגלה וללא סוסים, ומשנשאל על כך, סיפר להם כל אשר קרהו בבני ברק.

מאז ידעו גם ברמת גן ובשכונת בורוכוב כי בני ברק מתנגדת שיחללו שבת גם ב...רמת גן ובשכונת בורוכוב.

שולחנות וספסלים מחסום למחללי שבת

באחת השבתות בשנת תרצ"ד התארגנו כמה צעירים חילוניים מחוץ למושבה וביקשו לפרוץ את חומת השבת של בני ברק. אלה עלו על אופנועים כדי לרמוס בהם את רחובות בני ברק בעיצומו של יום השבת, ובכך להוכיח ליהודי המושבה כי גם בבני ברק הותרה הרצועה חלילה, ואפשר לחלל בה את השבת בריש גלי. בכוונה תחילה דהרו באופנועיהם במהירות עצומה שסיכנה את כל אשר התקרב אליהם.

יהודי בני ברק נסערו בעוז רוחם של הצעירים הללו והתארגנו מהר כדי לעמוד על קדושתה של שבת קודש.

מבתי החסידים של חסידי גור וחסידי אלכסנדר ברחוב רבי עקיבא הוציאו החסידים את השולחנות והספסלים והעמידום לרוחבו של רחוב רבי עקיבא. אלה הוצבו כבריקדה ועליהם ניצבו הבחורים והאברכים מבתי החסידים. לעזרתם הגיעו גם בחורים מישיבת בית יוסף ורבים מיהודי בני ברק.

כאשר התקרבו מחללי השבת החלו צעקות רמות של משמרת השבת, אשר הבטיחו כי רחובות בני ברק לא יהיו פרוצים למחללי שבת.

פרצו קטטות קשות ואכזריות, חבטות עזות הוטחו זה בזה, אבל בסיומה של הקטטה הנוראה הזאת נסוגו מחללי השבת בבושת פנים. מאז חדלו אותם צעירים להתנכל לשבתה של בני ברק החרדית.

שנים רבות נמשכו מאבקי השבת במושבה, אשר החליטה נחרצות כי כאן תהיה קדושת השבת השלטת הבלעדית ביום מנוחה קדוש זה.

במשך שנים ארוכות נטלו יהודי בני ברק חלק נכבד ופעיל ביותר על שמירת שבת קדשנו, ובזכות מסירות הנפש והעמידה האיתנה נגד כל מי שניסה לפרוץ את גדרה של השבת יצאנו מכל המאבקים כשידנו על העליונה.

ליד שער הכניסה למושבה

שנים רבות היו תושבי בני ברק מתאספים מדי ליל שבת בשבתו, אחר סעודת השבת, ליד שער הכניסה למושבה ברחוב רבי עקיבא על יד הכביש השחור.

בלילות השבת היו מוציאים לכאן את השולחנות והספסלים מבית הכנסת הסמוך ומציבים אותם לרוחבו של הרחוב, כאשר לידם עומדים שומרי השבת ומגינים בגופם על המחסום.

קבוצות קבוצות היו מגיעים יהודי בני ברק למקום זה ופותחים בשירות וזמירות של שבת. במקום זה היו כולם כאיש אחד ובלב אחד למען קדושת השבת. מכל החוגים באו הנה, אנשי אגודת ישראל ופועלי אגודת ישראל, חסידים ובחורי ישיבות, חניכי צא"י והנוער האגודתי, חברי הפועל המזרחי ובני עקיבא, כולם באו להתאסף ברוב עם כדי להדר את השבת וקדושתה. שירי השבת הדהדו למרחקים, והריקודים השבתיים היו למקור של עצמה רוחנית אשר הפיצה אורה מחוץ לגבולות המושבה. כל מי שעבר בכביש השחור הבחין מיד — "כאן המושבה החרדית החדשה — בני ברק"!

מחלל שבת: "אינני יהודי!"...

יהודי אחד שנקלע לבני ברק במכוניתו ביום השבת מצא דרך לצאת ממנה, סבר כי טענתו תתקבל על ליבם של יהודי המושבה. כאשר נעצר טען: "אינני יהודי!"... אבל הוא טעה טעות חמורה, ומעשה שהיה כך היה.

באחד השבתות — מספר ר' סיני ימניק — ישבנו אני ור' צבי מאיר בבית החסידים דחסידי גור ברחוב רבי עקיבא ולפתע אנו שומעים רעש של מכונית נוסעת. השבת חוללה ור' צבי מאיר זינק ממקומו, רץ לעבר הרחוב ונעמד באמצעו, ובגופו עצר מבעד למכונית להמשיך בנסיעה.

הנהג עצר את המכונית ור' צבי זועק לעברו: "שכחת שהיום שבת?!", אבל הלה היתמם ובאנגלית צחה טען שאיננו יהודי וכי מותר לו לנוע ברכב בשבת. אבל ר' צבי מאיר לא קיבל טענתו של זה, ברור היה לו שיהודי זה מתחזה לגוי. פנה בעברית לידידו אשר עמד על ידו ושח אליו כדי שה"גוי" ישמע: "אני חושב — אומר ר' צבי —

שנצטרך לבדוק את האיש הזה אם הוא דובר אמת, ניאלץ כנראה לבדוק אם ...הוא מהול".

אותו "גוי", משמע לאן הדברים מגיעים, פרץ וצווח: "לא! לא — אני יהודי, אני יהודי!". הוא יצא מהמכונית ונכנס לבית החסידים, התפלל מנחה והשתתף בסעודה שלישית יחד עם כל הציבור, ורק לאחר צאת השבת, לאחר שהבטיח כי יותר לא יסע בשבת, יצא מהמושבה ופנה לדרכו.

המאבק עם נהגי "איחוד־רגב"

מאבק של שנים ניהלה "משמרת השבת" של בני ברק, בשיתוף פעולה הדוק עם אנשי "משמרת השבת בתל אביב, נגד נהגי האוטובוסים של קבוצת "איחוד־רגב".

נהגיה של קבוצה זו היו ברובם תושבי רמת גן וגבעתיים ושמירת השבת היתה מהם והלאה. ביניהם היו גם נהגים משכונת בורוכוב, אשר "הצטיינו" בשחצנותם ובחילוניותם. אלה התנגדו בשעתו למינויו של רב בשכונתם ואפילו בית כנסת לא הרשו להקים בה. רק בהתערבותו של הרב הראשי לישראל הגראי"ה קוק, הסכימו לבנות בית כנסת ובחגיגת הנחת אבן הפינה השתתפו הרבנים הראשיים ורבים מתושבי בני ברק.

ברם נהגים אלה היו מחללי שבת בפרהסיה וזילזלו בתורה ובנוטריה. זכורני, כי אחד הנהגים שהיה נוסע בקו בני ברק, היה משתחץ ואומר, כי מאחר ובשכונת בורוכוב אין רב, הרי הוא מקבל על עצמו להיות ממלא מקומו ובתור שכזה הוא קובע שמותר לנסוע בשבת... תמיד התנהלו ויכוחים קולניים ומרים בין תושבי בני ברק לבין הנהגים, ואף כי אלה לא הרשו לעצמם לנסוע בתוככי בני ברק בשבת, אבל האוטובוסים שלהם נראו בשבתות בתל אביב בהסעות מטיילים ועוד.

אנשי משמרת השבת בתל אביב דיווחו לחבריהם בבני ברק על הנסיעות של קבוצת "איחוד רגב" בתל אביב בעיצומו של יום השבת, וביקשו את התערבותו של ועד המושבה של בני ברק, כנהנית משירותיה של קבוצה זו, לפעול להפסקת חילולי השבת. להלן אחד המכתבים של ועד המושבה לקבוצת "רגב":

ב"ה חשון תרפ"ט
לכבוד חברת "רגב" תל אביב.
א.נ.

חברת "משמרת שבת" בתל אביב שוב באה אלינו בתלונה על חילול השבת בפרהסיה שבא מצד אחד מחבריכם, הוא בעל מכונית מס' 179 שהרשה לעצמו לעבור עם מכוניתו בשבת שעברה בשעה 11 לפני הצהרים בחוצות העיר תל אביב, למגינת ליבם של התושבים היראים וחרדים, והם מטילים את כל האחריות בעד חילול השבת הזה עלינו. אנו מוצאים, איפוא, לחובתנו להזהירכם! מושבתנו בני ברק היא כידוע לכם מושבה חרדית וכל תושביה הינם מחוג אותם היהודים שיום השבת ומנוחתו קדושים ויקרים בעיניהם. ובתור אלה שנבחרו ע"י התושבים האלה לעמוד בראשם ולהגן על ענייניהם הציבוריים, וגם הדתיים בכלל, אין אנו יכולים לעבור בשתיקה על העובדה המעציבה הזאת, שקבוצת "רגב" שאנחנו לקחנוה זה לא כבר תחת חסותנו, והשפענו על תושבינו להשתמש לצורך נסיעותיהם רק במכוניותיה, תנבל את שמנו ושמה הטוב של "בני ברק", ותתן אותה לשימצה בפי כל יושבי הארץ.

אנו מזהירים אתכם בפעם האחרונה על חילול שבת בפרהסיה בחוצות עיר שלא ישנה עוד ולא תביאו אותנו לשאת באחריות בעד מעשיכם המחפירים האלה. והננו מתרים בכם שבמקרה הראשון שיפנו אלינו מאיזה צד שהוא בתלונות כהנ"ל לא נפנה עוד אליכם רק נסיק מסקנות שנמצא לנחוץ והאחריות בעד התוצאות תחול עליכם בעצמכם.

בכבוד רב — ועד המושבה בני ברק

פניות רבות בכתב ובעל פה הופנו לקבוצת "רגב", ורק לאחר מאבק ואיומים להסיק מסקנות ולהפסיק להשתמש בשירותיה של חברה זו השתפר מדי פעם המצב, ומכוניותיה נראו פחות נוסעות ביום השבת.

במאבק עם "תנועות נוער" מהסביבה

החורשה הגדולה של עצי האקליפטוס שבפאתי בני ברק, היכן שכיום

הרחובות: חזון איש האדמו"ר מגור והרב מלצר, היתה מקום מיפגש ובילוי לתנועות נוער מהאיזור.

עם יסוד המושבה ורכישת השטח פנה ועד המושבה לתנועות הנוער האלה בדרישה להפסיק את קיום המחנות בחורשה זו. לאחר דין ודברים הוסכם כי כל תנועת נוער אשר תבקש לקיים אירוע בשבת בחורשה, עליה לפנות תחילה לועד המושבה ולהצהיר בהתחייבות מפורשת שבמקום תישמר קדושת השבת — לא יעלו אש, לא יריעו בחצוצרות, לא יעשנו סיגריות וימנעו מכל עשיית מלאכה.

יהודי בני ברק היו מסיירים בחורשה ובסביבתה כדי לבדוק אם אמנם נשמרת השבת וכי הנערים אינם מפירים את ההתחייבות.

פעם אחת התקיים בחורשה מחנה של הנוער הלאומי מתל אביב. הסיור של משמרת השבת העלה כי אחד הצעירים מעשן בחורשה בריש גלי. הדבר עורר מיד סערה בקרב יהודי בני ברק שכל הענין לא נראה בעיניהם למרות רצונם לקיים יחסים טובים עם שכניהם.

ועד המושבה פנה במחאה חריפה אל הנהלת הנוער הלאומי, ואלה השיבו מכתב האופייני כל כך לדרכם מאז:

חוגי הנוער הלאומי — יום ט"ו אלול תר"ץ
תל אביב — א"י
לכבוד ועד המושבה בני ברק
א.נ.

נבקשכם לפרסם את הודעתנו זו בין תושבי מושבכם הנכבדים מאוד:

בימים י"א-י"ד אלול חנתה קבוצה מחברי ארגוננו בחורשה ע"י המושבה, בא כוחנו במושבה נתבקש שנשמור במחנה על קדושת השבת, אנחנו הבטחנו זאת ומלאנו את הבטחתנו. והנה נודע לנו שנפוצו עלינו במושבה דיבות ושמועות שווא, כאילו חברינו עישנו סיגריות בפרהסיה וכאילו תקעו במחננו בחצוצרה, הננו מכחישים זאת בכל תוקף, היות ודברים אלה הם שקר גמור. סמוך למחננו במרחק כמה מטרים בתוך החורשה חנתה קבוצת צופים שאין אנו אחראים למעשיהם, כמו כן נפוצה דיברת שקר על אחד מחברינו שעבר לפני התיבה בבית הכנסת

הגדול, כאילו ראוהו מעשן בשבת ותוקע בשבת בחצוצרה, עלילה זו בשקר יסודה וכידוע חברנו זה הוא שומר שבת. כמו כן הננו חפצים להודות על ידכם לאותם מתושבי בני ברק שהקלו לנו על מציאותנו בחורשה בקרבת המושבה. בתקוה כי הכחשה זו תפורסם בהקדם בין התושבים, הננו בברכת ציון והתחיה.

בשם מפקדת המחנה — צבי לוין

מניעת השכרת דירות למחללי שבת

באותם ימים היה ברור כי בני ברק היא מושבה חרדית לכל דבר. תושבים אשר ביקשו להשכיר דירות לתושבים חדשים נמנעו מלעשות זאת עד אשר ברור היה כי תושבים אלה הם שומרי שבת.

לימים התברר כי היו כאלה אשר העמידו פנים בעת אשר ביקשו לשכור דירה במושבה, ורק לאחר שכבר גרו בדירה הראו את פרצופם האמיתי כמחללי שבת וכמתנהגים שלא כרוח תושבי בני ברק. ועד המושבה נדרש לנושא בכל הרצינות ופנה לכל התושבים להבטיח עצמם בעת השכרת הדירה שלא יקרו דברים כאלה. בקריאה לתושבי בני ברק נאמר:

"בקשר עם המקרה המעציב של חילול שבת שקרה לפני איזה שבועות, שעשה את כל המושבה כמרקחה בפגעו ברגשותיהם הכי קדושים של תושביה, נדרשים כל אלה שיש להם דירות להשכיר להתנות עם שוכרי הדירות שכל מקרה של חילול שבת על ידי השוכר, ניתן למשכיר הדירה הרשות המלאה להוציא את הדייר מהדירה. הכנסת תנאי זה בחוזה השכירות יועיל בהרבה להרחקת מקרי חילולי השבת המתרבים והולכים במושבה, וימנע מהקהל אי נעימות כזאת שקרתה לפני איזה שבועות. רוצים אנו לקוות שתושבי בני ברק החרדית יתנו כולם את ידם לנו כדי שבכוחות משותפים נוכל להגן על היום הקדוש לנו מאז היותנו לעם, היום שבכל משך ימי גלותינו הארוכה הורגנו עליו ועל שמירת קדושתו.

והננו מביעים את בטחוננו החזק שגם צעירי המושבה ידעו לשמור על השקט והנימוס הציבורי, יבליגו על השקפותיהם

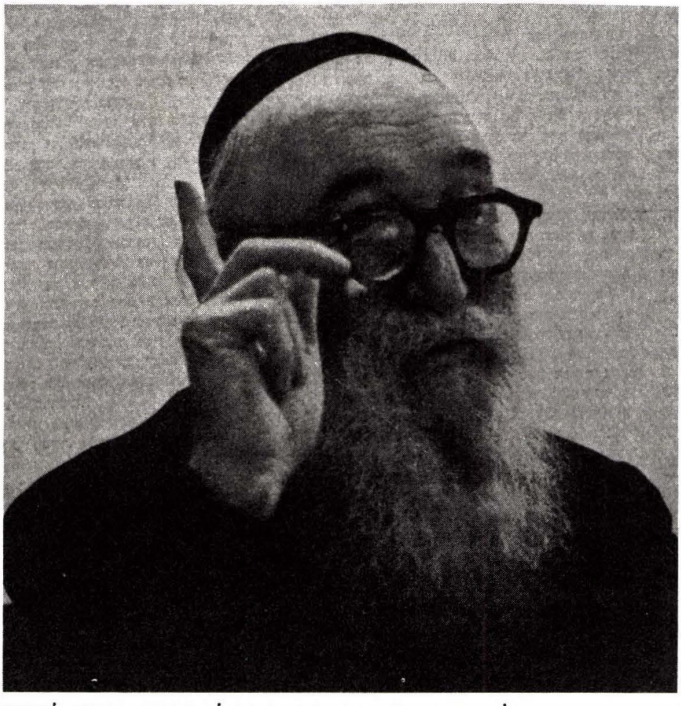
ביחס לעניני הדת והשבת, וישמרו מכל צעד שעלול לפגוע ברגשותיהם הקדושים של כל בני המושבה.

ועד המושבה — בני ברק

בני ברק, ז׳ חשון תרצ״א

הגר״ז סורוצקין שובת בבני ברק

ביקורה של משלחת מטעם ״מועצת גדולי התורה העולמית״ בשנת תרצ״ד בבני ברק, והשבת בו שבת ראש המשלחת, הגאון רבי זלמן סורוצקין זצ״ל, אשר לימים הוא עצמו כיהן כראש מועצת גדולי התורה — לא נשכחה ימים רבים מאלה אשר זכו לשהות אותה שבת בבני ברק.

הרב הגאון רבי זלמן סורוצקין יו״ר מועצת גדולי התורה הוזמן לדרוש בשבת קודש ברחובה של עיר בכניסה למושבה בפני יהודי בני ברק

בעת אשר עשתה המשלחת הנכבדה הזאת בארץ, סיירה לאורכה ולרוחבה והיתה אמורה להביא את רשמיה לפני גדולי וענקי אותו דור בהתכנסותם לדון על ישוב ארץ ישראל, הזמינו ראשי המושבה את הגאון מלוצק לשבות במחיצתם של תושבי המקום. הגר״ז סורוצקין נענה בשמחה להזמנה זו ועשה עם יהודי בני ברק את השבת, עודדם וחיזקם, ובנועם אמרותיו הביא עמו רוח טהרה ועשייה למושבה החרדית.

שנים רבות לאחר אותה שבת, אחר עבור תהפוכות־עולם והגר״ז סורוצקין עלה לארץ ישראל לאחר חורבן עולם התורה באירופה, כאשר אותו גאון עמד בראש החינוך העצמאי — זכיתי לעבוד במחיצתו שנים כמנהל הכללי של מוסד נהדר בקודש זה.

פעם נזדמן לי לשמוע ממנו את סיפורה של אותה שבת, ואף כי בנערותי הייתי אז והופעתו המרשימה והנהדרת זכרנו ימים רבים, היתה לי הזכות לשמוע ממנו, כיצד הוא ראה את השבת של בני ברק באותם הימים, וכך סיפר לי הגר״ז סורוצקין:

— ״בשנת תרצ״ד, כאשר שהיתי בארץ ישראל כראש משלחת מטעם מועצג״ת העולמית, הוזמנתי לבקר במושבה החרדית, אשר שמה יצא בעולם התורה באירופה של אז ולשבות בה. נעניתי ברצון להזמנת ראשי הציבור של המושבה, כי נוסף על הזמנה זו התבקשתי גם על ידי מרן החזון איש לבוא לשבת לבני ברק. לכתחילה לא ידעתי טעמו של החזון איש, אשר היכרתיו כגאון בתורה וכחכם מופלג עוד מימי מלחמת העולם הראשונה עת שהינו יחד ברוסיה הסובייטית. לא הבנתי כוונתו של החזון איש, מה הוא רוצה להפיק מביקור זה ואיזה תועלת תצמח משהייתי שבת שלמה בבני ברק. רק אחר כך התברר לי טעמו של דבר — סוף מעשה במחשבה תחילה.

והמשיך הגר״ז סורוצקין וסיפר את סיפורו:

— בערב שבת באתי לבני ברק, ראיתי את התכונה הגדולה לקראת כניסת השבת, ראיתי יהודים חרדים, יהודים בעלי צורה של שבת, יהודים שהכרת פניהם מעידה בם — משלנו הם!, ראיתי את הילדים הנחמדים של המושבה בלבושם המסורתי, ראיתי את פיאותיהם המעטרות את פניהם העדינות השופעים חן ונועם יהודי כמו הילדים בעיירות שבפולין. סובבתי מעט ברחובות המושבה העושה את ההכנות האחרונות לקראת השבת. עיני נחו על מודעות

גדולות אשר פורסמו בחוצות המושבה, ובהן נאמר כי במשך השבת אופיע שתי פעמים לפני הציבור — האחת בליל שבת ברחובה של עיר ברחוב רבי עקיבא, ועוד פעם אופיע ביום השבת לפני תפילת מנחה בבית הכנסת הגדול. תמיהה גדולה תמהתי — הרי היה מדובר כי אשא דברים רק בליל ש״ק ברחוב העיר ולמה פורסם שאופיע שנית גם בשבת אחר הצהרים. כאשר העליתי את תמיהתי לפני העסקנים, נעניתי, כי מרן החזון איש ציוה כן וכי הדבר נעשה בהתאם להוראתו.

באתי איפוא לחזון איש, על שולחנו סעדתי את סעודת השבת, וכאשר שאלתיו על הוראתו ומה פשר הנאום הנוסף אשר הטיל עלי לאומרו, אמר לי כי: ״כוונתי שכבודו ידבר ויגיד לתושבי בני ברק כי צריכים להקים בנין לישיבה בבני ברק ולמטרה זו צריך לתרום כל איש מממונו״. ניסיתי לומר כי לא התכוננתי לכך, אבל הוא בצידקתו אמר לי: ״סומך אני על כבודו כי יידע איך לעשות כן, שהרי איתמחי גברא ואיתמחי קמיעא...״. ״אשתדל למלא את בקשתו״ — אמרתי, שכן אין מסרבים לגדול.

הגר״ז סורוצקין המשיך ושח:

— בינתיים באו לבית החזון איש כמה מיהודי בני ברק והודיעוני כי התושבים התאספו ברחוב העיר ומצפים כי אבוא ואדבר באזניהם. יצאתי עמהם ובדרך ראיתי את יהודי השבת של בני ברק, יהודים יקרים אשר אור השבת זורח עליהם, שמחתי על הזכות הגדולה אשר נפלה בחלקי לשבות עם יהודים כמו אלה — יהודים של עירו של התנא רבי עקיבא, הממשיכים בדרכם של חכמי ישראל שהיו מסובין בבני ברק. הרגשתי התעלות רוחנית ושמחה פנימית עצומה, מכל צד ניגשו אלי יהודים, זקנים ונערים, וברכו אותי בברכת ״שלום עליכם״ ו״שבת שלום״.

כאשר הגעתי למקום הכינוס נתגלה לפני מחזה נהדר ונפלא. ציבור גדול של יהודים היו שרים ורוקדים ברחובה של העיר: ״ישמחו במלכותך שומרי שבת״. אנשים נשים וטף באו, אך כל אחד במקומו — אנשים לבד ונשים במקום אשר יוחד להן — כולם באו לשמוע וגם לכבד את גדולי התורה אשר בשמם באתי הנה.

הייתי נרגש מאוד כאשר כל הקהל הקדוש נשתתק פתאום להאזין לדברי. תהיתי בליבי — מה אני יכול לומר ליהודים יקרים אלה,

האם הם זקוקים לדברי חיזוק ועידוד. אבל מחוסר זמן לחשוב פתחתי ואמרתי: יהודים אחים יקרים! באתי לארץ ישראל כחבר במשלחת של "מועצת גדולי התורה העולמית", ביקרתי בערים ובמושבות רבים בארץ. לא בכל מקום ראיתי מה שרציתי לראות, לא בכל מקום מצאתי את אשר ביקשתי למצוא, לא בכל מקום נשמרת השבת ונשמר החינוך התורתי עליהם מסרו את נפשם יהודים בגולה. לצערי הרב מצאתי פה בארץ ישראל מצב מחריד ומזעזע — מחנכים בארץ ישראל את ילדי ישראל וילדים אלה אינם יודעים להוציא מפיהם את המילים הקדושות "שמע ישראל", ילדים אלה אינם יודעים מאומה על שבתות ומועדי ישראל. בראותי כל זאת נשבר ליבי בקרבי. טרם ראיתי זאת אמרתי — כאן בארצנו הקדושה, בפלטרין של מלך, האם יכולים ח"ו להכעיס את מלכו של עולם, הלוא אנו מתפללים "ומפני חטאינו גלינו מארצנו", ואם זכינו לשוב לארצנו הרי וודאי שעלינו לחזור לתורת ישראל ולקיים מצוותיה. אולם היום בבואי לבני ברק עיר הקודש וראיתי אתכם, אחים יקרים, ראיתי את השבת שלכם, את הילדים שלכם, המסולאים בפז של תורה, שמעתי על המסירות נפש שלכם כל ימות השנה, כאשר כל זה נגלה לנגד עיני — נזכרתי בדברי הנביא: "זכרתי לך חסד נעוריך, אהבת כלולותיך, לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה" — עזבתם בתים מלאים כל טוב ובאתם למדבר שממה כדי לחונן עפרות ארצנו הקדושה ולבנות חורבותיה. אשריכם! — יהודי בני ברק. עתה אפשר להבין את דברי רבי עקיבא — אשריכם ישראל, לפני מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם — אביכם שבשמים. אתם יהודי בני ברק הראיתם דוגמה איך וכיצד צריך לבנות את ארץ ישראל על טהרת הקודש.

והגר"ז סורוצקין סיים את דבריו הנרגשים על עירו של רבי עקיבא ועל תושביה:

— — — "עקיבא — ניחמתנו, עקיבא — ניחמתנו:!!!".

ביום השבת אחר הצהרים התאספו שוב יהודי בני ברק בבית הכנסת הגדול לשמוע את דבריו של הגר"ז סורוצקין, שהיה נואם בחסד עליון ודבריו מליל שבת הותירו רושם עז על יהודי המושבה. על דבריו שנשא אותה שעה המשיך וסיפר:

— "לפני תפילת מנחה נשאתי את נאומי השני בבית הכנסת

הגדול אשר התמלא שוב מפה לפה ביהודיה היקרים של בני ברק. אנשים נשים וטף באו וידעתי שעלי למלא את חפצו של מרן החזון איש ולהשפיע על התושבים להקים מיד בנין של ישיבה במושבה החרדית.

פתחתי ואמרתי: אחים יקרים, בלב מלא אושר ושמחה סובבתי היום ואתמול ברחובותיה של בני ברק, נשאתי עיני והנה הן רואות מחזה הוד — הנה רחוב רבי עקיבא, הנה שדרות רבי טרפון, רחוב רבי אליעזר ורבי יהושע — לנגד עיני עומדים עתה התנאים והאמוראים אשר לפני קרוב לאלפיים שנה התהלכו פה, בעיר הזאת, ולמדו תורה ולימדו תורה לעשרים וארבעה אלף תלמידים בחורי ישיבה. בטוח אני שהתורה רוצה לחזור לאכסניה שלה, לבני ברק המחדשת נעוריה.

רבותי!

אבל חייב אני לומר לכם — לא מספיק שקראתם את שמות הרחובות של העיר הזאת על שם התנאים והאמוראים, אין זה די שקדושים וטהורים אלה רק שמותיהם מתנוססים ברחובות קריה ואילו תורתם... צריך להקים כאן ישיבה גדולה!, ישיבה שבה ילמדו את המשנה, את הגמרא, את ההלכות, של רבי עקיבא, של רבי טרפון ורבי אליעזר ורבי יהושע — בבנין הישיבה יהיו כל התנאים וכל האמוראים.

יהודי בני ברק! : קרוב לאלפיים שנה התורה מצפה ומחכה מתי תחזור לאכסניה שלה — אנא הקימו ישיבה גדולה והתורה תחזור לבני ברק, ויקויים בכם "וכל בניך לימודי ה' ורב שלום בניך".

★

פרק זה, על השבת של בני ברק, שני פנים לו — אור השבת הזורח בתוככי בני ברק, על יהודיה הזיוותנים אשר להם השבת עונג הרוחות ועדן הנפשות, ומאידך — המאבק הרצוף והממושך, מאבק ללא חת, בעקביות ובמסירות נפש, אשר הביא לבני ברק את מנוחת השבת כהלכתה.

פרק זה, מספר על השבת של בני ברק בעשור הראשון ליסודה, מן הראוי להציץ מעט על החגים והמועדים, כפי אשר השתקפו בימים ההם, של ראשוני מייסדי המושבה החרדית.

פורים בחוצות בני ברק

המושבה הקטנה ידעה לשמח את עצמה ביום הפורים. יום זה נשתנה לשמחה גדולה ולבבית מכל ימות השנה, בהם היו מפרכים גוום להקים ולבנות את המושבה ולהתנסות ביסורי וחבלי ישוב ארץ ישראל.

כל תושבי המושבה התכנסו בליל הפורים לבית הכנסת הגדול לשמוע מקרא מגילה מפי ר׳ יוסף ערליך. אנו הזאטוטים לא חסכנו הכאות בכל ״המן״ שיצא מפי הבעל קורא. נהמות הנפץ והרעשנים נשמעו היטב בכל הסביבה, ו״פטנטים״ לא חסרו בימים ההם כדי להגדיל את הרעש של כל מיני רעשנים ופצצות תוצרת עצמית.

מסיבת פורים בבני ברק בשנת תרפ״ה. בתמונה נראים בין היתר: רבה של בני ברק רבי א.מ. רבינוביץ, ר׳ יצחק גרשטנקורן, ר׳ משה ווייץ, ר׳ זליג שפירא, ר׳ חיים פרל, מר אהרונוב

לאחר קריאת המגילה נבחר במעמד ראשי העם ה"רב של פורים" — כל הקהל הרימו על נס את מעלותיו של ר' צבי נחמן ברג, שאין כמותו אשר יוכל למלא מקום ה"מרא דאתרא" ביום הפורים. ומשנבחר פה אחד הכריז ר' צבי נחמן כי הרב מצווה ופוקד על בני העיר להביא ממיטב היין אשר בבתיהם. חיש מהר הובא קיתון של יין מן הישן־נושן ור' צבי נחמן מקדש קידוש היום. פותח בכד ומסיים בחבית, ומיד פורצת שירה מפי עוללי המושבה, אשר נהנים לחרוזיו ומסייעים על ידו לזמר ולרונן משירי היום.

ר' צבי נחמן מנהל את ה"שולחן" כדבעי, אומר "פורים תורה" בחריפות נפלאה, נושא ונותן על המן ואחשורוש, על ויזתא ודלפון, מותיב ומפרק, מחדש חידושים, לקול צחוקו של הקהל. בין "תורה" ל"תורה" הוא מחלק יין ומצווה בפקודת ה"מרא דאתרא" לשתות ולהתבשם. הוא עצמו שותה כפתיחה את הארבע כוסות... ולאחר מכן הוא מתחיל למנות "אחת ואחת..." בניגון של יום הכיפורים, ובכל ספירה הוא מוריק כוס יין לכבוד היום, והשתיה כדת עד דלא ידע.

ביום הפורים אחר תפילת שחרית וקריאת המגילה, יוצא כל הקהל אחר ה"רב" לביתו של ראש המושבה. והילדים רצים לפניו, ללוות את ה"רב" כפי כבודו ומעלתו. וכאשר מגיעים לביתו של ר' יצחק השמחה פורצת, על השולחן של ר' איצ'ה נערמים ה"אזני המן", ה"קרעפליך" והיינות, ובגזירת ה"מרא דאתרא" — הכל אוכלים ושותים, שרים ומזמרים, חורזים חרוזים, ושאגות לחיים, לחיים, יוצאות מפי כולם ברוב שמחה וצהלה.

עם תום השמחה בביתו של ר' יצחק, מכריז ה"רב", כי על כל הקהל לזכור ולא לשכוח, כי מחובתם לשלוח מנות ל... רב של פורים, ומי שלא יביא מנתו — יש לחוש שלא יצא ידי חובתו בקריאת המגילה...

בפורים היה שמח במושבה, שמחה של ממש, והצעירים שבין יהודי המושבה ידעו גם לעשות מעשי קונדס לכבוד היום.

פעם התארכה השמחה לתוך ליל פורים עד שעה מאוחרת. ר' צבי נחמן, אשר הורם מתוך הקהל לכהן פאר כ"רב של פורים" שם לב כי ר' יעקב השוחט נפקד משום מה מלבוא לבית הכנסת ולשמוח בשמחת פורים.

הוציא איפוא "צו מיוחד מאת המרא דאתרא" להביא את ר' יעקב השוחט לפניו. הוחלט לשלוח משלחת בשם ה"רב" ולעשות כפקודתו. אבל סתם לגשת לביתו של ר' יעקב ולהביאו אין זה מהטעם הטוב של הפורים, לפיכך עמדו חברי המשלחת והתחפשו לערבים. לבשו בגדי ערביים, כפיות ועקאל, השחירו פניהם בפיח שחור, ויצאו לביתו של ר' יעקב בקצה המושבה, ברח' אברהם סמוך לגבול רמת גן. המשלחת התקרבה לצריף של השוחט בלאט, שוחחו ביניהם בשפה הערבית והתקדמו בצעדים חרישים אל חלון הצריף. הילדים נעמדו במרחק מה לראות כיצד יפול דבר.

בהגיעם למקום התלחשו ביניהם כדי שר' יעקב יתעורר בינתיים, כי כנראה נמה המשפחה את שנתה, ומשניגש ראש המשלחת, ר' מ.מ. גרנביץ, אל הצריף, קם ר' יעקב משנתו באימה ובחרדה. ניגש לחלון וראה חבורה של "ערבים" סמוך לביתו. מרוב בהלה, בחשבו כי אלה באו לגנוב ולשלוח יד ברכושו, רץ מהר ומקץ רגע קט הופיע בחלון וידו המושטת חוצה אוחזת ב...סכין השחיטה אשר לו — סכין זו היתה כלי־זיינו להניס את הערבים...

אבל משפרצה מפי החבורה שירת "שושנת יעקב" הבין ר' יעקב היכן הדברים מגיעים, ומה עלתה לו על שלא בא לשמוח עם כל הקהל בבית הכנסת הגדול ולהשתתף ב"שולחנו" של הפורים רב.

ר' יעקב השיב את סכין השחיטה אל מקומה, והוציא מביתו כל טוב אשר לו, ולא עוד אלא שקם הוא ובניו והתלוו למשלחת לבית הכנסת לעשות כרצון הרב...

והשמחה היתה גדולה כדת וכדין. כל המושבה זכרה לו לר' יעקב את סכין השחיטה אשר שלף כנגד ה"ערבים" ואת ה"מחיר" אשר שילם בעד כך...

כאלה היו התעלולים של פורים בימים ראשונים, כאשר כל בני המושבה היו כמשפחה אחת גדולה ומורחבת, והכל נשאר בתוך המשפחה...

ה"סדר" הראשון בעירו של רבי עקיבא

בשנה הראשונה לעלותם על אדמת בני ברק, חשבו העולים הראשונים והרהרו אודות מצבם — מצד אחד היסורים וחבלי ההתיישבות,

זכרונות מן העבר הקרוב שלהם ושל ביתם בערי מושבותיהם בפולין, שם היה העושר מרובה שבעתיים לקראת חג החירות, ומצד שני — זכייתם להיות ראשונים לאחר קרוב לאלפיים שנות שממה וישימון, לחגוג את חג הפסח בעירו של רבי עקיבא, בה היה מיסב עם תלמידיו וחביריו לספר ביציאת מצרים כל הלילה.

חישבו ומצאו, כי צריך לעשות משהו יותר מן הרגיל, כדי להחדיר להם ולכולם, את המציאות החדשה אשר נוצרה בבני ברק. לפיכך החליטו כי כל המשפחות יסבו יחדיו במחצית ה"סדר" השני בבית הכנסת הגדול, ולקיים את סיפור יציאת מצרים ברוב עם כל הלילה עד שיעלה עמוד השחר.

השמועה כי תושבי בני ברק עושים "סדר ציבורי" הגיעה גם לאזני תושבי הסביבה. בין אלה היו "חלוצים" אשר באו מבתים שומרי תורה ומצוות, אבל חסרו בית ומשפחה אשר תארח אותם בליל הסדר. היו גם חברי ההגנה אשר עמדו על משמרתם ובית לקיים מצוות הלילה לא היה להם.

משהלכה השמועה והתפשטה, עלה בדעתם של תושבי המושבה לערוך סדר ציבורי ברוב עם תחת הקריאה העתיקה: "כל דכפין ייתי וייכול — כל דיצריך ייתי ויפסח".

בינתיים עשו המשפחות את ההכנות לקראת החג. בני המושבה ובנותיה, המדקדקים בקלה כבחמורה, ניקו, מירקו ושטפו, את הבית וכליו. ואף כי המים נקצבו במשורה והיו צריכים להביאם בפחים מהפרדס של הערבי שע"י ביח"ר צ.ד., בכל זאת לא חסכו כל מאמץ ונקטו כמנהג אבותיהם בכל ההידורים למען יתרון הכשר למהדרין מן המהדרין.

ליד בית הכנסת הגדול הבעירו מדורת אש ועליה דוד ענק בו הגעילו את הכלים ומשגיח מיוחד מטעם הרב בדק כל כלי ופסק אם הוא ראוי להגעלה.

בערב לקראת ליל בדיקת חמץ, כבר היו הצריפים והחצרות ממורקים ושטופים, מבריקים ומבהיקים, ואם כי דמעה נסתרת התנוצצה מליבותיהן של בנות ישראל הכשרות, בהעלותן על זכרונן את הבתים הגדולים והיפים, את הרחבות והשפע, את הכלים הנאים ואת האור אשר פרץ מנורות החשמל ולא ממנורות הנפט, כל הטוב אשר עזבו בגולה — לא היה בדמעה זו כדי להמעיט מהתודה

והשמחה אשר להן, בזוכרן כי צריפים דלים אלה, על ריצפת הקרשים והחולות, על עשישיות הנפט והשמן והאור הדל אשר עולה מהן, אלה תלויים ועומדים בארץ ישראל!, ולא זו בלבד אלא על אדמת הקודש של ישיבתו הגדולה של רבי עקיבא — מי זוכה לכך?, וכי מילתא זוטרתא היא!.

לאחר שריפת החמץ כבר הגיעו ראשוני האורחים. אלה זכו והשתתפו באפיית מצות מצוה, ברוב עם, ובזימרת ההלל, כשהם עטויים בגדי חג ואזורים אבנטים. כל אחד לקח עמו את צרור המצות והביאו לביתו. בליל הפסח באו משפחה ומשפחה עם המאכלים אשר הכינו לבית הכנסת הגדול, לערוך את הסדר בצוותא.

אוירת החג והשמחה היתה שרוייה על בית הכנסת. ר׳ יצחק גרשטנקורן התכבד לעבור לפני התיבה לתפילת ערבית של חג ואמירת ההלל. ר׳ יצחק התפלל ברוב רגש והודיה לה׳ על הטוב אשר עלה בחלקם. ההתרגשות וההתלהבות היתה גדולה. הנפשות השתפכו ברננה ובגילה — כל היקום היה עומד עתה תחת רושמו של חג החירות, שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה, ואין לך בן חורין גדול כעוסק בתורה וביישובה של ארץ ישראל גם יחד, ומי בן חורין גדול מיהודי בני ברק בשנה הראשונה שמקיימים את סדר ליל הפסח בעירו של רבי עקיבא. זו היתה התחושה של כולנו ולפיכך גם האושר אשר היה נסוך על פני מתיישבים אלה הקרין מכל היפה והנאה של חג החירות, ולפיכך גם השמחה וההודייה למי שאמר והיה העולם לא ידעה קץ וגבול.

כשהגיע הזמן להסב אל שולחן הסדר והגיעו האורחים המרובים הקיפה השמחה את כולם — גם את אלה אשר סדר זה היה להם לזכרון לימים שעברו.

מפקד ההגנה בשכונת בורוכוב, מר שלמה מאושר, סיפר לימים אודות סדר זה:

— ״כמה ימים לפני פסח נודע לי כי בבני ברק ייערך סדר ציבורי בבית הכנסת הגדול וכי הכניסה חפשית לכל דיכפין, ואדרבה, ראשי המושבה ותושבי המקום, ישמחו מאד אם נבוא גם אנו להשתתף עמהם בליל הסדר. הודעתי על כך לחברי ההגנה, בהם רבים אשר היו בארץ ללא הורים ומשפחה, והצעתי כי נחגוג יחד עם יהודי בני ברק את ליל הסדר, ההצעה התקבלה בשמחה מרובה בין החברים,

דף מתוך הגדה של פסח מאת הצייר ארטור שיק: "שהיו מסובין בבני ברק"

ואמנם לקראת הסדר התאספנו וצעדנו בסך, תוך שירה וזימרה, לבני ברק וכשהגענו לבית הכנסת קיבלו אותנו בכבוד רב ובלבביות. הושיבו אותנו ליד השולחנות, וערכו לפנינו מכל אשר מתחייב ממצוות החג, מצות ויין וקערה וכו'.

את הסדר ניהל רבה של המושבה, הרב אריה מרדכי רבינוביץ, אשר פתח בדברי ברכה חמים, וציין את הזכות הגדולה לערוך את הסדר במקום שבו התכנסו חכמי ישראל שבאותו דור לספר ביציאת מצרים. אחריו השמיע דברים ר' יצחק גרשטנקורן מייסד המושבה, אשר עמד על גודל המשמעות של חג החירות ויציאת מצרים.

כל הלילה נשמעו אמירות ה"הגדה", שירת הפיוטים, והזמר החסידי הנילווה לכל שיר. ומפעם לפעם קמנו ונתעודד בריקודים של שמחת חג, ולא אשכח את השיר אשר שרנו שעה ארוכה מאד: "והיא שעמדה לאבותינו ולנו — שבכל דור ודור עומדים עלינו... והקב"ה מצילנו מידם". זו היתה שירה מתוך רגש עצום, של יהודים מכל העדות והחוגים אשר חיים בארץ ישראל מוקפת אוייבים מבפנים ומבחוץ, ו...הקב"ה מצילנו מידם!

והשמחה השתפכה מכולנו, ומשיר לשיר התרוממנו והתעלינו. ובהגיע השיר: "ק־ל בנה ביתך בקרוב", התפרצה השמחה וכולם עלו על הספסלים והשולחנות, נראה היה כי כל בית הכנסת וכל אשר בו, מתנשא עם השיר "ק־ל בנה, ק־ל בנה ביתך בקרוב", וכי הנה עוד רגע קט נזכה לראות בבנין בית המקדש.

השירה והריקודים, דברי התורה וסיפור ההגדה, נמשכו שעות רבות, והשעות התארכו ברגשי קודש עד שלא הרגשנו כי הן חולפות ורק עם עלות השחר פצחנו בשירה אדירה אותה לא נשכח, אני וחברי, לעולם: "חסל סידור פסח כהלכתו... כאשר זכינו לסדר אותו כן נזכה לעשותו".

והסדר לא תם עד אשר עלה מפיותנו הקריאה הקדושה: "לשנה הבאה בירושלים הבנויה"!.

כך סיפר איש ההגנה אשר זכה להשתתף באותו ליל סדר ראשון של בני ברק המתחדשת.

ואילו תושבי בני ברק הראשונים סיפרו ימים רבים על אותו ליל סדר היסטורי, שזכו לקיימו מתוך מצבור עצום ואדיר של שמחה

אשר עלה על גדותיו בעירו של המאור הגדול אשר קבע מקום ישיבתו בעיר זו לפני שנים כה רבות.

אלול וימים נוראים

כל חג ומשמעותו — כל חג ויחודו. אוירת הימים הנוראים, ימי הדין והרחמים, כבר נתנה אותותיה עם כניסת חודש אלול. בבני ברק של ימים ראשונים, היו כל ימות השנה ימי רחמים ורצון. היסורים וההתנסויות הקשות היו מנת חלקם, ומלבד ימים אשר מצווים לשמוח בהם כלפי עולם ומלואו — היתה הרצינות של התושבים טבועה על פניהם.

אבל עם הישמע קול השופר בראשון לחודש אלול, ומי שראה את ר׳ זעליג שפירא, צועד באותו בוקר עם הטלית ותפילין תחת בית שחיו והשופר הגדול בידו, והוא עצמו כולו אחוז פחד ורעדה מאימת הדין — היה חש כי הנה קרבים ובאים הימים אשר עליהם נאמר: ״היתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו?!״.

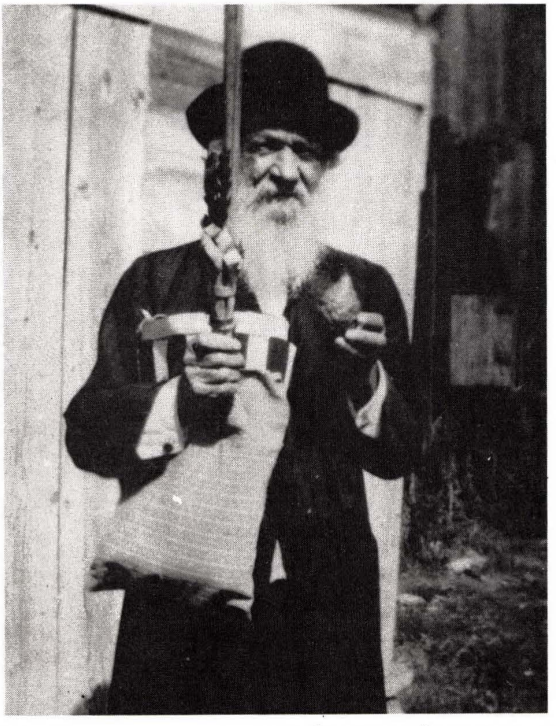
והעם היה מתעורר לתשובה, והנה בעל בית פלוני פותח את הרמב״ם ומצטט ממנו הלכה מפורשת בהלכות תשובה: ״אף על פי שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב — רמז יש בו, כלומר, עורו ישינים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם וחפשו מעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם״. אז היה פותח חסיד פלוני ומוסיף מאשר שמע מפי רבותיו, כי בחודש אלול אפילו דגים שבים רועדים. ומי שומע כהנה ואינו נרעד ממש.

והאוירה של הימים הנוראים מקיפה את כולם. הכל מתעוררים לתשובה. כל אחד ואחד משתדל לשפר מעשיו ולהיטיב דרכיו, מרבים בלימוד התורה ומוזילים מעות לצדקה. כך גם במעשים ובדברים שבין אדם לחבירו. זו היתה ההרגשה בין יהודי בני ברק הראשונים.

כל המושבה נראתה אחרת באותם ימי ערב ראש השנה, וביותר בעשרת ימי תשובה.

בית הכנסת הגדול היה המקום בו התקבצו כולם. ר׳ יצחק גרשטנקורן היה ה״בעל שחרית״ ולפעמים השו״ב ר׳ יעקב יודקביץ. ה״בעל מוסף״ היה ר׳ משה ברוך הכהן וגמן, ואלו בחרו להם חבורת ״משוררים״ להכין ניגונים ונעימות לתפילות הימים הנוראים.

כן התברכה בני ברק בבעלי־תפילות שבקולם הערב הרטיטו את נפשות המתפללים וביניהם ר׳ יוסף גולדברג ששימש שנים רבות כגבאי בית הכנסת הגדול. ר׳ יוסף ערליך; ר׳ חיים שמרגד; ר׳ חיים פרל; ר׳ שלמה קרנץ והחזן ר׳ אברהם ביקובסקי.

הרה״ח משה ולדרסקי בחול המועד סוכות וארבעת המינים בידיו

ומימים קדושים ורציניים אלה עברנו לימי חג הסוכות, הימים אשר עליהם נאמר: ״זמן שמחתנו״. וגם ימים אלה היו ימי שמחה יהודית, שמחה של מצוה והתעלות מתוך השמחה, וכל אחד תרם מכשרונותיו ומדרכיו לשלהב את שמחתו עם שמחת הכלל, של כל בני החבורה של המתיישבים הראשונים.

בימים אלו שאבנו ששון ושמחה ממעייני הישועה לכל ימות השנה.

בני ברק התייחדה במהותה ובצביונה כבר מימים ראשונים. כי הראשונים אשר יסדו את המושבה החרדית הטביעו את חותם ליבם הטהור על בני ברק מראשית יסודה, בעת יציקת המסד והנחת הטפחות. את כל הטוב אשר להם נתנו באהבתם לבני ברק, את כל הקדוש והיקר ליהודי יצקו בחומות האש של בני ברק.

ואמנם זכו אלה וזכינו הדורות הבאים אחריהם, לבני ברק התורתית והחסידית של היום, אשר השבתות והימים־טובים, מוטבעים בחותמתם של ראשונים, כדת וכהלכה של תורה.

פרק י"א

בני ברק ו"בית גור"

מרן ה"אמרי אמת" מחזק ידי המייסדים

עוד מעת עלות הרעיון למען הקמת ישוב חרדי בארץ ישראל, כאשר עסקנים בפולין ובראשם ר' יצחק גרשטנקורן יסדו בוורשה את חברת "בית ונחלה", אשר הציבה לעצמה את הזכות והחובה לעשות נפשות לישוב ארץ ישראל, ולרכוש חברים אשר ישקיעו מאונם ומהונם למטרה זו — היה זה האדמו"ר בעל ה"אמרי אמת" מגור זצ"ל, אשר עמד לימינם של העסקנים, עודדם וחיזקם, ותמך בהם ובעולים בלב ובנפש.

מרן בעל ה"אמרי אמת" כשלימינו בנו בכורו הרה"צ מאיר הי"ד ולשמאלו בנו מרן בעל ה"בית ישראל"

האדמו״ר הזקן מגור הלהיב את חסידיו לעלות ולחונן את הארץ אשר הונחלה לבני ישראל, הוא עצמו היה גדול האדמורי״ם בדורו אשר שב ועלה חמש פעמים לבקר את ארץ אבותיו עד אשר זכה לעלות אליה ולהתיישב בתוכה. באהבתו לארץ ישראל ובדברו בשבחה ובטובה, הדביק גם את המוני חסידיו, אשר היו ראשוני החברים בחברת ״בית ונחלה״ יחד עם חסידי סקרנביץ ומראשי העסקנים והמוציאים לפועל, והם בין המתיישבים ראשונה על אדמת בני ברק המתחדשת כישוב תורני, חרדי וחסידי.

הרבי אף זירז את הרב רבינוביץ להצטרף למתישבים הראשונים של בני ברק ולשמש כרב המושבה. בהפרדו ממנו אמר לו: ״סע לשם ולא תחסר לך פרנסה, אף אני הנני אחד מבעלי הבתים שלך, שהרי קניתי שם נחלה, דונם אדמה״.

אלמלא ״בית גור״ קשה לתאר את צביונה של בני ברק, את מוסדות התורה והחסידות שבה ואת יסודה ותשתיתה. מתוך עדותם של ראשוני העוסקים בהקמתה של בני ברק, ומהכרת פניהם וארחות חייהם של ראשוני המתיישבים, עולה כי חלקו של האדמו״ר הזקן מגור זצ״ל וחסידיו למען ההתיישבות החרדית בארץ ישראל בכלל ובבני ברק בפרט, היה לאין ערוך עד כי אלמלא הוא וחסידיו ניתן להטיל ספק אם בני ברק היתה מקבלת את צביונה החרדי והחסידי בימים ההם.

מקור ההשראה והעידוד למייסדים ולמתיישבים הראשונים היה הרבי זצ״ל — הוא אשר עמד לימינם עוד בעת אשר הרעיון היה רחוק ורבים הטילו ספק בביצועו. הוא אשר הביא את העסקנים ואת העולים להקים את המושבה, להתיישב על אדמתה ועודד את רוחם של רבים בעת השעות הקשות של יסורי ארץ ישראל. מן השעה הראשונה שעלה הרעיון ונרקם בליבות המבקשים להקים ישוב חרדי על אדמת אבותינו ועד סוף ימיו ראה זכות לעצמו לעזור לבני ברק ולתושביה.

ר׳ יצחק גרשטנקורן, מייסד המושבה והנאבק על רעיונה וביצועה, אשר העלה את זכרונותיו מן הימים ההם על הכתב, מספר לשעה ולדורות, על חלקו של האדמו״ר הזקן מגור זצ״ל ועל חלקם של חסידיו, ביסודה של בני ברק ובהתיישבותה:

— ״באחת מישיבות הועד לאחר פסח הרגשתי מעין רפיון־רוח

אצל כמה מחברי הועד. אחרי חקירות ודרישות ישר אל הענין נענה אחד מהם בגלוי לב, קם ושאל היתכן?, כלום רשאים אנו להתעסק בעבודה זו? הרי כמה וכמה טעמים לסתור יש כאן?

א) עבודה בלתי כשרה היא, לפי חוקי הממשלה בפולין, לנהל תעמולה להוצאת כספים לחו"ל.

ב) אין כל אפשרות נשקפת שיצא דבר של ממש, אפילו במשך שנים, מכספים מצומצמים אלה.

ג) לדעתו יש בכך משום אונאה ומוטב לבטל את החברה מתחילתה עד שלא נסתעפה עוד. וכך היה מוסיף והולך בנימוקים והוכחות לסתור כהנה וכהנה.

כמובן שנמצאו לו מיד תומכים, לא ידעתי לשאת עצות בנפשי, לבסוף אחרי שקלא וטריא ארוכה נגמר בינינו לשלוח משלחת אל מנהיג ציוני־דתי מפורסם בורשה, להרצות לפני את הענין כולו ולשמוע דעתו על התכנית שלנו.

כעבור כמה ימים נתקיימה הפגישה שלנו עם אותו עסקן. הלה הקשיב יפה לטענותינו, כנראה שעצם הופעתה של המשלחת, שביניהם ארבעה סוחרים מנוסים, המציעים את טענותיהם ממבט מסחרי וכנגדם אברך צעיר בעל מעוף אידיאלי — השפיע עליו והביע את דעתו על הדבר.

ראשית כל, הקדים בעדינות יתירה, אסור להחליש כל רעיון שהוא לטובת בנין ארץ־ישראל ובודאי שאסור לרפות ידי העובדים למען יישובה של ארץ־ישראל, אבל המשיך, מחובתי לגלות את דעתי שמעשה זה שהתחלתם בו סכנה מרובה כרוכה בו: עד שיתאמץ יהודי בכל מאמצי כוחו לחסוך 10 לירות לקנין דונם קרקע אחד, יעברו חדשים רבים ובינתיים יהא אותו יהודי בטוח בעצמו שיש לו נחלה כבר, "מושבה" מותקנת ומזומנת בארץ, ומתוך כך יזניח עסקיו ופרנסתו לפי שעה, ולאחר כך כשיתבררו לו הדברים כמות שהם יתאכזב ביותר, יטיל את הקולר בצוארי העסקנים שהוליכוהו שולל ויבוא לידי יאוש ולידי ניפוץ שמשות, והשערוריה הציבורית תגדל ותתפשט לאין קץ ותביא נזק לכל פעולה ארצי־ישראלית בפולין — כזאת היתה התשובה של העסקן — הציוני־הדתי.

ומוסיף רבי יצחק גרשטנקורן: "כששמעו מתנגדי תשובה זו, נתמלאו

רוח נצחון ויצאו משם תקיפים בדעתם, וכבר עומדים היו מוכנים ומזומנים לפרק את חברת — "בית־ונחלה".

בציפיה לשובו של האדמו"ר מגור מארץ־ישראל

— "כעבור כמה ימים התאסף ועד־החברה — בית־ונחלה לדון במצב ועל סדר־היום דו"ח על הפגישה עם העסקן־הציוני ודעתו, שיש להפסיק את פעולת־החברה.

נאחזתי בהצעת־הצלה, לא לפרסם בין החברים את דעתו של העסקן־הציוני־הדתי, עד שיחזור האדמו"ר מגור מנסיעתו הראשונה לארץ־ישראל ונשמע את דעתו. כי בימים ההם שהה האדמו"ר מגור בארץ־ישראל ועמד לחזור לפולין בעוד מספר ימים.

כשמוע חברי הועד את הצעתי הסכימו כולם לחכות עד שובו של הרבי מגור מארץ־ישראל ועל פיו יקום דבר — אולם פחדתי, אולי יתן לנו האדמו"ר תשובה סתמית הצריכה פירוש, ושוב לא יהיה בה כדי להציל את ה"חברה" מפירוק.

החלטתי ללכת ראשונה לחתנו של האדמו"ר, מנהיגה של אגודת ישראל בפולין רבי יצחק מאיר לוין, כך אלמד לדעת איך יפלו הדברים. שטחתי לפניו את הפרשה כולה והוא ישב נגדי, הקשיב לדברי, סיימתי דבר, אמר לי כי נתרשם מדברי, תכניתי נראית לו, מוכן ומזומן הוא לעזור לי בכל יכלתו, הבטיח להציגני בפני האדמו"ר מגור, הרגיע אותי באומרו, כי אקבל מהאדמו"ר תשובה ברורה ומוחלטת עם שובו לפולין.

ביום רביעי בראשית חדש אייר תרפ"א חזר האדמו"ר לביתו ב"גור", ביום הראשון אחרי שבת, שמתי פעמי לחצרו של האדמו"ר. הרכבת היתה מלאה, גדושה אלפים מישראל שנהרו לקבל את פני הרבי. קשה היה להידחף לחצר שלפני בית־מדרשו של הרבי, אלפי חסידים שנשארו שם אחרי ששבתו שבתם אצל רבם. אלפים נהרו ובאו בלי הרף, בעמל רב עלה בידי למצוא את רבי יצחק מאיר לוין ואך ראני הכניסני לחדרו של האדמו"ר.

במאור פנים נתקבלתי, הרצאתי דברי באריכות, ותשובתו של האדמו"ר היתה ברורה: "כל מה שיהודים עושים למען ישוב ארץ־ישראל יש לסייע בידם, אם יבואו אלי וישאלו אם להירשם באגודתך כחברים, אגיד הן, הייתי עוזר לך בפועל בעצמי, אבל נתקשרתי

בחוזה לרכישת שטח ביפו ועלי להמציא את הכספים, אין בידי לעזור לך במישרים, אבל חזק ואמץ ואל תפול ברוחך, פעל ועשה והשי"ת יצליח בידך".

הרי"ם לוין מוסר דרישת שלום בשם הרבי

ר' יצחק גרשטנקורן ממשיך ומספר בזכרונותיו:

— "חזרתי לוורשה נאזר באומץ רב להמשיך עבודתי ביתר שאת. קראתי לאסיפה כללית בל"ג בעומר בבית החסידים דנאלבקי 43, שלחתי הזמנות מיוחדות לחברים והדגשתי בהן שבאסיפה זו ימסור הרב ר' יצחק מאיר לוין ברכת שלום בשם הרבי מגור. מאות יהודים נתכנסו לאסיפה והצטופפו בכל החדרים, רבים שבו כלעומת שבאו מחוסר מקום, הרב יצחק מאיר לוין, כנואם מצויין הקסים את קהל השומעים, וביחוד עלתה ההתלהבות למרומה בשעה שהביע את ברכתו לפעולות אגודתנו בשם חותנו הרב מגור שליט"א, — לאחר דבריו של הרב ר' יצחק מאיר לוין נעלמו כל ההרהורים על פירוק

שר הסעד הרב יצחק מאיר לוין נואם בטקס הכרזת בני ברק כעיר. הרי"מ לוין פעל רבות בפולין למען הרבות חברים לחברת "בית ונחלה" ועזר בגאולת אדמת בני ברק. מימין לשמאל: ר' ראובן אהרונוביץ ראש העיר לשעבר, הרב י.מ. לוין, ר' יצחק גרשטנקורן ראש העיר, שר הפנים משה שפירא, הרב ראובן כץ, הגאון מפוניבז'

החברה — והוחלט להמשיך ביתר שאת ועוז, ובמשנה מרץ בעבודת הקודש להקים ישוב חרדי בארץ ישראל.

לאחר אותה נסיעה ל"גור" נתקשרתי לרבי בלב ונפש, ומדי פעם שהיתה נפשי מרה עלי מחמת רוגנים ומחרחרים שהציקו לי, או סתם בני אדם שאינם מסוגלים למעשה מועיל, אלא ראשונים הם בכל מקום להטיל דופי במעשי אחרים ולמרר את חייו של עסקן פעיל, הייתי חש לי מפלט ל"גור" לשבת, או ביום ראשון בטל של חול. מעצם התקרבות זו שזכיתי בה ב"גור" הרגשתי כמה חשובה עבודתי בעיני הרבי, מנסיעה כזו הייתי שואב תמיד התעודדות ומרץ לעבודה לכמה חדשים.

פעם אחת באתי ל"גור" ביום חול אחד התיצבתי בתור בין הבאים לקבלת שלום, כשהגעתי אל הרבי פנה ואמר לי: "רוצה אתה בודאי להאריך בשיחה קצת, מוטב איפוא שתשאר ללון כאן, הלילה, בוא אלי לתשע בערב". בשעה הקבועה נפתחה לפני דלת חדרו של הרבי, בהכנסי בקשני לשבת, שפכתי לפניו כל מר לבי, ישב הרבי והקשיב רב קשב, ונכנס אתי לשיחה בפשטות כדבר איש אל רעהו, ובכך חזקני ואמץ את לבי שוב לזמן רב".

מתוך המכתבים דלהלן אשר נשארו בידינו אנו רואים דאגתו ומסירותו של מרן האדמו"ר מגור זצוק"ל למען בני ברק והתפתחותה.

מכתבים מהאדמו"ר מגור לעזרת יהודי בני ברק

אברהם מרדכי אלטער
פה גור
ב"ה ג' ויצא
לחתני היקר ר' יצחק מאיר כהן שיחי'

כאשר שמעתי תתחדש עניני עבודת האגודות שא"י ויש לזכור להעלות ירושלים ער"ש ולהתעניין בענין "בית ונחלה" שעובד הר"י גרשטנקורן, וכאשר אין בו תערובות זמורות זר מהיושר להחזיק ולסייעהו, ותדרוש שלומו עבורי עם ברכת תחזקנה ידיו.

נאום חותנך הדו"ש
אברהם מרדכי אלטר

✶

אברהם מרדכי אלטער
פה גור
ב"ה ב' יתרו

אהובי ידידי היקרים הר' אברהם פנחס לאנדוי שי' והר' יעקב מאזיש שיחי'.

כאשר ידידיי הר' יוסף שי' והר' צבי שי' מבני ברק המה במקומכם וכבר סבלו יסורי ארץ ישראל, וממש בזיעת אפם עבדו בזה והנני לבקש מכם שתבקשו בשמי אצל ראש הקאמיסי' הר' וואלף שיף שי' אשר כפי ששמעתי בכוחו להביא להם סיוע גדולה שיוכלו לנהל העסק בארה"ק כראוי. ואל ימנע חסד בהיות לאל ידו לעשות.

הנני ידידכם דו"ש וטובכם
אברהם מרדכי אלטער

ביחוד הנני דו"ש הר' שי' שיף ומבקש בכל הנ"ל ושכרו כפול מהש' נאום מוקירו דו"ש, הנ"ל.

מכתב זה נשלח לשנים מחסידי גור בלונדון, כדי שיפעלו להגיש עזרה לר' צבי מאיר ולר' יוסף ליברמן, שיצאו לאנגליה בקשר לבית חרשת לטכסטיל "ברקאי" שהקימו בבני ברק, ושרצו להרחיבו ולפתחו שיוכל לפרנס משפחות רבות בבני ברק.

מכתב מרבה של ב"ב להאדמו"ר מגור

רבה של בני ברק מצא לנכון לדווח לאדמו"ר, אחר כמה חדשים של העלייה על הקרקע, על הנעשה במושבה בני ברק מבחינה רוחנית ועל בעיות הקליטה וההתיישבות.

ב"ה יום ג' מטות כ' תמוז תרפ"ד
כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

אנחנו המסתופפים בצל קדושתו ראשית נבוא בקידה והשתחואה לספר תהלות ה' במזמור לתודה ורב תהלה לנורא עלילה שזכינו והגיענו לעלות למעלה בארצינו הקדושה. יהי' שם ה' מבורך עד עולם, קבענו דירתנו ב"ה במושבה החדשה

"בני ברק" מקום אשר רבותינו הרביצו תורה ברבים, וה' אשר בחכמה יסד הארץ וכל מערכת השמים כשמש והירח אשר הוציא במספר צבאם ופרטי יצורי הטבע כולם אחוזים וקשורים יחד ותואמים מלמעלה ועל ידם גבולם עומדים.

יעזור לנו שיהי' פה מקום לרעות צאן קדשים על מבועי תורת ה' הכלולה, כי קדושת רבותינו קדשה לשעתה וקדשה לעולם, והקדושה לא זזה ממקומה ואדון כל היצורים ישמור אותנו מכל מקרה נגע ופגע ועיני השי"ת והשגחתו לא יסור מאתנו והוא ישמור צאתנו ובואנו עד העולם, עתה מצאנו את עצמנו מחויב בחוב קדוש להודיע את כ"ק שליט"א כי ב"ה מושבה שלנו אנו משגיחים שיהיו מתנהגים עפ"י ד"ת וב"ה מתנהג הכל בדרכי התורה והיראה, וכל תושבי המושבה לומדים שיעור קבוע גמרא ומשניות בבוקר ובערב מידי יום ביומו ברבים. כן ישיבה עבור הבחורים, ועניני שבת קודש ב"ה נשמר בזהירות ובזריזות באופן היותר טוב ונאה, עניני שחיטה ובדיקה מתנהג הכל בכשרות על הצד היותר טוב, **כן כל המושבה שומרים ושובתים את שנת השמיטה מכל מלאכת עבודת האדמה**, וב"ה ע"י המושבה שלנו נתפרסם כבוד שמים וכל המפלגות הצדדיות יתמיהו בכלל ובפרט, כן יעזור השי"ת להלאה, כעת באנו בבקשתינו לפני כ"ק שליט"א כאשר שמדי יום ביומו באים אנשים מכירים החרדים לדבר ה' מפולין וברצונם להתישב במושבה שלנו ואין בכוחנו לדחות אותם, כי הם בוכים במר נפשם אשר אין בכוחם להתישב במקום אחר, כי אין בנמצא מקום אשר מתנהגים בדרכי התורה והיראה כמו במושבינו, אך דא עקא כי יצטרכו עוד להמתין איזה חדשים בלי לעסוק בעבודת קרקע ואחר השמיטה כשיעבדו בעבודתם בקרקעות ג"כ נצטרך להמתין עוד ערך איזה חדשים עד שיראו מה מפעולתם ובס"ד יצטרכו להמתין עוד חשבון שמונה חדשים ואין להם כסף מזומנים אשר מזה יתפרנסו לזאת באנו בבקשה מאת כ"ק שליט"א שיהי' נא בחסדו להשפיע על אגודת־ישראל שיבואו לעזרה לאנשים האלה אשר חרדים לדבר ה' בכל מה דאפשרות ואולי יש לכ"ק שליט"א איזה עצה אחרת כי את גודל הע"נ שיש מהאנשים האלה אין להעלות על הכתב, ואין

ברצוננו יותר להציע לפני כ"ק מרן שליט"א מובטחני שכ"ק שליט"א ישמע לתחינתנו בעד אחב"י".

היתה זאת גם דרישתו של האדמו"ר לרב המושבה: "למען השם לא להקל בענין השמיטה, כי גם אני אחד מבעלי הבתים דשם, ויש לי הזכות להגיד זאת".

בכנסיה הגדולה בוינה בשנת תרפ"ט

ר' יצחק גרשטנקורן, בשקדו על הקמתה של בני ברק, שם פעמיו לוינה כדי לעמוד מקרוב ליד מקום כינוסם של גדולי ישראל וראשי היהדות החרדית, ולעשות פעלים למען ישוב ארץ ישראל.

על נסיעתו לוינה והתועדותו עם האדמו"ר הזקן מגור זצ"ל הוא מספר בזכרונותיו:

— "מעמד נהדר היה זה מלא הוד, מעמד הכנסיה־הגדולה הראשונה בוינה, באלול תרפ"ג, בכינוס זה של צדיקים וגאונים מסלתה ומשמנה של יהדות אירופה, חזיון שלא מן המצוי, הופיעו אצילי בני ישראל בכל יפעתם אדמורי"ם שיש לשקוד ולהמתין על הפתח אצלם שעות על שעות, עד שזוכים להיכנס אליהם, האריכו בישיבה על יד שלחן הנשיאות בצותא אחת עם מאות צירים שעות ארוכות, והשמיעו קריאותיהם החמות אל כנסת ישראל על אהבת השם, אהבת התורה, ואהבת ישראל.

כשקרבו ימי הכנסיה־הגדולה לסופם הרגשתי במועקה כבדה הלוחצת על לבי ולא היה לי אל מי לפנות במצוקת נפשי ובאכזבתי, המתנגדים הגלויים לרעיון בנין ארץ ישראל פסלו אותי מכל וכל, "מזרחי" הייתי בעיניהם וחסל, וכך הוציאו לי מוניטין ברבים, ובידעם עמדתם השלילית של הצירים באותה שעה על ה"מזרחי" ממילא הקימו בכך מחיצה של חוסר אימון בפני אצל חלק גדול מהצירים, אפשר שהיה הדבר עולה בידי להתקשר עם רבים וכן שלמים לטובת עניני, באו הללו והתיצבו לי לשטן בדרכי.

אחד ויחיד שנכספה נפשי לפנות אליו, לשפוך שיחי לפניו במר יגוני ולשאול בעצתו היה הרבי מגור בלבד, ברם כיצד אפשר להגיע אליו, בשעה שצובאים על מעונו מאות יהודים מכל ארבע כנפות הארץ? כולם גדולים כולם אנשי שם ונשואי פנים, ולא עוד אלא

שהפלו אותנו הצירים מפולין לחובה ולא הניחוני בכלל לדרוש לשכנו, אומרים היו לנו: תיתי לכם בכך שיכולים אתם להסתופף בצל הרבי בביתכם, שם בפולין — הניחו גם לבני ארצות־חוץ ליהנות לאורו.

זימן לי הקב״ה מלאך מושיע בדמותה של משלחת ״אגודת־הרבנים״ בארצות־הברית ובקנדה, מורכבת משלשה גדולי הרבנים הרב אליהו איזנלבוק הרב יעקב לוינסון והרב י.י. זלצר, שלשה רבנים אלה נשלחו במלאכות שלום מיוחדת אל הקונגרס־הציוני בקרלסבד ואל הכנסיה הגדולה בוינה אחר כך, כדי להשתדל לעשות שלום בין אגודת־ישראל ובין ה״מזרחי״, וכך עשו: לאחר שקיימו תעודתם בקרלסבד באו לוינה, ברם סדרני הכנסיה הגדולה בוינה היו כל כך טרודים בכבוד הגדולים־הצירים, שלא הקדישו תשומת לב מרובה לגדולי התורה האורחים מעבר־לים. התהלכו רבני אמריקה אלו שם כמחותנים זרים בחתונה של אחרים ונפשם מרה עליהם. פעם אחת באו אלי ובקשה בפיהם, הואיל ויודעים אנו מפי השמועה שמקורב אתה אצל הרבי מגור. אולי תואיל בטובך לסדר לנו ראיון אצלו, כמובן שלא סרבתי לגדולים, אלא הרגשתי חובה של הכנסת אורחים, ונסיתי להשתדל בדבר, עשיתי והצלחתי, בפניא דמעלי שבתא, בקרתי אצל הרבי באכסניה שלו והודעתי למשמש בקודש שלו, שמסורה בידי שליחות נכבדה מאת רבני אמריקה אל הרבי, נכנס המשמש לחדר הרבי והודיע לו את הדבר ומיד נתקבלתי לשיחה עם הרבי, קודם כל קבע הרבי מועד לראיון בשביל משלחת רבני אמריקה למוצאי ש״ק, אולם בהזדמנות זו שפכתי לפניו מרי שיחי ויאושי, על מה שעלה לתוחלתי ותקותי מכנסיה זו, ועל כשלוני הגמור בהשגת דבר של ממש לקידום מפעל ההתנחלות בארץ־ישראל. ניחמני הרבי שליט״א בדברים ואמר לי, שלבו סמוך ובטוח ש״מכנסיה״ זו תיבנה ותכונן הסתדרות אגודת ישראל חזקה בפולין, ולכשנחזור בשלום הביתה תושיט לי ה״אגודה״ עזרה מלאה ביד רחבה.

כשחזרתי מה״כנסיה־הגדולה״ הרגשתי עצמי בבחינת ״ופחד ורחב לבבי״, מצד אחד מרומם הייתי ברוחי ומלא רצון ונחת מהחוויות הנשגבות שזכיתי להן בנסיעתי זו, מהזדמנות מופלאה זו, שנזדמנה לי להיפגש עם אישים דגולים כה רבים ושונים: גאונים, אדמורי״ם, ועסקנים מארצות תבל שונות, אבל מאידך בנוגע למטרת נסיעתי

הישירה, להשיג אמצעים מעשיים בשביל תשלום קנין הקרקע של בני ברק, לא הפקתי כל תועלת מעשית מנסיעה זו.

בינתיים תכפו ובאו מכתבים נושים ודוחקים מאת חברת "גאולה", להזדרז להעביר אליהם את תשלומי המקנה כדין, עוד נילוו אליהם איומים לבסוף שאם לא נמהר ונשלח להם סכומי כסף גדולים סופה של הקניה להיבטל והקרקע תרד לטמיון ח"ו לידי הערבים בעליה הראשונים. איומים אלה שבניגשותיה של "גאולה" פעלו דוקא פעולה הפוכה על חברינו, רבים מהם נתגנבו חששות רציניים אל לבם, מי יודע אם לא יקיץ הקץ על הכל, אולי באמת לא יהא ביכולתנו לאסוף את הסכום הדרוש לנו בשלמותו ואז ילך הכל לאיבוד חס ושלום? ושוב פגו הלבבות ורפו הידים, עכשיו באה חזירתי מוינה בידים ריקנות והוסיפה עוד דכאון על דכאון.

קרן הישוב של אגודת ישראל לעזרת ב"ב

על חלקה של קרן הישוב של אגודת ישראל לעזרת בני ברק, ממשיך ומספר ר' יצחק גרשטנקורן:

— "בצר לי פניתי אל נשיא אגודת ישראל בפולין הרב יצחק מאיר לוין וסיפרתי לו על הסכנה הגדולה, שח"ו עלולה להתבטל הקניה של אדמת בני ברק, בגלל חוסר סכום כסף להשלמת הקנין, אמר לי ר' י.מ. לוין כסף מזומן אין לנו בקופת "קרן־הישוב", אולם יש לנו שוה־כסף דהיינו חפצי ערך של כסף כגון: קופסאות בשמים להבדלה, גביעי כסף לקידוש, וכיוצא בהם ממפעל תרומות החפצים שערכה קרן־הישוב בפולין, קח אותם ומכור אותם ומכסף זה תשלם ל"חברת־גאולה" על חשבון־הקניה, לקחנו את החפצים ומכרנו אותם וקבלנו עבורם סך מאה לירות במזומנים. בסכום זה פצינו תביעותיה של "גאולה", לתקופה מסויימת, וחלף סכום זה זיכינו את אגודת־ישראל בחלק מאדמתה של בני ברק, שקם לה לנחלה בקרב חברינו, נתגלגלה זכות גדולה לידיהם של תורמי החפצים הללו, שקרקע המגרש שעליו בנוי ועומד בית ה"תלמוד־תורה" דבני ברק ברחוב אחיעזר, נקנה בדמי החפצים נדבת לבם, זכות גדולה זיכו להם בוני בני ברק הראשונים שלא בפניהם".

הרבי מחזק ידי חברי ההכשרה הראשונה של צא״י לפני עלייתם

בשבת של סליחות בשנת תרצ״ג, באו ל״גור״ שמונה בחורים מחסידי גור כדי לקבל ברכת פרידה מהאדמו״ר ה״אמרי אמת״, לקראת עלייתם לארץ ישראל. על אותה שבת ועל פרידתם מפולין מספר ר׳ ז. ציטרינבוים:

הם עמדו בזמן עריכת ה״שולחן״ בשורה הראשונה, וכאשר הבחין בהם הרבי, שאל את ר׳ פיניע לוין ז״ל, מי הם הבחורים האלה. נענה ר׳ פיניע ואמר, כי אלה הם הבחורים אשר סיימו את ההכשרה של צעירי אגודת ישראל ומתכוננים לעלות ולהתיישב בארץ ישראל. נתן להם הרבי ״שיריים״ במאור פנים מרובה, ואף הוזמנו ל״קידושא רבא״ למחרת היום אל אחיו הרה״צ ר׳ משה בצלאל הי״ד. כאשר באו לביתו סיפר להם רמ״ב כי הרבי ביקש ממנו להזמינם לביתו

הרב פנחס הכהן לוין שליווה את חברי אגודת ישראל העולים לארץ ישראל בשנת תרצ״ד — פותח את הכנסיה הגדולה של אגודת ישראל בירושלים כיו״ר העוה״פ העולמי בשנת תש״מ. בנשיאות יושב:ראש ישיבת פוניבז׳ הגאון רבי אליעזר מנחם מן שך מאחוריו הרב יהודה מאיר אברמוביץ יו״ר הועה״פ העולמי של אגודת ישראל

ל"קידוש", וציוה לו להגיד להם בשמו כדברים האלה: "איר זאלט זיך האלטען ציזמען פעסט וועט איר קענען אויפטיען אַ סאך..., אין איר זענט בבחינת ואת יהודה שלח לפניו — "...

כאשר באה קבוצה זו לבית הנתיבות של ווארשה בדרכם לארץ ישראל והמתינו לצאת הרכבת, הופתעו פתאום לשמוע מקהלה חסידית שרה שירים חסידיים. היפנו את ראשם וראו את המלחין לבית גור ר' יעקב תלמוד ומקהלתו. הלה סיפר להם כי הוא נצטווה, ללוותם בשירה ובזימרה לכבוד עלייתם לארץ ישראל.

את הקבוצה הראשונה ליווה, כנציג מרכז אגודת ישראל בפולין, הרב פנחס הכהן לוין, ששימש ברבות הימים כיו"ר הועה"פ העולמי של אגו"י, אחיו של הרבי יצחק מאיר לוין. היתה זו שמחה עצומה שנערכה בריקודים חסידיים נלהבים בבית הנתיבות של ווארשה, לפי הוראתו של האדמו"ר מגור. קבוצה זו מנתה את הבחורים דלהלן: שמואל פרנקל, יוסף אליהו גרברצ'יק, זיסמן ציטרינבוים, יעקב מאיר פלינט, יהושע קלופמן, פסח קרוננברג, יצחק אהרן ארדניסט ומשה סוקולובר. באניה זו הפליגו ארצה עוד חלוצים מאגודת ישראל שמגמת פניהם היתה בני ברק. ביניהם היה גם ר' אפרים לרר.

ה"אמרי אמת" מבקר בבני ברק ב־תרפ"ז

מושבה קטנה היתה עדיין בני ברק בשנת תרפ"ז, עת ביקר בארץ האדמו"ר בעל ה"אמרי אמת" מגור.

ברוב ימי שהייתו בארץ ישראל עשה בירושלים, וכאשר נודע כי הרבי יבקר בתל אביב, אצל הרב מוירשוב רבי שאול משה זילברמן זצ"ל, יצאה משלחת מבני ברק לתל אביב לבקש מאת הרבי כי יואיל לבקר במושבה החרדית אשר כה פעל ועשה להקמתה ולביסוסה.

רוב רובם של התושבים הראשונים היו יהודי פולין וחלק ניכר מהם מחסידי גור, ונפשם איוותה לזכות בביקורו של האדמו"ר במושבה זאת.

בין חברי המשלחת היו ר' חיים שמרגד ור' מרדכי מנחם גרנביץ ז"ל, כששטחו חברי המשלחת את בקשתם לפני הרבי שיואיל לבקר בבני ברק, שאלם הרבי: "איזה תועלת יביא ביקורו בבני ברק"? ענו לו: "תהיה תועלת גדולה עבור התלמוד־תורה שהקמנו". נענה הרבי

מרן בעל ה"אמרי אמת" מתוך הרכבת נפרד מחסידיו בנסיעתו לארץ ישראל (בחלון משמאל). בחלון מימין גיסו הרה"צ ר' צבי חנוך לוין, הרב מבנדין

ביתו של הרה"ח צבי מאיר. בבית זה התארח האדמו"ר בעל ה"אמרי אמת" בביקורו בשנת תרפ"ז, כשבבית זה התגורר אז רבה של בני ברק הרב א. מ. רבינוביץ

בתגובה גוראית אופיינית: "נו, נו". לאחר כמה דקות יצא בנו הרבי שליט"א מגור, ואמר למשלחת: "הרבי יבוא עוד היום לבני ברק"!. המשלחת בשמעה את הידיעה המשמחת חזרה במהירות רבה לבני ברק כדי לבשר להרב רבינוביץ ולראשי המושבה את הבשורה המשמחת, השמועה עשתה לה כנפים במהירות עצומה וכל תושבי המושבה נקהלו כדי לקבל את פני הרבי, תלמידי התלמוד־תורה ניצטוו ללבוש בגדי שבת, כל העובדים הפסיקו את עבודתם ולבשו בגדי חג, חלק מהתושבים התאספו על־יד שער הכניסה למושבה וחלק ליד ביתו של הרב רבינוביץ ברחוב ר' עקיבא 70, שבו אמור היה הרבי להתאכסן, וילדי התלמוד תורה התרכזו בשני צדי הדרך.

משלחת גדולה של חסידי גור וביניהם: ר' צבי מאיר, ר' שמואל מאיר ר' מ.מ. גרנביץ, ר' דוד פרינד, ר' צבי אריה שיבק, ר' חיים שמרגד, ר' משה ווייץ, ר' חיים פרל, ר' לייבל גרובייס, ועוד. יצאה לקראת השיירה של הרבי וחיכתה לשיירה ברמת־גן, בראש המשלחת עמד ר' משה ווייץ שרכב על סוס לבן — דבר בלתי שיגרתי בין החסידים בחו"ל.

כאשר הגיעה השיירה של הרבי עצרה לכמה דקות, ר' משה ווייץ ירד מהסוס וניגש אל הרבי בדחילו ורחימו ואמר: "זכיתי ואני הייתי חסיד גור הראשון בבני ברק". לאחר שכל אנשי המשלחת קבלו־שלום המשיכה השיירה לבני ברק כשבראש השיירה רוכב ר' משה ווייץ על סוסו.

כאשר הגיעה השיירה לשערי בני ברק, ניגש כל הקהל אל הרבי כדי לקבל "שלום" ומשם המשיכה השיירה לביתו של הרב, ר' אריה מרדכי רבינוביץ, כשכל הקהל הרב רץ אחרי השיירה.

בביתו של הרב חיכו להרבי, ר' יצחק גרשטנקורן וראשי ונכבדי המקום. לאחר שהרבי נח מעט הכניסו את ילדי התלמוד־תורה לקבל "שלום" מהרבי, האדמו"ר בירך את הילדים במאור פנים ובחיבה, אח"כ קיבל את תושבי בני ברק שהגישו לו "פתקאות" ובירך את כל אחד ואחד, התענין בגורלם ובבעיותיהם, ורבים שהיו זקוקים לישועה ניושעו ביום הזה. רבה של בני ברק כיבד את הרבי בפירות ארץ־ישראל והרבי בירך על הפירות וחילק שירים לכל הנוכחים.

לאחר שיחה עם הרב נפרד הרבי מהקהל ע"מ לחזור לתל־אביב, כשעברה השיירה ליד בית הכנסת שהיה בצריף ליד הכניסה לבני

ר׳ משה וויץ חסיד גור אחד מהמתישבים הראשונים מקבל את פני מרן בעל ה״אמרי אמת״ ומלווה את השיירה כשהוא רכוב על סוסו

ברק, ביקש ר׳ יצחק גרשטנקורן שיעצרו, שכן רצה שהרבי יתחיל בכתיבת ספר־תורה. סופר סת״ם היה כבר מוכן ומזומן וחיכה לבואו של הרבי, אולם ליד בית הכנסת עמד קהל רב ובתוכם עשרות ״חלוצים״ שעבדו בסלילת הכביש תל־אביב-פתח תקוה. הם עבדו

באותו יום ליד הכניסה לבני ברק ובשמעם על בואו של הרבי לבני ברק באו לחזות בפניו, כשהם כמובן לבושים בבגדי העבודה שלהם, במכנסים קצרים ובגופיות, ומטפחות מכסים את ראשם, כדרך שעבדו אז בכבישים. הרבי, אשר כנראה ההמולה הזאת לא נראתה בעיניו, פנה לר' יצחק גרשטנקורן ואמר: "משכהו?", (כפי שנאמר משכהו לבית המדרש) ואמר להמשיך בדרכו לתל־אביב.

הרבנית מגור מבקרת בבית החרשת "ברקאי" ובביתנו

שעה שהרבי ופמליתו ביקרו בבית הרב, ערכה הרבנית פייגא מינטשה ע"ה, אישיות בזכות עצמה, ביקור בבית החרשת שלנו "ברקאי" ומשם פנתה לבית הורי.

נערכה לכבודה קבלת־פנים מטעמן של נשי חסידי־גור, והרבנית סיפרה שהביקור בבית החרשת ובביתנו נערכו לפי בקשת הרבי. הרבנית הביעה את התפעלותה מבית החרשת ומוצריו היפים. אח"כ שוחחה באריכות עם נשי בני ברק על מצב הפרנסה וחינוך ילדיהן. נשי בני ברק סיפרו לה על יסורי ארץ ישראל שהן סובלות ובקשו מהרבנית להזכירן לטובה בפני האדמו"ר. הרבנית עודדה וניחמה אותן והבטיחה למסור את דבריהם לאדמו"ר שיתפלל עבורן שיוושעו בכל מילי דמיטב. הביקור הזה הביא עידוד וחיזוק לנשי בני ברק להמשיך ביתר שאת ועוז את בנין עיר התורה והחסידות בני ברק.

הביקור השני של האדמו"ר בשנת תרצ"ב

בשנת תרצ"ב, בחודש שבט, בא האדמו"ר מגור לארץ ישראל לביקור הרביעי. לאחר שלוש פעמים — בשנים: תרפ"א, תרפ"ד ותרפ"ז (לאחר מכן בא הרבי ארצה בחודש אלול תרצ"ה ונשאר כאן עד לאחר הפסח של שנת תרצ"ו).

בשהייתו בשנת תרצ"ב בארץ ישראל, התאכסן הרבי בירושלים, בבנין הסמוך לישיבת "שפת אמת", אשר השתכנה בימים ההם ברחוב החבשים (אתיופיה — כיום).

חסידי גור בתל אביב ערכו חגיגת סיום ספר תורה בעירם והרבי נענה להזמנתם ובא לתל אביב, יחד עם חתנו הרב יצחק מאיר לוין, ובניו האדמו"ר בעל ה"בית ישראל", ויבדל לחיים טובים האדמו"ר

שליט"א מגור. חסידי גור מכל הארץ באו להשתתף בשמחת המצווה, ויהודי בני ברק התכוננו בהתרגשות מרובה, בציפייה שבאותה הזדמנות אשר הרבי ישתתף בסיום ספר התורה בתל אביב — יבקר גם בבני ברק.

בימים ההם כיהן כרבה של בני ברק, הרב רבי נחמן שמואל מיאדסער זצ"ל, אשר היה מידידיו הקרובים של הרבי, וכמסופר היה הסבא רבי נחמן שמואל מיושבי שולחנו של ה"שפת אמת", וכי הדעת נותנת כי הרבי יבקר את רבה של בני ברק. ואכן הידיעה על ביקורו הגיעה לידיעתו של הרב.

יהודי בני ברק התבשרו על הביקור הצפוי של האדמו"ר מגור בשעה 12 בצהרים במושבה שלהם, על ידי ר' חיים רוזנפרב, אשר נטל את החצוצרה, שתקיעתה מבשרת על כניסת השבת, ויצא לרחובות המושבה ותקע והריע, כשהוא מבשר ליהודי בני ברק על בואו של הרבי.

עם שמיעת הבשורה הופסקה מיד המלאכה וחדל המסחר הכל לבשו בגדי חג והתאספו בשער הכניסה למושבה וחיכו לבואו של הרבי. גם הפעם הועמדו תלמידי התלמוד־תורה בשתי שורות ליד שער הכניסה. בשעה 12 בדיוק הגיעה השיירה לשערי בני ברק, במכונית הראשונה ישב הרבי עם בניו וחתנו, ואחריה שיירה ארוכה של חסידים מירושלים ותל־אביב.

כשנעצרה השיירה ניגש הרב וקיבל־שלום מהרבי ואחריו נגשו ראשי הקהל לקבל שלום, ומשם המשיכה השיירה לביתו של הרב ברחוב טבריה כיום, כשהקהל זורם לביתו של הרב.

הרבי הגיע לביתו של הרב ועוד בטרם הספיק הרב להגיע נכנס הרבי וניגש לארון הספרים והוציא ספר מארון הספרים ועיין בו בעמידה. משהגיע הרב התיישבו ליד השלחן, שהיה ערוך במבחר פירות ארץ־ישראל, בירך הרבי על הפירות, טעם מהם וחילק "שיירים" לראשי הקהל ונכבדי המושבה שהתאספו בבית הרב, ולאחר שיחה קצרה עם הרב נתפנה לקבל "שלום" מתושבי המושבה. שעה ארוכה נמשך ענין קבלת־השלום וקריאת ה"פתקאות" והחלפת דברים עם הציבור הרב שחיכה לרבי. כדרכו של הרבי, כל תשובה היתה תמציתית, קצרה ומהירה. וזקני החסידים מספרים שיהודים רבים נושעו ביום הזה.

לפני שנפרד נתן הרב להרבי את הספר שעיין בו, שכן מהדורה זו היתה חסרה בספרייתו.

"עוד יראו כולם שאני צדקתי"...

כאשר עמד הרבי לחזור לפולין דרך נמל חיפה התארח הרבי בחיפה אצל ר' יהודה רוזנשטרוך, שהיה קרוב משפחה והיה לו בית מלון.

לפנות ערב, כשעה לפני שהיו צריכים לרדת לנמל, יצא הרבי לפתע מחדרו אל האולם המרכזי שבמלון, שם נאספו כל המלווים, מיד הסתדרו שתי שורות משני צדי האולם, כשהרבי מסובב באולם הלוך וחזור שקוע בהרהורים כשבפיו סיגריה שחורה.

אחר לחש כמדבר אל עצמו: "היו אצלי אנשים שהתלוננו שבפולין היתה פרנסתם מצויה וחיו חיי רווחה, ואילו כאן הם חסרי פרנסה, חיים בדחקות וסובלים יסורי ארץ־ישראל במידה גדושה, והרי הם עלו לארץ ישראל בצו הרבי", — השמיע הרבי אנחה כבידה ואמר: "עוד יראו שאני צדקתי והכל היה לטובה..." (מפי הרב שמאי גינזבורג).

הרבי התבטא פעם על נסיעותיו לארץ ישראל ואמר: "אני כמו חסיד שמוכרח מדי פעם לבקר את רבו, כך מוכרח אני כל כמה שנים לבקר את האמא — ארץ ישראל"...

ה"בית ישראל" ורבה של פאביניץ בבני ברק ב־תרצ"ב

בעת ביקורו של האדמו"ר ה"אמרי אמת" בארץ ישראל בשנת תרצ"ב, נלוו אליו גם אחיו רבי מנחם מנדל אלטר הי"ד רבה של פביניץ ובנו האדמו"ר בעל ה"בית ישראל".

בימים ההם, ישב "שבעה" סבי רבי נחמן שמואל מיאדסער, רבה של בני ברק, והשכם בבוקר, ביום השביעי ל"שבעה", באו ה"בית ישראל" ודודו לבית הסבא, בשעה שהמתפללים עמדו עדיין בתפילה. הם המתינו לסיום התפילה וניחמו את הסבא. לאחר הניחומים קם הסבא מ"השבעה". לאחר מכן אכלו בצוותא ושוחחו בדברי תורה וחסידות.

בינתיים פשטה שמועה על ביקורם של שני צדיקים אלה בבני ברק. תוך שעה מועטת התמלא בֵּיתו של הסבא בהמוני יהודי בני ברק, אשר באו לקבל "שלום" ולהתברך מפיהם.

המוני מלווים נפרדים מהרה"ג רבי מנדלי אלתר רבה של פביאניץ בעת נסיעתו לארץ ישראל

בין הבאים היו גם ר' מאיר רוזנפרב ובנו חיים, שאביו הביאו לשני צדיקים אלה כדי שיברכו אותו. חיים רוזנפרב זה היה בן־יחיד, וחש כל השנים בלבו והרופאים קבעו כי יש לו מום בלב. בא ר' מאיר ותינה את צערו לפני הרב מפאביניץ שישב על השלחן ליד הסבא. בירך אותו הרב מפאביניץ ברפואה שלימה, באותה שעה עמד הרבי ה"בית־ישראל" בחדר השני על יד החלון כשהוא שקוע ברעיונותיו ומסתכל על הפרדס והעצים המלאים פרי הדר, ולא העיז אף אחד להפריעו. חיכה ר' מאיר עד שהסתובב ה"בית־ישראל" וראהו עומד יחד עם בנו, שאלו, "מה רצונך"? סיפר לו ר' מאיר בפרטי פרטים על

מרן בעל ה"בית ישראל" באחד מביקוריו בבני ברק, יוצא מביתו של הרה"ח יהודה קמינר

מחלתו של בנו, וכי הרופאים טוענים שזה מום בלב, וכי רק בן אחד יש לו וזה חלקו מכל עמלו, ופרץ בבכי מר. קרא הרבי את בנו חיים וטפח לו על כתפו פעם ופעמים ואמר:

"בארץ ישראל מוכרחים להיות בריאים!" וחזר על כך עוד הפעם: "בארץ־ישראל מוכרחים להיות בריאים וחזקים!"

לימים סיפר ר' חיים רוזנפרב: "מאז נעלמו ממני כל הכאבים מהלב, ולא הרגשתי אף פעם כאב כלשהו בלב, הפסקתי ללכת להרופאים ולא לקחתי כל תרופות, לאחר שנים רבות בקרתי פעם אצל האדמו"ר־הבית־ישראל בירושלים, הזכרתי לו את הדבר הזה, עשה הרבי תנועה בידו כאומר, "אל תדבר מזה"... סיפור זה היו החסידים מספרים לבניהם והיה לאות ולמופת.

40 משפחות — חסידי גור בין המתישבים הראשונים

חלקם של חסידי גור היה בולט ביותר "בעליה־הראשונה" של בני ברק, ובין "המתישבים־הראשונים" היו כ־40 משפחות של חסידי־גור, אשר השפיעו על צביונה הרוחני של בני ברק ועל החינוך המקורי

המסור לנו מדור דור. הם הקימו את התלמוד־תורה ויסדו את הישיבה הקטנה הראשונה בבני ברק, הם אשר שלחו את בניהם ללמוד תורה בירושלים, ולקחו חלק פעיל בכל המאבקים לשמירת השבת וצביונה החרדי של העיר. הם גם היו פעילים בשטח פיתוח התעשיה והחקלאות במושבה והטביעו את חותמם על כל הנעשה בעיר הזאת.

רשימת המתיישבים הראשונים מחסידי גור

מאז עלייתם על אדמת בני ברק ועד העליה השניה אשר החלה בשנת תרצ"ג, היו כארבעים משפחות של חסידי גור במושבה, אשר כאמור, היוו את היסוד ליישוב החרדי.

ואלו הן המשפחות הראשונות לפי סדר הא-ב:

מרדכי איזנשטט
ישראל אלפסי
יצחק מאיר אוקסנברג
אברהם ביקובסקי
ראובן ש. ביקובסקי
בונם בירקנפלד
מרדכי מנחם גרנביץ
ישעיהו גרנביץ
משה הלל גרינצייג
יצחק גרינצייג
אריה גרווייס
רבי יצחק גרשטנקורן
(חסיד סקרנביץ)
אפרים גרשטנקורן
דוד ויזל

הרב זילברמן (רבה של פראגה)
משה ווייץ
משה טורק
יוסף ליברמן
יוסף לבנברג
צבי מאיר
הרב נחמן שמואל יעקב מיאדוסר
(רבה של בני ברק)
שמואל מאיר
מרדכי מלגוט
אלימלך מזלשטין (ירושלמי)
אברהם אליהו פרידמן
מרדכי פרידמן
דוד פרינד

חיים פרל
דב פמליה
שרגא קוזלובסקי
יוסף פצנובסקי
משה פיבלמן
צבי קופרוואסר
הרב אריה מרדכי רבינוביץ
(רבה הראשון של בני ברק)
יחיאל רפשטיין
מאיר רוזנפרב
חיים שמרגד
שלום תיק
צבי אריה שיבק

העלייה השניה של חסידי גור לבני ברק

בין השנים תרצ"ג ותרצ"ה, היתה עלייה מוגברת מבין יהודי פולין, ביחוד מבין חסידי גור, לארץ ישראל.

לעלייה זו, אשר קראו לה ה"עלייה השניה", היתה השפעה עצומה של האדמו"ר הזקן מגור בעל ה"אמרי אמת", בעת אשר שב מביקורו בארץ ישראל בשנת תרצ"ב.

כל "נסיעה" של ה"אמרי אמת" לארץ ישראל עוררה גל של

אברהם מרדכי אלטר
מגור

ירושלים עיה"ק תוחב"א

ב"ה ד' וישלח ס"ן כסלו תשי"ג

הידיעות הנוראות והאיומות ממצב היהודים בפולין וכל ארצות הכיבוש מאלץ אותי — הגם שקשה עלי פסני הולשת בריאותי — לקום את לך בנוסי ולבקש את כית שלטי"א להשתתף באספת רבנים שתתקיים א"ה ביום א' וישב כ' כסלו שנה 12, בביה"כ ר' יהודה החסיד בירושלים, לזעוק ולעורר רחמי שמים על פליטת בית ישראל, להתאחד ולהתייעץ למען הצלתם.

ידידכם השדוי בצער
אברהם מרדכי אלטר

הזמנה ששלח מרן בעל ה"אמרי אמת" לאספת הרבנים בחורבת רבי יהודה החסיד בעיר העתיקה של ירושלים בהיוודע מימדי החורבן של יהדות אירופה

התלהבות ורצון לעלות לארץ ישראל ולחונן עפרה. רבים מהם קבעו בדעתם לעזוב את הגולה ולהתיישב בארץ אבות. מעטים בלבד יכלו להוציא לפועל מסיבות רבות ושונות — ביניהן: הקשיים אשר נתעוררו עקב מיעוט רשינות העלייה אשר הוציאו שלטונות המנדט הבריטי, בעיקר לעלייה של חרדים, והאחוז המיזערי של רשיונות עליה אשר הקציבה הסוכנות לחברי אגודת ישראל, אבל האהבה והחיבה לארץ ישראל אשר נתעוררה עם כל "נסיעה" של הרבי מגור לארץ ישראל גברה והלכה, ובשנים אלה היתה עלייה מוגברת של חסידי גור, מהם אשר קבעו משכנם בבני ברק — מקום אשר בו יוכלו להמשיך ולחנך את בניהם ובנותיהם בדרך התורה והחסידות, כמאז ומקדם בכרם בית ישראל.

בעלייה זו הגיעו לבני ברק כ־80 משפחות של חסידי־גור, בהם חסידים ואנשי מעשה, אנשי חינוך־מובהקים ועסקני־ציבור מאגודת־ישראל, פועלי אגודת־ישראל וצעירי אגודת־ישראל, אברכי משי וחסידים חריפים, כל אלה עלו ארצה לאחר שקבלו את ברכתו של האדמו"ר הזקן מגור זצ"ל. העליה־השניה הזרימה כוחות רוחניים חשובים והיוותה תגבורת רצינית למתישבים הראשונים וליהדות החרדית בבני ברק. הם הביאו אתם מטען גדול של תורה והתלהבות

חסידית — אברכים חסידים שהיו בבחינת טופח על מנת להטפיח ומשפיעים רוחניים, הם הביאו אתם את הלהט החסידי ואת הרצון לפעול ולהפעיל בכל השטחים. בבואם הצטרפו לתנועת אגודת־ישראל, פועלי אגודת־ישראל וצעירי אגודת־ישראל בארץ, והגבירו את כוחה והשפעתה של תנועת אגודת־ישראל ביישוב החדש.

גם יהודים יקרים אלה סבלו את יסורי ארץ־ישראל רעב ומחסור היו מנת חלקם. אברכי משי אלה, שלא היו רגילים לשום עבודה פיזית, התרגלו לעבוד עבודות קשות ומפרכות, הם היו לבעלי־עגלה ונשאו משאות כבדים על גבם, כשהם מפזמים ניגון חסידי, נהיו לצבעים, טייחים, בנאים ורצפים. חלק מהם עבדו בפרדסים בפיתוח־בורות, בזיבול, בהשקאה ובקטיף, בשרב ובגשם, אולם בערבים היו כולם מתכנסים ל"שטיבל", לומדים דף גמרא ועוסקים בחסידות בצוותא. גם אלה קבלו את יסורי ארץ־ישראל בשמחה, והשתתפו בכל המאבקים של היהדות החרדית בבני ברק, במאבק על השבת ובמאבק על החינוך, וכן במאבק על צביונה הרוחני של עיר התורה והחסידות. זכו גם הם כולם לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות המקימים משפחות לתפארת בית ישראל.

למרות העבודה הקשה והמפרכת שהיו עובדים, היו מאושרים ושמחים ולא עלה על דעתם לשוב לפולין. להורים אשר היו מתענינים בגורלם היו כותבים מכתבים רוויים בדברי אושר וסיפוק, כדי שלא לעורר לחץ לשוב לחוץ־לארץ. ר' משה יוסף חרש מספר, שכדי שלא להיכשל בדברי שקר, היו כותבים שבארץ ישראל קמים בבוקר ומתפללים, והולכים לפרדסים ואוכלים שם תפוזים כמה שרוצים..., וכידוע היה פרי התפוז יקר מאד בפולין ורק העשירים יכלו להרשות לעצמם לאכול את הפרי היקר הזה. אבל על העבודה בשמש הלוהטת עם הטוריה, או על הוצאת זבלים מבורות העמוקים ופיזורם בין העצים. — מאן דכר שמיה?

בני ברק טוהרה מנגע השפנים

בימים ההם נפרצה פירצה חדשה בחומת הכשרות. עקב המחסור בבשר החלו רבים לגדל שפנים בערי הארץ, בקיבוצים, ובמושבים, וה"נגע" הגיע גם לבני ברק. אנשים חפשים הקימו לולים בחצרות

בתיהם והחלו לגדל שפנים, ולאכול את בשרם, לא הועילו הפניות והבקשות לאנשים אלה, אשר עמדו במרדם והפירצה גדלה והתרחבה מיום ליום.

באחד הימים התכנסו החבורה של בחורי־גור ודנו במצב החמור שהתהווה בבני ברק, והחליטו כי היה־לא־תהיה! בני ברק לא תיהפך לעיר של מגדלי־שפנים קבעו להם מטה־פעולה שיתכנן "מבצע־של־ביעור־השפנים" וטיהור העיר מנגע זה, בראש המטה הועמד ר' יצחק מאיר ששימש כראש החבורה של־בחורי־גור, והיה ידוע כאדם בעל מרץ ואיש ביצוע מעולה, המטה התכנס ותיכנן את המבצע לכל פרטיו, לאחר שערך סיורים במקומות שבהם גידלו את השפנים וקבע את תכנית המבצע לפרטי פרטיו.

הביצוע הוטל על חבורת בחורי גור וביניהם ר' אברהם אליהו ינקלביץ, ר' יואל ויסמל, המשימה היתה לתפוס את השפנים ולהכניסם אל תוך שקים.

צרפנו גם כמה בחורים עולים חדשים שרק הגיעו ארצה, וחסידי גור קירבו אותם ועזרו להם בקליטתם בבני ברק והם: אליהו לנאייל, יהודא פטרון ומרדכי מיודובניק.

התחלת המיבצע נקבעה לאחד הלילות בסוף החודש כשאין ירח, בשעה 2 לאחר חצות, ואז יצאו הבחורים מבית החסידים־דגור כשכל אחד מחזיק שק גדול. בשקט התקדמנו לעבר הלולים פרצנו את המנעולים והתחלנו בהוצאת השפנים.

את העבודה היו צריכים לעשות בשקט, ובזריזות, בכדי שלא יתעוררו בעלי הלולים, ולכן מילאנו במהירות את השקים בעשרות שפנים, ועלינו על ההרים ופיזרנו אותם לכל הרוחות. כך נמשך "המבצע" כמה שבועות ללא כל תקלה, כל לילה פרצנו לול אחר והוצאנו את השפנים ופיזרנו אותם על הרי בני ברק וכל אנשינו חזרו בעזהי"ת כל לילה לבסיסם לשלום והשפנים היו טרף לשועלים אשר הילכו בהרים סביב.

בעלי הלולים, שביניהם היו כמה רופאים, כשקמו בבוקר וראו שלוליהם נפרצו וכל השפנים נעלמו וכל עמלם היה לתוהו, הרימו קול זעקה ופנו למשטרה וביקשו עזרתה למצוא את "הפורצים". — במיוחד היה איש אחד ששימש כסוכן משטרתי ולו היה לול גדול ובו כמה מאות שפנים שנעלמו באחד הלילות. הלה פנה למשטרה

וטען שהוא חושד באחים ר׳ יעקב ור׳ נח נוסבוים ובר׳ יצחק מאיר שידם במעל הזה, והם היחידים שמסוגלים לבצע פעולה כזאת.

באחד הימים בהיותי אצל האחים נוסבוים בא לשם רס״ר חקירות ממשטרת רמת־גן והחל לחקור את האחים נוסבוים בקשר לפריצות ללולי השפנים, אני בשמעי במה מדובר נסיתי בשקט להסתלק מהמקום, אז פנה הרס״ר אלי ואמר ״גם אותך אני מחפש — טוב שפגשתי אותך פה, חסכת לי עוד מאמץ״. בחקירה טענו **להד״ם!** אנו לא זקוקים לשפנים כי איננו אוכלים בשר שפנים וגם איננו סוחרים בבשר שפנים. אבל הוא לא קיבל את טענותינו והזמין אותנו לחקירות למשטרת רמת־גן ואיים עלינו במאסר ובמשפטים. אבל אנו בשלנו ״לא יודעים משום דבר״!

והיות ועשינו עבודה טובה ונקיה. ולא השארנו כל עקבות או סימנים בשטח, לא היתה למשטרה כל הוכחות נגדנו והיו נאלצים לשחרר אותנו.

כך טיהרנו את בני ברק בעזהי״ת ממכת השפנים.

ה״שטיבלאך״ הראשונים של חסידי גור בבני־ברק

בשנים הראשונות התפללו חסידי גור ״במנין־מיוחד״ בנוסח של גור. הם השתדלו להיות בצוותא בימי שבת וחג ובכל ״יומא־דפגרא״. המנין התקיים בבית לפידות רחוב רבי עקיבא 76. עם בואו של ״הרב מבראק״ הרב נחמן שמואל יעקב מיאדסער לבני ברק לכהן ברבנות, עברו חסידי גור להתפלל בביתו, ברחוב טבריה. עם ריבוי המתפללים עבר ״המנין״ לבית התלמוד־תורה. בשמחת בית השואבה היו מתאספים בביתו של אחד החסידים והסעודות היו ״כיד המלך״. מדי פעם נאספו בביתו של חסיד אחר והשמחה היתה פורצת כל גבול. למרות העניות הרבה ששררה וכולם היו מסתפקים במועט, הרי בשמחה זו היה היין נשפך כמים וכל אחד השתדל לתת הרבה יותר מיכלתו. לאחר בואו של הרב מבראק היו מתאספים בביתו של הרב גם בשמחת בית השואבה. אל הרב היו באים גם בעלי בתים חשובים שלא מחסידי גור ויחד עם החסידים היו מבלים בדברי תורה, בשירה ובזמרה, עד לשעות המאוחרות של הלילה.

להכנת שמחת בית־השואבה היינו אנו הילדים המחותנים הראשיים, אנו דאגנו להביא העופות לשוחט, להבאתם למבשלות, להביא את כל צרכי המזון ואת בקבוקי היין הגדולים, יין ישן נושן, כאשר הכוונה היתה לחנך את הילדים בדרכי החסידות, ואכן הסבא הרב מבראק ז"ל היה מקרב במיוחד את הילדים ומקדיש להם תשומת לב מיוחדת, הוא היה גם מכירם אישית בשל הבחינות שהיה בוחן את כל התלמידים בתלמוד־תורה מדי שבוע בשבוע.

סבא הרב ז"ל שהיה מחונן בקול ערב ושימש בעל תפילה בימים הנוראים, היה פותח ב"שיר המעלות" הראשון ומכבד את הנוכחים באמירת שיר המעלות בניגון, זה שלא ידע לנגן היה עליו לתת משקה כאשר ישיתו עליו החסידים, וזאת לדעת שהמושג "בקבוק" לא היה ידוע אז, כפי שהוא ידוע בימינו בבקבוק התכוונו אז לרוטל יין, וגביע היה כוס של תה, היינות היו "ישן־נושן" ו"יין הוק" ו"טוקאי־אוסברויך" ברבות השמחה היה סבא מספר ספורי חסידים, כשרון מיוחד היה לו לסיפורים והיתה זו חוויה בלתי רגילה לשמוע את סיפוריו.

עם בוא העליה־השניה נפתח שטיבל חדש ברחוב רבי עקיבא 79 בצריף שבחצר. אח"כ עבר השטיבל לרחוב ר' עקיבא 72 לבית מיוחד וחצר גדולה, — אח"כ נפתחו עוד "שטיבליך" ברחוב בן פתחיה — ובזכרון־מאיר וכיום ישנם ב"ה יותר מ־20 שטיבליך כ"י.

באותה תקופה של התיישבות ראשונים וכמה שנים אחר כך, בעת שהללו היו בעיקר עובדי אדמה ופרדסים, תיקנו להם חסידי גור תקנה קבועה, כי בכל עת כאשר הגשם היה מפריע לעבוד בגנים ובפרדסים, ואף הבוץ והרטיבות הפריעו לעבוד עבודה רגילה, כי אז היו מתקבצים כולם בבית החסידים. "אין עבודה כפיים — יש עבודת פנים". זו עבודה שאין פטורים הימנה בשעה שאי אפשר לעשות לפרנסה. כל היום עשו ב"שטיבל", למדו תורה ועסקו בדברי חסידות. בשעות הצהרים היה מוציא כל אחד את פת לחמו הדל וכמה תפוזים ומניחם על השולחן, כך עשו כולם, ומקיימים סעודת חסידים, בסיפור מעשי הצדיקים ובשינון דבריהם. ריקוד חסידי קצר מסיים את הסעודה וחוזרים לעמול בתורה.

כך עבדו יחדיו, למדו והתבשמו בדברי תורה וחסידות יחדיו, ושכם לשכם הקימו את עיר התורה והחסידות בארץ ישראל.

כינוס תלמידי "שפת אמת" בחול המועד

שנים רבות עשו להם מנהג קבוע תלמידי ישיבות "שפת אמת" וחידושי הרי"ם, להתכנס בחולו של מועד, בחג הסוכות ובפסח, במושבה החסידית בבני ברק.

תלמידי "שפת אמת" מבני ברק היו מארחים את חבריהם מכל הארץ. סעודה גדולה הכינו להם, ולרוב בביתו של הרב זלמן ינקלביץ — לימים נציגה של אגודת ישראל בכנסת — והשתתפו עמהם גם ראשי קהל חסידי גור בבני ברק. כן היו מוזמנים לסעודת החג חניכי הכיתות הגבוהות של הת"ת, כדי לקרבם לתורה ולארחות חסידים.

הכינוס החגיגי היה חוויה נהדרת לצעירי החסידים, כמו לתלמידי ישיבות גור שבאו לבני ברק, ביניהם: הרב ישעיהו מונדרי, צבי ריגל, אליהו פרנקל, מנחם מגילנר, שלום גוטקינד, דב צישינסקי, לייבל אירנשטיין, זלמן הוכרמן, ש. סוכצבסקי, יעקב פלוצקר, יעקב חנוך ברגמן, שלמה נתן, חיים מנדל, מנדיל בורזיקובסקי, משה כשר, משה גלובינסקי, חיים יצחק שוירץ, צבי אירנשטיין, לוי יצחק וידסלבסקי, אריה אוקסנברג, דב שיינברג, אלחנן ראובן גרוכובסקי, משה הרצברג, מאיר ברקוביץ, אברהם יצחק ויצמן, משה דוד וולקוביץ, אברהם מונטג, גד רוט, יצחק גרובייס, דוד קפלר, שאול שיליץ, אריה אלברט, ועל כולם ראשי ישיבת חידושי הרי"ם הרב גדליה הרץ והרב מנחם וייץ ז"ל.

בכינוסים אלה השתלבו תורה ותפילה, שמחה והתרוממות הנפש והדעת, וכל בני ברק של אותם הימים ידעה כי ביום זה חוגגים בחורי ישיבות גור, יחד עם צעירי הצאן, את כינוס החג במושבה.

עם סיום הסעודה יצאו כולם בריקוד אשר יצא לרחובה הראשי של המושבה, שם הצטרפו לריקוד הסוער ילדי התלמוד תורה והתושבים. שירת "אשרי איש שלא ישכחך ובן אדם יתאמץ בך"... הדהדה שעה ארוכה, ואמנם החוויה היתה בלתי נשכחת.

מרן בעל ה"אמרי אמת" משמיע דברי קדשו במעמד ההיסטורי בחורבת רבי יהודה החסיד. לידו ניצב יבלחט"א בנו מרן אדמו"ר שליט"א. בתמונה נראה גם נכדו הרה"ח ר' שמעון נפתלי אלתר

חסידי גור ב"עלייה השניה" לבני ברק: תרצ"ג-תרצ"ה

ראובן אהרונוביץ
משה ארשטר
דב ארליך
אהרן אולטשטיין
יצחק ירחמיאל אספיס
זאב ברייטשטיין
חיים בירנשטוק
חנוך בירנשטוק
שרגא גרוס
יוסף גרבינר
יוסף אליהו גרברצ'ק
לייביש גורליצקי
לייבל גלזר
בן ציון גירש
דוד גולדוסר
אליעזר דרורי
י.צ. הפטקה
שמחה הלפגוט
פנחס היישריק
פישל הרצוג
משה זלמן הוניגסברג
יצחק הוכמן
הרב יחיאל מאיר וינגורט
דוד ורשביאק
משה דוד ויצמן
אפרים ויסמל

חיים וינברג
שאול וינברג
אברהם ויסבקר
דב זָלמן
משה יוסף חרש
ר' סנדר טכורש השו"ב
צבי טורקר
סיני ימניק
זלמן ינקלביץ
מאיר ינקלביץ
שמעון ינקלביץ
יצחק מאיר יוסטמן
משה יוסטמן
פנחס יוסטמן
אברהם שמואל כץ
חנוך ליפשיץ
יעקב מנחם ליברמן
אברהם צבי לבקוביץ
בנימין להמן
ברוך אליהו לנדסברג
מאיר לוונברג
יוסף לנדא
חיים יוסף ליכט
נח ליכטנשטיין
דוד יוסף מונצ'ק

יעקב מלנוביצר
יצחק מונטג
אברהם מיזלר
יצחק סקורקה
ראובן עניס
יהושע פרידר
יוסף נחמיה פינצבסקי
אריה פרידל
משה פרידמן
משה יהודא פרייא
אלתר צוקר
פישל קרול
אלימלך קורמן
ישראל דוד קוזלובסקי
לייבל קנופף
הרב מנחם זאב קופה
דוד קוזלובסקי
משה רוסט
משה דוד רוטשילד
יחזקאל רוטשטיין
זאב שנפלד
אלעזר שלדיבסקי
מאיר יוסף שירצקי
מרדכי שטלברג
אליהו מרדכי שטינברג

רשימת בחורי גור בעשור הראשון של בני ברק

יצחק מאיר – ראש החבורה
יעקב ברייטשטיין
אלחנן ראובן גרוכובסקי
מרדכי גולדשטין
אריה גולדמן
יצחק הרץ
שמואל הרצוג
נתן הפטקה
אריה הפטקה
יחזקאל וילהלם
שלמה וילהלם
יואל ויסמל
לוי יצחק וידיסלבסקי
אריה וידיסלבסקי
דוד וינגורט

אברהם אליהו ינקלביץ
שמואל לייב ינקלביץ
יהודא כץ
משה כהן
יחזקאל כהן
חיים להמן
פישל לוזנובסקי
אברהם מנחם מאיר
יעקב נוסבוים
ישראל דוד מלנוביצר
דוד פרייא
אברהם פרידמן
זיסמן ציטרינבוים
אריה קמינר
יצחק קלקשטיין

משה קלקשטיין
שלמה קוזלובסקי
יעקב רוזנטל
משה רוזנטל
שמואל רוס
ואלה שהלכו לעולמם:
הרה"ח שבתי דרורי
הרה"ח מנחם וייץ
הרה"ח אברהם מנחם בר' שמואל מאיר
הרה"ח צבי אריה בר' שמואל מאיר
הרה"ח נח נוסבוים
הרה"ח משה סוקולובר
הרה"ח אברהם יהודא פרידמן
הרה"ח פישל רוזנטל

הצעה לכהן כרבה של בני ברק

עם פטירתו של הסבא, רבה של בני ברק הרב שמואל יעקב מיאדסער זצ"ל בג' בניסן שנת תש"ח, באה אלי משלחת מכובדת של ראשי הציבור החרדי בבני ברק, ביניהם: הרב זלמן ינקלביץ מראשי אגודת ישראל ונציגה בכנסת, ר' ראובן אהרונוביץ שכיהן לימים כראש עירית בני ברק, ור' שרגא גרוס, ששימש כחבר מועצת העיריה.

המשלחת הביאה לפני את ההצעה למלאות את מקומו של הסבא זצ"ל ברבנות בני ברק, גם ר' יצחק גרשטנקורן תמך בהצעה זו. ר' יצחק ביקש לראות על כס רבנות המושבה שייסד את אחד מגידולי בני ברק — "פרי הארץ, אמר, לגאון ולתפארת"... אולם מאחר ולא ראיתי עצמי ראוי למלא את מקום הסבא, החלטתי, לאחר התלבטויות רבות, שלא לקבל עלי את עול הרבנות של בני ברק.

לימים, כאשר כהנתי כרב בצה"ל כמ"מ הרב הראשי לצה"ל, היה ר' ראובן אהרונוביץ סונט בי ואומר: "רב בבני ברק — : סרבת להיות, אבל מוכן ומזומן היית לקבל רבנות בצה"ל, הינך איפוא — רב ב"דאשיק"... (כובע קצינים צבאיים). ידידי מאז, מזכירים לי את סירובי מאז בשעת חדווה: "יכול היית לכהן פאר כרבה של עיר התורה והחסידות בני ברק" — עד היום איני יודע מי צדק...

הקמת קרית חסידי גור

חסידי גור אשר היו בימים הראשונים ממיסדי העיר ובוניה החליטו בשנת יובל־החמשים — לבני ברק להרחיב את גבולות הקדושה של עיר התורה והחסידות, ולהקים קריה חסידית בקרית הרצוג לזוגות צעירים — **בשם קרית חסידי גור.**

יו"ר ועד חסידי גור ראש העיר הרב יצחק מאיר וחברי ההנהלה הרב שמואל היינה הרה"ח אריה ריכברד והרה"ח מאיר לוין בעזרתם של ראשי העיר בעבר הרה"ח ר' ראובן אהרנוביץ והרה"ח שמואל וינברג נטלו על עצמם את המשימה להקים קריה חסידית ולכונן בה בתי כנסת ומוסדות תורה וחינוך, כוללים וכו', ולהפוך מקום שממה למקום תורה ומרכז חסידי.

המטרה היתה כפולה — להרחיב את גבולות הקדושה מעבר

בסיור הראשון בשטח המיועד לקרית חסידי גור, על גבעה המכוסה קוצים ודרדרים. משתתפים בסיור מימין לשמאל: ר׳ אברהם פרידמן, ר׳ אברהם ברסלר ז״ל, הרב יצחק מאיר ראש העיר, הרה״ח צבי מאיר, הרה״ח לייבל רייכברד, הרה״ח משה בנצלוביץ. הרב יצחק מאיר: ״כאן תקום בעזהי״ת קרית חסידי גור!״

חברי ועדת הבנין שע״י ועד חסידי גור בסיור בשטח הבניה. מצד שמאל חלק משלד הבנין הראשון של הקריה. מימין לשמאל: הרה״ח משה פלשניצקי ז״ל ויבלח״א ראש העיר הרב יצחק מאיר, הרה״ח מאיר לוין, הרב שמואל היינה ואחיו הרה״ח מאיר היינה, הרה״ח דוד סקולסקי

קרית חסידי גור בתפארתה כשקול תורה ותפילה נשמע שם יומם ולילה.

לכביש־השחור, ולעזור להורים העומדים לחתן בניהם ובנותיהם ולתת להם אפשרות לרכישת דירות במחירים מוזלים ובתשלומים נוחים. זכינו בעזהי"ת להקים בית מדרש מפואר, כולל ומוסדות חינוך בעזרת ראשי העיר בעבר הרב יצחק מאיר ור' שמואל וינברג וראש העיר הנוכחי הרב משה אירנשטיין וחבר הנהלת העיר ר' משה חיים שינפלד ולברך על המוגמר כשקרית חסידי גור מתנוססת לתפארה.

בחנוכת ביהח"ס מימין לשמאל: ר' מ. לוין, הרב א.י. ליבטנשטיין, רע"ה ר' מ. אירנשטיין,הגאון פ.מ. אלטר, הרב י. שיינפלד, ר' י. מאיר, ר' מ. שמחה, ר' לייבל רייכבד.

פרק י"ב

עם מרן ה"חזון איש" זצ"ל

החזון איש והסבא זצ"ל

בחודש תמוז שנת תרצ"ג עלה לארץ ישראל מרן רבי אברהם ישעיה קרליץ, בעל ה"חזון איש" זצוק"ל.

עם עלייתו התגורר תקופה קצרה בתל אביב, בבית קרובנו ר' דוד פוטש ז"ל, אולם משנודע לר' מתתיהו שטיגל כי "ארי עלה מבבל", נחפז לתל אביב לקבל פניו של אותו גאון הדור וביקש ממנו כי יקבע מושבו בבני ברק, במושבה החרדית אשר נוסדה לפני תשע שנים. הוא הסביר לחזון איש כי בני ברק הינה מושבה חרדית ביותר — תושביה יהודים יראי שמים, תלמידי חכמים וחסידים, וארחות חייהם תואמים יחדיו עם חיי תורה.

החזון איש השיב לר' מתתיהו כי אמנם ההצעה נראית לו, אבל הוא נמנע מלקבוע דבר מוחלט עד אשר יראה במו עיניו את המושבה ותושביה. הוא הבטיח לבוא בהקדם לבני ברק ולבקר אותה, אך לא לפני חלוף ימי "בין המצרים". משחלפו שלושת השבועות של "בין המצרים" הגיע החזון איש לבני ברק, יחד עם הרבנית מרת בתיה ע"ה, וכדרכו — ללא הודעה מראש. החזון איש וזוגתו הגיעו ברכב עד לשער הכניסה למושבה ומשם המשיכו ללכת ברגל עד בית הכנסת הגדול, שם ישב בדרך כלל ר' מתתיהו שטיגל והרביץ תורה לתלמידיו בישיבת בית יוסף אשר שכנה בבית הכנסת.

החזון איש לא מצא את ר' מתתיהו שנפקד בשעה זו מהישיבה, ואחד ממצוויני הישיבה, הרב שרגא שטיינברג, אשר שיער כי האורח שלפניו אינו אלא החזון איש בכבודו, הציע לו ללוותו לסיור במושבה. הוא הוליך את החזון איש אל הר שלום, ואף כי היו הימים ימי קיץ לוהטים מחום היום, נשבה על ההר רוח קרירה ומשיבת נפש. מעל ההר ראה החזון איש את המושבה כולה משתרעת ביופיה בעמקים סביב. הרב שטיינברג דאג להביא עמו כסא נוח כדי שהחזון איש יוכל לנוח מהטורח שבטיפוס אל ההר. לאחר שהחזון איש נח קימעא, יצא

מרן רבי אברהם ישעיה קרליץ בעל ה"חזון איש"

וטייל על ההר, השקיף על המושבה, הביט על הצריפים ועל הבתים החדשים ההולכים ונבנים, ראה את הפרדסים הגדולים הנטועים כחומות סביב המושבה — ראה את כל מה שביקש לראות, והחליט כי אכן יקבע דירתו במושבה זו, אשר כל בניה לימודי ה', לומדים בתלמוד תורה ובישיבות.

הרב שטיינברג שכר עבור החזון איש דירה בביתו של הסבא, הרב

מרן ה"חזון איש" משתתף בשמחה משפחתית של נאמן ביתו הרב זליג שפירא

של המושבה, רבי שמואל נחמן מיאדסער, אשר היה ידוע בעולם התורה והחסידות כרבה של בראק בפולין. ביתו של הרב היה ברחוב טבריה כיום, ובו מקווה טהרה. הסביבה היתה שקטה והבית טבל בחורש של עצי אקליפטוס ובפרדס של פרי הדר.

הרב מיאדסער עצמו היה גאון מופלג בתורה, תלמיד מובהק של בעל ה"אגלי טל" מסוכטשוב. שעות ארוכות ישבו שני גאוני עולם אלה ושוחחו ביניהם בדברי תורה. שנים רבות נרקמה ביניהם ידידות רבה, ואהבה גדולה היתה שרויה ביניהם. בכל השמחות אשר בבית הרב השתתף גם החזון איש, אף כי עבר להתגורר בדירות אחרות.

ידידות וקרבה זו ביניהם נמשכה כל השנים כשהחזון איש מרעיף שבחים על הרב מבראק שכיהן באותן שנים כרבה של בני ברק עד יום פטירתו.

החזו"א: "בחורי "שפת אמת" מקדשים ש"ש"

היה זה בשנת תרצ"ו, כאשר פרצו ה"מאורעות" בכל רחבי הארץ ואלה הסעירו את כל היישוב בארץ ישראל. הדרכים היו משובשות ובחזקת סכנה ומעשי הרצח הילכו אימים על היהודים תושבי הארץ. מחוץ תשכל חרב ומחדרים — אימה.

חלק מבין תלמידי ישיבת "שפת אמת" בירושלים, נסעו לחוג את חג השבועות בבית הוריהם בבני ברק ובתל אביב. לאחר החג הוזמנו תלמידים אלה למרן האדמו"ר שליט"א מגור, אשר הודיעם בשם אביו ה"אמרי אמת", כי מוטל עלינו לפתוח סניף של ישיבת "שפת אמת" בתל אביב.

כמובן שקבלנו עלינו בהתלהבות למלאות רצון קדשו של האדמו"ר, נשארנו בתל אביב ופתחנו את הישיבה בבית החסידים של גור ברחוב המשביר. למרות התנאים הקשים והימים הטרופים, עסקנו בתורה ובהתמדה רבה. היו רבים מקטני אמנה אשר פיקפקו ביכולת להקים ולהחזיק ישיבה בתל אביב החילונית. בחורים גוריים, הבולטים בתלבושת החסידית שלהם ובמראה החיצוני החרדי — אמרו אלה — לא יוכל להחזיק מעמד בתל אביב הבוזה לכל אלה. ואמנם, זוכרים אנו את קריאות הבוז והלעג אשר שילחו לעברנו בעת שעברנו בחוצות העיר: "כאן לא מאה שערים!, כאן לא ירושלים ולא בני ברק"!. גם יריקות ניתכו לעברנו, אולם אנו לא התפעלנו מכל זה, אדרבה, קיתונות הבוז והלעג רק חיזקו את רוחנו וחישלו את מאויינו, למלא בקשתו של הרבי ולהקים ישיבה דוקא בתוך תל אביב החילונית.

להפתעתנו התרגלו תושבי תל אביב די מהר לבחורים החסידיים, לקפוטות השחורות, לזקן ולפיאות ולצביונם המיוחד. מגרעין זה הוקם מבצר התורה והחסידות בתל אביב, ומהם גדלה וצמחה ישיבת "חידושי הרי"ם", אשר מבין כתליה יצאו גדולי רבנים וראשי ישיבות התופסים מקום נכבד בקרב גדולי התורה בארץ ובעולם.

כמנהגנו נכנסנו מפעם לפעם, אנו הבחורים מבני ברק, אל החזון

מרן ה"חזון איש" יוצא משמחה כשלצדו מימין הרב זלמן ינקלביץ שהיה שכנו וממקורביו. משמאלו: ר' שמעון ולצר, מאחוריו ר' ברוך כהן מעסקני צא"י כיום בארה"ב

איש לשוחח עמו בדברי תורה. באותה עת סיפרנו לו על ישיבת "שפת אמת" אשר נתכוננה בתל אביב, כסניף של הישיבה בירושלים, לפי הוראתו של הרבי מגור.

אז התבטא החזון איש ואמר: "ראיתי את הבחורים שלכם בתל אביב והם מקדשים שם שמים בצורתם, בלבושם ובתקיפותם (מיט זייער שטאלצקייט) — הם אינם מתביישים מפני המלעיגים עליהם"...

בתקופה זו הייתי מרבה לבקר אצל החזון איש, שכן שכנו היה הרב זלמן ינקלביץ, ובנו ר' אברהם אליהו היה חברי, בזכותו היו דלתות ביתו של החזון איש פתוחות לפנינו כמעט תמיד. זכורני ששוחחנו אז עם החזון איש על רש"י מוקשה במסכת תענית ותוספות במסכת נזיר, בעת אשר שאל אותנו אם אמנם נכונה השמועה שהאדמו"ר מגור בעל ה"אמרי אמת" עומד לבוא לארץ ישראל. אמרנו לחזון איש כי אמנם השמועה נכונה ואנו מקווים לראות בקרוב את הרבי בארץ ישראל, אולם יחד עם התשובה שאלנו האם כת"ר מכיר את הרבי מגור. השיב לנו החזון איש במילים אלו:

"אמנם את צורתו החיצונית לא ראיתי אף פעם — אולם את צורתו הפנימית אנו מכירים היטב" (קענען מיר זייער גוט...). אבל כידוע מפני סיבות שונות לא עלה הרבי אז לארץ ישראל.

ה"בית ישראל" והחזון איש

באותה עת בה עלתה על הפרק שאלת גיוס בנות, אשר כזכור פסקו כל גדולי הדור שהיא בבחינת ייהרג ואל יעבור, שירתתי אז כקצין בכיר ברבנות הצבאית. שר הבטחון דאז, ד. בן גוריון, מינה אותי כחבר בועדת הפטור, שתפקידה למיין ולדון בבקשותיהן של בנות דתיות להשתחרר משירות בצה"ל, אם אכן בנות אלה אשר הצהירו על דתיותן הן בנות דתיות. בכל מקרה אשר הוכח כי ההצהרה אינה נכונה היתה הועדה מחליטה על גיוסה של הבת לשירות צבאי.

כאשר קיבלתי את המינוי לא ידעתי את נפשי, האם לקבל את המינוי ולהשתתף כחבר בועדה, או לפנות לשר הבטחון בצינורות המקובלים בצה"ל ולבקשו לשחררני מתפקיד זה. לא יכולתי לשער מה תהא תגובתו של ב.ג. לבקשה זו, דוקא באותה שעה אשר היהדות החרדית ניהלה מאבק קשה וחריף נגד גיוס בנות לצה"ל בכלל ואף לשירות לאומי.

אני אישית, למרות היותי בשירות צבאי ובדרגת קצונה בכירה, השתתפתי בניהול המאבק וארגונו, כי זו היתה דרכם של גדולי ישראל להקהל ולעמוד על נפשנו, יחד עם זאת ידעתי כי כחבר בועדה הפטור אהיה נאלץ לפעמים להחליט בניגוד לרצוני ולהשקפתי, בעת שתהיינה הוכחות כי אותה בת ישראל אינה שומרת שבת ואינה מקפידה על כשרות.

החלטתי לעלות ירושליימה ולהציע את ספקותי לפני האדמו"ר בעל ה"בית ישראל" מגור.

כאשר באתי אל האדמו"ר שחתי לפניו את דבר המינוי ועל ספקותי בנידון. הדגשתי וחזרתי על דעתם של גדולי ישראל אשר קבעו כי גיוס בנות הוא בבחינת ייהרג ואל יעבור, וכיצד אוכל להימנות עם ועדה אשר רוב חבריה אינם דתיים ויחליטו ברוב קולות בניגוד לדעתי, הכיצד אוכל להתנגד לגיוסה של בת ישראל, גם אם איננה דתית, בהתאם להוראות שקבלנו משר הבטחון.

הרבי הרהר ושקל בדברי ממושכות, ואחר כך אמר לי: "לדעתי, עליך להשתתף בועדה ואני בטוח שתעשה כל מה שביכלתך לשחרר את כל הבנות מהצבא". אחר כך הוסיף ואמר "אלא מי יישב בועדה זו — אם לא יהודי כמוך?!, אולם מכיון שהשאלה היא באמת קשה, אינני רוצה לקבל על עצמי את כל האחריות, ומאחר שאתה גר בבני ברק, תיכנס לחזון איש ותגיד לו כי אני שלחתיך אליו לשמוע חוות דעתו בענין זה". הרבי ברך אותי בהצלחה ואנוכי נשאתי רגלי לבני ברק.

באתי אל החזון איש וספרתי לו כל הפרטים בנידון, והוספתי כי הרבי מגור שלח אותי אליו לשמוע דעתו. החזון איש הקשיב לדברי, שאל אותי פרטים נוספים ומבהירים, ואחר ששקל זמן רב, נענה כמעט באותם הדברים אשר אמר לי הרבי: "אל תתפטר מהועדה, קבע בהחלטיות, אני סומך עליך שתעשה כל מה שביכלתך לשחרר את הבנות". הוא הוסיף גם כן באותו מטבע: "ואלא מי יישב בועדה כזאת אם לא יהודי כמוך?!". אחר כך חזר פעם נוספת ואמר: "תישאר בועדה", ונתן לי את ברכתו להצלחה.

מאז הייתי הולך לישיבות של ועדת הפטור בדחילו ורחימו, חשתי בעת הדיונים כשליחם של גדולי ישראל. לפני כל ישיבה הייתי מתפלל כמה פרקי תהלים וראיתי במוחש את הסייעתא דשמיא אשר היתה לי בברכתם של צדיקים, וב"ה דברי היו מתקבלים על דעת חברי הועדה ולא יצאה תקלה מתחת ידי.

החזון איש על נשיאת הנשק בשבת

צעירים חרדים רבים היו חברי ה"הגנה" בבני ברק והשתתפו בשמירה על הבטחון באיזור כולו. צעירים אלה היו במסגרת מחלקות של חסידי גור, חברי צא"י ופא"י, ועוד מחלקות של בחורים דתיים, ומדי פעם נתעוררו שאלות בהלכה, כגון נשיאת נשק בשבתות וחגים, ענייני שמירה וטילטול וכו'. קבלנו עלינו לשאול ולפרוס את שאלותינו לפני החזון איש ולנהוג כפי פסקיו ותשובותיו.

היה זה בפסח שנת תש"ח, לאחר כיבוש הכפרים הערבים סקיה, חיריה וכפר ענא, כאשר הטילו את השמירה על כפרים אלה על חברי ההגנה של בני ברק. תורנויות השמירה היו מתחלקות באופן

ר' צבי מאיר ז"ל מקבוצת חסידי גור ב"הגנה" עמד בקשרים עם ה"חזון איש" בנושאים הלכתיים שהתעוררו ב"הגנה"

שלפעמים היה עליהם לשמור בשבת ובחג, והיו צריכים להניח עירוב בדרך כדי שיוכלו להגיע לאותם כפרים שהיו רחוקים למעלה מתחום שבת.

באותה שנה חל שביעי של פסח ביום השישי, ונמצאו החג והשבת סמוכים זה לזה. המחלקה החרדית, אשר כמובן לא נסעה בשבת, נאלצה ללכת רגלי בשבת כי הגיעה תורה לשמור בליל שבת וביום השבת.

מספר מפקד המחלקה מר יצחק ייגר (כיום מנכ"ל משה"ב): "לפני החג פנו אלי כמה בחורים ואברכים מחסידי גור ואמרו כי הם חושבים שאסור להם ללכת לכפר ענא בליל שבת ולשאת עמהם את הנשק. במקום ליל שבת הם מוכנים לצאת לשמירה באמצע השבוע. אמרתי להם כי בליל שבת הגיע התור שלכם ואין מחלקה אחרת שתהיה מוכנה לצאת במקומכם, ואם לא תצאו לשמירה ישאר הכפר ללא שמירה כלל. הוספתי ואמרתי כי אם ישנה בעייה בקשר לטילטול הנשק הבה ונכנס לחזון איש ונשאל אותו האם מותר לנו ללכת לשמירה עם הנשק או לא, וכאשר יפסוק כן יהיה.

הצעתי התקבלה ונכנסנו אני עם כמה מחסידי גור וביניהם ר' צבי

מאיר, אל החזון איש, וספרנו לו על הבעייה אשר נוצרה. שאלנו האם מותר לצאת רגלי לשמירה ואם כן האם מותר לשאת את הנשק. כאשר שמע החזון איש את הדברים פנה למפקד ושאל אותו: "מה דעתך, האם כשיוודע לערבים שאין שמירה במקום, האם הם עלולים להתקיף את הכפר ולכבוש אותו בחזרה?". ענה לו המפקד, כי בהחלט עלול להיות כן, ואם הערבים יידעו שאין שמירה על הכפר הם יתקפו אותו וגם יכבשוהו, וזאת בעצם המשימה של ההגנה, לשמור בקביעות על המקום.

לאחר ששמע את דברי המפקד, אמר: "אם כך הדבר, עליכם להניח עירוב בדרך ולצאת לשמירה ולא להפקיר את המקום". ר' צבי מאיר פנה לחזון איש ושאל האם ראוי למסור את הנשק בידי בחורים שאינם דתיים כדי שהם ישאו את הנשק. בתשובה לשאלה זו נענה החזון איש ואמר: "אברך, יש לך חגורה? — שים את הרובה בחגורה שלך וכך תלך עם הנשק" (יונגער מאן — איר האט א פאסיק?, טוט אריין דעם ביקס אין דעם פאסיק און אזוי זאלט איר גיין").

שמעו הללו את הפסק ושמו פניהם לעבר הדלת לצאת למחוז חפצם, אז פנה אליהם החזון איש שנית ואמר להם: "אתם הבחורים החרדים תלכו לשמור בליל שבת ובשבת ביום ואת הרובים תשימו בתוך החגורה, אל לכם למסור את הרובים לבחורים החפשיים".

בליל שבת התאספו כל הבחורים והאברכים בככר הישיבה, שם היה מקום הריכוז, וצעדו רגלי לכפר ענא לאחר שהניחו את העירוב כדת וכדין.

ברגע האחרון הגיעו בריצה שני האחים לוי, שמקודם לא רצו לצאת לשמירה מחשש חילול שבת, ורק לאחר שהלכו לחזון איש ושמעו מפיו כי עליהם לצאת לשמירה יחד עם כל המחלקה באו גם הם למקום הריכוז, להצטרף עמהם לשמירה.

פעם נוספת בקרתי עם אחד ממפקדי ההגנה מר וולרשטיין אצל החזון־איש בקשר ליציאה לשמירה בשבתות וחגים ושוב הוא שאל את המפקד — האם כשהערבים ידעו שאין שמירה במקום עלולים הם להתקיף ולכבוש את המקום וכאשר המפקד ענה כי בהחלט הם עלולים להתקיף ולכבוש את המקום — הורה לנו החזון־איש להניח עירוב ולצאת לשמירה.

כך קידשה המחלקה החסידית שם שמים ברבים בצייתם להוראות גדולי התורה.

ביקורי עם מפקד ההגנה אצל החזון איש

בערב שבת של יום שישי ה' באייר שנת תש"ח, ביום בו הוכרז על הקמת המדינה, קבלתי הודעה — כחבר מפקדת ההגנה של גוש דן — כי הגיעו ידיעות מהימנות שמדינות ערב מתכוננות לפלוש למחרת יום השבת לארץ ישראל.

משום כך החליטה מפקדת ההגנה הארצית על קיום האפלה בלילות, מחשש שמטוסי אוייב יפציצו את ערי הארץ ומושבותיה. כוחות הצבא וההגנה הועמדו במצב הכן והתכוננו לקראת הפלישה של כל צבאות ערב: מצרים, ירדן, סוריה, לבנון ועירק, לכל שטחי הארץ עמהם הם גובלים.

בשעות הבוקר המוקדמות שמעתי לפתע נקישות על דלת הבית, כאשר פתחתי את הדלת ניצב מולי מפקד ההגנה של בני ברק מר יהושע זלצברג, אשר בא להודיעני כי נתקבלה פקודה מטעם המפקדה הארצית של ההגנה להתחיל מיד בחפירות מקלטים, כי הידיעות מציינות שעוד היום יפציצו הערבים את מרכזי האוכלוסיה, ובתור חבר במפקדת ההגנה הרי עלי לעזור לו לבצע את הפקודה. אמרתי לו היות והיום יום שבת — יהודי בני ברק לא יבצעו עבודות של חפירת ובניית מקלטים ללא פסק ברור של גדולי הדור. לכן, הצעתי, כי מוטב שניגש לחזון איש ונשאל את דעתו, ואם החזון איש יתיר או יאסור — כן נעשה.

כאשר באנו לביתו של החזון איש, כבר היו שם כמה וכמה אנשים, ביניהם אחיו רבי מאיר קרליץ זצ"ל. ישבנו עם הרב קרליץ וביקשנו ממנו להציע את שאלתנו לפני אחיו החזון איש ויודיענו החלטתו. סיפר לנו רבי מאיר כי דבר הפקודה כבר ידועה לחזון איש, וכי גם הרב אונטרמן מתל אביב שלח שליח מיוחד לשאול לדעתו, ואמנם לאחר התיעצות עם עוד רבנים החליט החזון איש שלא להתחיל בחפירת מקלטים לפני צאת השבת. אבל הוסיף שמיד עם צאת השבת יצא הציבור כולו לחפור את המקלטים ולהכינם ליעודם. קבלנו את פסק ההלכה של החזון איש והמתנו עד צאת השבת,

כדי לארגן את הציבור לחפירת המקלטים. ואכן לאחר כמה שעות החלה הפצצה של מטוסי אוויב אשר הפציצו את האיזור ופצצה אחת נפלה בתחומי בני ברק, על בית חרשת "ארגמן", ורסיסים מפצצה זו הגיעו עד למרכז בני ברק, אבל לא היו נפגעים והנזקים היו מועטים.

אמרו אז בשם החזון איש, כי זכות לימוד התורה תגן על בני ברק שלא תיפגע מהפצצות של מטוסי האוויב.

החזון איש למען יישובה החרדי של ב"ב

היה זה לאחר סיומה של מלחמת העולם השניה, כאשר החלו להגיע ארצה רבים מן הפליטים אשר שרדו מן התופת הנאצית, בעת שחברות הבניה של הפועל המזרחי: "משכנות" ו"הבונה", קיבלו שטח גדול מ"קרן קיימת" (אדמות אשר היו שייכות לערבים), ועליו הלכו והקימו את שכון ה'.

שאר המפלגות הדתיות בבני ברק תבעו גם הם חלק משטח זה, כדי שיוכלו לבנות דירות עבור חבריהם העולים החדשים. התנהל אז מאבק קשה ומסובך בין הפועל המזרחי לבין אגודת ישראל, פועלי אגודת ישראל וחוג חת"ם סופר, אשר דרשו בתוקף את חלקם היחסי בשטח.

הנציגים החרדים, ר' ראובן אהרונוביץ ור' שמעון סירוקה ז"ל, ויבלחט"א, ר' יצחק מאיר ור' משה שרייבר, ניהלו מאבק נגד המגמה להפלות את חוגי החרדים, וגם ראש המועצה ר' יצחק גרשטנקורן עמד לצידנו וטען, שלא יתכן לקפח את שאר המפלגות הדתיות. לאחר מו"מ ממושך ומייגע, והפעלת לחצים שונים, סוכם על חלוקה מסויימת בין הפועל המזרחי אשר קיבל את החלק הגדול של הקרקע, לבין שאר המפלגות הדתיות, אשר כל אחת קיבלה מספר מוסכם של דירות עבור חבריהם.

על כך מספר ר' משה שרייבר: "לאחר שניהלנו את המאבק הארוך והממושך, סוכם כי חוג חתם סופר יקבלו 25 דירות עבור חבריהם בשכון ה'. פעם הלכתי בתל־אביב לרגל עסקי בא לקראתי אחד מראשי חוג חתם־סופר בתל־אביב, הוא עצר אותי ואמר לי: "היתכן שאתה כנציג ה"חוג" לקחת 25 דירות הבנויות על אדמת הקרן־קימת,

היתכן? וכי זוהי שיטת החת"ם סופר. ומי התיר לך את הדבר הזה?". הוא הוסיף לדבר מתוך התמרמרות והטיף לי מוסר על העוול הגדול שעשיתי. אני נשארתי עומד נדהם ומשתומם על ההתקפה הבלתי צפויה עלי, חשבתי בלבי, לאחר המאמצים הגדולים שהשקעתי להשיג דירות עבור העולים החדשים שאין להם קורת גג על הראש והנה זה שכרי מכל עמלי? אמרתי לו כי אני נוסע מיד לירושליםלהרב מפרשבורג הגאון ר' עקיבא סופר זצ"ל לשאול ממנו דעת תורה וכפי שהוא יפסוק כך אעשה. נסעתי עוד באותו יום לירושלים וספרתי להרב מפרשבורג את כל הענין מהחל ועד כלה. שמע הרב את דברי שקל מעט ואמר לי. "אני עצמי הנני עדיין "עולה חדש" ואינני רוצה לפסוק בענין עקרוני וחשוב שכזה, הרי תושב בני ברק אתה, הכנס איפוא אל החזון־איש וכאשר יפסוק כן תעשה". חזרתי לבני ברק ונגשתי אל החזון־איש ואמרתי לו, כי הנני בא בשליחותו של הרב מפרשבורג. הייתי עדיין נרגש מההתקפה החריפה שהוטחה כנגדי, החזון־איש חש בכך, הוא בקשני לנוח קצת ולהירגע ולאחר מכן להציג את השאלה על כל צדדיה. ספרתי לו את פרטי הדברים, וגם את הדברים החריפים שהטיח בפני אחד מראשי חוג חת"ם סופר, ספרתי לו שהייתי אצל הרב מפרשבורג והוא שלחני אליו, בקשתי מהחזון־איש שיורני אם להחזיר את הדירות, או להחזיקם ולחלק אותם להעולים החדשים שהגיעו ארצה והם חברי חוג חת"ם סופר. החזון־איש שאלני שאלות ענייניות רבות כמו: מה גודל השטח של שכון ה'? וכמה דירות ניבנו עליו, כמה דירות קבלו אנשי הפועל־המזרחי, וכמה קבלו חברי אגודת־ישראל, ופא"י, השבתי לכל השאלות לפי מיטב ידיעתי, ואז הגיב החזון־איש זצ"ל ואמר: "תמה אני עליך ר' משה, מדוע הסכמת לקבל רק 25 דירות, מדוע הסתפקת במועט הייתם צריכים לדרוש הרבה יותר, הוא חייך אלו חיוך נדיב, הושיט לי את ידו וברכני בהצלחה" — נרגעתי.

החזון איש לסגל הרבנות הצבאית: "אל תתפטרו!"

סגל הרבנות הצבאית עמד לעתים בפני שאלות גורליות עקרוניות אשר ההכרעה בהן היתה קשה. הגיעו הדברים לידי כך שסגל הרבנות שקל התפטרות מהצבא, אולם לפני ביצוע הדבר נפגשנו עם החזון

איש בכדי לשמוע דעתו ולפעול בהתאם לחוות דעתו. ומעשה שהיה כך היה:

ראש אגף כוח אדם במטה הכללי הוציא הוראה לכל יחידות צה"ל שכל פלוגת חיילים תשהה בימי שירותה הצבאי כמה חדשים באחד הקיבוצים. ההנמקה להוראה זו היתה כי על החיילים, אשר היו ברובם עולים חדשים, להכיר מקרוב את ההתיישבות העובדת ועל ידי כך יוכלו להתערות מהר יותר באוכלוסיה ולהתאקלם טוב יותר בארץ.

כאשר הגיעה ההוראה לרבנות הצבאית, נדהמנו מתוכנה כאשר במיוחד ניתנה ההוראה מבלי להתייעץ עמנו ומבלי לשמוע את דעתנו בנידון.

הודענו מיד לראש אכ"א כי ההוראה אינה מקובלת עלינו וכי אנו מתנגדים בתוקף לביצועה. הסברנו כי ההוראה נוגדת את פקודות המטכ"ל בעניני כשרות, שכן רוב רובם של הקיבוצים אינם כשרים ומטבחיהם טריפה, ופקודה זו מאלצת כל חייל השוהה בקיבוץ חילוני לאכול מזון לא כשר. נוסף על כך מתחללת השבת בקיבוצים בפרהסיה — גם זה בניגוד לפקודות מטכ"ל שבמתקני צה"ל ישמרו את השבת. לחילופין הצענו, כי אם צה"ל יפתח מטבחים צה"ליים כשרים עבור החיילים, וכי חיילים דתיים לא ישלחו רק לקיבוצים דתיים, הרינו מסירים את התנגדותנו להוראת המטכ"ל. אולם ראש אכ"א סירב לקבל את ההצעה אשר העלינו בטענה כי הדבר יכביד על התקציב של צה"ל וגם לא תושג המטרה העיקרית — כאשר המגמה "לערות את חיילי צה"ל בקיבוצים" היא שקופה למדי.

לא התייאשנו. פנינו לדרגים הגבוהים יותר, אולם כל פניותינו הושבו ריקם. רעיון ההתערות בחיי הקיבוצים היה של הרמטכ"ל דאז משה דיין, ואכ"א לא היה אלא הזרוע המבצעת של הפקודה.

עמדנו לפני מצב חמור ביותר — כל עמלינו בעניני שמירת הכשרות והשבת בצה"ל כולו יורד חלילה לטמיון, כל המערכת של הרבנות הצבאית עומדת לפני התמוטטות.

סגל הרבנות הצבאית התכנס כדי לטכס עצה כיצד להפר את הגזירה הרעה אשר ראינו בה הרס כל עניני הדת בצה"ל. התגבשה הצעה לפנות ישירות לשר הבטחון דרך הרמטכ"ל, ולדרוש ממנו כי יורה על הקמת מטבחים כשרים לחיילים בקיבוצים וכי חיילים דתיים

יישלחו לקיבוצים דתיים, בתוספת איום משתמע, כי סגל הרבנות הצבאית מוכן לעשות כל שביכלתו למען ביצוע החלטה זו אם תתקבל, אבל לא נהיה מוכנים בשום פנים לשאת באחריות שיאכילו חיילים בצה"ל נבילות וטריפות. הצעה זו הבאתי לפני הסגל, וממנה השתמע כמובן, איום להתפטר, אבל הוספתי מיד, כי מן הראוי שבטרם נעשה צעד קיצוני כמו זה, נתייעץ עם החזון איש שהוא מגדולי הדור. לאחר דיונים הוחלט לקבל את הצעתי.

הפגישה עם החזון איש נקבעה וכן נקבעה משלחת מראשי הרבנות הצבאית אשר תופיע לפניו. כאשר הופענו בביתו קיבל אותנו החזון איש כשהוא שוכב על המיטה שלו, ולמרות זאת היה שופע אלינו חמימות אצילית.

סיפרנו לו את כל הנושא אשר מעסיק אותנו לכל פרטיו, ואמרנו כי מוסכם אצלנו שאם המטה הכללי לא ייענה לדרישותינו ולא ישנה דעתו, אין לפנינו דרך אחרת מלבד ההתפטרות — וזאת דעה מוסכמת על כל סגל הרבנות הצבאית, שכל אנשיה יעזבו יחדיו את הצבא.

החזון איש שמע ברוב קשב את דברינו ומתוך כובד ראש שאל חזור ושאול, שאלות להבהרת הנושא לכל היקפו. בסיכום אמר לנו: "אינני מסכים שתתפטרו מהצבא. אסור לכם להפקיר את החיילים — אם אתם תתפטרו מי ידאג להם ולכל צרכיהם?. שהה מעט ואחר הוסיף: "אני מבקש מכם — אל תדברו כלל על התפטרויות. אני מציע לכם להיפגש עם ראש אכ"א ועם הרמטכ"ל ולהסביר להם כך — לא יתכן כי צבא יהיה סמוך על שולחנם של אחרים, לא יתכן שחיילים יהיו כאילו "אורחים" אצל אנשים אחרים, זה לא מקובל וגם לא יפה, לפיכך יש להקים מטבחים מיוחדים עבור החיילים".

הופתענו לא מעט מדבריו של החזון איש, ולפני שקמנו ללכת פנינו שוב בשאלה: "האם מותר לנו לפחות לאיים בהתפטרות?". החזון איש ענה כי אין הוא מסכים אפילו לאיומים. "תארו לעצמם, אמר, איך ייראה הצבא בלי הרבנות הצבאית"...

בתום השיחה, כאשר פנינו ללכת, פתח החזון איש מיוזמתו ואמר מבלי שאנו כלל העלינו את הנושא, כי הוא מתנגד להקמת פלוגות דתיות מיוחדות עבור החיילים הדתיים המשרתים בצבא.

דבריו היה חידוש עבורינו, שכן באותם הימים, סבר רוב הציבור

הדתי בארץ כי מוטב לשרת בפלוגות דתיות מיוחדות, ואחרים אף לחמו בעד גישה זו.

כאשר חזרנו למטכ"ל התקשרנו לראש אכ"א וסיפרנו לו כי נפגשנו עם החזון איש ושוחחנו עמו בנושא ההתערות בקיבוצים. החזון איש היה אז מוכר לכולם, שכן היה זה אחר שראש הממשלה בן גוריון נפגש עם החזון איש בביתו. משמסרנו לו את דברי החזון איש כלשונם, שאין זה יפה ולא מקובל שחיילים יסעדו על שולחנם של אחרים כ"אורחים", קיבל להפתעתנו את ההצעה להקים מטבחים נפרדים לחיילי צה"ל בקיבוצים חילוניים, אולם כאשר החל להביא את הדברים לידי ביצוע, נסוג צה"ל מכל הרעיון של "התערות" וכך היתה הרווחה לכל סגל הרבנות הצבאית.

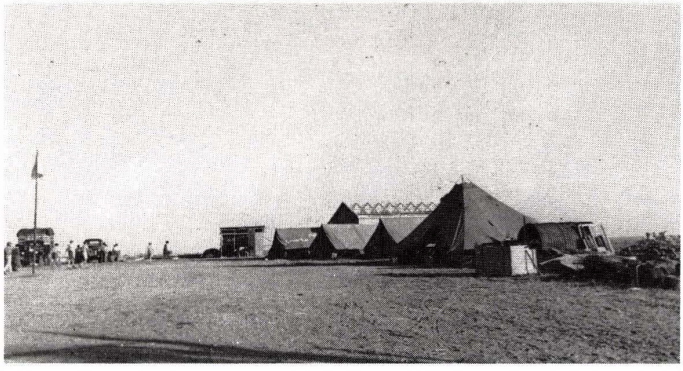
ברכת החזון איש ליסוד "קוממיות"

בהיותי חבר נשיאות של צעירי אגודת ישראל וקצין בכיר בצה"ל, זכיתי להיות גם ממארגני ומייסדי הישוב החרדי "קוממיות".

את קוממיות יסדנו על ידי קבוצת חיילים חרדים חברי תנועת אגודת ישראל, וצעירי אגודת ישראל נטלה על עצמה לארגן את החיילים החרדים אשר עמדו להשתחרר מצה"ל ולהשפיע עליהם להקים ישוב חרדי.

תפילת מנחה הראשונה ביום העליה על אדמת קוממיות בי' בניסן תש"י

קוממיות בימיה הראשונים

ביצוע המשימה הוטל עלי, כקצין בכיר אשר דלתות משרד הבטחון מוכרות לו היטב, ועל ר' ישראל שדמי.

אמנם קיבלנו ממשרד הבטחון את מלוא העזרה להקמת הישוב, ויחד עם ר' ישראל שדמי עברנו מיחידה ליחידה וחיפשנו חיילים חרדים המוכנים לצאת להתיישבות חקלאית, ולהקים ישוב במסגרת של אגודת ישראל. לאחר מאמצים רבים הצלחנו לגבש גרעין של חיילים קבענו להם ימי עיון, פגישות וכנסים, והבאנו אותם להרצאות של ראשי אגודת ישראל וראשי צא"י, כדי להלהיב את הרעיון של הקמת ישוב חרדי תחת שלטון התורה.

באחד הכנסים הופיע מנהיגה של אגודת ישראל הרב יצחק מאיר לוין, אשר נשא דברים נרגשים לפני החיילים והותיר רושם עז עליהם, באחד הכנסים אשר התקיים בבני ברק פניתי לחברי הגרעין ואמרתי להם: "אני זוכר את בני ברק כאשר היתה מדבר שממה, וכיום הסתכלו וראו — עיר ואם בישראל!. ואני מקוה שבעז"ה עוד נזכה לראות את קוממיות בעוד כמה שנים — עיר ואם בישראל אשר שלטון התורה ישלוט בה שלטון ללא מצרים". הסופר החרדי ר' משה שיינפלד ור' שמעון סירוקה ז"ל, דיברו על הקמת ישוב אשר יקיים את כל המצוות התלויות בארץ בשלימות וכהלכה. ואמנם הגרעין גובש, ולאחר שהיה בכפר סבא ובשדה חמד, יצא להתיישבות בקוממיות. הישוב קוממיות עלה על הקרקע בשטח הכפר הערבי

החריש הראשון על אדמת קוממיות. על הטרקטור: ר׳ דב קורנבלי לידו שומר עם נשק: ר׳ משה קוגלר ליד הטרקטור

״חתה״, והמקום היה אז מקום מסוכן ליד ״כיס פלוגה״ בו נערכו לא מכבר קרבות קשים ולא הרחק משם, ליד המיתחם המצרי עיראק־אל־מנשיה, נפלו למעלה משמונים מחיילי הפלוגה הדתית הי״ד.

לעתים קרובות היו מתעוררות בעיות הלכתיות הקשורות בישוב קוממיות. אז היינו באים אל החזון איש, אני ור׳ ישראל שדמי, ומציעים לפניו את הקשיים אשר אנו נתקלים בהם בדרך להקמת והחזקת הישוב החרדי.

החזון איש היה חוזר ומעודד אותנו, ובעת אשר עמדנו לצאת עם החיילים לקוממיות נכנסנו תחילה לחזון איש לקבל ממנו ברכתו. והוא נתן לנו את ברכת הדרך: ״הלוך ונסוע הנגבה״ — אמר.

ואכן בעז״ה, נפתחו לפנינו מחסני צה״ל ודאגנו לכל מחסורם של החיילים. אף הבאנו להם כל הציוד הדרוש להקמת בית כנסת ותשמישי קדושה. וב״ה שזכינו ושרתה ברכה במעשי ידינו ומושב קוממיות הוא פרי הארץ לגאון ולתפארת.

העליה על הקרקע בקוממיות י׳ ניסן תש״י

רשימת המתישבים הראשונים של ״קוממיות״:

אלעזר בן אריה; אברהם איזק; אהרן בארון; דניאל פישמן; דב

"נוצר תאנה יאכל פריה" — סא"ל הרב יצחק מאיר בקציר החטים הראשון למצה שמורה במושב קוממיות

קורנבלי; דוד ידידה; יהושע קמלמן; יהושע זילברשלג; יחיאל וויס; יעקב המבורגר; יעקב בנדרסקי; יוסף ראבר; יוסף זוננשיין; יהודא גפקוביץ; ישעיהו קליין; ישראל פוזנר; ישראל הורביץ; מאיר מיכלוביץ; משה קוגלר; משולם פשקוס; מנחם מוזס; צבי קורנבלי; צבי הילמן; שמעון וויס; שרגא וינקלר.

בשנת תשי"ב החליט רבו של כפר אתא הגאון רבי בנימין מנדלסון זצ"ל, לעבור לכהן כרבה של קוממיות, מקום שם יוכל להשתית את חיי המושבה על מבועי ההלכה הצרופה וקיום המצוות התלויות בארץ.

פרק יג

במערכות ההגנה על בני ברק

יסוד ה"הגנה" במושבה

בחודש אב שנת תרפ"ט פרצו ברחבי הארץ ה"מאורעות". פורעים ערביים החלו במערכת דמים נגד הישוב היהודי ההולך ומתפתח בכל איזורי וחבלי ארץ ישראל.

בחמת זעם התנפלו הערבים על ישובים יהודיים, הרגו רצחו, שדדו ובזזו, מאות יהודים והעלו בתים שלמים באש. הגדילו הרוצחים במעשי אכזריות בעיר חברון, שם פרעו פרעות בתלמידי הישיבה ובתושבים היהודים. כן התנפלו על מוצא היהודית, הטילו חמתם בעיר צפת, וניסו גם לפרוע ביהודי שכונת מאה שערים בירושלים, אלא שבחסדי־שמים, לא עלה בידיהם והם נהדפו מהשכונה ונסוגו בבהלה לכיוון שער שכם.

באותם ימים של פרעות התארגנה ה"הגנה" גם בישובים חדשים והועמדה במצב הכן בכל הישובים כדי להדוף, את התוקפים. בשכונת בורוכוב הסמוכה לבני ברק שהתה כיתה חברי הגנה כרזרבה שתחוש לעזרת ישובים במקרה הצורך. מפקד הגוש היה יעקב פיינברג ובשעה שתים לאחר חצות חזר מישיבה שהתקיימה במפקדת ההגנה בתל אביב. בישיבה זו הוחלט כי יש צורך דחוף להקים גרעין של חברי הגנה בבני ברק, אשר יטול על עצמו את האחריות להגנה על המושבה מפני ערבים הסוגרים עליה מסביב. ההחלטה קבעה כי כיתת לוחמים על ציודה תצא מיד לבני ברק ועל מפקד הכיתה, מר שלמה מאושר, הוטלה האחריות לארגון ההגנה בבני ברק בפיקודו, לקבוע את צרכי הבטחון במושבה, לאתר עמדות אסטרטגיות מתאימות, וכן לארגן שמירה אזרחית שישתתפו בה אזרחי המושבה. כן הובטח שבעקבות כיתה זו תבוא כיתה נוספת של חברי הגנה ותעמוד לרשות ההגנה המקומית.

הפקודה בוצעה מיד. הנהג הקבוע של בני ברק, מר חיים זבורובסקי, הסיע את האנשים לבני ברק. לרשותם הועמד צריף בקצה המושבה,

מבודד משאר הצריפים, בסוף רחוב אברהם. הצריף היה שייך למשפחת קרסוצקי, אשר בנם יהודה שימש אחר כך כאחד המפקדים של ההגנה, וכפקיד בכיר במשרד הבטחון. הנשק הוסתר בשני "סליקים" — אחד בתקרת הצריף ואחד בצריף סמוך של משפחת ליינמן, בדירתו של השומר יהושע שיינבוים. שעליו הוטלה האחריות על שמירת הנשק.

גם כשיהודי בני ברק ארגנו את השמירה וההגנה והתאמנו בנשק להלחם נגד הפורעים הערבים ידעו כי אין לסמוך על כוחי ועוצם ידי, ושיננו לעצמם כי אם ה' לא ישמור עיר שוא שקד שומר ולכן יחד עם ארגון השמירה וההגנה ארגנו תפלות בצבור ומשמרות אומרי־תהלים והגבירו את לימוד התורה במושבה. ותלו את בטחונם בקב"ה כפי שנאמר ע"י נעים זמירות ישראל בך בטחו אבותינו בטחו ותפלטמו אליך זעקו ונמלטו בכך בטחו ולא בושו ושמו מבטחם בשומר ישראל שישמור את שארית ישראל ואל יאבד ישראל האומרים שמע ישראל.

מינוי מפקד למושבה

עם התארגנות ההגנה וחבריה בבני ברק הורגש צורך במינוי מפקד לאנשים מבין תושבי המקום אשר יהיה אחראי על הבטחון השוטף ופיקוד על צרכי ההגנה.

מספר מר שלמה מאושר: "בבואי לבני ברק מצאתי בה את מר פישל ברמן — יהודי מרשים בהבנתו ואיש אחראי, את שומרי־המושבה ישראל בן צבי וצבי ישראל ויהושע שיינבוים שאתם שתפנו פעולה. המלצתי בפני המפקדה למנות את פישל ברמן כמפקד איזור בני ברק והמלצתי נתקבלה. שנים רבות מילא פישל ברמן את תפקידו בנאמנות וביעילות". שלמה מאושר נשאר בבני ברק במשך שבועיים ימים הוא אירגן את השמירה האזרחית, את הסיורים של רוכבי הסוסים מסביב למושבה החומר האנושי שהצטרף ל"הגנה" היה משובח ורציני, הם היו ממושמעים ועברו את הקורסים של "ההגנה" בהצלחה רבה. ברבות הימים היו בני המושבה יוצאים לשמירה במקומות מרוחקים ומסוכנים כמו ג'ערה, גבעת עדה, ועד לחניתה הגיעו. מר מאושר מספר על אחד החברים ישעיהו שפירא שהצטיין בתפקידו, נשלח לקורסים שבהם השתתפו מהחשובים של מפקדי

ההגנה, בין המדריכים היו: יגאל ידין, אליהו כהן, צבי גרמן, שפירא סיים את אימוניו בהצלחה ובשובו לבני ברק נתמנה כמדריך הראשי של גוש־דן. הוא הדריך את מפקדי הגוש בשמוש בכל כלי הנשק החדישים — בין מפקדי ההגנה בבני ברק היו דוד שלס ששימש תקופה מסוימת כמפקד האיזור, ש. זינגרמן, י. קרסוצקי, א. גור, נחום בן מנחם, ברוך שלומי —ומאוחר יותר יהושע זלצברג שנתמנה כמפקד האיזור, אברהם (שניידר) שנער, י. ולרשטיין, י. יעקובוביץ, וזרח שבץ. כן היו מפקדים דתיים: אברהם מנוביץ, יצחק ייגר, אריה קמינר, יוסף ציטרינבוים, פינקלשטיין, שלמה ברקאי ומפקדים צעירים מאנשי "חיל שדה" (חי"ש).

כנציגי בני ברק במפקדת ההגנה של גוש־דן שבראשה עמד מר אבא פוקס היו, הרב יצחק מאיר, יחזקאל אראלי, וראש המועצה המקומית מר יעקב פרבשטיין.

בכנס מפקדי ההגנה — "לבער את החמץ"!

ישעיהו שפירא שהוא בנו של ר' זליג שפירא מספר: — "בימים ההם הוזמנו לכנס מפקדים שהתקיים בחוה"מ פסח בגבעת עדה היה זה כנס גדול שבו השתתפו כל מפקדי ההגנה בארץ, ובו הופיעו חברי המפקדה הארצית. לארוחת הצהרים הוזמנו כל הנוכחים לחדר האוכל המרווח, כשנכנסתי לחדר־האוכל ראיתי שהאוכל שעל השולחן הוא חמץ גמור ואין בו זכר למצה הזדעזעתי ואמרתי בלבי כי אסור לעבור על השערוריה הזאת לסדר היום ועלי למחות על הדבר. כל באי הכנס חיכו לבואם של חברי המפקדה שאמורים היו להשתתף בארוחת הצהרים, לפתע קם המפקד התורן וקרא הקשב!, כל המפקדים קמו על רגליהם לכבוד חברי המפקדה שתפסו מקומם והמפקד התורן הכריז **לתיאבון**. ואז קמתי ואמרתי:

"המפקדים! יש לי שאלה וברצוני לשאול אותה עוד לפני האוכל". רחש נשמע מהקהל, מיהו הבחור הזה המעז להפריע את הסדר, אולם כשמפקד גוש דן הודיע לחברי המפקדה כי שפירא משמש כמדריך ראשי בגוש דן, ניתנה לי הרשות לשאול. ואז קמתי על רגלי ואמרתי בהתרגשות: "מפקדים! אנו נמצאים כיום בחג־הפסח חג־החירות — בחג זה אוכל כל עם ישראל מצות זכר ליציאת מצרים

אנו מפקדי "ההגנה" המיצגים את השאיפה לצאת מעבדות לחרות־ולקוממיות, נאכל היום חמץ, הלא בושה תכסה את פנינו!"

"מחיאות כפיים סוערות של כל המפקדים ליוו את דברי ונציגי המפקדה הורו להוציא מיד את כל החמץ מחדר האוכל ולהביא מצות. באולם האוכל פרצה שירה אדירה עד שהשלחן נערך מחדש ושירי פסח הדהדו באולם כמובן שהבחורים הדתיים כבר לא אכלו ביום הזה ארוחת צהרים אבל את המטרה השגתי".

בצל "מאורעות" הדמים

עם פרוץ המאורעות בחודש אב, הועמדה המושבה הקטנה והעולים אשר עלו אליה, בפני בעיות בטחון חמורות — דבר שלא הסכינו לכשמותן מעולם.

אל המושבה החרדה הגיעו גם ידיעות על ההסתה שמנהלים נכבדים ערבים מיפו, בין ערבי הכפרים הסמוכים, סלמה, ג'ימוסין, שייך מוניס, איבן־בראק, ואבו־לבן, וקוראים להם לצאת ולתקוף גם את המושבה בני ברק.

כאמור הגיעה למושבה כיתה של אנשי ההגנה והחלה לארגן את בני המושבה הצעירים לכיתת לוחמים מקומית אשר תגן על המושבה מפני פורעים.

רוב הצעירים עברו קורסים מזורזים בשמוש בנשק ואורגנה שמירה בגבולות המושבה הגובלים בכפרים הערבים, עמדה אחת נקבעה בחורשה של האקליפטוסים מול הכפר איבן־בראק כיום רחוב חזון־איש — האדמו"ר מגור, עמדה שניה בשטחים שגבלו בכפר ג'ימוסין, וליד הפרדס הערבי שהיה ממול לכניסה למושבה — היום ארגמן תנובה, עד עֲד.

עיקר החששות היו מהכפר הערבי הגדול סלמה שתושביו היו פורעים מסוכנים ביותר, בהיותם מזוינים בכלי נשק ואמיצים. משמרות קבועים של אנשי "ההגנה" ואנשי השמירה האזרחית סובבו סביב המושבה, וניצבו בעמדות ליד כפרי הערבים יום ולילה והיו ערים לכל רחש ולכל המתהווה בכפרי הערבים.

התקפת הנפל על מאה שערים

נסיון הערבים לתקוף את שכונת מאה שערים בירושלים עורר חרדה

רבה בבני ברק. ערבי ירושלים שיצאו ממסגד "אל־אקצה", לאחר ששמעו נאומי הסתה מהמופתי הירושלמי, חג' אמין אל חוסייני, ניסו להתקדם משער־שכם לכיוון מאה־שערים בצעקות "איטבח־אל־יהודי". יהודי מאה שערים התארגנו לעמוד על נפשם, ביניהם היו גם בחורי־ישיבת שפת־אמת, שאספו אבנים וזרקו על הפורעים הערבים ולא נתנו להם להתקרב לשכונה. בראש ההמון המוסת נישאו על כפים כמה מסיתים שהלהיבו את ההמון להתנפל על יהודי מאה שערים הם התקדמו לאטם והגיעו לא הרחק מבתי הונגרים, כשהמשטרה הבריטית עומדת מהצד ולא נוקפת אצבע לעצור את המתפרעים. לפתע הגיע אופנוע ועליו רכובים שני צעירים חברי ההגנה, הוציאו אקדחים וירו כמה יריות שפגעו ב"המסיתים" שנישאו על כפים ושצעדו בראש המתפרעים, אלה נפגעו בראשם מכדורי הצעירים ומיד השתררה בהלה בין הערבים והתחילה מנוסה גדולה חזרה לעבר שער שכם. כך ניצלו יהודי מאה שערים בעזרת השם מפוגרום ומשחיטה שתיכננו שונאי ישראל הערבים ובראשם המופתי הירושלמי.

בשעה שהתאספו יהודי בני ברק לתפלת מנחה ולקבלת־שבת, עברו רצים על אופנועים על הכביש והביאו ידיעות מודפסות בסטנסיל ובו הודיעו על הדיפת ההתקפה הערבית על מאה־שערים, ובו גם דרישה מכל הישובים היהודים להתארגן להגנה על הנפש והרכוש. ולהיות במצב הכן מול האפשרות של התנפלות ערבית בכל שעה. ראשי המושבה וחברי ההגנה התכנסו וטכסו עצות איך להשיג עוד נשק חם וקר ולצייד בהם את כל הגברים במושבה.

סוכם שיש הכרח לייצר פגיונות ומוטות ברזל עבור כל תושבי המושבה כדי שיוכלו להגן על נפשם ועל בני ביתם.

יצור נשק־קר בבני ברק

החרדה מפני הבאות, יחד עם מאורעות הדמים שפשטו בישוב, הביאו את יהודי בני ברק להקהל ולעמוד על נפשם. בד בבד עם ארגון השמירה וההגנה על המושבה — הרבו בתפילה. משמרות של אומרי תהלים לא עזבו את בית הכנסת הגדול משך כל שעות היממה.

האחראים על השמירה דאגו על מחסור באמצעי הגנה. לבד משני

הסליקים בהם הוטמנו כמה רובים ואקדחים בשביל כיתת הלוחמים — לא היה לכלל האזרחים שום כלי נשק לעמוד מול התקפה ערבית.

באותם ימים התגורר בתל אביב מר דב בעל־קורא. הוא היה מהנדס במקצועו ועלה מרוסיה בשנת תרפ״א. הלה היה נקרא מדי פעם לבני ברק לטפל במכון המים והוא אשר הרכיב יחד עם מר משה שפירא את מנועי הדיזל של המכון. לאחר מיכן קיבלו עליהם את האחריות על אספקת המים למושבה — הנחת הצינורות ברחובות וחיבור הרשת לבתים ולפרדסים.

כאשר החלו המאורעות פנו אליו מפקדי ההגנה מגוש דן ואמרו לו, כי מצב הבטחון הוא חמור מאוד וכי ערביי הכפרים הסמוכים עלולים להתקיף בכל יום את בני ברק ורמת גן, והיות והוא מהנדס וגם בעל מסגריה עליו לייצר נשק קר, כגון פגיונות, חרבות, מוטות ברזל וכו׳ ולצייד בהם את התושבים. מר בעל־קורא קיבל עליו את המשימה ולצידו עמדו כמה עוזרים, ביניהם ר׳ דוד פריינד ור׳ מרדכי פרידמן ועוד. אלה ניגשו מיד למלאכת הייצור ועבדו ללא הפוגות עד אשר ציידו את כל תושבי בני ברק ורמת גן בנשק קר.

במשך כמה ימים צויידו השומרים והאזרחים בפגיונות ובפיקות ברזל שהורכבו על מקלות של טוריות. כן ייצרו מוטות ברזל, וזכורני שגם אנחנו ילדי המושבה היינו מסתובבים עם נשק קר בידינו.

הפרעות ביהודי חברון

בשבת שלאחר מיכן הגיעה הידיעה המרה על פרעות ביהודי חברון שערכו הערבים.

רץ מיוחד אשר הגיע לבני ברק סיפר, כי הערבים ערכו טבח נוראי ביהודי חברון וכי פשטו גם בישיבה ורצחו ללא רחם. הידיעות הקשות על רציחת ופציעת מאות מיהודי חברון עוררה חרדה ואימה, משום שנודע שהמשטרה בריטית והשוטרים הערבים לא נקפו אצבע משך כל שעות ההתקפה הרצחנית ונתנו לערבים להשתולל ללא מעצור.

הזעזוע אשר עבר על הישוב מהפרעות האיומות — עוד טרם הגיעו הידיעות המפורטות מהנעשה בחברון — עורר את התושבים להתארגן ביתר שאת. עתה שוכנעו כולם כי אין לסמוך על המשטרה

הבריטית, וכי צדקו הערבים כאשר הכריזו השכם והערב ש"הממשלה אתנו".

בינתיים הגיעו למושבה שמועות עקשניות כי הערבים עומדים לפשוט על בני ברק שמועות אלה אומתו מהעובדה שהרוכלים הערבים מכפרי הסביבה, אשר היו מביאים כל יום את מרכולתם למושבה, הפסיקו לבוא מיד עם תחילת המאורעות. לבד מהמחסור במצרכים, ירקות פירות ועופות, גרם הדבר לגל שמועות וחרדות כאשר הסימן הוא ברור שהערבים עומדים לתקוף.

כמה שבועות נמשכו המאורעות. באותם הימים נפוצו שוב ושוב שמועות שהערבים מתקרבים לבני ברק. כל אותה העת היתה המושבה ב"כוננות" מוגברת ורבים היו טרודים בארגון ובעמידה על המשמר. באחד הימים נפוצה שמועה כי בחורשה שעל יד זכרון מאיר התרכזו ערבים מזויינים ועומדים להסתער על המושבה. מיד הוזעקו צעירי המושבה והועמדו במצב הכן. סיור שנשלח לעבר החורשה, ביניהם גם היה דוד פרידמן בנו של ר' בעריש פרידמן ז"ל, עשה דרכו בין החולות והגבעות שהפרידו בין מרכז המושבה ובין החורשה, הסתנן בשקט לקירבת החורשה, ומצא כמה נשים ערביות מלקטות עצים וכמה ערבים שומרים עליהן.

רק כאשר שב הסיור ואנשיו סיפרו את אשר מצאו נגולה אבן מליבות התושבים ובאה רגיעה והקלה למושבה.

מחלקת הפרשים

המאורעות ופרעות הדמים על היהודים אשר עברו על הישוב אילצו את תושבי בני ברק למהר ולהתארגן ביעילות. מטה ההגנה של בני ברק עבר מעתה לקצה המושבה ושכן בביתו של ר' מרדכי פרידמן בסוף רחוב ירושלים.

כדי לקדם כל מיתקפה ערבית במושבה הוקם בגוש דן כוח הרתעה מיוחד: פרשים. שנים עשר בחורים צעירים וחסונים אומנו במיוחד לרכוב על סוסים ככוח לוחם ומחץ ולמעשה שימשה מחלקת הפרשים ככוח נייד, שמתפקידה גם להרתיע את הערבים מלבצע את זממם. מחלקה זו היתה כוח המחץ של גוש דן כולו.

משרבו הידיעות כי מסיתים ערבים מיפו ומסלמה מסתובבים

בכפרים הערביים באיזור השפלה ובישובי השומרון, העריכו מפקדי ההגנה כי המצב חמור מבחינה בטחונית ויש להתכונן להתקפות נוספות על ישובים יהודיים גם באיזור זה.

חברי ההגנה בבני ברק התאספו לשמוע דו"ח ממר שלמה מאושר — אחד המפקדים הבכירים של ההגנה בגוש־דן — שסקר את מצב הבטחון בכל הארץ ובמיוחד בגוש־דן. הוא דרש מהם להיות מוכנים להגן על המושבה ולצאת לעזרת כל יישוב שיותקף. בסוף הודיע, כי הוחלט במפקדה לערוך הפגנת־כח של מחלקת־הפרשים ליד הכפרים הערביים בסביבה. מחלקת־הפרשים תעבור בדהירה מספר פעמים ליד כפרי הערבים כשהם רכובים זוגות זוגות, כדי להראות לפורעים כי היהודים מוכנים להדוף כל התקפה מצדם. ואכן הפרשים ערכו הפגנת־ראווה ליד הכפרים ג'ימוסין, איבן בארק, שייך מוניס, אבו לבן וכו'. ההפגנה עשתה את שלה וציננה את חמומי המח שוויתרו על נסיון התקפה על ישובי גוש־דן.

ה"מאורעות" נמשכו כמה שבועות — הפרעות והטבח בחברון, בצפת ובמוצא, וכן הנסיון להתקיף את מאה־שערים וישובים נוספים, הטילו את פחדן על "הישוב־הקטן" בימים ההם. כל הישוב היהודי בארץ והתפוצה בחו"ל עמדו תחת הרושם של הטבח בארץ־ישראל.

באחד הימים הופצה שמועה במושבה כי הערבים מג'מוסין מתקרבים לעבר בני ברק. הם נראו צועדים בצורה מרוכזת עשרות עשרות ערבים. צעירי המושבה הועמדו במצב הכן וכל הגברים התרכזו בעמדותיהם וציפו לבאות. לבסוף התברר שהיתה זו הלוויה־ערבית שהשתתפו בה כל תושבי ג'ימוסין. ושהביאו לקבורה בבית הקברות הערבי, שהיה על הגבעה־על־יד השלישות הראשית כיום, אבל עד שהתבררו הדברים נשתררה אוירה מתוחה וחרדה בין תושבי המושבה.

צעירי ב"ב מפנים יהודים מיפו

בעת אשר גברה המתיחות בגבול תל אביב־יפו, שהיתה מאוכלסת בערבים עוויינים, החליטו מפקדי ההגנה כי חייבים לפנות את שכונת נוה שלום ביפו מתושביה היהודים. שכונה זאת היתה מוקפת מהמוני ערבים והיתה צפויה סכנה ליהודים בשכונה.

למבצע הפינוי צורפו גם חברי ההגנה של בני ברק, ביניהם מר דוד פרידמן, אשר סיפר על אותו מבצע נוגע ללב:

— "שם ביפו בכיתי פעם הראשונה בחיי, הגעתי עם חברים לנוה־שלום והתפזרנו במטרה לחפש אחרי יהודים שהסתתרו ימים מספר במרתפים ובעליות גג מפחד הפורעים. חדרתי לאחד הבתים הנעולים ומצאתי שם אשה זקנה אחת שהסתתרה בפחד, חיכתה לנס שיציל את חייה בטרם יבואו הרוצחים הערבים וירצחו אותה נפש. הוצאתי את הזקנה החוצה להובילה לתל־אביב אז הרימה את ידיה לשמים ואמרה בקול נרגש: "רבונו של עולם! הבט נא וראה איך היהודים הצעירים היקרים הללו שאינם כל כך דתיים מוסרים עתה את נפשם כדי להציל את בניך ובנותיך. אנא סלח להם עוונם ומחוק פשעם בזכות מסירות נפשם והשלכת חייהם מנגד"! — "ברגע זה שח מר דוד פרידמן — לא הצלחתי אף אני לעצור מבעד לדמעותי. הרהרתי אף אני בתשובה"...

הנשק עטוף בטליתות

רגילים היו הערבים גרי הסביבה, וגם השוטרים הבריטים שקיימו תצפיות מתחנת המשטרה, לראות איך מביאים ספרי תורה לבני ברק עטופים כדרכם בטליתות. הדבר לא עורר כבר תשומת לב מרובה בעיני הזרים. הם ידעו כי תושבי בני ברק הם יהודים חרדים המרבים להוביל תשמישי קדושה. האנגלים או הערבים עמדו מרחוק הביטו הגיטו אבל לא הפריעו מתוך יחס של כבוד לדת.

עם גבור מאורעות תרפ"ט אמרה ההגנה להעביר נשק לבני ברק אבל האנגלים ערכו חיפושים אחרי נשק מגן של היהודים. החליטו איפוא ראשי ההגנה לעטוף את הנשק בטליתות וכך להביאו לבני ברק, אמרו ועשו, עטופים בטליתות הגיעו הרובים, האקדחים והכדורים לבני ברק. האנגלים בדרך לא הפריעו, לא ערכו חיפושים, הם הבינו מיד כי היהודים עם הארגזים העטופים בטליתות פניהם לבני ברק מועדות...

באחד מימי המאורעות ניסו ערביי מנשיה־יפו להתפרץ לשוק הכרמל בתל־אביב ומשם להגיע למרכז העיר, לרחובות נחלת־בנימין ולפרוע פרעות. כוחות הגנה הצליחו בעזה"ית להדוף את ההתקפה והרגו כמה מהפורעים. החלה בריחה חזרה למנשיה כשהם נושאים

אתם את החללים. השמועה שהערבים עולים על תל־אביב הגיעה מיד לבני ברק וגרמה לדאגה וחרדה בקרב התושבים. האחראים לבטחון הורו לרכז את הנשים והילדים במרכז המושבה, וכולם רוכזו ברחוב ר' עקיבא מרחוב יחזקאל עד רחוב ירושלים, שם תוגברה השמירה ונקבעו עמדות הגנה למקרה של התקפה על המושבה. מצב זה נמשך כמה שעות עד שהתקבלה הידיעה שבעזהי"ת נהדפה ההתקפה על תל־אביב והפורעים ברחו מנוסת בהלה, כשהם נושאים אתם את חלליהם ותל־אביב ניצלה בחסדי ה'.

הצבא הבריטי משליט סדר

עם פרוץ המאורעות שלחה הממשלה הבריטית כמה אוניות־מלחמה לחופי הארץ, ליפו ולחיפה. המלחים הבריטים נשלחו לכל הערים לשמור על הסדר והבטחון. הפורעים הערבים בראותם את הצבא הבריטי מצויד בנשק חדיש ומוכן להשתמש בנשקו נגד הפורעים — בניגוד להמשטרה הבריטית שלא נקפה אצבע נגד הפורעים והתיצבה תמיד לצד הערבים — נרתעו מלהמשיך בפרעות. גם הפעילות של אוניות־המלחמה הבריטיות ששהו בנמלי יפו וחיפה והפעילו את זרקוריהם בכל שעות הלילה, האירו את כל הישובים היהודים והכפרים הערבים, פעלה פעולה פסיכולוגית על הערבים הפרימטיבים. בחשבם כי עוקבים אחריהם ורואים את מעשיהם. פעולת חיילי הצי הבריטי עזרו במדה רבה להשקטת הרוחות ולהפסקת המאורעות, בהראותם יד חזקה כלפי המתפרעים ועזרו לדיכוי ההתפרעויות.

חיילי הצי הבריטי מבקרים במושבה

חיילי הצי הבריטי שהגיעו ארצה החרימו את האוטובוסים של חברות התחבורה היהודיות על נהגיהם והשתמשו בהם לצורך תפקידם, לסיורים ברחבי הארץ. גם את האוטובוס של איחוד־רגב, שנהגו היה מר יעקב קרנץ שפעל בקו בני ברק-תל־אביב, החרימו. באחד הלילות הגיע האוטובוס של יעקב קרנץ כשהוא עמוס חיילים לשער הכניסה למושבה. על־יד שער הכניסה עמדו שני שומרים על משמרתם ותפקידם היה לבדוק כל רכב הנכנס למושבה, בידי השומרים היו פגיונות מתוצרת בני ברק. אחד השומרים היה ר' אברהם אליהו

פרידמן שהיה מורה בתלמוד־תורה, כשראה ר׳ אברהם שהאוטובוס מתכונן להכנס למושבה, הרים ידו והורה לנהג לעצור לשם בדיקה, אולם הקצין הבריטי שישב ליד הנהג הורה לו להמשיך בנסיעה ולא לעצור. כשראה ר׳ אברהם שהנהג אינו עוצר קפץ על האוטובוס כשנשקו בידו, החיילים הבריטים שנבהלו מהקפיצה הפתאומית הושיטו את נשקם וכיוונו את רוביהם המכודנים לעומתו ורק אז עצר קרנץ את רכבו והסביר לקצין הבריטי כי השומרים האלה תפקידם לעצור ולבדוק את כל כלי הרכב הנכנס למושבה, ובקש מהם לא לאסור אותו.

הקצין הבריטי קבל בהבנה את דבריו של מר יעקב קרנץ ושחרר את ר׳ אברהם אליהו פרידמן.

ר׳ יצחק גרשטנקורן עם חברי ההגנה

מר חיים זבורובסקי, שהיה מפעילי הגנה בימים, ההם מספר: ״באחד הלילות נכנסתי למקום־הריכוז של ״ההגנה״, שם היו מרוכזים התגבורות של חברי־ההגנה למקרה של התקפה על המושבה ומשם היו יוצאים לשמירה וחוזרים לשם אחרי תום השמירה והסיורים.

על הארץ היו מונחים מזרונים שעליהם ישנו החברים שהיוו את הרזרבה והתגבורת, והנה אני רואה את ר׳ יצחק גרשטנקורן מיסד המושבה וראש הועד שוכב על מזרון על הארץ יחד עם חברי־ההגנה. הופתעתי מאד מהדבר נגשתי אלי ושאלתיו: ״ר׳ יצחק, למה כב׳ לא הולך הביתה לישון ולנוח?״, הוא ענה לי: ״אינני מסוגל לישון במנוחה בביתי, אני מרגיש חובה להיות יחד עם האנשים המסכנים את נפשם לשמור על בטחון המושבה ותושביה, יחד אתם אשכב ויחד אתם אסבול! מקומי יחד אתם בשעות אלה״. לא נענה להפצרותי ונשאר שם במשך כל שעות הלילה. הוא הוסיף: ״ברור שמעשים כאלה של ראש המושבה שימשו כדוגמא אישית נאה ועודד את הצעירים לעשות את מלאכתם באמונה ובמסירות״.

עצרות תפלה והתעוררות על קדושי תרפ״ט הי״ד

הזוועות והרציחות שהיו מנת חלקם של הישובים היהודיים, בפרט

הפרעות בחברון, צפת ומוצא, השאירו רושם עגום וקשה על כלל הישוב היהודי בארץ ישראל.

תקופה ארוכה וממושכת היה הישוב היהודי שבור ומדוכא, שרוי באבל ובכאב על הקדושים הי״ד אשר נפלו חלל בידי בני עוולה — המרצחים הערבים — על הישובים שנחרבו ונהרסו עד היסוד, על הרבנים ותלמידי הישיבה בחברון שדמם נשפך כמים, נספג בדפי הגמרות הקרועות והמחוללות, על משפחות שלימות שנרצחו ועל הרדיפות והנגישות של הערבים והמשטרה הבריטית.

ליום ערב ראש חודש אלול נקבעה עצרת תפילה וזעקה, אמירת סליחות וערב יום כיפור קטן. בשעות אחר הצהרים הוכרז על ביטול מלאכה וכל תושבי בני ברק, אנשים נשים וטף, התכנסו לבית הכנסת הגדול. ברוב עם ובהתעוררות עצומה התפללו תפלת מנחה ויו״כ קטן, ולאחר מכן נאמרו פרקי תהלים פסוק בפסוק:

— ״א־לקים, באו גויים בנחלתך, טימאו את היכל קדשך, שמו את ירושלים לעיים, נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים — בשר חסידיך לחייתו ארץ!״.

הבכיות והזעקות עלו עד לב השמים. זעקות שבר ובכי הרעידו את הלבבות:

— ״שפכו דמם כמים סביבות ירושלים ואין קובר — היינו חרפה לשכנינו, לעג וקלס לסביבותינו!״.

לאחר התפילות והסליחות נאמרו דברי תשובה והתעוררות מפי הרבנים, כן הושמעו דברי מחאה נגד ממשלת המנדט, אשר לא מילאה את תפקידה וחובתה להגן על תושבי הארץ היהודים — למרות שהוזהרה מבעוד מועד שהערבים מתכננים התקפות על הישוב. ולא די שלא עשתה מאומה כדי לקדם את פני הרעה להגנת הישובים, עוד הוסיפה חטא על פשע בערכה חיפושים אחרי נשק מגן שהיה בידי היהודים, וגם בעת ההתקפות הרצחניות עמדה מנגד ולא שעתה לבקשות העזרה.

בסיום העצרת נערכה אזכרה לקדושים הי״ד: ״הרנינו גויים עמו כי דם עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו וכיפר אדמתו עמו״. בקריאת: ״ארץ ארץ — על תכסי דמם!״ נסתיימה העצרת.

ליום כ״ד באלול נקראו תושבי בני ברק לאסיפת אזכרה לחללי

וקדושי מאורעות תרפ״ט שנערכה ברוב עם בבית הכנסת הגדול. במושבה הופצה המודעה הבאה:

מודעה

במוצש״ק, אור ליום כ״ד אלול בשעה 10 תתקיים בבית הכנסת אסיפת אזכרה לקדושינו שנפלו חלל בימי המאורעות האחרונים נאומי הספד ישאו:

א. הרב לנדרס

ב. הרב ש. ברנשטיין מאמריקה עורך ״דאס יודישע פאלק״

ג. מר שיפמן

ד. מר קושניר

את נאום הנעילה ישא נשיא המושבה מר י. גרשטנקורן

הקהל מתבקש להופיע להשעה הנכונה,

ועד המושבה

עם כל האימה והחרדה אשר עברו על תושבי בני ברק, אשר עדיין לא מלאו עשור שנים להיווסדה, היו תושבי המקום בטוחים כי לא יטוש ה׳ עמו ונחלתו לא יעזוב.

בני המושבה קמו והתעודדו, חיזקו בטחונם ורוחם והגבירו את פעילותם למען שיגשוגה של המושבה החרדית החדשה.

ואמנם עם תום תקופת המאורעות באה תקופת פיתוח והרחבה של בני ברק. עולים חדשים נוספו למושבה שהלכה וגדלה, החלה תנועת בנייה מחודשת, ניטעו פרדסים נוספים, ובאותה תקופה נחנך בית הכנסת הגדול שנבנה לתפארת המושבה. כן התרחבו ענפי התעשיה המקומית — דבר שהביא עמו מקומות תעסוקה לעולים חדשים.

תוך תקופה קצרה התאושש כל הישוב היהודי בארץ, החלה עליה גדולה וגם יהודי התפוצות התעוררו למען הישוב בארץ והושיטו עזרתם לביסוסו והרחבתו.

כמסופר לעיל, ביקשה בני ברק מראש ישיבת חברון הגאון רבי משה מרדכי אפשטין זצ״ל, להעביר את ישיבתו המחודשת למושבה החרדית. היה ברור שלאחר הפרעות והטבח של בני הישיבה — לא תישאר הישיבה בעיר חברון, לכן נפגש ר׳ יצחק גרשטנקורן עם ראש הישיבה והציע לו לכונן אותה בבני ברק. הוא גם הציע לראש הישיבה לכהן בעת ובעונה אחת גם כראש הישיבה הגדולה וגם

כרבה של בני ברק (מכתב הפניה הרשמי של תושבי בני ברק פורסם לעיל (בפרק ט').

הגרמ"מ אפשטין לא השיב תחילה בשלילה לעצם הרעיון, אך מפני רצונו העז לבנות את הישיבה מחדש בתוככי ירושלים דחה את פנייתם של תושבי בני ברק, למרות שהציעו לו את מלוא העזרה הדרושה לביסוס ולקיום הישיבה הגדולה.

קבוצת "חלוצים דתיים" עולה לב"ב

גם מתפוצות הגולה החלו להגיע עולים ישירות לבני ברק.

היה זה בראשית שנת תר"ץ, מיד לאחר תקופת המאורעות, כאשר הגיעה קבוצה של עשרה "חלוצים דתיים" חברי הפועה"מ ישירות מפולניה לבני ברק. אלו ביקשו מלכתחילה לחיות בארץ בסביבה דתית דווקא ונשלחו למושבה החרדית ליד תל אביב.

זכורני את אותו היום בו הגיעה קבוצה זו למושבה. היה זה לפנות ערב, כשאנחנו ילדי בני ברק חזרנו מהתלמוד־תורה, ראינו משאית באה ונעצרת על ידי בית הכנסת הגדול. ועליה 10 בחורים וכמה אהלים ומזוודות. מיד התקהלנו סביבם וקבלנו פניהם ב"שלום־עליכם" ושאלנו מה נוכל לעזור להם. הם ספרו לנו כי הם הגיעו ארצה לפני כמה ימים מפולין לבני ברק ומחפשים מקום שיוכלו להקים את האהלים ושידאגו להם לעבודה. אנחנו הילדים הלכנו אתם לבעלי המגרשים ובקשנו שירשו להם להקים את האהלים בסביבת בית הכנסת הגדול. לאחר שקבלנו רשות, עזרנו להם להוריד את החפצים ולהקים את האהלים. הבאנו להם אוכל ושתיה חמה ואמרנו להם שאנו נלך אתם מחר לבעלי הפרדסים שיקבלו אותם לעבודה. למחרת בקרנו אצל כמה מבעלי הפרדסים ואמנם הם קבלו אותם לעבודה. יהודי בני ברק שמחו על בואם. ועזרו בקליטתם בכל השטחים. היתה זו גם תגבורת למושבה ועדוד מבורך לאחר מאורעות תרפ"ט.

בין עשרת הבחורים היו שרגא מוטנר, אשר סלומון, רוזן, ויזין, שטרסבורג, שורץ, גרף ועוד. שרגא מוטנר הקים את ביתו עם "האחות" צפורה ברג, בתו של ר' צבי נחמן ברג, שהיתה "האחות" בשנים הראשונות במרפאה הציבורית וטיפלה בילדי בני ברק במסירות. ושנים היה מעובדי עירית בני ברק. אשר סלומון עבר לכפר פינס והיה ממיסדי הכפר ומזכירו.

הצלת יהודי מגז"ד מוות

"כל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא" — זכינו להציל חייו של יהודי מגזר דין מות שהוטל עליו ומנענו יהודים מלבוא בדמים.

היה זה בתקופת פעילות המחתרות אצ"ל ולח"י, כשבאחד הימים הודבקו בחוצות תל־אביב "מודעה" מטעם מפקדת לח"י ובו גזר דין־מות על יהודי שעבד במשטרת תל־אביב־יפו. במודעה נאמר שאדם זה משמש כ"מודיע" משטרתי ופועל נגד אנשי המחתרת. במודעה פורסמו שמו וכתובתו ותמונתו, ובה נאמר שהנ"ל יוצא להורג בעוון שיתוף פעולה עם האויב הבריטי והסי.איי.די. (הבולשת הבריטית).

בערב אחד באו לביתי בני משפחתו של הנ"ל בבכיות ובתחנונים וסיפרו לי על דבר גזר־דין־מות שנגזר על בן משפחתם ע"י מפקדת לח"י על לא עוול בכפו. כן סיפרו כי אנשים מסוימים יעצו להם לפנות אלי שאפנה לראשי לח"י ואשכנע אותם כי הוא לא פעל נגד אנשי המחתרת.

הם הוסיפו כי יש בידם הוכחות שפעמים רבות עזר לאנשי מחתרת להינצל ממאסרים ע"י הבריטים, במוסרו להם ידיעות על חיפושים שיערכו אחריהם. לא הועילו כל טענותי כי אין לי כל השפעה על ראשי לח"י ואין לי אתם כל קשר, כי אני עצמי הנני חבר במפקדת־ההגנה של גוש־דן ואינני מאמין כי פנייתי אליהם תעזור לביטול גזר־הדין, אולם לאחר לבטים רבים, החלטתי לנסות לעשות כל מה שביכולתי כדי להציל יהודי ממוות, אם כי הדבר היה כרוך בסיכונים חמורים אך "כל המקיים נפש אחת מישראל...".

למרות היותי חבר במפקדת־ההגנה בגוש־דן היו ראשי לח"י רוחשים לי אימון ופונים אלי בזמן שהיו זקוקים לעזרה, במיוחד היה הדבר מתבטא בזמן ה"בריחות" של אנשי המחתרת ממחנות המעצר ומבתי הסוהר. בזמן תכנון "הבריחות" היו פונים אלי באמצעות אנשי הקשר שלהם ומבקשים ממני להכין עבור הבורחים בגדי־חסידים קפוטות־ארוכות, קפוטות משי, כובעים רחבי תיתורות, כיפות, אבנטים, וכו'. אני הייתי אחד האנשים שידעו מראש על תכנון הבריחות וראשי לח"י העריכו מאד את עזרתי בשטח זה, ולכן כשהחלטתי

להתערב בענין פניתי לאנשי הקשר שלי שהיו באים אלי וביניהם: מר אריה ווילק זאבי, ומר נתן גרנביץ (פנחס), ובקשתי מהם לפנות לראשי לח"י לילין פרידמן (גרא), לד"ר שייב (אלדד) וליזרניצקי (שמיר), ולבקשם בשמי לבטל את גזר דין־המוות שנגזר על הנ"ל, כי אחרי שבדקתי את הדברים הנני משוכנע שהנ"ל חף מפשע ולא מסר כל מידע לבריטים על אנשי המחתרת. הוספתי כי הנ"ל מוכן להוכיח שפעמים רבות עזר לאנשי המחתרת להימלט מחיפושים ומעצרים בהודיע להם מראש על חיפושים העומדים להיערך. בהתאם לבקשתי פנה אריה ווילק זאבי, שהיה מפעילי לח"י בבני ברק והיה דואג להסתרת ראשי לח"י בבני ברק, ולשכירת דירות עבורם, למר ילין פרידמן, שהיה מראשי הלח"י והאנשים הקובעים במרכז, ומסר לו בקשתי. בתחילה נענה בשלילה וסירב להיענות לבקשתי, בתואנה "שאל לנו להתערב בענינים האלה". אולם אני החלטתי לא להרפות מהדבר ולדבר עם חברי המרכז האחרים ולהשפיע עליהם לבטל את גזר־הדין.

וכאן ברצוני לציין כי היתה לנו סייעתא־דשמיא, כי באותם הימים ערכו הבריטים חיפושים אחר ד"ר שייב (אלדד) וכשבאו לעצרו קפץ ד"ר שייב מהחלון ונפצע ברגליו. הוא נתפס ע"י המשטרה הבריטית והובנס לבית הסהר וכעבור זמן החליטה המשטרה להביא את ד"ר שייב לטיפול רפואי לד"ר טרוי — רופא מפורסם בירושלים. בהיוודע הדבר לאנשי לח"י החליטו שכמה מאנשיהם יתחפשו כ"אחים" ו"אחיות" של בית־החולים וישחררו את ד"ר שייב ממאסרו. הפעולה הצליחה וד"ר שייב שוחרר על־ידיהם בפעולה זריזה ואמיצה והועבר משם ישר לבני ברק לדירה שהכין לו א. ווילק. במשך שהותו של ד"ר שייב בבני ברק ביקר אותו אריה ווילק וטיפל בו במסירות.

באחת השיחות ביניהם סיפר אריה ווילק לד"ר שייב על דבר גזר־הדין שהוצא נגד היהודי הנ"ל ועל בקשתו של הרב יצחק מאיר לבטל את גזר־הדין.

ד"ר שייב ענה לו שיעיין בבקשה ובימים הקרובים יקבע את עמדתו בנידון. בינתים נרדף האיש הנ"ל ע"י אנשי לח"י, שניסו להתנקש בחייו ורק בדרך נס ניצל. כעבור כמה ימים הודיעני ד"ר שייב כי הוא מסכים לבטל את גזר־הדין בתנאי ששני אנשי לח"י ייפגשו אתו ויחקרו אותו. ועליו להוכיח שעזר לאנשי המחתרת

בהזדמנויות שונות, ולא מסר כל מידע למשטרה הבריטית על אנשי המחתרת.

לאחר שאריה וילק קבל את הסכמתו של ד״ר שייב פנה לחבר נוסף של מרכז לח״י ובקש שגם הוא יצטרף לעמדתו של ד״ר שייב. ורק לאחר שהנ״ל נענה לבקשתו פנה שנית לילין פרידמן ומסר לו על עמדתם של ד״ר שייב וחבירו — הסכים גם הוא לביטול גזר־הדין לפי התנאים שקבע ד״ר שייב והוא גם הוסיף תנאי שעל האיש הנ״ל לעזוב את תל־אביב ולהתגורר תקופה מסוימת בפתח־תקוה. כשנודע לי החלטת מפקדת לח״י לא היה קץ לשמחתי, כי בעז״ה הצלחתי להציל יהודי ממות בטוח, אולם בזה עדיין לא נסתימה הפרשה, כי אנשי לח״י דרשו ממני לקיים את התנאים שהוסכם עליהם ושעל האיש להופיע בפני נציגי לח״י. הם הציעו לקיים את הפגישה בביתי ולשם יבואו נציגי לח״י לשוחח אתו ולחקור אותו, אבל כאן התעוררו בעיות וספיקות כי המשפחה טענה שהם חוששים שאנשי לח״י רוצים לשים לו מלכודת ולתפוס אותו ולחסלו.

לא ידעתי לשית עצות בנפשי, כי לא יכלתי להיות אחראי על מעשיהם של אנשי לח״י, ואם ח״ו יפגעו בו הרי שלא די שלא הצלתי אותו, אלא יהיו לי גם צרות מהבולשת־הבריטית, שבביתי קרה הדבר. הסתובבתי מבלי יכולת להחליט מה לעשות, פניתי שנית לראשי לח״י ולמר נתן גרנביץ ואמרתי להם מה שמעיק על לבי. הם הבטיחו לי בדברת כבוד שלהם שלא יאונה לו כל רע בביתי ורק אז קבעתי תאריך לפגישה. הדירה שלי היתה בס״ה חדר אחד, והיינו נאלצים לעזוב את הדירה לכמה שעות ולקחת אתנו את בני התינוק יהודא לבית אבי. הסתובבתי כמה שעות ברחוב ר׳ עקיבא ולבי דפק בחזקה — מתי כבר ייגמר הדבר? כמה זמן יימשך הסיוט הזה?. כעבור שלש שעות עזבו אנשי לח״י את דירתי והלכו לדרכם.

אחר כך סיפר לי הנידון־למוות את השתלשלות הדברים, בשעה 8 בערב הגיעו שני אנשי הלח״י לדירתי, נכנסו לחדר, הוציאו 2 אקדחים ושמו על השלחן. הם הודיעו לו כי נשלחו על־ידי מפקדת לח״י לחקור אותו ולשמוע את דבריו, ואם ישתכנעו שהוא חף מפשע ימסרו על כך לראשי לח״י. החקירה לקחה כשלש שעות והם התיחסו אליו בצורה אנושית וכנראה השתכנעו שהוא חף מפשע. בסיום החקירה הודיעו לו כי ימסרו דו״ח מפורט על החקירה לראשי לח״י.

כשראיתי את אנשי לח"י עוזבים את דירתי נשמתי לרווחה, אבן כבידה נגולה מעל לבי — אכן לא פגעו בו. והוא הצליח לשכנע אותם כי הוא חף מפשע.

כעבור זמן מה הודיעו לי ממפקדת לח"י כי הוא קיבל חנינה וגזר־הדין בוטל.

זכינו להציל יהודי ממות בטוח כמו שהצלנו את אנשי לח"י מלשפוך דם יהודי!

ימין ה' עושה חיל!

משך כל שנות פעולות ה"הגנה" בבני ברק היו חברים בה יהודים חרדים — חברי אגודת ישראל, צעירי אגודת ישראל ופועלי אגודת ישראל, חברי הפועל המזרחי ובני עקיבא.

במיוחד היתה השתתפות גדולה בשנות המאורעות: תרפ"ט-תרצ"ו-תרצ"ט!, ובשנים תש"ו-תש"ח.

במאורעות שנת תרצ"ו אורגנה בהגנה בבני ברק מחלקה מיוחדת של חברי אגודת ישראל ופועלי אגודת ישראל להגן על המושבה. בין החברים שהתגייסו למחלקה: שכנא רותם, ז. ציטרינבוים, חיים להמן, יעקב נוסבוים, יחיאל קורץ, שמלקה טייטלבוים, צבי שפירא, אריה ליברמן, מרדכי גולדשטיין, יחזקאל רבינוביץ, ברוך סטריקובסקי, זאב גורא, אלעזר מנדאייל. חברים אלה, כמו שאר חברי הארגון, עברו הכשרה ואימונים בנשק ויצאו לשמירה סביב המושבה, בשימם על ליבם ומחשבתם כי "אם ה' לא ישמור עיר — שווא שקד שומר". למפקד המחלקה התמנה אליעזר מילר ז"ל. כן גוייסו כגפירים מר בן

(43 א')

מאת : חבל דן

אל : [illegible]

הנדון : מבוי

לפי הודעת מפקד נפת העין צורפת למפקדה של חבל דן.

עלין להופיע ביום ג' 23/3 בשעה 1830 למכבי אש נבעתיים. עלין לסדרין את הערב ער ס. 2300.

מפקד החבל .

כתב מינוי ליצחק מאיר כחבר במפקדת ה"הגנה" גוש דן

מפקד תחום תל אביב

פוקס אבא
איזנשטיין יונה
איגס נחום
גרמן מבי
הלרשטין שייקה
הרליך יחזקאל
זליבנסקי אבא
טיבר יחיאל
מאושר שלמה
מאיר יצחק
קנקו יוסף
שלים

הנך מוזמן לישיבת הסניגוריה שתתקיים ביום

8 לאוקטובר 1948 בשעה 1930 בדירת הסרוב.(נחמני)

ב/ קצין המשמ

הזמנה לישיבת המפקדה

ציון קממפנר, יצחק ארליכט ומריאל צבי, אשר כנציגי המשטרה הבריטית יכלו לשאת נשק ועזרו רבות לחברי ההגנה במקום.

עם החלטת האו״ם על הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל, גברו המאורעות והערבים תקפו ישובים יהודים ואת התחבורה הבין־עירונית, הארץ מלאה פרעות והתקפות רצח.

אז אורגנה עוד קבוצה מיוחדת מבחורי ואברכי חסידי גור. מחלקה זו הוקמה ביזמתי ואורגנה עם ר׳ שמעון סירוקה ז״ל. בין חבריה בלטו במיוחד ר׳ משה גלובינסקי, ר׳ יואל ויסמל, ר׳ יהודה כץ, ר׳ שמואל ל. ינקלביץ, ר׳ ישראל דוד מלנוביצר, ר׳ יעקב רוזנטל והאחים ר׳ יחזקאל ור׳ שלמה וילהלם הי״ו, ר׳ צבי מאיר, ר׳ פישל רוזנטל והרב אברהם צבי לבקוביץ זכרונם לברכה. כ־מ.כ. שימש ר׳ אריה קמינר וכמ״מים של הקבוצה התמנו ר׳ יצחק ייגר, ר׳ אברהם מנוביץ ויחזקאל וולרשטיין. לקבוצה זו קראו ״קבוצת גור״, שכן בחורי הקבוצה בלטו בתלבושתם הגוראית המסורתית — מעילים ארוכים, מכנסים בתוך הגרביים, הפיאות והזקנים, כמו ההילוך הגוראי, ושמירתם על עניינים שבקדושה. במחלקה זו השתתפתי למרות שכבר אז שימשתי כחבר מפקדת ההגנה בגוש דן והייתי עסוק רבות במסגרת זו.

חלק מקבוצת חסידי גור ב"הגנה" באימוני ירי. יושבים מימין לשמאל: פישל רוזנטל, צבי מאיר, מפקד המחלקה יצחק יגר (כיום יו"ר הדירקטוריון של בנק המזרחי המאוחד ומנכ"ל משה"ב), יואל ווייסמל, אברהם צבי לבקוביץ. עומדים מימין לשמאל: משה גלובינסקי, שמעון סירוקה, לוי, שמואל לייב ינקלביץ, לוי, שלמה וילהלם

חלק מקבוצת חסידי גור מתאמנים במרגמה. מימין לשמאל: המדריך בן ציון קמפנר, יהודה כץ, שמעון סירוקה, שוואב. שוכבים: במרכז בכובע פלדה יואל ווייסמל ואחריו בכובע גרב לוי

אימוני ירי. מימין לשמאל: יחזקאל וילהלם, ישראל דוד מלנוביצר, יואל ווייסמל. עומד במרכז: שמואל לייב ינקלביץ

כאשר גברה המתיחות ברחבי הארץ והערבים התנכלו יותר ויותר ליהודים, נכנסה המחלקה החרדית הגדולה לפעולה לא רק בבני ברק, אלא גם היינו נשלחים לעזרה אל ישובים מרוחקים יותר וקרובים אל מעוזי הערבים. המחלקה החרדית שבתוכה קבוצת גור עברו כולם אימונים צבאיים והוכרו ככוח לוחם שאפשר להעמידו בקו האש. באותם ישובים שסבלו מחוסר כוח אדם לוחם באנו לעזרתם — כמו מחלקות אחרות של ההגנה, שיצאו להגן על הישובים היהודיים.

לעזרת קיבוץ אפעל

יצאנו לשמירה בקיבוץ אפעל אשר מול לכפר הערבי הגדול "סלמה". מצד שני גבל הקבוץ למחנה תל־ליטווינסקי, בו חנה צבא בריטי שגם

התנכל לישובים שבסביבה. כן נשלחנו כחיל משמר לכפרים הערבים חיריה וסיקיה אשר נכבשו ע"י כוחות צה"ל.

קבוץ אפעל שימש כעמדה קידמית לישובי גוש־דן, מול הכפר סלמה אשר שמו יצא לשימצה ככפר פורעים ומרצחים שהיו מטרידים גם את תל־אביב וגם את כל הישובים היהודים בסביבה.

המקשר בא ומוסר: "עליך להופיע מחר בערב בשעה 18,00 ע"י המועצה המקומית על מנת לצאת לשמירה לקבוץ אפעל הסמוך לכפר סלמה". הוא גומר את תפקידו ומסתלק לו. למחרת בערב בשעה 17.45 מופיעים כל חברי המחלקה הדתית איש לא נעדר. חלק מהחברים נכנס לבית החסידים דגור הקרוב להתפלל תפלת ערבית, חלק נחלץ להביא את מעילי החורף הצבאיים וכובעי הפלדה עבור "החבורה", עוטפים את המעילים וחובשים את כובעי הפלדה ומיד משתנות צורתנו. אנו מסתכלים איש ברעהו ומחייכים כדי לעורר קצת מצב רוח לקראת הנסיעה. מי שהוא מזכיר שהערב הוא יום ההילולא של האדמו"ר מקוצק זצ"ל, ולכן מן הראוי לקחת בקבוק יי"ש ומזונות כדי שנוכל לשתות "לחיים" כשנגיע לקבוץ. כולנו מסכימים פה אחד להצעה זו. אחד החברים מתנדב לתפקיד וכשהוא מופיע עם היי"ש והמזונות אנו קופצים על המכונית ומסתדרים מי בעמידה ומי בישיבה ונוסעים.

נוסף לאנשי המחלקה הדתית יוצאים אתנו גם מספר חברי חי"ש (חיל־שדה) כתגבורת במקרה התקפה, הבחורים האלה יושבים להם בפינתם ואינם מתערבים בשיחתנו. כשהמכונית זזה אנו פורצים בשירה אדירה "ימין ימין ד' עושה חיל", עוברים את רחובות המושבה בשירה וכל תושבי המושבה מלווים אותנו בתפלה חרישית: "צאתכם לשלום ובואכם לשלום"! ובדרכנו אנו עוברים עוד מספר ישובים ואנשיהם מסתכלים עלינו בתמהון, כי אינם רגילים לסוג זה של שומרים. במיוחד תמהים הם לשמחה מה זו עושה — יודעים הם כי פנינו מועדות למקום שם "שמח" מדי לילה בלילה.

אט אט אנו מתקרבים לכפר הערבי סלמה. הנהג מכבה את האורות מפסיקים את השירה, משום שבלילות האחרונים שמו הערבים מארב למכונית המביאה את השומרים, ובהתקרבה פתחו עליה באש. הנהג השתדל שלא להקים רעש מיותר וגם אנו מצדנו הפסקנו את השיחות, כבינו את הסיגריות וכך עברנו את שטח הסכנה. עם כניסתנו לקבוץ

יהודי בני ברק מתאמנים בנשק. הראשון מימין: שאול וונחוצקר. הרביעי: צבי שפירא

אנו ממשיכים בשירה ואנשי הקבוץ יוצאים לקראתנו. שביעות רצון ושמחה נסוכה על פניהם כי באנו לשחרר אותם מהמעמסה הכבדה, ועצם הופעתנו הוסיפה להם עוז, אמונה ובטחון, כי מרצחי הכנופיות לא יכבשו את המקום הזה.

נכנסנו לחדר האוכל הגדול והמפואר ומצאנו שם את כל אנשי הקבוץ. הוסבר לנו כי הערב תתקיים מסיבה, בהשתתפות כל חברי הקיבוץ ואורחים מהחוץ. ובמסיבה יופיע שחקן ידוע שינעים את המסיבה. לשאלתנו לשמחה מה זו עושה? ספרו לנו חברי הקבוץ כי במשך חדשים רבים לא יכלו להכנס לחדר האוכל, כי הערבים היו צולפים לחדר־האוכל, ורק לפני כמה ימים השלימו בניית קיר מגן וגדר בטחון סביב חדר־האוכל והערב מתכנסים בפעם הראשונה כל החברים בחדר־האוכל — זו הסיבה למסיבה.

אנו התרכזנו בפינה משלנו וארגננו תפלת ערבית בצבור, חברי הקבוץ ובמיוחד ילדי הקבוץ עומדים סביבנו ומסתכלים בנו. אחד הילדים נגש אלי וכשרואה כי אני לבוש מעיל צבאי וכובע פלדה ומחזיק רובה בידי, שואל אותי לתומו: "מה אתה?". הוא אינו יודע

אם אני חייל או נוטר. הוא ממשיך ואומר כי אף פעם עוד לא ראה נוטרים בעלי זקן ופאות לכן הוא מבקש אותי להסביר לו מה אנו ומה מעשינו. ברצון אני מסביר לו כי אנחנו בחורים דתיים חברי "ההגנה", שבאנו לקבוץ לשמור עליהם מפני התקפות הערבים, וכי כל יהודי ראוי שיגדל זקן ופאות וחייב להתפלל שלש פעמים ביום. הילדים אמרו כי בפעם הראשונה הם שומעים את הדברים האלה, ומפקדנו מאיץ בי לסיים את השיחה, כי בעוד 20 רגע עלינו לצאת לעמדות. אנשי הקבוץ מזמינים אותנו לסעודה, אני מציע שהיות והיום יום ההילולא של האדמו"ר מקוצק זצ"ל שנשב כולנו יחד לסעוד את לבנו כנהוג בין אנ"ש. הצעתי מתקבלת, אנו שולחים את אחד החברים למטבח להביא לחם, ירקות, ודג מלוח מהחבית, מוציאים את בקבוק היי"ש שהבאנו אתנו ומזמינים גם את אנשי הקבוץ ושותים "לחיים". אותו שחקן מפורסם ניגש גם הוא אלינו וכבדנו אותו בכוסית יי"ש ומזונות. הוא התיישב על־ידנו והתבונן בנו. אנחנו התחלנו בדברי תורה בשם האדמו"ר מקוצק זצ"ל ומיד התפתחה שיחה חסידית בה לקחו חלק רוב החברים. המפקד מזרז אותנו לסיים את הסעודה ולהמשיך בשיחה מחר בבית החסידים בבני ברק. בלית ברירה מביאים מים אחרונים ומברכים ברכת־המזון במנין. חברי הקבוץ מעירים כי זו הפעם הראשונה שברכו ברכת המזון בחדר־האוכל הזה במנין. המפקד מחלק את קבוצתנו — חלק יוצא מיד לשמירה והחלק הַשני מקבל הוראה לצאת בשעה 1 אחר חצות לשמירה.

לאחר ברכת־המזון נגש אלי השחקן ואומר: "ברצוני להגיד לך מה בלבי — לכתחילה כשראיתיכם חשבתי בלבי, הנה יהיה לי הרבה חומר לתאר אתכם ולעשות שמח על חשבונכם, אולם כשהתקרבתי אליכם ובחנתי אתכם, שמעתי את שיחתכם וראיתי את הרצינות שלכם ואת פעלכם, שבאתם מבני ברק החרדית לשמור ולהגן על קיבוץ אפעל שחבריו אינם מהמדקדקין במצוות — אמרתי בלבי — אשרינו שיש לנו בחורים כאלה שלומדים תורה וחסידות ובאים להגן על קיבוץ חפשי ומוכנים למסור את נפשם בעד כל יהודי — את זה אספר בכל מקום ובכל הזדמנות, אני מאושר שהכרתי אתכם והשתתפתי במסיבתכם, ערב זה יישאר חרוט בלבי כל ימי חיי.

הלילה היה ליל חורף קר ואפל. אנשי הקבוץ הקצו לנו פנה בחדר האוכל, שכבנו על המזרונים והתכסנו במעילים. כשהתחלתי להתנמנם

שמעתי ששכני השוכב על ידי, אחד מאנשי החי"ש, מפזם לו בלחש את השיר "ימין־ימין־ה'־עושה חיל". פקחתי את עיני וראיתי כי הוא שוכב מכווץ ומכוסה כולו בתוך מעילו ומפזם... ומפזם... ימין ימין! החלטתי לא להפריע לו והקשבתי, הרהרתי בלבי שהחויה של הנסיעה המשותפת אתנו והסעודה המשותפת והשירה החסידית השפיעה על הבחורים האלה והציתה בלבם את הנקודה היהודית, וכשחשב שכולם כבר נרדמו נתן פורקן לרגשותיו ושר לו מעומקא דליבא ובהתלהבות עצומה.

קולו של המפקד מעיר אותנו: "לקום!". מיד אנו קמים ומקבלים נשק ותחמושת, ממלאים את הכיסים ברמונים ויוצאים לשמירה. בחוץ מלטפת אותנו רוח קרירה, האיש המוליך אותנו לעמדה נעלם מאתנו בחשיכה. בעמדה אנו מחליפים מלים ספורות עם המשמר הראשון. שואלים מה הענינים? ונענים שבדרך כלל היה הלילה משעמם. כי מלבד היריות שנשמעות מדי פעם בפעם מהכפר הערבי הסמוך אין שום חדשות. מסבירים לנו את תפקידנו, על מה להשגיח ולאיזה כיוון להקדיש תשומת לב מיוחדת, מזכירים לנו כי כמות הכדורים שברשותנו מצומצמת, ולכן אין להשיב על היריות שלהם, אלא אם תבאנה ממרחק קטן מעמדתנו.

כך אנו נשארים בעמדה, מסתכלים סביבנו ובוחנים כל רחש וכל זמזום, עומדים מוכנים ודרוכים, הזרקור למעלה מאיר את השטח ועלינו להשגיח שאף אחד לא יתקרב לעמדה. מחשבות שונות חולפות ועוברות במוחך ובכדי לגרשם אתה מתחיל בשיחה חרישית עם חברך לשמירה. מחוגי השעון זזים לאיטם והלילה נראה לך כשבוע שלם. פתאום מתחיל להיות "שמח" הירויות מתגברות, כדורי הפוספור נראים עפים לרקיע, מכונות היריה מטרטרות בלי הרף, גם הרובים והסטנים עוזרים על ידם, עלינו להוריד את הראש בכדי שלא יפגע בנו משהו בלתי נעים, מדי פעם בפעם מרימים את הראש ומסתכלים ובודקים את השטח.

השעה שלש אחרי חצות הנני שומע צעדים מצד הקיבוץ, מתברר שהפטרול בא לבקרנו, הם נכנסים לעמדה וחוטפים שיחה, שואלים מה המצב בעמדות האחרות, והם עונים כי הכל בסדר, הכל מתנהל לפי התכנית, הערבים יורים ואנו שותקים, פרט לזה שבזמן שהתגברו הירויות היינו נאלצים לזחול על ארבע, הכל בסדר, אין דבר, בעזהי"ת

יהיה טוב, זה יעבור. אומרים שלום ומסתלקים להם לתוך האפילה. שוב אנו עומדים בעמדתנו ומקשיבים ובוחנים את סביבתנו, ומבלי משים מתחילים שנינו לפזם את הפסוק "בך בטחו אבותינו, בטחו ותפלטמו, אליך זעקו ונמלטו בך בטחו ולא בושו". הפסוק הזה מרגיע את עצבינו ומחדיר בנו בטחון ואמונה ואתה מרגיש שהוקל לך. הלילה עובר, השחר עולה, שעה 6 מתקרבת, מודיעים לנו שאנו יכולים לעזוב כבר את העמדות. אנו נכנסים לחדר האוכל, שותים כוס תה חם, מוסרים את הנשק והתחמושת, מעירים את החברים הישנים, קופצים על המכונית ונוסעים.

כאן באה ההפתעה, אנשי החי"ש פותחים בשירה "ימין ימין ד' עושה חייל"!!!! אנו עוזרים על־ידם, השירה הולכת וגוברת ואנו מתקדמים עד הגיענו למחוז חפצנו.

קביעת מזוזות — ב"קבוץ־אפעל"

לנסיעתנו ל"קיבוץ־אפעל" היה גם הישג נוסף. בשהותנו במקום נוכחנו לדעת כי בכל הקבוץ לא נקבעו מזוזות על פתחי הבתים.

זכיתי לקבוע מזוזות בקיבוץ אפעל, וברבות השנים — במוסדות חינוך כראש עירית בני ברק

בשיחתנו עם חברי הקבוץ הערנו תשומת לבם והסברנו להם חשיבותה של מצות מזוזה. המבוגרים שבין החברים קבלו מיד את דברינו ונענו ברצון לפנייתנו לקבוע מזוזות על פתחי בתיהם. הכרזנו בבני ברק על "מבצע־מזוזות" ובביקורנו הבא כבר היו בידנו מזוזות, פטישים ומסמרים. אחד החברים הוותיקים, שהיה בעל־השפעה בקבוץ, הלך אתנו מבית לבית, ורוב חברי הקבוץ הסכימו שנקבע מזוזות על פתחי בתיהם.

בבתים רבים בקשו החברים שנאפשר להם לקבוע בעצמם את המזוזות ולברך בשם ובמלכות "על קביעת מזוזה". הנשים והילדים השתתפו במבצע וההתרגשות היתה רבה ביותר, רבים נזכרו בהוריהם ובבתים שלהם בחו"ל ואת המזוזות הגדולות שהיו קבועות על פתחי בתיהם. כולם הודו לנו בצורה לבבית ונרגשת על שזיכינו אותם במצוה גדולה וחביבה זו.

★

חברי ההגנה הדתיים מבני ברק קידשו, בכל מקום אליו הגיעו, את שם שמים ברבים.

הופעתם נסכה בטחון ואמונה. תמיד ידעו להביע את האמונה בבורא העולם, את הלהט והתפארת שבקיום המצוות, וכי צריך לשים בטחוננו בו ובישועתו.

המוני תושבי בני ברק בהלוויתו של הקדוש מנחם איידלסון, מבני המתישבים הראשונים, מראשוני הנופלים על קידוש השם בהגנה על גוש דן

פרק י״ד

בני ברק וההנהלה הציונית

עבור המושבה החרדית — אין כסף

ההנהלה הציונית — בעיקר עושי דברה בארץ ישראל — לא הסתירה את יחסה למושבה החרדית בני ברק. באותם שנים, בעת שישובים אחרים שעלו על הקרקע ולא מנו אלא כמה עשרות משפחות קיבלו סכומי עתק, קופחה בני ברק — הן כמושבה והן מתיישביה.

למרות שהמושבה החרדית הוכיחה את עצמה כבר בשנים הראשונות לעלייתה על האדמה שנגאלה במיטב דמים, כישוב המתבסס על חקלאות ותעשיה, וכל תושביה מתפרנסים מיגיע כפיהם, כינו אותה ואת תושביה בהנהלה הציונית כ״לא פרודוקטיבים״ — כינוי של לעג וזלזול באזרחים החיים על חשבון הזולת — לא יצרניים.

בשעה שכל אלה אשר ביקרו בבני ברק שעדיין לא מלאו לה עשור שלם התפלאו והשתוממו על התפתחותה הדינמית בענפי חקלאות ותעשיה, התחמקו ראשי הציונות בארץ מלהגיש למושבה ולתושביה, אשר נאנקו מעול החובות בשנים הראשונות בהן השקיעו את מיטב כספם בפיתוח מקורות פרנסה ותעסוקה, את העזרה הדרושה והמינימלית כדי להחזיק מעמד עד אשר ההשקעה תניב פירותיה.

יו״ר המושבה נאלץ לצאת לארה״ב בשנת תרפ״ח — כאשר הישוב החרדי עמד בסכנת פשיטת־רגל, לבקש את עזרת יהודי ארה״ב למושבה החרדית, להיפגש עם נשיא ההנהלה הציונית ועם ראשי הציונות האמריקאית, זאת כדי לעקוף את ההנהלה הארץ ישראלית. ואמנם דווקא שם בארה״ב הצליח ר׳ יצחק גרשטנקורן להשיג הקצבה של חמשת אלפים דולר למושבה.

חילופי האיגרות בין ועד המושבה של בני ברק לבין חברי ההנהלה הציונית אשר להלן מוכיחות מעצמן את ריקמת היחסים הבלתי מאוזנת מצד ההנהלה הציונית לצרכיה של בני ברק.

לכבוד חברי ההנהלה־הציונית י״ב סיון תרפ״ו

קול־קיש, פרופ׳ פיק, קפלנסקי, בבלי, רופין.

אדון מאד נכבד,

נאלצתי בזה לבוא בארוכה, ולברר לפני כבודו המצב שאנחנו נמצאים בו כדי שתבינו לשפוט על אחריותכם הגדולה למושבתנו למרות כל ההתלבטויות והקשיים, שכל המתישבים נפגעים בהם בהאחזם על הקרקע, וביותר סוג מתישבי בני ברק. שהמה ברובם מהמעמד־הבינוני, אשר לא הורגלו מעולם לעבודה חקלאית, בכל זאת עומדים המה בעקשנות ראוי למופת על דרכם החדשה, לסלול דרכי חיים פרודוקטיביים ושינוי ערכין להחיאת ארצנו ועמנו, ולפלא היא בעיני רבים, איך אפשר לנו להמשיך קיומנו בתנאים כאלו ובזמן המשבר השורר, אין זה אלא מפלאי סגולת עמנו ״עם־קשה־עורף״ העובד על תחיתו בקשיות עורף!

אבל לכם חברים לעבודה! חייבים אנו לגלות כי להקל גורלם של המתישבים יש האפשרות בידכם, והחובה רובצת עליכם, בלי להתרשל בהושטת סיוע־התקציבית,

ולדאבון לבנו הנכם משתמטים והולכים מחודש לחודש ועד מתי עוד?

הקונגרס הכיר בעבודתינו הפוריות המשמשות סמל ודוגמא, והתנועה כולה מתגנדרת בנו, כי הננו כבריה חיה הנושאת עצמה, ואינה מיגעת אתכם ומטרידה אתכם כשאר המושבות, ואם רק תושיטו בעתו ובזמנו את תקציבנו תראו פרי ברכה במושבתנו, ומדוע תשלו אותנו באחורים ודיחויים בלי צדק, הובטחו לנו על מרץ 250 לי״מ ע״י האדון רופין ולא נתנו לנו, אח״כ ע״י רופין — ובבלי שנית עד סוף אפריל, ובפעם השלישית בת״א ע״י ההנה״צ ה. קפלנסקי על תחילת מאי ועדיין לא נתקיימה...

ביום 12 דנא הייתי בירושלים, הובטח לי שוב ע״י הא׳ רופין — ובבלי במשך השבוע לסדר ולדאבוני בלי תוצאות, ביום 23 דנא שוב ביקר אתכם בא־כחנו מר אורבך, ובכדי כי כל עמלינו עלתה לשוא, ואנו מתפלא ושואל מכבודכם **האם אפשר לנהל**

מושבות צעירות וענוגות בתנאים כאלה, ומי מרפה ידי הבונים?...

בברכת ציון ובכבוד רב
י. גרשטנקורן

לכבוד חבר ההנהלה הציונית י״ב סיון
הקולנל קיש — ירושלים

מ.נ. ארחיב עוז בנפשי להטריח על כבודו, שיואיל בטובו לפנות תשומת־לב מיוחדת לטופס המכתב הרצ״ב ששלחתי לחברי ההנהלה הציונית, בשאלה הבוערת וכואבת בשבילנו, מילוי הבטחת תשלומי חלקי התקציב, **אשר אודותיה נתחבט ונדחים בלך ושוב זה מזמן והשעה דוחקת...** מי כמוך אדון נכבד! יודע ומכיר להעריך את המרץ והמסירות והקרבנות שאנחנו משקיעים בלי הרף, בעבודת בנין הארץ בכלל, כי מושבתנו סוף כל סוף תחשב לנקודה חשובה של ישוב־הארץ, בטחוני חזק שכבודו הרם יואיל בטובו, להשפיע על חביריו אשר בידם למלאת בקשתי התכופה והצודקת, לטובת הענין הנוגע לכולנו, ובתתי לו למפרע תודתי העמוקה בעד סיוע המוסרית בעבודתי.

הנני בברכת ציון ובכבוד גמור
י. גרשטנקורן

לכבוד
חבר־ההנהלה הציונית פרופ׳ פיק — ירושלים
א.מ.נ.

ארשנו בזה לפנות לכבודו לטופס המכתב הרצ״ב ששלחתי לחברי ההנהלה הציונית בנוגע לשיעורי התקציב למושבתנו, שטרם קבלתים למרות כל ההבטחות הנתונות, ושבאתי ע״י כך למצוקה כספית מכאיבה ונוראה, בשיחתי עם כבודו לפני חדשים, בררתי מצבנו לפני כבודו, יש לנו האפשרות להתקיים ולהתפתח, ולשמש דוגמא לכל הישוב אבל חוסר האשראי ואי מילוי מצד ההנהלה הציונית נגדנו מפריע לנו הרבה ומעמידנו במצב קשה.

הנני מוצא לנחוץ לפנות לכבודו, כי מי כמוהו ידע ערך נקודה של התישבות כזו, הקרובה לרוחו ומשאת נפשו לראות מושבות חרדיות־ודתיות, ותקותי חזקה כי בכל עוז ישתדל להשפיע על חביריו בהנהלה, שימלאו חובתם אלינו בלי איחור כי בנפשנו היא, ולמצוה גדולה תחשב לכבודו, עם סיפוק רוחני גמור.

בהגישי לכבודו הרם תודתנו העמוקה למפרע
הנני בברכת ציון ובכבוד הראוי
ועד המושבה

הערה: פרופ׳ פיק היה נציג המזרחי בהנהלה הציונית

הכספים רק לישובי העמק...

ב״ה ט״ז אלול תרפ״ו
לכבוד ההנהלה הציונית — לועדת הבריאות
ירושלים

הנדון: **פקודה הסניטרים הממשלתיים בענין בתי־כסאות ומקלחות**

א.נ. אחרי שלא נענינו על מכתבינו מיום 8 דנא, מכבודכם, ולא יכלנו לדאבוננו להיענות לפקודת הממשלה מנימוקים שנתנו במכתב הנ״ל, קבלנו פקודה חמורה, שבאם במשך שבועים לא נסדר בכל המושבה בתי כסאות (שירותים) ומקלחות לפי דרישת ותכנית הממשלה יאחז נגד תושבינו אמצעים חמורים, בעונשי מאסר וקנסות כסף, ואז נהיה מן הצועקים ואינם נענים, כך היא אזהרת מפקחי הבריאות של הממשלה.

הננו פונים איפוא לכבודכם, להואיל להזדקק לנו ולמצבנו הדחוק בשעת משבר זו, ולתת לנו הלואה מסוימת לצרכי בריאות אלה.

הננו מחכים לתשובה רצויה מכבודכם וחותמים בכל הכבוד ובהערצה גמורה.

ועד המושבה בני ברק
משה ברלינסקי משה ברוך וגמן

התשובה השלילית של ההסתדרות הציונית

הסתדרות הציונית בארץ־ישראל
המחלקה — ועד הבריאות
המספר 30/3/88
ירושלים 2,9,1926

הנדון: **הסידורים הסניטרים**

מכתבכם מס׳ — 365 מ־8/8/26 ומס׳ 485 מ־26/8/26

אנו מתכבדים בזה לאשר את קבלת שני מכתביכם הנ״ל, הכספים שהוקצבו ע״י ההנהלה הציונית לשכלולים סניטריים בנקודות, **נועדו אך ורק בשביל המשקים — בעמק** (מכספי מחלקת ההתישבות) **ובשביל מחנות הפועלים במושבות** (מכספי מחלקת העבודה)

הכספים הללו כבר הוצאו ואין ברשותנו שום אמצעים בשביל סדורים נוספים במקומות אחרים, אנו מדגישים שהכסף הזה איננו בא מתקציבי הבריאות כ״א מתקציבי המחלקות האחראיות בעד המצב בנקודות, ואין אנו יכולים לדאבוננו לבוא לעזרתכם בנדון זה.

בכבוד רב
(חתימה) — **א קצנלסקי**
מזכירות ועד הבריאות

לכבוד האדון הרי סקר ראש האקסקוטיבה הציונית
י״ד כסלו תרפ״ח ירושלים

יש לנו הכבוד להפנות את תשומת לב כב׳ על העוול הגדול שמחלקת־ההתישבות עומדת לפעול לחלק מתושבינו, בהפסיקה לשלם לו את העודף מתקציב שהוקצב לו זה שנתים, כפי שכב׳ יוכח ממכתבינו אל המחלקה הנ״ל, שאת העתקו אנו מצרפים בזה, איננו יכולים להשלים עם הרעיון שגם כב׳ יסכים להטקטיקה הזאת של המחלקה להתישבות, ותקוותינו תשעשענו שכב׳ החדור עם רעיון האוביקטיביות ישפיע בכל כח השפעתו על המחלקה הנ״ל, לתקן את המעוות בנוגע לאנשים שכבר נתנו חלקם בבנין הישוב, במדה גדושה בהונם ואונם והננו חותמים בכבוד רב
ועד המושבה

תשובה שלילית — של ההנהלה — הציונית

ההנהלה הציונית י״ט כסלו תרפ״ח
בארץ־ישראל
לכבוד ועד המושב בני ברק

א.נ. הרינו מאשרים בזה את קבלת מכתבכם מיום — 8,12,27

לצערנו הגדול אין לנו האפשרות לשלם לכם במשך שנת תרפ״ח את הסכום שאתם תובעים מאתנו, לרגל מצבנו הכספי הקשה היינו נאלצים להפחית את תקציבי כל משקינו באופן ניכר **ולא היתה לנו האפשרות להשאיר בשבילכם איזה סכום שהוא**

מקווים אנו כי כעבור השנה נוכל לשוב ולדון על בקשתכם ולהקציב לכם את הסכום המבוקש

בכבוד רב
א. בבלי

״לא קבלנו אף פרוטה״...

ועד המושב בני ברק יום כ״ו שבט תר״ץ
לכבוד חברי האקסקוטיבה הציונית בארץ־ישראל האדונים קולונל קיש, גב׳ סולד, ד״ר רופין, שפרינצק.

ה.נ. מושבתנו בני ברק נשארה חייבת למחלקת החנוך של ההסתדרות הציונית ע״ח השתתפותה בהחזקתה בית הספר שלה מיום היווסד המושבה עד סוף שנת תרפ״ט סך 70 לא״י, למרות כל מאמצינו הכבירים לסלק למחלקת החינוך את החוב, הזה בבת אחת לא עלה הדבר בידנו, הכנסותיו של הועד הן פעוטות ומצומצמות מאד, כי המושבה צעירה לימים עדיין. ותושבים רבים מתפרנסים מעבודה שחורה, עבודת בנין המושבה, והמספר הקטן של פרדסניה הזעירים גם הם אינם עוד מבוססים די צרכם ומשום זה נמצא תמיד ועד המושבה במצב כספי קשה ודחוק, ובקושי גדול עולה בידו לנהל את עניני המושבה, וכל תקוותי הוא לשנים הקרובות, בזמן שהתושבים יתחילו לראות פרי מעמלם הקשה, אמנם קבלנו בשנים הראשונות לקיום המושבה תמיכה ידועה מכספי המגבית

של קרן היסוד באמריקה, על מה שפינו מלא תמיד תהלה בפני המון המבקרים, **אבל בשנים האחרונות לא קבלנו אף פרוטה וכל מחסורי המושבה המרובים הם עלינו**, התנאים הקשים האלה המריצונו לפנות למחלקת החנוך בהצעה לחלק את החוב לשיעורים חדשיים, 6- לא״י לחודש, באופן שבמשך שנה אחת יסולק החוב בשלימותו, עורך דין פרנקל הבטיח לנו להשיג את הסכמת ההנה״צ. ואחרי כן בינואר הכנסנו אותו למשרד עו״ד פרנקל וככה היינו מכניסים את התשלום מדי חדש בחדשו, אולם לפתע פתאום בלי שום הודעה מוקדמת **הופתענו לפקודת העיקול שנתנה ע״י משרד ההוצאה־לפועל לכל הבנקים שבארץ על כל מיני כספים נירות ערך וכו׳** של־הבנק־בני־ברק וועד־המושבה הנמצאים תחת ידם, על מה שמעידה ההעתק המצורפת.

ואנחנו שואלים איפוא האם שמה ההנהלה הציונית את לבה להתוצאות הקשות שעלול לגרום הצעד הבלתי מחושב הזה, למושבה בת אלף נפש. הנמיקה בעניה, וכמעט במסירות נפש היא נלחמת את מלחמת קיומה? האם לא עלה על רעיונה כלל שבשללה מאת ה״בנק־בני־ברק״ שהוא משמש כעורק החיים הראשי בשביל כל המושבה את חופש ואפשרות התנועה שלו, את כל אלף נפש המושבה היא קובעת בזה וחותרת תחת קיומן?

רוצים אנו להאמין כי אך שגגה היא שיצאה מלפני השליט, ומשום זה הננו מרשים לנו לבקש את כב׳ שיואיל לצוות לאלה שהדבר בידם להסיר מעלינו תיכף ומיד את רוע הגזירה שאין צבורנו חסר היכולת, יכול לעמוד בה, ולקבוע לנו תיכף יום לפגישה בכדי לסדר סדור החלטי את כל התחייבותנו, בתקוה שכב׳ יתיחס אל דברינו הנ״ל בכובד ראש הראוי

בכל הכבוד

ועד המושבה

ציוני ארה״ב לעזרת בני ברק

בחורף תרפ״ז נפגש ר׳ יצחק גרשטנקורן עם ד״ר חיים ויצמן בניו־יורק ובקש ממנו ש״קרן־היסוד״ תקציב 5000 דולר לבני ברק. ד״ר ח. ויצמן

ראשי התנועה הציונית חיים ויצמן ונחום סוקולוב מבקרים בבני ברק. נשיא המושבה ר׳ יצחק גרשטנקורן מקבל את פניהם

קבל אותו בסבר פנים יפות והבטיח לו לדבר עם ראשי הועד־הפועל שיקציבו את הסכום הנ״ל. לאחר כמה ימים התקשר ויצמן והודיע לו כי מסר את הטיפול בדבר לד״ר ניומן וכי הוא יוכל לקבל את הכסף בקרוב.

ומספר ר׳ יצחק גרשטנקורן בספר זכרונותיו על בני ברק: ״קרוב לפסח חזר ממסעותי במדינה לניו־יורק הייתי סמוך ובטוח שאני מקבל את הכסף וכי אוכל לנסוע הביתה לפסח, ד״ר ויצמן כבר לא היה בניו־יורק וה׳ ניומן רצה באמת לקיים הבטחתו. אולם היו לו קשיים בועד־הפועל, הוכרחתי איפוא להשאר לחג־הפסח בארצות הברית. אחרי החג התקיימה ישיבת הועד הפועל שאני נוכחתי בה, ההנהלה הראתה אי שביעות־רצון מנוכחותי בישיבה אבל הם לא מצאו עוז לומר לי שאצא, התחיל ויכוח נלהב: הכל הביעו הערכתם ואהדתם לבני ברק, אבל המתנגדים להקצבה נמקו את התנגדותם בזה, שאם יוודע בארץ־ישראל כי אפשר לקבל כסף מ״קרן־היסוד״ באמריקה יבואו כולם לאמריקה לקבל כסף. הויכוח היה סוער מאד: לשולחן הנשיאות ישב הגזבר של ״קרן־היסוד״ מר ליבוביץ — אמריקאי מבטן ומלידה, כל הזמן לא השתתף בויכוח, ולפתע קם על

רגליו והצהיר בקצרה ובברור, כי עד עתה לא ידע לנכון למה משמשים כספי קרן־היסוד, אולם אם יהודי מטפוס זה (והוא מצביע כלפי) אינו יכול לקבל 5 אלפים דולר מקרן־היסוד הרי הוא מצטער מאד על עבודתו עד עתה, והוא מתפטר מכאן ולהבא מלהיות גזברה של קרן־היסוד, מיד קם גם מר גואל כיושב ראש קרן־היסוד. במחוזו איסטרן פרקוויי שבברוקלין וגם הוא התפטר מתפקידו, הצהרות התפטרות מסרו גם שני יושבי־ראש קרן־היסוד משתי שכונות אחרות בברוקלין, יושב ראש הישיבה נמצא במצב קשה, הוא הפסיק את הויכוחים והעמיד את השאלה להצבעה, ברוב גדול הוחלט להקציב 5000 דולר לבני ברק — למחרת בבוקר כשעליתי למשרד היה כבר הצ׳ק חתום.

וכך — מסיים ר׳ יצחק גרשטנקורן — גמרתי את עניני בניו־יורק ונסעתי הביתה״.

לכבוד נשיא הסתדרות הציונית ד״ר חיים ויצמן
לונדון

י״ד סיון תרפ״ז

א.מ.נ.

הרינו מרשים לנו בזה להביע לכבודו בשם כל תושבי מושבתנו, את תודתנו העמוקה ואיחולינו הלבביים על התרומה בסך 5000 דולרים, שכב׳ הואיל לתרום מכספי קרן־היסוד לטובת מושבנו, ושנמסרו לנו ע״י נשיא הועד שלנו מר גרשטנקורן ששב זה עתה מאמריקה.

מושבנו הצעיר שבמשך שנות קיומו המעטות כבר עברו עליו הרפתקאות שונות **ובלי סיוע ותמיכה מצד מוסדותינו הלאומיים ורק בכוחות עצמיים**, והודות למרצם העז של קומץ האנשים העומדים בראשו, עלתה לו להתגבר על כל המכשולים השונים שעמדו על דרך התפתחותו והתבססותו ולבוא לידי המצב הנוכחי, מושבנו זה ידע תמיד להעריך את גדלה וחשיבותה של התרומה שבאה לו ע״י עזרתם הנדיבה של אחינו בארצות הברית.

בכבוד רב

ועד המושבה

יעקב יודקביץ מ.ב. וגמן

ר׳ משה ברוך וגמן מזכיר המושבה מקבל את פני חיים ויצמן ליד בית הכנסת הגדול

מכתבו של מר זלמן יפה לועד המושבה

היחס הבלתי־אוהד של ההנהלה הציונית לבני ברק בא לידי ביטוי גם במכתב דלהלן מאת מר זלמן יפה, מראשוני המתיישבים אשר הוא עצמו היה ציוני, מחוגי המזרחי ואשר השקיע בפרדס שנטע סכום רציני וביקש הלואה מאת ההנהלה הציונית ונענה בשלילה.

במכתב ששלח לידידיו הציונים בעיר מולדתו, הוא קובל על היחס הזה של ההסתדרות הציונית. הדבר נודע להנהלת קרן היסוד בוורשה והם פנו בתלונה על הנ״ל לועד המושבה בב״ב.

על תלונה זו מגיב מר יפה כדלהלן:

לועד המושבה בני ברק ד׳ דחומ״ס תרפ״ט

בתשובה על המכתב שקבל הועד מאת לשכת קרן־היסוד בווארשה שבו הלשכה מאשימה אותי שכתבתי לעיר מולדתי סוכאוואליץ נגד קרן־היסוד ונגד ההנהלה הציונית. ודורשים ממני ביאורים על דברי, נותן אנכי הח״מ הביאורים האלה:

א. אנכי יושב בבני־ברק יותר משנה וחצי קניתי אדמה ונטעתי פרדס והשקעתי בזה יותר משבע מאות לירות, ויש עוד רבים כמוני בבני ברק, וידוע שהפרדס לא יתן פירות באופן הכי טוב טרם תעבור חמש שנים וכל השנים האלו הוא

צריך להוצאות גדולות ולאדם בינוני קשה מאד להחזיק מעמד, והמצב בבני ברק ידוע להנהלה ובכל זאת לא באה עד היום לעזור בתקציב או הלואה על איזה זמן שנוכל להחזיק מעמד וליהנות מיגיע כפינו.

ב. בבני ברק נמצא בעל בית חרשת לעיבוד עורות גילצר שמו, הוא פנה להנהלה ליתן לו הלואה מאה לירות והבטיחו לו את הסכום באופן שיתן משכנתא על רכושו, הוא עשה את המשכנתא על רכושו שעלתה לו באיזה לירות, ושלח להנהלה ושם היתה בערך שנה, ונסע כמה פעמים ובכל פעם שב כלעומת שבא עד שהחזירו לו את המשכנתא והלואה לא קיבל...

העובדות האלה מראים היטב עד כמה ההנהלה אינה מתחשבת עם ה"מעמד־הבינוני" וכל אחד מרגיש שמקפחים את זכותו, ומתוך התמרמרות הוא מדבר אשר עם לבבו, בכל זאת לא כתבתי זאת להודיע ברבים, רק כתבתי זאת למכירי ואם הוא פרסם את הדברים, ואולי עוד הוסיף נופך משלו אין בי האשם ואינני מוצא את עצמי לנאשם

בכבוד רב
זלמן יפה

מכתב תשובה שנשלח ע"י ר' יצחק גרשטנקורן — ללשכה הראשית של קרן־היסוד בפולין

ג' חשון פ"ט

לכבוד הלשכה הראשית של קרן־היסוד בפולין — ורשה

א.נ. בתשובה למכתבכם מיום ה' תשרי מס' 13858 יש לנו הכבוד להמציא לכב' את תשובתו של מר יפה בעצמו, אליבא דאמת עלינו לצערנו הכי גדול לציין שמר יפה איננו היחידי בין יהודי א"י, וביחוד בין בני העליה הרביעית בהאשמותיו על ההנהלה הציונית בארץ־ישראל, וגם אנחנו חלק מהעליה הזאת, למרות חפצנו האדיר להתיחס יחס לויאלי עד כמה שאפשר, לעושי דברה של ההסתדרות־הציונית־העולמית בארץ־ישראל, איננו יכולים להשתחרר מן הרושם הרע והעגום ששיטת

ההנהלה הציונית בעבר הקרוב, השאירה על הישוב הארצי ישראלי וביחוד על ה״מעמד־הבינוני״ שלו, העובדות באות ומטפחות על פנינו, ובשום אופן אי אפשר להכחישן, עובדא היא, של״מעמד־הבינוני״ לא הושם עד היום לב כראוי, **לא נתנו לו את העזרה הדרושה והשאירו אותו כאניה טרופה בלב ים סוער**... ואילו יחסם של דברי התנועה הציונית בפולניה עצמה להאלימנט הפולני בהעליה הרביעית, לא היה טוב מיחסם של ההנהלה הציונית בא״י, ופקידיה **בכל שעת כושר התאמצו להדגיש את יחס הזלזול שלהם להאלימנט ״הבלתי־פרודוקטיבי״** הזה, די להזכיר את מאמריו הרבים של מר י. גרינבוים על העליה הרביעית, ובני ברק בתוכה וביחוד לא יכולה בני ברק לשכוח את יחס הביטול של הד״ר גוטליב בקונגרס הציוני הי״ד כלפי מושבתנו, ושעל הערתו הצודקת של מר גרשטנקורן ששמעהו בדבריו, **הרשה לעצמו לפקפק בכלל בזכות קיומה של בני ברק**, גם מנהל קרן־היסוד בעצמו ד״ר מורגנשטרן ששהה זמן ידוע בארץ, סייר את כל הנקודות הישוביות בארץ והתעניין בגורלן, לא מצא שעה יותר רצויה לבקורו בבני ברק כי אם שעת בין השמשות — לאיזה רגעים, כדי לצאת ידי חובתו, אולם חשובה העובדה שגם ההנה״צ בעצמה הכירה בעוותתה והתחילה כבר מודה הגם רק במקצת בצדקת שיטתם של האלמנטים ה״בלתי פרודוקטיביים״.

ובנוגע לבני ברק סוללת לה את מסילתה לעתידה המזהיר, הגם לאט לאט, אבל בצעדים בטוחות.

והנני חותם בברכת ציון וירושלים בכבוד רב

יצחק גרשטנקורן

פרק ט״ו

דמויות מבין ראשוני בני ברק

בפרק זה — כמה מבין הדמויות הבולטות של בני ברק בעשור הראשון.

דמויות־חן אלה חלק רב להן בעיצובה של בני ברק, כל אחד מאישים אלה, בסגולותיו הרוחניות, בהילוכיו הנעימים, במראהו ובקומתו היהודית — כל אחד והסגוליות המיוחדת שלו — הטביע את חותמן על המושבה החרדית, על אורחות חייה ועל שיעור קומתה הרוחנית. הצד השווה שבהם — החן היהודי והמסירות לבני ברק, ההולכת ומתפתחת כישוב תורתי מובהק, כעיר מיוחדת במינה, טהורה ונקיה מחילוניות אשר פשתה כנגע באותם ימים, כמחוז חפץ לכל יהודי אשר מבקש להקים את ביתו על אדני התורה והחסידות.

גם הירקן והעגלון של בני ברק דאז היו בני־עליה. גם המלמד־דרדקי היה מרומם ונעלה כתלמיד חכם מופלג וכבר־מעלה בקדושה וטהרה.

יד ושם־טוב השאירו אחריהם.

★ ★
★

ר׳ יצחק גרשטנקורן — מייסד המושבה וראש העיר הראשון

את הכיסופים לארץ ישראל רכש ר׳ יצחק ממורו ורבו האדמו״ר רבי שמחה בונים קאליש מאוטבוצק, אחי האדמו״ר מסקרנביץ, אשר ר׳ יצחק היה מחסידיו. רבי שמחה בונים התפרסם בשעתו, בעת אשר החליט לעזוב את ארץ העמים, להשאיר את האדמו״רות ולעלות לארץ ישראל כיהודי פשוט...

הוא בחר בעיר טבריה כמשכן מושבו, בה יוכל לעבוד את ה׳ הרחק משאון העיר הגדולה והציבור הגדול. ״עלייתו לארץ — של רבי שמחה בונים, מספר ר׳ יצחק בזכרונותיו — עוררה געגועים וכיסופים שמורים בליבי. בטוחני שאורו וחומו של ניצוץ חיבת הארץ,

שהיו ללהב אחר כך, נפח ושילהב בקרבי האדמו״ר רבי שמחה בונים קאליש זצ״ל בשעתו״.

ראש וראשון לבני ברק היה ר׳ יצחק גרשטנקורן ז״ל, עוד בחודש אדר שנת תרפ״א עמד בראש האסיפה אשר התקיימה בורשה, בה נוסדה החברה בשם ״קרן ארץ ישראל״ של בית החסידים דחסידי סקרנביץ ברח׳ נלבקי 43. חברה זו נוסדה במטרה לרכוש בית ונחלה בארץ ישראל, ועבור זאת התחייבו חברי האגודה להכניס לקופה המשותפת סכום קבוע בכל שבוע.

ביום ז׳ באדר שנת תרפ״ב יצא ר׳ יצחק עם חבירו ר׳ זאב חיים לינדנר לארץ ישראל כדי לקנות את שטח האדמה עליו תקום המושבה החרדית בני ברק. הם באו בדברים עם מר זאב יפה מנהל חברת ״גאולה״ לרכוש חלקת אדמה בסך 1.044 דונם בסכום של עשרת אלפים לי״ש. לאחר שקיבלו הסכמת חברי האגודה נחתם חוזה הרכישה עם חברת גאולה.

בסוף חודש אייר שנת תרפ״ד — למעלה משלוש שנים מעת היוסד החברה בוורשה — זכה ר׳ יצחק לעמוד בראש קבוצת עשרים ושנים חברי האגודה של בית ונחלה שעלתה לארץ ישראל, וביום י״א לחודש סיון עלה בראש הקבוצה על אדמת בני ברק.

באסיפה הכללית הראשונה שהתקיימה ביום כ״ג תשרי תרפ״ה, נבחר ר׳ יצחק לראש ועד המושבה החדשה. בשנת תרצ״ט נבחר כראש המועצה המקומית של בני ברק, וכאשר זכתה למעמד של עיר זיה ר׳ יצחק לראש העיר הראשון לישוב אשר הוא יסדו וכוננו. שנים רבות ניהל ר׳ יצחק גרשטנקורן את בני ברק וזכה לראותה יותר מכפי אשר עלה ברעיונו בעת הנחת יסודותיה. עיר אשר הלכה והתפתחה בקצב מהיר, קלטה עולים חדשים, כינפה לתוכה ישיבות גדולות וקטנות, חצרות אדמו״רים ידועי שם — בני ברק בתפארתה!

בשנת תשי״ד, שבע ימים ומעללים למען הישוב החרדי, הודיע ר׳ יצחק על התפטרותו מתפקיד ראש העיר, אך העיר זכרה לו חסדיו ופעליו הוקירה וכיבדה את האיש הדגול ובחרה בו כאזרח־כבוד הראשון של ב״ב וקראה על שמו שני רחובות — שדר׳ גרשטנקורן ורח׳ בן פתחיה.

ביום כ״א בתשרי תשכ״א השיב ר׳ יצחק נשמתו למרומים. הוא נטמן בבית החיים שומרי שבת בבני ברק כאשר רבבות מתושבי העיר

אשר הקים לתפארת מלווים אותו ומבכים את האיש שבזכותו ובזכות מסירותו הוקמה עיר התורה והחסידות.

ר׳ אהרן זילברשטיין — הירקן

ר׳ אהרן זילברשטיין היה טרם עלותו ארצה מפולין נגיד ונכבד בעמיו. מחותן היה לאחד מאדמו״רי פולין המפורסמים והוא עצמו בר אוריין ובר אבהן.

אף על פי כן, בעזבו את הגלות ובהשתקעותו בבני ברק, קבע לו לפרנסתו את מקצוע הירקן, כלומר, רכש חמור ועגלת־משא עמו היה רוכב ליפו, מעמיס על העגלה פירות וירקות, ומביאם לבני ברק בשעות הצהרים ועקרות הבית היו קונות ממנו לביתן.

אמנם הרוכלים הערבים לא ראו בעין יפה את ירקנותו של ר׳ אהרן, אבל הירקן הבני ברקי נמנע מלהתעסק עמהם. הם היו באים בשעות הבוקר והוא הציע את מרכולתו אחר הצהרים.

אבל ר׳ אהרן עשה מלאכתו ארעי ותורתו קבע. עיסוקיו החשובים היו השיעורי־תורה והתפילות, התהלים והמעמדות, והבאת משקאות לבית הכנסת לרווייתם הבאים בתוכו להתפלל וללמוד — תה מהביל בימות החורף ומים מקוררים בימי הקיץ.

כך מנהגו של ר׳ אהרן, קם בשעת בוקר מוקדמת ומספיק ללמוד לפני תפילת וותיקין, והואיל ושכן־קרוב היה לבית הכנסת הגדול, שכן ביתו ברח׳ קאליש ממול לבית הכנסת, היה יוצא ומביא לפנות בוקר תה חם וסוכר ומחלק למשכימי קום העוסקים בעבודת הבורא. בימי הקיץ בשעות הערב שוב היה ר׳ אהרן מרווה את צמאונם של באי בית הכנסת במים קרים, אשר התקררו בכדי חרס גדולים והיו משיבים ומחיים את הנפשות בשרב ובחום.

ר׳ אהרן החזיק במצוות ובשמחה גדולה, לב טוב היה לו וכל שנתן — בעין יפה נתן. דמות אשר נילושה וניצוקה בחסידות צרופה, באהבת הבריות ואף בני המושבה, ילדים כמבוגרים, השיבו לו אהבה וחיבה. כשר׳ אהרן היה מביא את כדי המים הקרים, היה מכריז ״מים חיים! מים חיים!״, וילדי בני ברק ענו אחריו במקהלה ״מים חיים, מים חיים!...״

הרה״ח אלימלך מזלשטיין (ירושלמי) (הראשון מימין), נפגש עם תלמידיו במסיבת יובל החמשים לבני ברק. בתמונה נראים ראש העיר הרב יצחק מאיר, הרה״ח אברהם יהודה פרידמן והרה״ח אברהם מנחם מאיר

הרב ר׳ אלימלך מזלשטיין־ירושלמי — המלמד

אחת מדמויות הפאר בימי ראשיתה של בני ברק היה ר׳ אלימלך מזלשטיין. דמות חביבה ונערצת, בפרט עלינו תלמידי התלמוד תורה, אשר העניקה לנו את אהבת התורה ויראת שמים.

ר׳ אלימלך היה אחד האישים אשר השאירו בי את רושמם לעולם. מתוך סיפורו של האיש אשר עזב את ורשה הפולנית ובניסים גלויים הגיע לארץ ישראל והיה למלמד דרדקי בבני ברק — נשכיל להכיר את אישיותו. הסיפור — סיפור עלייתו לארץ ישראל — זכיתי לשמוע מפיו, רשמתי אותו למזכרת לפני שנים רבות, והנני רואה חובה להביאו כלשונו, כפי ששמעתיו מר׳ אלימלך זצ״ל:

היציאה מפולין — ״תיסע ותצליח״

— — — ״בשנת תרפ״ג החלטתי לעלות לארץ־ישראל, ספרתי על החלטתי זו לחבר שלמד אתי יחד בבית החסידים של גור והוא

החליט להצטרף אלי. נסעתי לקבל את רשותו של הרבי מגור בעל "אמרי־אמת" וכדרכו בקצור רב אמר, "תיסע ותצליח". התחלנו לעשות את כל ההכנות הדרושות לנסיעה וביום המיועד יצאתי אני וחברי עם שתי מזוודות, באחת בגדים ובשניה הספרים וברשותנו ניירות מזוייפים, כי לא יכלנו אחרת לעזוב את פולין.

נסענו ברכבת ורשה־קונסטנציה־בוקרשט והגענו בשלום למחוז חפצנו. שאלתי על בית הכנסת של המלבי"ם וכשנפגשתי עם המתפללים הפצרתי בהם שישיגו עבורנו "סרטיפקטים" לעלות לישראל, אולם כולם אמרו שאין כל אפשרות להשיג "סרטיפקטים" בדרך חוקית. חברי נתייאש על אתר ואמר שאין ברצונו לנסוע לארץ ללא "סרטיפקט" ללא ויזה וללא כל מסמך חוקי ועל כן חזר לפולין. אני החלטתי להמשיך בדרכי, בהיותי בטוח בברכתו של הרבי מגור כי "אסע־ואצליח".

בוקרשט — סופיה

יצאתי מבוקרשט לסופיה בירת בולגריה, בתקוה כי אבנה בה, הגעתי לסופיה בתענית־אסתר. התחלתי לחפש מקום, שאוכל לשמוע את קריאת־המגילה. ולפתע ראיתי שלשה בחורים צעירים הענודים מגן־דוד. ניגשתי אליהם ושאלתי: "אתם יהודים?" לשמחתי היתה התשובה חיובית ולתוספת חיזוק אף הוסיפו: "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד". הם הראוני את מקום בית הכנסת ולשם הלכתי, היה לי עוד זמן רב, חיכיתי עד שבאו המתפללים ושם שמעתי לראשונה בחיי את קריאת המגילה בנוסח הספרדים. לא עלה בדעתי שיש גם יהודים אשכנזים בסופיה ולהם בית כנסת משלהם בנוסח התפלה האשכנזי שאליו הייתי רגיל.

בתום התפלה ניגש אלי אחד המתפללים ושאל לשמי, למקומי ולמעשי בסופיה. ספרתי לו את כל הפרטים אודות נסיעתי והאיש הפנה אותי למלון לא הרחק מבית הכנסת. בדרכי שמעתי יהודים מדברים "אידיש", דבר שהרנין את לבי, נגשתי אל היהודים ולאחר חילופי "שלום־עליכם" נלבב, הוזמנתי להתפלל אתם למחרת היום וכן עשיתי. בתום תפילת הבוקר וקריאת המגילה הלכו המתפללים לדרכם ולעיסוקם והשאירוני לבד בבית הכנסת, יצאתי לחנות יהודית וקניתי פת לחם ומעט סוכר כדי שיהיה לי לסעודת־פורים, זו היתה

אמורה להיות סעודת־פורים שלי. לאחר כמה שעות בא יהודי עטור זקן ופאות — דמות לא רגילה בסופיה, ובראותו אותי יושב ולומד, הזמין אותי לביתו לסעודת־פורים, מסתבר שהוא השוחט של הקהלה האשכנזית והמלמד של הילדים. בביתו התנהגו כדת וכדין ועל כן אין כל שאלה לגבי האוכל אצלו. בבואנו לביתו של האיש — ר׳ שמואל ליטבק שמו — החליף את בגדיו, התעטף בבגדי שיראין — קפוטה של משי ואבנט, וסעדנו סעודת־פורים כהלכתה, שרנו שירי פורים ושושנת־יעקב ולא האמנתי למראה עיני, סופיה — ואני כמו בבית. לאחר מכן שמעתי ספורו, שלפני כארבעים שנה נקלע לכאן בדרכו לארץ־ישראל, משהכירוהו תושבי העיר הפצירו בו שישאר עמם וכל מחסורו עליהם, תחילה סירב, אולם לאחר הפצרות הסכים להישאר כמה שנים בלבד וכך הוא נמצא פה עד היום הזה. ספרתי לו שגם אני בדרכי לארץ־ישראל בתקווה שאכן אזכה להגיע אליה. ספרתי לו שבדעתי לנסוע מסופיה לקושטא, היא איסטנבול, ואז סיפר לי ר׳ שמואל שידיד לו באיסטנבול ושמו ר׳ יצחק תשליך הכתובת בלתי ידועה לו, אבל בני איסטנבול וודאי מכירים אותו.

מסופיה לאיסטמבול

בשעה טובה הגעתי לאיסטנבול, היא קושטא, היא קונסטנטינופול. ראשית דרכי היתה לחפש יהודי, שוטטתי ברחוב ואכן מצאתי שען שנראה לי כיהודי, נכנסתי והצגתי את עצמי כיהודי הנוסע לארץ־ישראל ומחפש אני יהודי ששמו ר׳ יצחק תשליך שאליו המלצה בידי. השען לא הכיר אדם בשם זה, וכן לא הכירוהו כל אלה שהשען שאל אותם עליו, בינתים עבר רובו של יום, הערב ירד ואני איני יודע היכן אמצא מקום ללון. השארתי את המזוודות אצל השען והתחלתי שואל כל אדם שנראה לי כיהודי אם מכיר הוא את ר׳ יצחק תשליך, אולם איש לא הכירו. התחלתי לחזור אל השען כשלפתע, פלאי פלאים, ניגש אלי יהודי חבוש תרבוש אדום ולו זקן בלונדיני נותן לי ״שלום־עליכם״ ופותח עמי בדברים באידיש, שחתי לו שמחפש אני יהודי מסוים ואיני מוצא אותו, החל אותו יהודי לחקור אותי לשם מה אני מחפש את היהודי המסוים ואני מספר לו דברים כהווייתם שיש לי דרישת שלום עבורו מסופיה מר׳ שמואל ליטבק. היהודי קפץ

ממש ממקומו: "יש לך דרישת שלום כזו ואתה שותק, האמנם עדיין חי ר' שמואל? ממש החייתני, אני הוא יצחק תשליך ואורחי אתה ככל אשר אוכל אעשה למענך". ספרתי לו את תלאותי בדרך ור' יצחק הביאני לבית מלון כשר והורה להם לתת לי לאכול ולשתות ואף ביקש שיועמד לרשותי חדר מיוחד ללא "שותפים". בעל המלון עשה הכל כאשר ציווה עליו. משסיימתי לאכול ולשתות וברכתי את ה' על כל תגמולוהי עלי בדרך פלאים, נכנסתי לחדרי וכאן קרה לי דבר מוזר ביותר, בלתי ניתן להבנה. לפתע נכנס לחדר אדם ואומר: "רצוני ללון בחדר זה" ואני מסרב, תוך כדי ויכוח הוא אומר: "אתה מתכונן לנסוע לארץ־ישראל? לא אתן לך לנסוע לארץ־ישראל"!, וכך שוב ושוב "לא אתן לך לנסוע לארץ־ישראל" אני נבהל ושואל: מי אתה? מה זה עסקך אם אני נוסע לארץ־ישראל, אם תרצה ואם לאו — אסע לארץ־ישראל! כך ארכו הדברים כשעתיים, האורח הבלתי קרוא אינו נותן לי מנוחה. אני מבקש שיעזוב את החדר, כי עייף אני וברצוני לישון, והלה בשלו: "אם תבטיחני שלא תיסע לארץ־ישראל אתן לך לנוח". גם אני מתעקש: לא אבטיח לך דבר אני נוסע! הדברים ארכו וארכו, עד שלפתע עזב האלמוני את החדר בכעס. סגרתי מיד את הדלת אחריו — עד היום אינני יודע פשר דבר, מי האיש המוזר אשר ניסה להניא אותי מלנסוע לארץ־ישראל, ראיתי בזה "נסיון" ושמחתי שבעז"ה עמדתי בו.

הפגישה עם "החכם־באשי"

מדי יום ביומו חיפשתי דרכים כיצד לעלות ארצה, מתפללי בית הכנסת יעצו לי להיפגש עם הרב הראשי הוא החכם־באשי, שהיתה לו השפעה גדולה ומעמד מיוחד. עשיתי כעצתם, אולם בבואי אל בית הרב הראשי, לא נתנו לי השוטרים להיכנס אל ביתו, הסתובבתי כמה שעות, מסביב לבית מבלי אפשרות להכנס, רק משראו שאני נמצא במקום זמן כה רב נאותו להודיע לרב שבחוץ עומד יהודי כבר משעות הבוקר ורוצה לראותו והרב הסכים לקבלני. נכנסתי ומצאתי את הרב מעיין בספר ועל ידו כסא ריק וחתלתול עליו, הדבר הפליאני מאד, כי לא הסכנתי לראות כזאת אצל רבני פולין. הרב הרגיש בכך ומיד הסביר שהחתולים משמידים את העכברים, וע"י כך אין ספרי

הקודש ניזוקים מהעכברים, אמרתי לו: והרי יש עצה כנגד העכברים כפי שכתוב בספר שפתי־כהן־(הש״ך) בשלחן־ערוך חושן משפט, הלכות פקדון סימן רצ״א ושם אומר הש״ך שאין דרך העכברים לקלקל בגדים רק מחמת צמאון, ואם יש להם מים לשתות הם לא מקלקלים — ולכן אפשר לשים ספל מים על־יד הספרים ואז לא יקלקלו העכברים את הספרים. הרב תמה מאד לדברי הש״ך שלא היו ידועים לו, — והוא אמר ארבע פעמים למדתי את חושן־משפט ואיני זוכר את הש״ך הזה, מיד נגשתי אל ארון הספרים והוצאתי את ספר חושן משפט והראיתי לו את הש״ך.

מאז כבדני מאד ושאל אותי מה בקשתי. ספרתי לו את כל טרחותי וטרדותי וכיצד אני נע ונד ממקום למקום ובקשתי שיסייע לי להגיע לארץ־ישראל, כן בקשתי שיתן לי אישור שהייה באיסטמבול, עד שאמצע דרך להגיע לארץ־ישראל, הרב נענה לבקשתי וצייד אותי במסמך מתאים עם הפירמה של החכם־באשי. כתוב תורכית וכתוב בכתב ידו כדלהלן: ״הריני מאשר בזה שמר אלימלך מזלשטיין מותר לו לשהות בקושטא ובנמל עד שיוכל להפליג לארץ־ישראל, ואין לעצור אותו או לגרום לו בעיות כל שהן״.

בדבר הנסיעה לארץ־ישראל אמר הרב אחשוב בדבר ואראה מה שאוכל לעזור לך.

כשקבלתי את המכתב רווח לי כי יכלתי להסתובב כבר ברחוב בלי לפחד שהמשטרה תעצור אותי ותחזיר אותי לפולין. לאחר כמה ימים התברר כי גם החכם־באשי לא יכול להשיג עבורי סרטיפיקט, אולם הוא עזר לי לעלות לאניה המפליגה לסוריה, משם אוכל להמשיך לבירות וממנה לארץ ישראל.

מאיסטנבול — לדמשק — ולבירות

כאמור עזר לי ה״חכם־באשי״ לעלות לאניה המפליגה לסוריה וצייד אותי במכתב המלצה לרבה של דמשק. הגעתי בעז״ה לדמשק ומיד נגשתי אל רב העיר. הראיתי לו את מכתבו של ״החכם באשי״ וקבלני בסבר פנים יפות. הוא סידר לי מקום במלון והזמין אותי לשיחה מקיפה למחרת היום וכן עשיתי. משמע את בקשתי הזמין אליו שני אנשים והורה להם להעבירני לבירות, אלה הביאוני לערבי אחד,

שלמו את שכרו והוא העבירני את הגבול ללבנון ומשם הגעתי לבירות.

הדרשה בבית הכנסת הגדול בבירות

גם בבירות היו צעדי הראשונים אל הרב, ספרתי לו את כל ימי התלאות שעברו עלי ואת רצוני העז להגיע לארץ־ישראל הגשתי לו את מכתב ההמלצה של ה"חכם־באשי" עלי, שבו נאמר שתלמיד חכם אני ומשסיים לקרוא את מכתב ההמלצה פנה אלי ואמר: "בקשתי שתשא דרשה בבית הכנסת הגדול וגם אני אבוא לשמוע את הדרשה". נעניתי לו, ומיהרתי לבית המלון כדי להכין את הדרשה. הקושי הגדול היה, כמובן, להכין את הדרשה בעברית — שפה אשר לא הורגלתי בה ולא ידעתיה עד כדי לדרוש בפני קהל. בערב הלכתי לבית הכנסת לתפלת מנחה ואח"כ כיבד אותי הרב לעלות לבמה ולהשמיע את דברי בפני הקהל. נאמתי כשעה כשכל הקהל מאזין לדברי בהקשבה רבה ועם גמר נאומי ניגש אלי הרב והודה לי וכל הקהל עברו ונשקו את ידי כנהוג אצל אחינו יוצאי עדות המזרח, הרב הזמיננני לדירתו בשעה מוקדמת למחר. שם יחכו לי שני אנשים שיעבירוני לצידון.

לצידון — ולמטולה

כל אותו לילה לא נרדמתי מהתרגשות, הנה אני הולך וקרב לארץ־ישראל. מחשבה רדפה מחשבה, שמא אכשל דווקא בעומדי בשערי ארץ־ישראל, שכן אומרים ששוטרים בריטיים מחפשים בקפדנות את הבאים מצידון למטולה, שמא יש בהם עולים "בלתי ליגאליים".

הקדמתי לקום, התפללתי ומיהרתי לבית הרב, ואכן כבר חיכו לי האנשים שהובילוני לצידון — גם כאן לרב העיר. המלווים עלו אל הרב וסיפרו לו שהביאו יהודי הרוצה להגיע לארץ־ישראל, ובקשתם שיסייע לו במחשבתו הטובה. הרב שחשש מ"עינא־בישא" של הערבים, לא רצה שאעלה והורה למלווים שילכו עמי למקום מסויים ואף הוא יבוא לשם וידריכני כיצד להגיע למטולה. הרב אכן הגיע למקום ואמר לי ללכת ברגל ולעשות עצמי כתושב מטולה השב לביתו. עוד ציווה שאם יתפסוני חיילים בריטיים לעשות את עצמי

כאיני מבין את שפתם ואז יעזבוני לנפשי. אח"כ הראה לי את הדרך למטולה, ונפרד ממני לשלום ואיחל לי הצלחה.

עשיתי כמצותו, הרגשתי עצמי בודד, חששתי מפני הצפוי, הן אני הולך למקום שאיני מכירו, ידעתי כי השעות הבאות יקבעו האם אזכה להיכנס לארץ־ישראל או חלילה יגרשו אותי חזרה לפולין? בטחתי בה' וצעדתי באמונה. היה זה יום קיץ לוהט, הזיעה ניגרה על פני ואני צועד עם שתי מזוודות כבידות בשתי ידי ואומר פרקי תהלים. כל מי שנתנסה בכך יודע מה פירוש של הליכה ברגל ביום חמסין, עם שתי מזוודות כבידות, בסביבה הזרה והעוינת, ברוב פחד ודאגה. משא המזוודות מכביד עלי, הצמא העיק, גרוני ניחר והרגלים עייפות מההליכה של קילומטרים, אולם מה ברירה היתה לי? לשמחתי מצאתי בדרך עץ תאנה גדול, נטיתי לעבר העץ ושם נחתי. המשכתי ללכת ומרחוק החלו נשקפים הרי ארץ־ישראל, הריהי לפני — ארץ חלומותי, הנה היא ארץ האבות, ארץ־ישראל הקדושה, מלבי התפרצה תפלה: עזרני ה' אלקי לעבור כברת ארץ זו לשלום.

התחלתי לראות ערבים בדרך, אלה הסתכלו בתמהון על היהודי העטור זקן ארוך, ההולך ברגל וזיעתו ניגרת עליו, ברכוהו לשלום ולא עשו לו רעה.

פתאום ראיתי שני שוטרים בריטים רוכבים על סוסים צועדים לעברי. פחד ומורא אחזוני, אבל בהתאם להוראותיו של הרב מצידון, עשיתי עצמי כאילו איני רואה אותם.

השוטרים עצרו אותי, נגשו אלי ושאלו באנגלית האם יש לך פספורט? הם שואלים, אני עושה עצמי טיפש מוחלט ואיני עונה, הם חוזרים על השאלה בערבית ושוב אין תגובה, כך בגרמנית, וכך נסיונות אחרים. הפרשים ניגשו אל המזוודה ומתחילים לחטט כמעט שהתעלפתי — הרי כאן ימצאו את הפספורט הפולני שלי, עשה הקב"ה נס והדבר הראשון שמצאו היה מכתבו של ה"חכם־באשי" הכתוב בתורכית, הנה — "הדפטרה" — פספורט בערבית — קרא השוטר האחד לעבר חבירו, מיד סגר את המזוודה, ברכני לשלום והחל שועט על סוסו עם חבירו לעבר הבלתי נודע. עתה ידעתי כי הצליח ה' דרכי, הוצאתי את סידורי ובהתלהבות אמרתי את מזמור ק"ז שבתהילים — "הודו לה' כי טוב, כי לעולם חסדו — יאמרו גאולי ה' אשר גאלם מיד צר"...

צעדתי כ־14 שעות והגעתי לעת ערב למטולה, הייתי ממש באפיסת־כוחות, אנשי המושבה הבינו שמדובר ב"עולה־חדש" והביאוני מיד לביתו של איכר שומר תורה ומצוות. האיכר כיבדני בחלב קר. ובארוחה טובה והפציר בי ללכת לנוח. לאחר מכן נשוחח — הבטיח לי, האיכר מיהר לבשר לרבה של המושבה על בואו של האורח מפולין וגם הוא בא לבקרני, לאחר שנחתי ספרתי את כל אשר אירע לי מורשה ועד מטולה. אמרתי להם שפני מועדות לירושלים, אך אלה הסבירו לי שעדיין אין הדברים פשוטים כל כך, שכן המשטרה הבריטית מחפשת גם באוטובוסים הבאים מן הצפון כדי לוודא שאין בהם עולים חדשים ללא "סרטיפקטים". העצה היעוצה היתה להצטרף לעגלה היוצאת בשעות המוקדמות של הבוקר עם ארגזי עופות ממטולה לראש־פנה, העגלון הוא ערבי, ולפיכך לא חשוד בהברחה. אני עצמי אמור הייתי לשכב מתחת לארגזי־העופות, במקום אשר יוכן לי. עשיתי כמצווה עלי, פרשתי לנוח ובשעה 3 לפנות בוקר הוכנסתי למקום אשר הוכן לי, הגענו לראש־פנה בשעה שש בבוקר משהורידו את הארגזים עם העופות קפצתי מהעגלה בהתרגשות רבה, השתטחתי על האדמה במלוא קומתי ונשקתי באהבה את אדמת הקודש של ארץ ישראל. אחר פרצתי בריקוד סוער בשמחה ובהתלהבות, כשכל הצופים יהודים־וערבים בטוחים שיש להם עסק עם אדם בלתי מאוזן... רק אדם אחד "תפס" את הענין, הוא ניגש אלי, ברכני לשלום והזמינני כאורח לביתו, התפלאתי שאותו אדם, קרא לילדה — נכדתו, וביקש ממנה שתתרגם את הדברים שאני אומר, התברר שהמארח שלי הוא "גר־צדק" מרוסיה שעדיין אינו מדבר עברית.

אצל הגר־צדק בראש־פינה

הילדה ה"מתורגמנית" ביקשה ממני, בשם סבה, שאשהה אצלו כאורח במשך כמה ימים, הוא הבטיח כי ביתו כשר למהדרין ורבה של המושבה אף יעיד על כך. הרב אמנם אישר את הדברים, אבל בכל זאת בקשתי שאוכל מבושל יועבר אלי מבית הרב. הרב נאות לכך, והסכמתי ברצון לשהות בביתו של "גר־הצדק".

בערב הלכתי עם מארחי לבית הכנסת, בקשתי להקדים לישון, כי

הייתי עייף מטלטולי הדרך, ידי כאבו ממשא המזוודות אף גופי לא רווה נחת מהנסיעה "בצוותא" מתחת לארגזי התרנגולים.

הגר־צדק עורך תיקון חצות

באמצע הלילה התעוררתי לקול בכי, הייתי מבוהל קמעא, האזנתי לקולות ששמעתי והוברר לי ש"גר־הצדק" יושב בחדר השני ועורך "תיקון חצות". לא משתי ממקומי והקשבתי לקולות שבאו מהחדר הסמוך, גר־צדק יושב ומבכה בקולות ובהתרגשות את גלות השכינה וצרות עם ישראל, אכן גר צדק אמיתי!

בינתים התקרב ובא יום י"ח באייר הוא ל"ג בעומר, והבעתי את רצוני לנסוע למירון ומשם לירושלים. מארחי הציע שאסע למירון, להילולא של ר' שמעון בר־יוחאי ואשוב לראש־פינה, באומרו: "למה לך לטרוח ולנסוע עם המזוודות?". הסכמתי להצעה הגיונית זו, הוא עזר לי להשיג עגלה הנוסעת לצפת, שהיתי בצפת יומים וממנה נסעתי למירון, והיתה זו חוויה בלתי נשכחת. במירון נפגשתי עם יהודים ירושלמיים, בעלי צורה חמי סבר ומאירי פנים והללו הבטיחו לי שייסייעו בידי כשאבוא לירושלים. הייתי כולי נרגש, חוויות מירון היו בלתי רגילות ליהודי מפולין ועשו עלי רושם עצום, בשובי סיפרתי למארח שלי את כל חוויות מירון, הלה שמע את הדברים בהתרגשות רבה וביקש שאספר עוד ועוד, נפרדתי ממנו באהבה רבה וחזרתי לצפת הצטרפתי לשיירה ירושלמית ואתה הגעתי לירושלים בשעה טובה, ראשית דרכי היתה אל הכותל המערבי, כדי להודות לה' על כל הטובות שגמלני.

הצטרפתי לישיבת תורת־אמת של חב"ד שבראשה עמד רבי זלמן הבלין זצ"ל.

מירושלים — לבני ברק

באחד הימים נכנסה לישיבה משלחת נכבדה שבתוכה היו הרב משה בלויא, ר' צבי מאיר, ר' מרדכי מנחם גרנביץ ור' צבי אריה שיבק, הם ניגשו אלי והציעו לי כבן העיר ורשה, להצטרף לישוב החרדי בני ברק של יהודי פולין שנוסד לפני כמה חדשים. הם הציעו לי לכהן כ"מלמד" ב"חדר" שהוקם בישוב הזה ומוכנים לשלם משכורת נאה. הרב משה

בלויא אף הבטיח את עזרת אגודת־ישראל למוסד שהוקם, הסכמתי מיד ויצאתי לבני ברק עם המשלחת שבאה לראותני. היתה זו חוויה כבירה לראות את יהודי פולין, היהודים שלי, יושבים על אדמתם. לא בזבזתי זמן, כינסתי מיד את ילדי בני ברק מלאי החן היהודי כדי להתחיל בלימודים, רק אז התברר לי שמקום הלימודים הוא בעזרת־הנשים של בית הכנסת הגדול, היה זה מקום חשוך וצר, ברם הובטח לי שבקרוב יגיעו 2 צריפים מיוחדים עבור התלמוד־תורה, ואכן ההבטחה קוימה והגיעו 2 צריפים תרומת אגודת־ישראל העולמית מפרנקפורט־דמיין.

והוא מסיים: הרבה־הרבה עבר מאז, התלמידים גדלו והמשיכו בישיבות והם תלמידי חכמים חסידים ואנשי מעשה — וממלאים תפקידים חשובים וכשאני יוצא לרחובה של עיר ורואה אותם אני נותן שבח והודיה לה׳, ומודה לו על כל הטוב אשר גמלנו״...

זהו סיפורו של רבי אלימלך מזלשטיין, (ירושלמי), שהאריך ימים וזכה להשתתף בחגיגת יובל החמישים של בני ברק ונפטר בשיבה טובה.

ר׳ בעריש פרידמן — הנאמן

חסיד טריסק היה ר׳ בעריש דב פרידמן אשר הגיע מורשה לבני ברק בחודש כסליו שנת תרפ״ה.

סוחר אמיד ובעל בעמיו היה ר׳ בעריש בורשה וכשהגיע לבני ברק פתח לו חנות מכולת — יותר נכון לומר, שאת החנות פתח למחיית ביתו והיתה אשתו עומדת בחנות והוא — בבית המדרש. שכן לא היה מקום יותר הגון לר׳ בעריש מאשר בבית המדרש ולא היה מקצוע נכון יותר לר׳ בעריש מאשר — מקצועות התורה.

אבל משחיפשו הרבנים בבני ברק איש ראוי לפקח ולהשגיח על הכשרות במושבה לא נימצא כזה אלא ר׳ בעריש פרידמן. גם משהפצירו בו לקבל עליו את ההשגחה התחמק מכך — מי יכול לקבל עליו אחריות כזו?, אבל לבסוף גברו עליו עד שהסכים להיות המשגיח על הכשרות, בתנאי קודם למעשה שמפתחות האטליז תהיינה ברשותו וככל אשר יצוה אל הקצב כן יקום.

בעצם מתוך כינויו אתה בא לידי שבחו. לר׳ בעריש לא קראו

"המשגיח" אלא "הנאמן"! כי הוא היה נאמנם של הרבנים ושל בני המושבה, ומשום כך סמכו עליו בכל ענייני הכשרות. האחריות כבדה, העול קשה ומדיר שינה, ואף באמצע הלילה היה ר' בעריש פונה לאטליז ומחפש, בודק חתיכות בשר אם נוקרו כדת וכדין, סוקר הכל ומטיל אימתו על הקצבים שלא יעלה על דעתם להמרות את פיו ולעשות דבר שלא כרצונו.

ר' בעריש היה מהעשרה ראשונים של בית המדרש ובין לומדי השיעור הקבוע אצל ר' שמואל ישר. אהב את התורה ושם בה כל מעיינו. איש תם וישר דרך שהכל מכבדים אותו, מחבבים אותו ומוקירים את גדלו וחסידותו. גם הילדים של בני ברק אהבו את ר' בעריש המזמר בכל שבת בסעודה שלישית "ישמחו במלכותך שומרי שבת" בניגון מיוחד, ואנו הילדים מצטופפים סביבו ועוזרים על ידו בניגונו.

בנו ר' מרדכי פרידמן הי"ו מיקירי בני ברק וממשיך דרכו. ור' אברהם יהודא פרידמן ז"ל מתלמידי ישיבת "שפת אמת" ומטובי למדניה.

אכן זכה ר' בעריש ז"ל מראשוני בני ברק ודמותו האצילה חופפת על העיר מראשית הקמתה.

ר' דוד פריינד — ממגיני השבת

עוד בהיותו בורשה כבר היה ר' דוד פריינד אחד מעסקניה של אגודת ישראל בעיר זו. אגודאי נאמן וחסיד גור נלהב. גם אם עשה לפרנסתו במסחר — היו ידיו עוסקות במצוות.

אבל כאשר קמה בני ברק היה ר' דוד מראשוני העולים לארץ ישראל והמתיישבים בבני ברק.

כאן היה ל...עגלון, פשוטו כמשמעו. רכש לו סוס ועגלה והיה מוליך ומביא אבנים וקורקר, עצים וקורות, כדי לבנות את המושבה החרדית.

עבודה קשה ומפרכת היתה מנת חלקו של ר' דוד, אבל עבודה זו לא העסיקה יותר מאשר את גופו — את רוחו ונשמתו העסיק בעבודת ה', בענינים רוחניים, בחינוך החרדי, בשמירת השבת ובעסקנות ציבורית לשמה. הוא היה מראשי הקבוצה של חסידי גור

ואנשי אגודת ישראל בבני ברק אשר עשו ככל יכלתם ויותר מכך, כדי שבני ברק תהיה ראויה להיות נקראת על שמו של התנא רבי עקיבא.

פעמים רבות היינו עדים לאסיפות של העסקנים שנערכו על עגלתו של ר׳ דוד. יש והוא מגיע לתלמוד תורה לפגישה דחופה ואז היה שוכח מהעגלה והסוס, נרתם במרץ לדיונים ולעסקנות, ובינתיים היה הסוס שנשאר ברחוב רבי עקיבא ללא בעליו שם פעמיו לעבר הפרדסים וההרים, וכשיצא מהאסיפה היינו צריכים לילך ולחפש את הסוס...

הוא היה תמים דרך וראה במקצועו כבוד ויקר למי שמתפרנס מיגיע כפיו, ופעם כשביקר בבני ברק אחד מראשי הציונים בוורשה ופגש בר׳ דוד העגלון שעוד הכירו מעיר מולדתו כעסקן ובעל עסק, נדהם ושאל את ר׳ דוד: ״נו, ר׳ דוד, האם גם כיום אינך מודה שצדקנו אנו הציונים״, והוסיף ואמר, ״אולי, ר׳ דוד, כדאי שאמצא עבורך איזו משרה במוסדות ההסתדרות הציונית בארץ״?. נענה ר׳ דוד על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון ואמר: ״בנוגע לשאלתך מי צדק — הריני קובע ברורות כי דווקא משעליתי לכאן נוכחתי לדעת עד כמה אנו צדקנו... ובנוגע למשאלתך למצוא לי פרנסה מכובדת בהסתדרות הציונית — הריני מודה לך על רצונך לעזור לי, אך יחד עם זאת אני מצהיר — אגודאי הייתי ואגודאי אשאר! אינני מתבייש להיות בעל עגלה בארץ ישראל משום שאין אדם מתבייש בביתו לעשות כל מלאכה שהיא״...

ובאחד מביקורי אצל כ״ק האדמו״ר מגור שליט״א בעת שהותו בערד, הזכיר הרבי שליט״א את ביקורו בבני ברק, יחד עם אביו כ״ק האדמו״ר בעל ה״אמרי אמת״ זצ״ל, בעת שהמושבה היתה עדיין בראשית הקמתה, רק כמה בתים היו בה ומסביבה היתה שממה. הרבי שליט״א בספרו על כך השתפך חיוך רחב על פניו וסיפר לי, כי כאשר באו לבני ברק ור׳ דוד לא ידע על ביקורם הקרוב, היה עדיין לבוש בגדי עבודה — בגדי עגלון הנושא חמרי בניה. לא הספיק ר׳ דוד להחליף את בגדיו ורץ לקבל ״שלום״ מהרבי זצ״ל. האדמו״ר זצ״ל הכיר את ר׳ דוד עוד מימי מגוריו בוורשה, כבן הרה״ח ר׳ עמנואל פריינד ואחד האברכים החריפים ומנאמני אגודת ישראל ועסקניה. משניגש ר׳ דוד לקבל שלום עם הבגדים האלה, התבייש מאד ונרתע מלגשת. פנה אליו האדמו״ר האמרי אמת ואמר לו: ״בבית לא מתביישים״...

זאת שמעתי מכ״ק האדמו״ר שליט״א על החסיד ר׳ דוד ז״ל.

חסיד נלהב זה היה בעל אומץ לב בלתי רגיל. היה מראשי הלוחמים על קדושת השבת ואינו נרתע ממשפטים וקנסות, ממכות ומאסרים. תחת פיקודו התארגנו בחורי בני ברק בצאתם להגן על שמירת השבת במושבה ובסמוך לה. היה דואג לעולים החדשים אשר באו למושבה. עקב עסקנותו הציבורית ומלחמותיו בעד שמירת הדת, סבל רבות מרדיפות ואף פגעו בפרנסתו, אבל לא איש כר׳ דוד נרתע מכך. בשנותיו האחרונות פתח חנות לספרים ומכשירי כתיבה וההצלחה האירה לו פנים.

בפרקי הספר שזורים רבים מסיפוריו של ר׳ דוד, אשר פעל ואשר עשה בעשור הראשון של בני ברק, המושבה אשר חייבת לו לא מעט על עיצוב דמותה וצביונה התורני והחסידי.

ר׳ זעליג שפירא — ה״בעל תוקע״

אחד מהאישים הנערצים של המושבה היה ר׳ זעליג שפירא ז״ל. מחסידי סוכטשוב היה אוהב שלום ורודף שלום, אשר שימש כבעל תוקע בבית הכנסת הגדול.

ר׳ זעליג נטע את הפרדסים הראשונים במושבה וכאשר הגיע הזמן וקטף את היבול הראשון של האשכוליות — לא היה קץ לשמחתו על אשר זכה לקיים מצות הפרשת תרומות ומעשרות — פרי מטעיו אשר נטע במו ידיו. יום חג היה לו יום זה, וזקני בני ברק סיפרו כי כאשר ר׳ זעליג בירך את ברכת הפרשת התרו״מ עשה זאת באותו ניגון בו היה מברך את הברכות ביום ראש השנה לקראת תקיעת שופר.

איש טוב ומטיב היה ר׳ זעליג, וסיפר ר׳ משה יוסף חרש, אחד מהפועלים הרבים אשר העסיק ר׳ זעליג בפרדסו, שפעם נשלח ע״י ר׳ זעליג לעבוד בפרדס ומכיוון שהיה דייקן מטיבעו, הגיע בשעה היעודה למקום העבודה, אך זמן רב המתין עד אשר ר׳ זעליג הופיע. ״רק לאחר שעה — מספר ר׳ משה יוסף — הגיע הפרדסן וניגש אלי בברכת צפרא טבא, כשבת צחוק וחיוך נרחב על פניו היפות. פנה אלי ר׳ זעליג ואמר: ראה, ר׳ משה יוסף, כאן בפינה עומד עץ התפוזים הטוב ביותר אשר בכל הפרדס, בוודאי תהא חפץ להרוות עצמך בפרי

עץ נחמד למאכל, אם כן, זכור כי העץ הזה נותן את הפירות היותר יפים וממנו תאכל ותשבע״. אחר כך אמר לי בקצרה מה לעבוד, ונפרד ממני בחיוכו המפורסם. אמר שלום והסתלק במהירות מהפרדס כדי שלא יעמדו הפועלים תחת עיניו המאיצות של בעל הפרדס...

איש חסד היה ר׳ זעליג. שנים רבות היה עוסק בענייני צדקה ומכתת רגליו, יחד עם רבה של המושבה רבי נחמן שמואל יעקב מיאדסער, לאסוף כספים להכנסת כלה ולתלמוד תורה. לפני פסח היה ר׳ זעליג מכתת רגליו עם רבה של בני ברק לאסוף כספים לקמחא דפסחא ועזר רבות לבני המושבה.

כן היה נאמן ביתו של החזון איש ועזר על ידו רבות להקמת מקוואות טהרה בישובי העולים החדשים. הוא נלווה אל החזון איש בביקוריו בישובים ודאג לטהרת ישראל.

היה אחד הדמויות היפות של בני ברק, בהילוכיו ובמעשיו, והטביע את חותם החן והענווה על בני ברק בראשית היווסדה.

ר׳ יעקב בן ציון פרבשטיין — העסקן

אחד מעסקניה הנאמנים של בני ברק היה ר׳ יעקב ב״צ פרבשטיין ז״ל. תלמיד חכם ומחבב תורה ולומדיה.

עוד בשנת תר״פ עלה ר׳ יעקב לארץ ישראל מהעיירה מלקין, הסמוכה לאוסטרוב־מזובייצק. בצעירותו למד תורה בעיר בריסק והיה מתלמידיו של רבי משה סוקולובסקי בעל מחבר ספר ״אמרי משה״ זצ״ל. מבריסק נסע למזריטש ויצק מים על ידי רבה רבי ברוך משה זצ״ל.

בעלותו לארץ ישראל, קבע ר׳ יעקב את מושבו בתל אביב ועסק כקבלן בנין. בשנת תר״ץ עבר לבני ברק והצטרף לסגל החבורה אשר התמסרו לענייני הציבור והעסקנות הציבורית. נוסף לעבודתו כקבלן גם בבני ברק תרם רבות לפיתוחה של בני ברק, ביסדו את בית המנוחה לזקנים וגם עמד שנים רבות בראשו ועזר להרחבת בית הכנסת אלטמן.

פעילותו הציבורית זכתה לשבחים, ובשנת תרצ״ז כאשר לבני ברק הוענק המעמד של מועצה מקומית, מונה ר׳ יעקב לעמוד בראש המועצה המקומית אותה ניהל ברוב כשרון במשך שנתיים, עד חודש

אב תרצ"ט כאשר נבחרה המועצה בתהליך של בחירות ור' יעקב נמנה לאחד מחבריה.

בשטחים רבים של עסקנות ציבורית פעל ר' יעקב ובמיוחד התמסר לקליטת עולים חדשים ובעזרה לבני הישיבות.

את בניו רבי אברהם פרבשטיין שליט"א ור' יוסף הי"ו שלח ללמוד תורה בישיבת חברון, בה עלה ר' אברהם ונתעלה עד שלוקח אחר כבוד כחתן לראש הישיבה רבי יחזקאל סרנא זצ"ל, ועתה מכהן פאר כאחד מראשי ישיבת חברון המעטירה בעיה"ק ירושלים.

ר' יעקב פרבשטיין היה אחד האישים של בני ברק בשנות התפתחותה, אשר קבע לו מקום כבוד בעסקנות הציבורית.

ר' חיים זיגלבוים — החייט

ר' חיים זיגלבוים שזור גם הוא בספר זה כאחד מראשוני בני ברק אשר עברו את כור היסורים של ישוב ארץ ישראל.

בעל הדרת פנים היה וחדור באהבת ארץ ישראל. כחבר באגודת "בית ונחלה" כשהגיע העת לעלות ארצה ולהתיישב בה, הביא עמו סכום כסף והוא אשר הקים את הבית השני בבני ברק, סמוך לכניסה למושבה בתחילת רחוב רבי עקיבא, ובמשך כמה שנים היה ביתו — בית ועד המושבה ומשרדי הבנק לחקלאות ולתעשיה של תושביה.

יהודי חביב וחסיד זה עבר את מוראות ההתיישבות על כל תהפוכותיה, ולמרות שלא הוא, ובוודאי לא זוגתו, לא הורגלו למדבר שממה ולמזג אויר כמו בשפלת החוף — גברה עליהם חיבת הארץ וגם עודדו אחרים לשמוח בשמחת יישובה וביסוסה.

ר' חיים היה במקצועו חייט ונהנה מיגיע כפיו, אבל מעולם לא החסיר את תפילת הוותיקין שהיה ממארגניה ולא את שיעוריו מדי יום ביומו.

מיוחד במינו היה ר' חיים בהחזקת תורה. על חשבונו החזיק באופן קבוע תלמיד חכם שיעסוק בתורה וממממונו הפריש הרבה לעזרה לזולת.

גם בחייטותו היה מיוחד, אצלו תפרו את הקפוטות ובגדי המשי רבנים ואדמו"רים, אבל בעודו מחזיק בחוט ומחט היה מספר סיפורים ואמרות קודש מגדולי ישראל.

בעל מקצוע זה, היה מיקירי בני ברק ומדמויותיה הנכבדות. המחבב תורה ולומדיה — מחזיק בהם ותומך בהם והעשיר את המושבה בדמויות של חן וחסד.

ר׳ יוסף טובמן — גבאי־צדקה

איש נעים הליכות היה ר׳ יוסף טובמן ז״ל. גבאי־צדקה זה חיבב את ירושלים ובמיוחד את ענייה.

שנים רבות, מדי שנה בשנה, היה עולה ירושליימה בערב ראש חודש אלול ושוהה בה עד למחרת יום הכיפורים. בימים אלה היה צם כל היום ומקבל עליו תענית דיבור. רוב הזמן היה יושב על יד הכותל המערבי ומתפלל ועניי העיר ידעו בר׳ יוסף שגבאי צדקה הוא ואף הוא היה מעניק להם ביד נדיבה.

למחרת יום הכיפורים שב לעסקיו בבני ברק, אל צריפו ולמשפחתו והתפרנס מעסקי תיווך של בתים ומגרשים. לא במהרה ראה ברכה בעמלו, שכן מאז עלותו לארץ ישראל בשנת תרפ״ד מווירזנביק שבפולין, החליף כמה וכמה עיסוקים שלא עלו לכדי מחייתו הוא וביתו. תחילה למד זגגות, אבל לכמה זגוגיות ושמשות זקוקים תושבי המושבה הקטנה — עמד ורכש חמור והוביל עמו מים ואף זו לא עלתה לו. התחיל למכור נפט והעני יותר עד שפתח לו חנות מכולת והוקל מצבו.

אל המנוחה ואל הנחלה הגיע כאשר החל לעסוק בתיווך ובעסק זה ראה גם ראה ברכה וטובה. אז התמסר יותר לתחביבו ולמצווה שנטל על עצמו — לאסוף כספים לעניים.

יהודי זה נאמן היה ומעשי הצדקה עשה בשלימות. בין הראשונים היה לכל דבר שבצדקה.

ר׳ יוסף טובמן היה ממקורביו של רבה של בני ברק רבי יוסף קאליש מסקרנוביץ ומבאי ביתו, וזכה להערכה של התושבים אשר חיבבוהו והוקירו את מעשיו.

ר׳ חיים שמרגד — הבעל תפילה

בקבוצת העולים הראשונה שעלתה על אדמת בני ברק בי״א סיון תרפ״ד היה ר׳ חיים שמרגד — חסיד נלהב מחסידי גור אשר נפשו איוותה לשבת בארץ ישראל וליישב אדמתה.

הרה"ח חיים שמרגד

היה בן למשפחת סוחרים אמידה בורשה כשהצטרף לחברת "בית ונחלה". בגפו עלה לארץ ישראל ורק כאשר בנה את צריפו והתבסס מעט במושבה הצטרפו אליו כעבור שנה גם משפחתו. הוא ור' שלום תיק אשר הקימו את צריפיהם על הגבעה ברח' מינץ, נבחרו באסיפה הכללית הראשונה לחברי ועד המושבה, והיו בין החסידים החוצבים בהר ומהעסקנים הנאמנים אשר פיתחו את המחלבה והחקלאות במושבה החרדית אשר זה עתה נוסדה.

גם פרדס נטע ר' חיים וזרע ירקות, ואת פרי העץ והאדמה מכר בחנות ממנה התפרנס בכבוד.

ר' חיים היה מבעלי התפילה של בני ברק בימים ראשונים — קולו הערב ועדינות נפשו חיבבוהו על הבריות ונהנו ממנו עצה ותושיה.

בשנת תרצ"ב, כאשר התבסס בבני ברק וזכה למעמד מכובד במושבה, יצא לפולין כדי להשפיע על הוריו שיעלו גם הם לארץ ישראל, אך לדאבון לב לא זכה לשוב למקום אשר כה אהב אותו וכל כך עסק בפיתוחו. בשהותו בפולין כרע נפל מהתקף לב. בן 46 היה

בפטירתו. השמועה שר׳ חיים שמרגד נפטר בנכר הגיעה לבני ברק בליל ה׳ בשבט, שעה שהחסידים התכנסו בבית הכנסת הגדול להילולת בעל ה״שפת אמת״ זי״ע והכל הוכו בתדהמה.

השאיר אחריו אלמנה וחמשה יתומים, ביניהם בנו מרדכי מטובי עסקני בני ברק.

זכורה לו לטובה לר׳ חיים שמרגד, אשר במשך שנים מועטות בלבד בראשית ימיה של בני ברק, באותם ימים קשים של עלייה והתיישבות, עשה רבות ונכבדות למען העיר הגדולה לתורה ולחסידות, אשר היה ממקימיה וממניחי יסודותיה.

ר׳ לייבוש אדלר — הבית הראשון

את הבית הראשון בבני ברק העמיד על תילו ר׳ לייבוש אדלר. לא צריף של קורות ועצים אשר מראהו החיצוני מעיד על עראיות — בית של ממש, מבלוקים ולבנים, אותם העמיס הוא ובני ביתו על החמור ובמו ידיו בנה את ביתו.

סוחר תבואות היה ר׳ לייבוש בעיר הולדתו לודז׳ מחסידי אלכסנדר, וכשעלה לארץ ישראל התיישב בתל אביב, שם גר תקופה קצרה עד אשר החליט להצטרף ליהודי בני ברק בבנין עיר התורה והחסידות.

בכל להט נפשו התמסר לבניינה של המושבה. בכספו רכש מגרש רחב ידים ברח׳ אברהם עליו הקים את הבית הראשון של בני ברק. למחייתו החזיק ברפת עם פרות מניבות חלב ובכל לילה היה מוביל את כדי החלב לתל־אביב. בדרך חזרה דלה מים מן הירקון לגיבול הטיט והביטון להקמת הבית. עם סיום בנייתו שכרו הורי חלק מן הבית בו גרנו כמה שנים בשכנות עם משפחת אדלר.

זכורני בימי ילדותי שבאחד הלילות התעוררנו לקול זעקות: ״החמור ברח״! כולם יצאו לחפש את החמור הבורח. גם גב׳ אדלר יצאה בעקבות המחפשים וטיפסה אל הר שלום. מפאת החשיכה נתקלה בגל אבנים, מעדה והתגלגלה מן ההר ונפצעה קשות. ילדיה הזעיקו את השכנים ואת החובש מרמת גן ובבוקר הסיעו אותה לבית החולים בתל אביב. היא אמנם חזרה לאיתנה אך מפאת אבדן הדם בשעות הארוכות של הלילה איבדה גב׳ אדלר את מאור עיניה. צער רב הצטערו ראשוני המושבה על האם הצעירה, אשר מצתה את יסורי ארץ ישראל אך השכילה לגדל את ילדיה בעדינות נפשה וטוב ליבה.

ראש העיר הרב יצחק מאיר מעניק תעודת "מתישב ראשון" לקבלן ר' ישראל אדלר, ממרחיבי גבולות בני ברק. מאחוריו עומד מר יחיאל מקובר מהמתיישבים הראשונים וסגן ראש העיר לשעבר

משפחת אדלר בנתה גם את הבית הדו־קומתי השני של המושבה החדשה, במרכז המושבה ברח' רבי עקיבא. סבל רב סבלה משפחה זו כאשר בשנות העמידה שלו נפטר אבי המשפחה, ר' לייבוש, אשר הציב גבול אלמנה במושבה החרדית.

זכה ר׳ לייבוש ובנו הבכור, ר׳ ישראל, חניך התלמוד תורה של בני ברק, הרחיב את גבולה של בני ברק בשכונות חדשות ובניינים רבים, ויחד עם אגודת ישראל וצא״י הקים את השכונות רמת אהרן ורמת אלחנן וכן הולכת ומוקמת קרית סירוקה בקרית הרצוג.

ר׳ לייבוש אדלר נתן את התנופה הגדולה לבניינה של בני ברק, ובנו הולך בעקבותיו וממשיך את מפעל הבנין והיצירה של העיר.

ר׳ משה וייץ — המשפחה הראשונה

כשהגיע האדמו״ר בעל ה״אמרי אמת״ לביקורו הראשון בבני ברק, יצא לקראתו ר׳ משה, מלובש בבגדי שבת ורכוב על סוסו. ניגש לאדמו״ר, נתן ״שלום״ והצהיר: ״אני החסיד הראשון מחסידי גור בבני ברק״...

ר׳ משה היה חסיד אשר יצק את החסידות גם באהבת ארץ ישראל שלו. זקני בני ברק סיפרו, כי כאשר הגיע עם משפחתו לגבולה של המושבה להתיישב בה וערבו של שבת היה אותו היום, השתטח ר׳ משה על האדמה ונשק את עפרה. בלהטו כי רב לא שם לב כי נפל על שיח דוקרני וקוציו ננעצו בפניו של ר׳ משה עד זוב דם. ר׳ משה החסיד והמלוהט באהבת הארץ, ליחלח את אדמת בני ברק בדמעות גיל מהולות בדם. הוסיפו הזקנים וסיפרו, כי כאשר נחלקו המגרשים הראשונים לפי גורל, עלתה אותה כברת אדמה אשר הרטיבה בדם ודמע, בגורלו של ר׳ משה. אמרו אחריו: ״הארץ אשר אתה שוכב עליה — לך אתננה״!...

ר׳ משה וייץ שזור ורקום בסיפורו של העשור הראשון של בני ברק. אף הוא כחבריו ראשוני המושבה, נתן עליה נפשו, עבד את אדמתה, אירגן את צרכי תושביה, נטל על עצמו משימות בניינה ופיתוחה ואף יסורי ארץ ישראל לא פסחו עליו ועל בני ביתו.

דמות מיוחדת ונערצת היה ר׳ משה אשר השקיע מיטב כוחות נפשו למען הקמת העיר אותה חיבב וכל הון לא ישווה לו באהבתה ובטוהר ארחותיה.

ר׳ משה ברוך הכהן וגמן — מזכיר המושבה

כשעלה על רעיונו של ר׳ יצחק גרשטנקורן לקנות בית ונחלה בארץ

ישראל, הציע לראשונה את תכניתו לפני שני רעיו מהשטיבל של חסידי סקרנוביץ בורשה — ר׳ משה ברוך וגמן ור׳ זאב פינזילבר.

שני אלה קיבלו בהתלהבות את הרעיון, וכבר למחרת היום הפקידו שלושת הרֵעים בבנק סך שלושת אלפים מרקים בקונם ואיסור כהקדש, כי כספים אלה וכל אשר יופקד בחשבון זה מידי שבוע בשבוע יהא קודש לרכישת בית ונחלה בארץ ישראל.

בליל פורים, לפני קריאת המגילה בבית החסידים של חסידי סקרנוביץ בורשה, הודיע הגבאי ר׳ יצחק זאלר שלא יתחילו בקריאת המגילה עד אשר ר׳ יצחק גרשטנקורן יגלה את תכניתו לבנין ועלייה לארץ ישראל. ר׳ יצחק נעתר לבקשת החסידים וגילה את פרטי תכניתו. החסידים התלהבו מהרעיון ובו במקום קבעו אסיפה כללית לאחר פורים בה נרשמו שלושים ושש חברים לאגודת בית ונחלה. כן נבחרו ר׳ יצחק לנשיא החברה ור׳ משה ברוך למזכיר החברה.

ר׳ משה ברוך היה הנציג אשר קישר והוציא לפועל את הרעיון במשרד הארץ ישראלי ״פלשתינה אמט״, וכן אירגן את עלייתם של חברי בית ונחלה לארץ ישראל.

ר׳ משה ברוך נאלץ למורת רוחו להישאר בוורשה בעת אשר ראשוני העולים הגיעו לבני ברק כדי לארגן את הבאים אחריהם. רק בשנת תרפ״ה עלה והתיישב במושבה ומיד עם הגיעו נבחר למזכיר המושבה כיד ימינו של ר׳ יצחק גרשטנקורן.

ר׳ משה ברוך נתחבב על כל תושבי בני ברק ובעיקר חיבבוהו הילדים, להם היה מחלק ממתקים ומיני תרגימא. אנו הילדים שמחנו תמיד לקראתו. הוא הכיר את כולנו ואנו הכרנו מרחוק את האיש בעל ההדרת פנים, המחייך תמיד ומחלק לנו קליות וממתקים.

היה לו קול ערב ומתוק ושנים רבות היה השליח ציבור בימים נוראים בבית הכנסת הגדול. בהיותו כהן היה ממתיק קולו בברכת כהנים ומשירד מדוכנו שוב מצא הזדמנות להעניק לילדי בני ברק חביביו מחיוכיו ומממתקיו.

זכה ר׳ משה ברוך וגמן לראות את פרי יצירתו — עיר התורה והחסידות — עיר ואם בישראל. חלומו הגדול הלך והתגשם לנגד עיניו. שבע מעללים ושבע ימים היה ר׳ משה ברוך בעת שהלך לעולמו ואף בני ברק זכרה לו רוב פעליו לטובתה וקראה רחוב בעיר אשר למענה נתן חייו על שמו ולזכרו.

האחים ר׳ צבי ור׳ שמואל מאיר ור׳ יוסף ליברמן — חסידים ואנשי מעשה חובבי ארץ ישראל

שלושה שותפים היו אשר קידשו רוחם ונפשם לבניינה של בני ברק: ר׳ יוסף ליברמן, אבי מורי ר׳ צבי מאיר ודודי ר׳ שמואל מאיר — זכרונם לברכה.

שלושה אשר המסירות העקשנית למען התפתחותה של בני ברק והאהבה לישוב ארץ ישראל איחדה אותם ללהט העשיה והבנין, אף כי כל אחד ואחד היה דמות בפני עצמו.

בספר זכרונותיו על בני ברק מקדיש ר׳ יצחק גרשטנקורן פרק מיוחד לשלושה שותפים אלה אשר הקימו את בית חרושת ״ברקאי״ לתעשיית הטכסטיל במושבה החרדית ותרמו כה רבות לפיתוחה ושיגשוגה. כך כותב עליהם ר׳ יצחק:

— ״ר׳ יוסף ליברמן היה אדם יקר־רוח ועדין נפש, בן גבירים היה ואמון על כל טוב, מימיו לא ידע מחסור צער ומיחוש, ואף על פי כן כשחלה בארץ בדיזנטריה כרונית, לאחר רוב סבל ותלאות הדרך באנגליה ובארצות הברית, מקבל היה יסורים באהבה, מעולם לא שמעתי אנחה מתמלטת מלבו ודבה רעה על ארץ־ישראל. בשעת נדודיו באנגליה מכרה אשתו, בת משפחת גבירים בפולין אף היא את תכשיטיה וכלי ביתה לצרכי מחיה. לאחר שמכרה הכל ולבני משפחתה נודע עד היכן הדברים מגיעים, שהיא וביתה סובלים רעב ממש. שידלו אותה הרבה לחזור לפולין, עד שהסכימה בעל כרחה ויצאה אל קרוביה שם. כשהגיעה השמועה לר׳ י. ליברמן באמריקה מאשתו שעזבה את הארץ התנחם שאין זו עזיבה לחלוטין אלא לפי שעה וברבות הימים תשוב ארצה.

בשובו לבני ברק התנצח שנתים ימים עם בני משפחתה בפולין שלא נתנו לאשתו וילדיו לשוב לבני ברק הואיל והגיעו אליהם ידיעות מכאן ש״ברקאי״ עוד לא נתבסס ואין קיומו בטוח. בנפש דואבת נאלץ ר׳ יוסף ליברמן לוותר על שלו וחזר ללודז׳.

וממשיך ר׳ יצחק גרשטנקורן בזכרונותיו:

אולם אותה מחלה כרונית שתקפה אותו בארץ היתה מלפפתו אף שם ושנים רבות סובל היה ממחלתו. בתרצ״ז נסע לווינה לשם ניתוח בבית חולים שם, באותו זמן חזרתי מ״הכנסיה־הגדולה״ השלישית

במרינבאד ועברתי דרך ווינה ושם נודע לי על ר׳ יוסף ליברמן שהוא שוכב על ערש דווי בבית חולים. כשהלכתי לבקרו בחליו נזדמנתי כבר להלויתו והלכתי אחרי מטתו, נסתייע הדבר בידי שנפרדתי מידידי הגדול וחובב הארץ האמיתי, ר׳ יוסף ליברמן ז״ל בהורדת דמעה על קברו, תנצב״ה.

השותף השני ר׳ צבי מאיר ז״ל היה תלמיד חכם וחסיד והרוח החיה בין השותפים ולאחר שביקר באנגליה ובאיטליה, ופעמיים בארה״ב בקשר לבית החרשת, ולאחר סגירת ״ברקאי״ קם ונסע ללודז׳ להמשיך ולרקום שם חלום תעשית הטכסטיל בארץ, לארגן חבורת חרשתנים לודזאים להקים בארץ בית חרשת משוכלל על יסודות בסיסיים ואיתנים. ברם אנשי מסחר ותעשיה לא שעו אל חלומותיו, וידידיו שעמדו אתו בקשרי מסחר לפנים, דברו על לבו להשאר בלודז, ולהביא את בני ביתו מארץ־ישראל להסתדר ולחיות כדרך שחיים רבבות מישראל בפולין, והבטח הבטיחו לו לסייע בידו להקים לעצמו בית חרשת בלודז כמקודם, אבל ר׳ צבי מאיר לא אבה לשמוע לכל שידוליהם, עמד בנסיון ולא נתפתה למדוחי העושר המדומה בגולה. הוא חזר ארצה שבור בגוף אבל לא ברוח, חלום חלם עוד להיות חרשתן בארץ־ישראל, חלומו נתקיים סוף סוף בשנים האחרונות וכשרמה קרנה של תעשית הטכסטיל ותוצרתה מצאה לה מהלכים, זכה ר׳ צבי מאיר אף הוא לבית חרשת משלו, וההצלחה האירה לו פנים וזכה לראות מקצת עולמו בחייו וכשמצבו רק הוטב ראה ראינו עד כמה שכל הטרדות והתלאות שעברו עליו בימיו חייו לא השפיעו עליו, ידו היתה פתוחה לדברים שבצדקה בפזרנות כבשנים הטובות הקודמות בפולין בעיירה זעלוב, עשרים שנות סבל בארץ לא יכלו לו לעקשן זה, בייחוד התמסר בעזרתו לעולים חדשים שלהם דאג לדירות, לריהוט, ולתעסוקה.

ר׳ צבי מאיר זכה לבנים חסידים ותלמידי חכמים אולם גזירותיו של מקום מי ימלט נפשו מהן — במיטב ימיו קופד ארך חייו, בעצם שנות העצה בהיותו בן נ״ו. עת בית החרשת שלו נתרחב ונסתעף, עת בניו הרווהו נחת והוא עצמו ראוי היה ליהנות מעמלו ולהנות אחרים מצדקת פזרונו״ — כך מתאר ר׳ יצחק גרשטנקורן את אבי ז״ל.

יש לציין שביום ה׳ ביקר בירושלים אצל האדמו״ר מגור בעל אמרי אמת ובליל שבת קבל התקף לב ונפטר בליל שבת פר׳ משפטים כ״ז

בשבט תש״ה בבני ברק, והובא לקבורה בהר הזיתים בירושלים. זכה שבהלוויתו השתתפו האדמו״ר מגור בעל־אמרי־אמת זצ״ל ואדמו״ר — בעל בית־ישראל זצ״ל, ויבדל לחיים טובים האדמו״ר מגור שליט״א.

על השותף השלישי, דודי ר׳ שמואל כותב ר׳ יצחק בזכרונותיו:

— ״השותף השלישי ר׳ שמואל אלעזר ז״ל, אחיו הצעיר של ר׳ צבי מאיר, היה תלמיד חכם ובר־דעת מובהק. באותן השנים ששהו שני השותפים ר׳ יוסף ור׳ צבי בנכר באנגליה ובארצות הברית היה ר׳ שמואל סובל עוני ודחקות בארץ לא נשא עיניו לפרנסות קלות אלא היה עובד כפועל פשוט בפרדסים בעבודות ״בחר״ וב״קטיף״ ואף שחלוש היה בגופו ובעל מיחושים שונים עבד כל מיני עבודות קשות ומפרכות, כדי להתפרנס מיגיע כפיו. כל ימיו היה נושא בעול החזקת התלמוד־תורה בבני ברק, ואפילו בשעה שהוא עצמו עבד עבודות מפרכות את הגוף וחי בדחקות, לא חס על כל עמל ויגיעה לגדל בניו לתורה. אף הוא כמו אחיו הגדול ממנו ר׳ צבי ע״ה, לא בוש מתקוותו. כשגדלו ילדיו והתחילו משתכרים, אף הם סיפקו לו אפשרות לחדש משאת נפשו מאז ולהקים לעצמו בית חרשת לייצור אריגים, מעבשיו התהלך מרומם בנפשו בתקוה שנפתחו בשבילו כבר שנות שלווה וקורת רוח, שיוכל אף הוא ליהנות מעמלו בארץ.

ולפתע לקה בשיתוק הגוף ונאבק ביסורים שלשה ימים ונפטר ב׳ במרחשון תש״ג כשהוא בן נ״א והובא לקבורה בהר הזיתים בירושלים ת״ר״.

ומסיים ר׳ יצחק: ״ישמרו בניהם של האחים ר׳ צבי ור׳ שמואל ז״ל בזכרונם אותה מסירות נפש של אבותיהם למען ארץ־ישראל את עמלם ויגיעם לגדל דורות של לומדי תורה ויראי שמים בארץ הקודש״.

דודי ר׳ שמואל מאיר ז״ל התבלט בכשרונותיו בשחר ילדותו ומשגדל שלחו אביו ללמוד תורה אצל דודו רבי נפתלי יוסף פרינד זצ״ל, רבה של דרזן ובעל מחבר ספר ״פני לוי״. כמה שנים ישב ועסק בתורה מתוך התמדה נפלאה ולאחר נישואיו הצטרף לאבי ז״ל כשותף בביח״ר ״ברקאי״.

לפי הוראת האדמו״ר בעל ה״אמרי אמת״ מגור באמרו: ״ארץ ישראל זקוקה ליהודים כמותכם״ — עלה בשנת תרפ״ה לארץ ישראל ויחד עם אבי ר׳ צבי העבירו לבני ברק את בית החרושת שלהם. כן היה — יחד עם אבי ר׳ צבי ממקימי התלמוד תורה וממיסדי הישיבה

קטנה "רבי עקיבא" בבני ברק ודאג להחזקתה. יחד עם ידידו ר' משה גרינצייג היה בוחן בכל שבת את התלמידים והיה מקובעי דרכי הלימוד בת"ת ובישיבה הקטנה.

מראשי אגודת ישראל היה ר' שמואל והעומדים ראשונה במערכה על צביונה של בני ברק. עמל קשה לפרנסתו ואף כי ההצלחה בעסקיו לא האירה לו פנים סבל את יסורי ארץ ישראל וקיבלם באהבה. שבעה בנים ובנות נולדו לו ולזוגתו מרת בריינדל (ברוריה), אשר גידלם לתורה ורק את בנו הבכור זכה להוביל לחופה: משה שרגא, אברהם מנחם, פרץ, צבי אריה, נפתלי יוסף ופרומה שטיגל ז"ל, ותבלחט"א חנה ריינר.

האחים ר' צבי ור' שמואל מאיר ז"ל נתנו כל אשר להם למען פיתוחה ושיגשוגה של בני ברק החרדית. באהבתה ישגו מאד ועל קיומה וביסוסה הקריבו עצמם.

המערכה על כיבושה של בני ברק לתורה ולחסידות הכריעה את האחים במיטב שנותיהם, אך זכו ויוצאי חלציהם המשיכו בפעלם למען העיר וראו ברכה בעמלם. זכו בבנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות, ובחלקם גם ממשיכים בתעשיית הטכסטיל אשר אבותיהם הניחו את היסודות להם.

בית המדרש דחסידי גור המתנוסס לתפארה ב"ככר האחים מאיר" בקרית חסידי גור

בני ברק זכרה להם טובתם ומסירותם למענה וכיבדה את זיכרם בקריאת הככר של קרית חסידי גור בקרית הרצוג על שמם ככר "האחים מאיר", ע"ש ר' צבי ור' שמואל מאיר ז"ל.

★ ★ ★

דמויות ואישים אלה ועוד כמותם, עמדו לנגד עיני בעת כתיבתי על תולדות העשור הראשון של בני ברק. אמנם לא הספקתי לכתוב על כל האישים והדמויות שגם להם חלק רב בבנין עירנו בני ברק, והנני מקוה להמשיך בעז"ה ולכתוב עליהם ועל פעלם בחלק השני.

ילד הייתי בעת אשר התרחשו המאורעות הכתובות בספר זה — מאורעות אותן ליוו אישי המופת אותם חזיתי בעת פעליהם ומסירותם למען הקמת המושבה עד שהיתה לעיר ואם בישראל.

חותמם של אישים ודמויות פאר אלה טבוע באדמתה של בני ברק, מעוצב באופיה הרוחני, עליה הקריבו עצמם מתוך להט ואמונה כי יום יבוא ובני ברק תהא עיר ואם בישראל, בקדושתה ובטהרתה, כפי אשר חזו אותה ראשונים.

רגבי האדמה ספוגים בדמעות הגיל והשמחה של העולים הראשונים על שממותיה של בני ברק. רוויה האדמה הבני ברקית גם בדמעות של יסורי ארץ ישראל ושל המאבק על צביונה הרוחני.

בתמצית ליבם הטהור חרתו על דיגלה של בני ברק כי היו תהיה ל"ירושלים של הישוב החדש"!

ובני ברק קמה ותהי — לקדש שם שמים.

חגיגת יובל החמישים לעלייתם של המתיישבים הראשונים על אדמת בני ברק י״א בסיון תרפ״ד — י״א בסיון תשל״ד אלה שזכו...

בשנת תשל״ד — שנת יובל החמשים ליסודה של בני ברק — החליטה מועצת עירית בני ברק בראשות הרב יצחק מאיר להנפיק מדליה מיוחדת לרגל המאורע, ולהעניק תעודת כבוד של ״מתישב־ראשון״ לאלה שזכו בעז״ה לעלות ראשונים על אדמת בני ברק המחדשת נעוריה.

בחגיגה מפוארת בה השתתפו המתישבים הראשונים וקהל רב של מוזמנים, חילק ראש העיר את התעודות והמדליות.

המאורע עורר התרגשות רבה בקרב קהל המשתתפים שהכריזו ואמרו: ״אשרינו שזכינו לכך! כן נזכה לקבל פני משיח צדקנו במהרה בימינו, אמן״.

ב"ה

תרפ"ד
תשל"ד

וזאת לאות ולתעודה

כי עיריית בני-ברק העניקה את מדליית
היובל במלאת חמשים שנה ליסודה
של עיר הקודש בני ברק
ל

בגין היותך אחד מראשוני המתיישבים
אשר זכו בחסדי ה' לחונן את עפר
ארצנו הקדושה בחדשם את הודה
ותפארתה של בני ברק העתיקה
עירם של רבי עקיבא ותלמידיו.

בכבוד וביקר
הרב יצחק מאיר
ראש העיריה

עירית בני-ברק

בני ברק
חודש מנחם אב ה'-תשל"ה

תעודה שחולקה לאלה שזכו להיות מהמתישבים הראשונים וממיסדי עיר התורה והחסידות בני ברק

חלק מהמתישבים הראשונים שזכו להשתתף ביובל החמשים. מימין לשמאל: ראש העיר הרב יצחק מאיר, מזכיר המושבה ר' משה ברוך וגמן, חבר ועד המושבה והגזבר ר' מרדכי מנחם גרנביץ, המחנך הראשון בת"ת הרב אלימלך מזלשטיין (ירושלמי)

אזכרה לראשוני המתישבים בחגיגת יובל החמשים, כשהקהל עומד על רגליו. משמאל לימין: החזן מאיר שושן, ר' שכנא רותם סמנכ"ל משרד הפנים וגזבר המועצה המקומית בעבר, ר' א. מזלשטיין, ר' מ.מ. גרנביץ, ר' מ.ב. וגמן, הרב יצחק מאיר ראש העיר, סגני ראש העיר י. גוטליב וכרמי פתאל, חברי מועצת העיריה: גולדין, פדרמן, נבנצאל, ור' רפאל פנחסי ור' משה שרייבר. עומדים: חבר הנהלת העיר אהרן גרינשטיין, יקיר העיר ר' מרדכי פרידמן ור' אברהם יהודה פרידמן

ראש העיר הרב יצחק מאיר מהמתישבים הראשונים נושא דברו בחגיגת יובל החמשים. מימין לשמאל: סגן ראש העיר רפאל מרובקה, טוביה גולדין, ראש העיר לשעבר מ. בגנו, סגן ראש העיר אהרן קופילוביץ. בצד שמאל בשורה השניה: מר אברהם טננבוים מזכיר העיר ודוברה

לבקשת צבור המתישבים הראשונים, נענה ר׳ משה ברוך וגמן שליח הצבור ובעל מוסף בימים נוראים בשנים הראשונות לבני ברק, לזמר את שירי בני ברק שהיו מושמעים בימי שבת וחג בתקופת בראשית. ר׳ משה ברוך נותן את קולו בשירה כשהקהל המלווה אותו נלהב ומאושר כי זכה למעמד זה. בין ר׳ מ.ב. וגמן לראש העיר הרב יצחק מאיר יושב נכדו הנער עקיבא בן ר׳ יהודא מאיר דור חמישי למתישבים הראשונים

ראשי העיר הרב יצחק מאיר ור׳ שמואל וינברג בפגישה עם בני המתישבים הראשונים. מימין לשמאל ה״ה: יצחק ארליכט, משה מאיר, ישראל אדלר, אהרן כספי, (מאחור) פתאל כרמי, ראש העיר הרב יצחק מאיר, משה זילברשטיין, יחזקאל גוטמן, סגן ראש העיר ר׳ שמואל וינברג

חמחבר הרב יצחק מאיר .

עלה ארצה בתשרי תרפ"ח
נמנה עם חמתישבים חראשונים
ואזרח כבוד של חעיר .

בין תפקידיו חבכירים בעבר :
סא"ל ומ"מ חרב חראשי לצח"ל.
מנכ"ל חחינוך חעצמאי.
ראש עיריית בני ברק.